

Ministerstwo
Funduszy
i Polityki Regionalnej

PROJEKT UMOWY PARTNERSTWA
DLA REALIZACJI POLITYKI SPÓJNOŚCI 2021-2027
W POLSCE

SPIS TREŚCI

WPROWADZENIE	4
1. CELE POLITYKI SPÓJNOŚCI I OCZEKIWANE REZULTATY W POLSCE	6
1.1 Cel „Bardziej konkurencyjna i inteligentna Europa dzięki promowaniu innowacyjnej i inteligentnej transformacji gospodarczej”	8
▪ Obszar: wzrost znaczenia badań i innowacji w strukturze gospodarczej kraju oraz wykorzystywanie zaawansowanych technologii	10
▪ Obszar: wzmacnianie potencjału przedsiębiorstw i administracji publicznej na rzecz nowoczesnej gospodarki	15
CP1. Wkład do UP przekazywanej do KE	20
1.2 Cel „Bardziej przyjazna dla środowiska niskoemisyjna Europa”	21
▪ Obszar: efektywność energetyczna	25
▪ Obszar: wsparcie produkcji energii z odnawialnych źródeł	28
▪ Obszar: wsparcie infrastruktury energetycznej i inteligentnych rozwiązań (<i>smart grids</i>)	30
▪ Obszar: przystosowanie do zmian klimatu	32
▪ Obszar: zrównoważona gospodarka wodna i ściekowa	35
▪ Obszar: Gospodarka odpadami i efektywne wykorzystanie zasobów	36
▪ Obszar: ochrona dziedzictwa przyrodniczego i różnorodności biologicznej	38
▪ Obszar: transport niskoemisyjny i mobilność miejska	40
CP2. Wkład do UP przekazywanej do KE	43
1.3 Cel „Lepiej połączona Europa”	44
▪ Obszar: Rozwój lądowej infrastruktury transportowej (punktowej i liniowej) w ramach sieci bazowej i kompleksowej TEN-T oraz poza nią (transport drogowy, szynowy/kolejowy, wodny śródlądowy, morski, lotniczy)	49
▪ Obszar: Poprawa dostępności transportowej regionów i subregionów	50
▪ Obszar: Przyspieszenie wprowadzania rozwiązań cyfrowych do polskiego systemu transportowego	51
▪ Obszar: sieci szerokopasmowe	53
CP3. Wkład do UP przekazywanej do KE	57
1.4 Cel „Europa o silniejszym wymiarze społecznym”	59
▪ Obszar: rynek pracy, zasoby ludzkie	59
▪ Obszar: edukacja i kompetencje	64
▪ Obszar: włączenie i integracja społeczna	69
▪ Obszar: ochrona zdrowia	74
▪ Obszar: kultura i turystyka	79
Projekty innowacyjne i współpracy ponadnarodowej	81
CP4. Wkład do UP przekazywanej do KE	83
1.5 Cel „Europa bliżej obywateli”	84
CP5. Wkład do UP przekazywanej do KE	91
1.6 Cel „Umożliwienie regionom i obywatelom łagodzenia społecznych, gospodarczych i środowiskowych skutków transformacji w kierunku gospodarki neutralnej dla klimatu”	92
CP6. Wkład do UP przekazywanej do KE	100
2. EFEKTYWNOŚĆ I SKUTECZNOŚĆ	101
2.1 Układ programów realizujących Umowę Partnerstwa	101
2.2 Instrumenty terytorialne- założenia funkcjonowania	105
2.2.1. Zintegrowane Inwestycje Terytorialne	105
2.2.2. Inne instrumenty terytorialne	108
2.2.3. Rozwój Lokalny Kierowany przez Społeczność	109
2.3 Formy wsparcia finansowego	112
2.4 Zasady horyzontalne	113
2.5 Wykorzystanie formuły partnerstwa publiczno-prywatnego	116
3. KOMPLEMENTARNOŚĆ FUNDUSZY I PROGRAMÓW	116
3.1 Komplementarność programów i funduszy	116
3.2 Komplementarność funduszy polityki spójności i EFMR z innymi instrumentami UE	120

4.	ZDOLNOŚCI ADMINISTRACYJNE I POMOC TECHNICZNA	125
5.	INFORMACJE FINANSOWE.....	128
5.1	Wstępna alokacja EFRR, FS, EFS+, EFMR na cele polityki spójności (mln euro)	128
5.2	Transfer środków między kategoriami regionu (mln euro).....	129
5.3	Przesunięcia między funduszami objętymi zarządzaniem dzielonym, w tym między funduszami polityki spójności	130
5.4	Alokacje na poszczególne programy (mln euro).....	131
5.5	Przewidywana alokacja z funduszy na pomoc techniczną na poziomie krajowym (mln euro)	136
6.	SPISY.....	139
6.1	Spis map i wykresów	139
6.2	Spis skrótów	140
	ZAŁĄCZNIKI.....	143
7.1.	Zróżnicowania regionalne	143
7.2.	Wyzwania demograficzne	144
7.3.	System instytucji zaangażowanych w realizację Umowy Partnerstwa	145
7.4.	Koordinacja	148
7.5.	Podsumowanie wypełnienia warunków	152
7.6.	Informacja i promocja	157
7.7	System monitorowania.....	158

WPROWADZENIE

Umowa Partnerstwa (UP) określa strategię interwencji funduszy europejskich w ramach polityk unijnych: polityki spójności i wspólnej polityki rybołówstwa w Polsce w latach 2021-2027.

Opracowywana jest na podstawie art. 7 projektu rozporządzenia ogólnego¹. Zgodnie z jego zapisami państwa członkowskie Unii Europejskiej (UE) przygotowują dokument określający warunki efektywnego i skutecznego wykorzystania funduszy w okresie od 1 stycznia 2021 r. do 31 grudnia 2027 r.

Logika programowania funduszy europejskich na lata 2021-2027 łączy ze sobą oczekiwania Komisji Europejskiej (KE) odnośnie koncentracji na celach określonych w pakiecie regulacji dotyczących tej perspektywy z wyzwaniami wynikającymi z krajowych dokumentów strategicznych tj. ze „Strategii na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju do roku 2020 (z perspektywą do 2030 r.)”² (SOR) oraz z powiązanych z nią ośmiu zintegrowanych strategii sektorowych, a także z wizją rozwoju przedstawioną w „Krajowej Strategii Rozwoju Regionalnego 2030”³ (KSRR).

Zakres interwencji w celach polityki wynika z opisu celów szczegółowych określonych w projektach rozporządzeń dotyczących Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego (EFRR), Funduszu Spójności (FS), Europejskiego Funduszu Społecznego+ (EFS+), Europejskiego Funduszu Morskiego i Rybackiego (EFMR) oraz Funduszu na rzecz Sprawiedliwej Transformacji (FST). Na treść poszczególnych celów wpływ mają także wytyczne KE dla Polski w zakresie finansowania polityki spójności na lata 2021-2027 przedstawione w załączniku D do Sprawozdania krajowego – Polska 2019 (Country Report – Poland 2019) oraz w Sprawozdaniu krajowym –Polska 2020. Zakres polityki spójności dla Polski kształtowany jest również poprzez *Zalecenie Rady w sprawie krajowego programu reform Polski na rok 2019, zawierającym opinię Rady Unii Europejskiej na temat przedstawionego przez Polskę programu konwergencji na 2019 r.*, w którym kluczowe są rekomendacje o charakterze inwestycyjnym.

Jednocześnie w procesie programowania uwzględniono priorytety określone w *Krajowym Programie Reform na rzecz realizacji strategii „Europa 2020”. Aktualizacja 2019/2020.*

Opisany w UP zakres interwencji w poszczególnych celach polityki spójności oparty jest na schemacie „potrzeba/ potencjał rozwojowy - zakres wsparcia - oczekiwany rezultat” poszerzonym o wymiar terytorialny i dopasowanie zakresu interwencji do potrzeb i możliwości rozwojowych terytoriów wskazanych w dokumentach krajowych (SOR i KSRR) i regionalnych (SRW) jako obszary strategicznej interwencji (OSI). Uwzględnienie OSI na etapie programowania Umowy Partnerstwa, a następnie programów ją realizujących prowadzi do osiągnięcia ważnego celu SOR dotyczącego zwiększenia spójności terytorialnej poprzez niwelowanie różnic w poziomie rozwoju wewnątrz i między województwami.

Instrumentami realizacji UP są krajowe i regionalne programy, które wraz z UP tworzą spójny system dokumentów programowych polityki spójności w perspektywie 2021-2027 w Polsce. UP określa kontekst strategiczny w wymiarze tematycznym i terytorialnym, wskazuje oczekiwane rezultaty oraz obowiązujące ramy finansowe i wdrożeniowe. Dokument stanowi punkt odniesienia do określania szczegółowej zawartości programów. Programy precyzują specyficzne obszary wsparcia i instrumenty realizacji stanowiące uszczegółowienie zapisów UP. UP prezentuje również zarys systemu koordynacji

¹ Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady ustanawiające wspólne przepisy dotyczące Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego, Europejskiego Funduszu Społecznego Plus, Funduszu Spójności, Funduszu Sprawiedliwej Transformacji i Europejskiego Funduszu Morskiego i Rybackiego, a także przepisy finansowe na potrzeby tych funduszy oraz na potrzeby Funduszu Azylu i Migracji, Funduszu Bezpieczeństwa Wewnętrznego i Instrumentu na rzecz Zarządzania Granicami i Wiz

² Dokument przyjęty przez Radę Ministrów w dniu 14 lutego 2017 r.

³ Dokument przyjęty przez Radę Ministrów w dniu 17 września 2019 r.

pomiędzy programami i funduszami oraz zapisy dotyczące komplementarności polityki spójności i EFMR ze Wspólną Polityką Rolną, Instrumentem na rzecz Odbudowy i Zwiększenia Odporności i innymi instrumentami UE, a także przedstawia ogólne założenia podziału interwencji między poziom krajowy i regionalny na poziomie poszczególnych celów polityki.

Niniejszy dokument zawiera więcej informacji niż wynika to z zakresu UP zgodnie z art. 8 rozporządzenia ogólnego. Dotyczy to przede wszystkim uzasadnienia wyboru celów polityki spójności, zakresu interwencji i rezultatów, a także systemu wdrażania. Wyczerpująca informacja na temat interwencji funduszy polityki spójności w Polsce w nowej perspektywie finansowej ma ułatwić uzgodnienia ze wszystkimi partnerami i interesariuszami. Fragmenty dokumentu, które muszą zostać obowiązkowo włączone do UP przekazywanej do KE zostały zamieszczone w ramkach. Odpowiadają one poszczególnym częściom UP zgodnie ze wzorem zawartym w załączniku II do rozporządzenia ogólnego.

1. CELE POLITYKI SPÓJNOŚCI I OCZEKIWANE REZULTATY W POLSCE

W latach 2021-2027 Polska będzie realizować działania w ramach wszystkich pięciu celów polityki spójności oraz celu dodatkowego umożliwiającego obywatelom i regionom łagodzenie społecznych, gospodarczych i środowiskowo-przestrzennych skutków transformacji w kierunku gospodarki neutralnej dla klimatu.

Obecna kondycja polskiej gospodarki znacząco odbiega od założeń przyjmowanych zarówno przez instytucje w Polsce, jak i Komisję Europejską przed pandemią COVID-19. Kryzys gospodarczy będący następstwem pandemii stanowi nowe wyzwanie, które powoduje konieczność podjęcia działań zarówno krótko- jak i długookresowych niemal we wszystkich obszarach wsparcia europejskich funduszy strukturalnych i inwestycyjnych (EFSI) mających na celu budowę odporności na zdarzenia kryzysowe w przyszłości. Pojawienie się nowych programów KE będących odpowiedzią na pandemię COVID-19 skutkuje koniecznością rewizji i dostosowania instrumentów i działań projektowanych w celach polityki spójności dla zapewnienia jak najlepszej koordynacji i komplementarności planowanych interwencji. Na podstawie ogłoszonego w maju 2020 r. Europejskiego Planu Odbudowy i jego filaru pn. Instrument na rzecz Odbudowy i Zwiększania Odporności w Polsce jest przygotowywany Krajowy Plan Odbudowy (KPO), który będzie uzupełniał interwencje polityki spójności w okresie 2021-2027. Nowa perspektywa polityki spójności posłuży realizacji wizji rozwoju Polski wyrażonej w Strategii na Rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju do roku 2020 (z perspektywą do 2030 r.). Dotychczasowe postępy we wdrażaniu Strategii, której głównym celem jest **„tworzenie warunków dla wzrostu dochodów mieszkańców Polski przy jednoczesnym wzroście spójności w wymiarze społecznym, ekonomicznym, środowiskowym i terytorialnym”** tworzą silne fundamenty do formułowania celów w większym stopniu uwzględniających transformację polskiej gospodarki zgodnie ze wspólnymi dla UE celami Zielonego Ładu i Agendy Cyfrowej, jak i z uwzględnieniem trendów demograficznych, rozwoju technologii i funkcjonowania rynków dóbr i usług.

Możliwości wynikające z implementacji Umowy Partnerstwa 2021-2027 oraz Krajowego Planu Odbudowy (KPO) posłużą **dogłębnej, wielotorowej, strategicznej transformacji gospodarki**, której podmiotem będą zarówno polska rodzina (w tym nie tylko jej bezpieczeństwo bytowe, ale również kwalifikacje zawodowe i potencjał rozwojowy jej członków), jak i bazujące na nowoczesnych czynnikach konkurencyjności polskie przedsiębiorstwa.

Przewiduje się, że w ramach KPO będą finansowane – podobnie jak w ramach polityki spójności - m.in. inwestycje związane z zieloną gospodarką, cyfryzacją, innowacyjnością gospodarki, zatrudnieniem, działalnością badawczo-rozwojową, sektorem ochrony zdrowia oraz projekty w obszarze transportu i energetyki. O ile jednak celem interwencji w ramach KPO będzie przede wszystkim odbudowa potencjału rozwojowego gospodarki utraconego w wyniku pandemii, to realizacja działań w ramach pięciu celów polityki spójności oraz celu Funduszu Sprawiedliwej Transformacji jest zorientowana na przełom rozwojowo-cywilizacyjny w długiej perspektywie.

Konsekwentne wdrażanie modelu „zielonej gospodarki” zakłada odejście od prymatu ilościowego wzrostu gospodarczego, a w wymiarze praktycznym oznacza wprężenie dostępnych rozwiązań technologicznych w zrównoważony rozwój. W tym kontekście kluczowym obszarem modernizacji gospodarki, który w kolejnych dekadach zdeterminuje możliwości dokonania przez Polskę cywilizacyjnego przełomu, jest wdrażanie rozwiązań utożsamianych z procesem „czwartej rewolucji przemysłowej” (określanych również mianem **„Przemysłu 4.0”**), przy jednoczesnym podnoszeniu jakości i potencjału kapitału ludzkiego do funkcjonowania w świecie nowoczesnych technologii. W ostatecznym rozrachunku to ludzie - a nie nawet najbardziej inteligentne maszyny – zdecydują o powodzeniu

niezbędnej restrukturyzacji naszej gospodarki prowadzącej do zbudowania przewag konkurencyjnych opartych na **efektywnym wdrażaniu innowacji produktowych i procesowych**.

Jednym z kluczowych kierunków jest dokonanie **przełomu w sferze innowacyjności gospodarki**. Wdrażanie innowacyjnych rozwiązań we wszystkich wymiarach działalności gospodarczej przyczyni się do poszerzenia asortymentu nowoczesnych produktów i usług o wysokim potencjale na rynku krajowym i światowym.

Modernizacja polskiej gospodarki zostanie zakorzeniona w wysiłkach na rzecz osiągnięcia **neutralności klimatycznej** europejskiej gospodarki. Ograniczanie skali zagrażających trwałości ekosystemów przejawów aktywności gospodarczej, nie tylko pozwoli na uniknięcie globalnej katastrofy ekologicznej, ale równocześnie będzie stymulować rozwój obszarów działalności gospodarczej przyczyniających się do budowy mniej inwazyjnej środowiskowo gospodarki światowej. W takiej sytuacji zdolność polskiej gospodarki do dostosowania się do rygorystycznych standardów środowiskowych stanie się istotnym – o ile wręcz nie determinującym w sposób kluczowy szanse rozwojowe kraju - czynnikiem międzynarodowej konkurencyjności. Dlatego też środki jakie pozyskamy z UE w najbliższych latach przyczynią się do nadania temu obszarowi priorytetowego charakteru.

Planowane działania na rzecz odbudowy krajowej gospodarki po szoku pandemii oraz rozbudowa i modernizacja jej potencjału w oparciu o środki polityki spójności pozwolą – w perspektywie średniej i długookresowej - **nadać wzrostowi gospodarczemu bardziej zrównoważony charakter**, który zapewni - m.in. poprzez obniżenie emisji gazów cieplarnianych i zanieczyszczeń powietrza - poprawę kondycji zdrowotnej społeczeństwa. O konsekwencji w dążeniu do budowy bardziej „zielonej gospodarki” świadczą chociażby planowane inwestycje w ograniczenie emisji CO₂ oraz zwiększenie udziału OZE w zużyciu energii, które będą prowadzić do tworzenia nowych, tzw. zielonych miejsc pracy.

Istotną sferą działań na rzecz zbudowania w Polsce „zielonej gospodarki”, a także zapewnienia bezpieczeństwa działalności gospodarczej oraz obniżenia jej kosztów, będzie m.in. **modernizacja krajowej energetyki** pod kątem obniżenia jej emisyjności, a jednocześnie zapewnienia przedsiębiorstwom i gospodarstwom domowym dostępu do tańszej energii elektrycznej. Transformacja energetyczna polskiej gospodarki, inwestycje w OZE, gospodarka o obiegu zamkniętym stanowiąc będą kolejny wymiar procesu modernizacji kraju i budowania nowych przewag konkurencyjnych krajowych producentów.

W sektorze **transportu** działania zorientowane na poprawę kondycji środowiska naturalnego będą związane m.in. z rozwiązaniami opartymi o elektromobilność, wykorzystanie skroplonego gazu ziemnego (LNG) czy też sprężonego gazu naturalnego (CNG). Priorytetem jest poprawa dostępności transportowej na szczeblu regionów i kraju, wzrost mobilności pasażerskiej oraz optymalizacji przewozów komponentów do produkcji dóbr finalnych.

Należy również podkreślić, że następstwa pandemii COVID-19 uwypukliły znaczenie – identyfikowanych już wcześniej - wyzwań w obszarze **systemu ochrony zdrowia** (w tym potrzebę jego cyfryzacji) oraz **systemu edukacji** (zwłaszcza szkolnictwa wyższego i zawodowego) i **nauki**.

Działania w obszarze usług e-zdrowia i upowszechnienie nowoczesnych technologii w medycynie stanowiąc będą nie tylko odpowiedź na ograniczenia wynikające z sytuacji kryzysowych, ale przede wszystkim będą wynikać z dążenia do zapewnienia lepszego dostępu do opieki zdrowotnej zwłaszcza na obszarach o słabym dostępie do szerokopasmowego Internetu, jak i na obszarach peryferyjnych.

Celem strategicznym prowadzonej interwencji będzie również stworzenie warunków do **przemodelowania edukacji** (w tym zawodowej), szkolnictwa wyższego i instytucji rynku pracy tak, aby lepiej wykorzystać kapitał ludzki, podnosić kompetencje zasobów pracy, a także tworzyć mechanizmy ułatwiające zmianę kwalifikacji i dopasowanie się do oczekiwań pracodawców. W tym kontekście niezwykle ważna będzie poprawa kompetencji cyfrowych społeczeństwa, umożliwiającą wielu grupom

zarówno aktywne funkcjonowanie w wymiarze społecznym (m.in. na jego lokalnym poziomie), jak i na zdalne wypełnianie obowiązków obywatelskich i korzystanie z posiadanych praw.

U progu wdrażania kolejnej perspektywy finansowej UE kluczowe z punktu widzenia aktywnej polityki społeczno-gospodarczej państwa jest **przewycięzenie zapóźnienia kraju pod względem rozwoju przemysłów wysokiej techniki i kreatywnych**, których znaczenie będzie w kolejnych dekadach decydować o szansach rozwojowych państw i regionów. Dokończenie budowy infrastruktury sieci szerokopasmowych, cyfryzacja gospodarki, administracji, usług jest warunkiem dalszego rozwoju. Za kluczowe z punktu widzenia modernizacji gospodarki narodowej należy uznać nie tyle tworzenie „zwykłych” miejsc pracy, co **generowanie wysokiej jakości miejsc pracy**. Z jednej strony wymaga to rozwijania kwalifikacji uniwersalnych oraz zdolności do ciągłego uczenia się, z drugiej zaś prowadzić będzie do **dynamicznego wzrostu produktywności**. Wysokiej jakości miejsca pracy przełożą się na nowoczesną ofertę produktowo-usługową i na **wzrost stopy zwrotu z zainwestowanego kapitału**, a tym samym rozbudowę potencjału produkcyjnego oraz jego realokację w kierunku najbardziej efektywnie wykorzystujących czynniki produkcji branż i przedsiębiorstw. **Wzrost generowanych przez gospodarkę dochodów z pracy i kapitału** prowadzić będzie do rozszerzenia bazy podatkowej, a wyższe wpływy podatkowe do **rozszerzenia oferty nowoczesnych wysokiej jakości usług publicznych**.

Planowane w nowej perspektywie większe zaangażowanie samorządów terytorialnych w realizację działań polityki spójności gwarantuje stymulowanie oddolnych procesów rozwojowych. Współpraca samorządów lokalnych z samorządem wojewódzkim i rządem, a także zawiązywanie partnerstw samorządów lokalnych warunkuje dostęp do części środków polityki spójności. W tym kontekście celem jest umożliwienie realizacji powstających na poziomie lokalnym i regionalnym strategii ukierunkowanych na zmiany strukturalne w obszarze gospodarczym, społecznym, środowiskowym z wykorzystaniem zrównoważonego planowania przestrzennego.

Programując interwencje polityki rozwoju na kolejne lata zaznaczamy konieczność doinwestowania obszarów słabszych gospodarczo – terenów zmarginalizowanych oraz miast średnich tracących funkcje społeczno-gospodarcze. Będziemy wspierać wysiłki gospodarzy tych obszarów i ich mieszkańców na rzecz poprawy jakości codziennego życia oraz oferowania atrakcyjnych warunków prowadzenia działalności gospodarczej. Obok wspomnianej powyżej **spójności terytorialnej** priorytetem pozostaje **spójność społeczna** – oznacza to, że realizowane w perspektywie 2021-2027 inwestycje w przedsiębiorstwa, edukację, ochronę zdrowia będą miały także na celu włączanie do społeczeństwa osób z niepełnosprawnościami, zagrożonych ubóstwem i ubogich, wykluczonych z innych powodów. Powodzenie realizacji zarysowanej powyżej wizji wymaga zaangażowania społeczeństwa w zmianę dotychczasowego modelu konsumpcji surowców, wody, żywności oraz gospodarowania przestrzenią. Dostępne środki finansowe z unijnego budżetu zwiększają szansę Polski na dynamizację procesu konwergencji i dołączenia do grona państw rozwiniętych, dysponujących nowoczesnym przemysłem i kapitałem wiedzy, odpornych na zagrożenia wynikające z globalizacji i zmian klimatycznych.

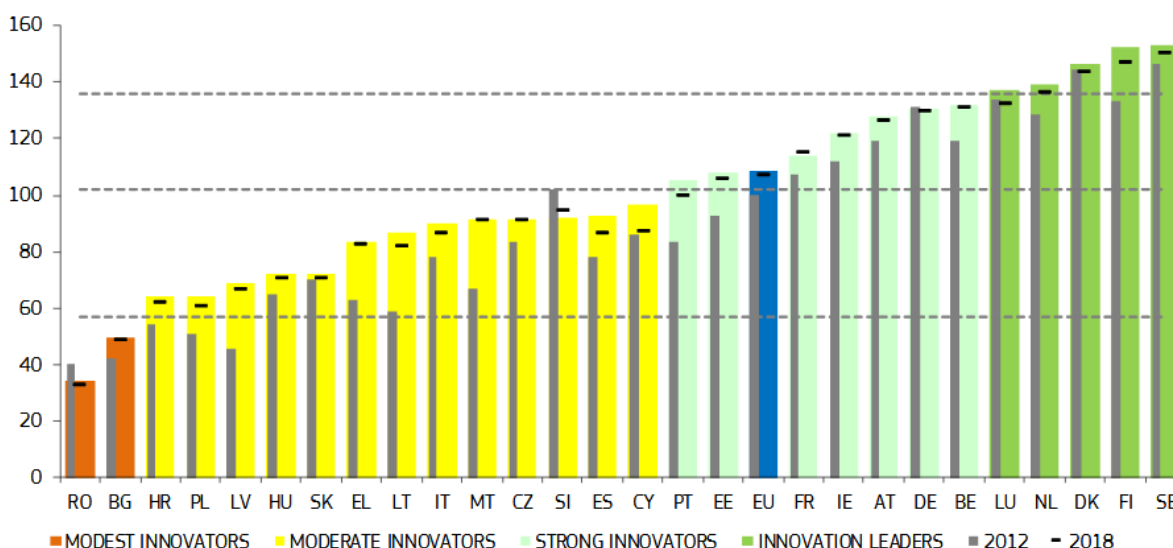
1.1 Cel „Bardziej konkurencyjna i inteligentna Europa dzięki promowaniu innowacyjnej i inteligentnej transformacji gospodarczej”

Trwały wzrost gospodarczy oparty coraz silniej o wiedzę, dane i doskonałość organizacyjną stanowi jeden z celów szczegółowych SOR. W obliczu negatywnych zmian demograficznych oraz w dobie kryzysu wywołanego pandemią COVID-19, głównym sposobem na utrzymanie trwałego wzrostu gospodarczego, a tym samym zmniejszenie dystansu rozwojowego Polski do UE pod względem Produktu Krajowego Brutto per capita jest wzrost produktywności pracy (oraz akumulacja kapitału). Pomimo odnotowanego w ostatnich latach wzrostu produktywności pracy, nadal widoczne są bariery związane z jej dalszym pobudzaniem. Różnica w wydajności między dużymi i małymi

przedsiębiorstwami w Polsce jest jedną z najwyższych w UE. W połączeniu z relatywnie wysokim odsetkiem małych firm sprawia, że wydajność jest wciąż niższa od średniej UE (63% średniej UE w 2018 r.⁴). Poza inwestycjami kapitałowymi wzrost wydajności można zatem osiągnąć również poprzez uwolnienie potencjału wzrostu przedsiębiorstw. Obejmuje to usunięcie barier związanych z otoczeniem regulacyjnym przedsiębiorstw, dostępność wykwalifikowanej kadry i skuteczne upowszechnianie innowacji w całej gospodarce.

Zapewnienie trwałego wzrostu polskiej gospodarki i zwiększenie jej konkurencyjności wymaga podnoszenia innowacyjności przedsiębiorstw, która jest niezbędna dla poprawy produktywności i uzyskania pozytywnej zmiany strukturalnej w gospodarce (tj. wzrostu udziału przemysłu i usług wiedzochłonnych, a także poprawy konkurencyjności sektorów uważanych tradycyjnie za obszary w niewielkim stopniu wykorzystujące wiedzę i technologię). W Europejskim Rankingu Innowacyjności Polska pozostaje krajem określanym mianem *moderate innovator*, ze wskaźnikiem innowacyjności wynoszącym 64,1% średniej UE⁵.

Wykres 1: Wskaźnik innowacyjności państw członkowskich UE

Źródło: Eurostat, Innovation Union Survey 2020

Kwestia modernizacji i zwiększenia innowacyjności gospodarki jest także przedmiotem zaleceń Rady UE dla Polski w kolejnych latach. Zalecenie Rady UE dla Polski sformułowane w 2019 r. wskazuje na konieczność wzmocnienia innowacyjności gospodarki, w tym przez wspieranie instytucji badawczych i ich ściślejszej współpracy z przedsiębiorstwami oraz ukierunkowanie inwestycyjnej polityki gospodarczej, m.in. na innowacje⁶. Z kolei zalecenia Rady UE dla Polski w 2020 r.⁷ odwołują się do wyzwań wynikających z kryzysu gospodarczego będącego następstwem pandemii COVID-19, wskazując w szczególności (w obszarach powiązanych tematycznie z celem polityki 1) na potrzebę zapewnienia przedsiębiorstwom dostępu do finansowania i płynności, promowanie inwestycji prywatnych, promowanie transformacji cyfrowej przedsiębiorstw i administracji publicznej, podnoszenie umiejętności cyfrowych oraz przyspieszenie wdrażania usług e-zdrowia. Działania

⁴ Labour productivity per hour worked, Eurostat

⁵ Komisja Europejska. European Innovation Scoreboard 2020.

⁶ Dz. U. UE z 5.9.2019, C 301, str. 123

⁷ COM (2020)521

w powyższych obszarach, obok polityki spójności, realizowane będą w ramach Instrumentu na rzecz Odbudowy i Zwiększania Odporności (RRF) i REACT EU.

Biorąc pod uwagę powyższe wyzwania, głównym celem interwencji w obszarze CP1 będzie wzrost produktywności polskiej gospodarki. Proces ten wymaga podjęcia równoległego działania na trzech uzupełniających się płaszczyznach. Pierwszą z nich jest wzrost wykorzystania nowoczesnych rozwiązań technologicznych we wszystkich sektorach gospodarki. Drugą płaszczyznę stanowi nowoczesna organizacja działalności przedsiębiorstw. Trzecią płaszczyzną jest rozwój kompetencji pracowników, kadry zarządzającej i użytkowników, dzięki którym kapitał rzeczowy będzie odpowiednio wykorzystywany. Postęp technologiczny, innowacyjność procesowa i nowe modele biznesowe oraz wzrost i aktualizacja kompetencji powinny być ze sobą powiązane.

Wzrostowi innowacyjności gospodarki służy także transformacja w kierunku GOZ. Wymaga ona innowacyjnego podejścia i rozwoju nowoczesnych technologii szczególnie w zakresie zagospodarowywania odpadów i przetwarzania ich w charakterze surowców wtórnych. Bardzo ważny w polskich uwarunkowaniach jest rozwój biogospodarki, nowych modeli biznesowych w zakresie gospodarki o obiegu zamkniętym, zmiana zachowań konsumenckich, a także rozwój technologii zamykania obiegu wody i zagospodarowania odpadów powstałych w wyniku działalności przemysłu wydobywczego i sektora energetyki⁸.

Osiągnięcie głównego celu dotyczącego wzrostu produktywności polskiej gospodarki umożliwią działania skoncentrowane na następujących obszarach:

- wzrost znaczenia badań i innowacji w strukturze gospodarczej kraju oraz wykorzystywanie zaawansowanych technologii;
- wzmacnianie potencjału przedsiębiorstw i administracji publicznej na rzecz nowoczesnej gospodarki.

- **Obszar: wzrost znaczenia badań i innowacji w strukturze gospodarczej kraju oraz wykorzystywanie zaawansowanych technologii**

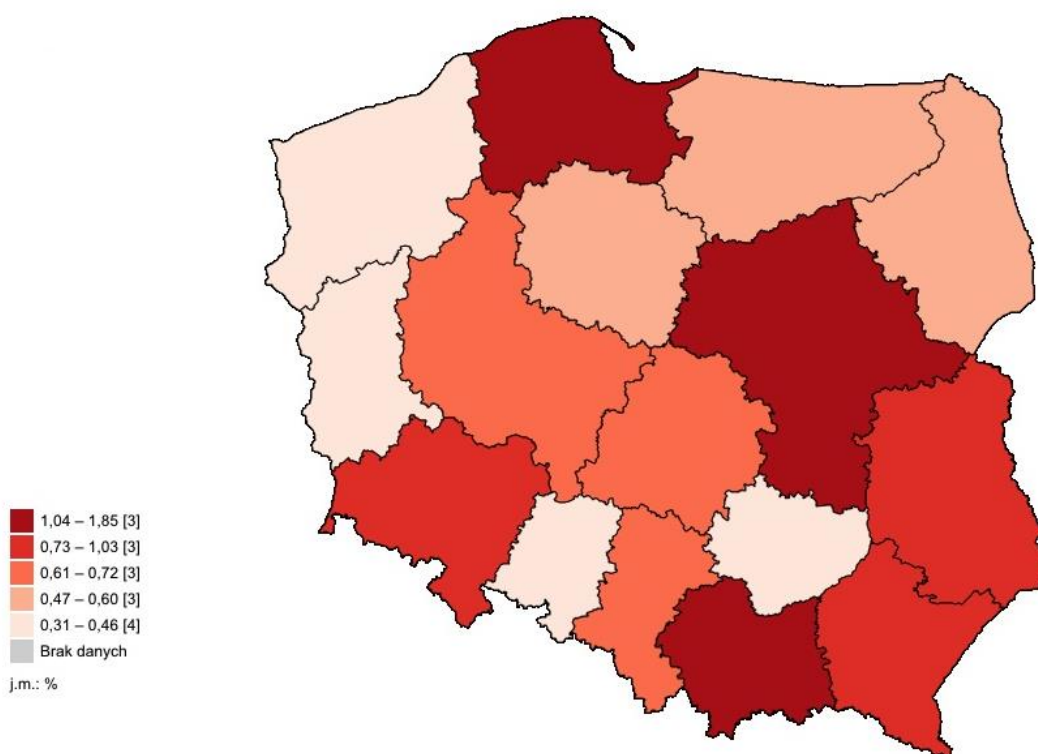
Polska osiąga relatywnie umiarkowane wyniki w Europejskim Rankingu Innowacyjności z 2020 r. Należy również zaznaczyć, że na przestrzeni lat 2018-2019 Polska wykazała wzrost wydajności systemu innowacji o 13,0 punktów proc. w porównaniu z 2012 rokiem. Środowisko sprzyjające innowacjom (121.3% średniej UE) i wpływ na zatrudnienie (*employment impacts – 98,4% średniej UE*) to najsilniejsze wymiary polskiej innowacyjności. Polska osiąga wysokie wyniki (powyżej średniej UE) pod względem przedsiębiorczości opartej na szansach, przedsiębiorstwach szybko rozwijających się, zatrudnienia w rozwijających się przedsiębiorstwach innowacyjnych sektorów oraz populacji z wyższym wykształceniem.

Całkowite wydatki na badania i rozwój w Polsce utrzymują się na niskim poziomie – 1,2 % PKB w porównaniu ze średnią UE wynoszącą 2,1 % w 2018 r. – przy czym wciąż istnieją różnice regionalne, co znajduje swoje uzasadnienie z punktu widzenia zróżnicowanego z natury potencjału poszczególnych województw. Mimo, że wydatki przedsiębiorstw na badania i rozwój, przy znacznym udziale wsparcia z polityki spójności, wzrosły ponad czterokrotnie w ciągu ostatnich dziesięciu lat, pozostają one na poziomie poniżej średniej UE. Badania GUS wskazują, że w latach 2016-2018 tylko 26,1 proc. firm przemysłowych i 21,0 proc. firm usługowych w Polsce było aktywnych innowacyjnie, czyli wprowadziło innowację produktową, procesową lub realizowało projekt innowacyjny. Dane te wskazują, że po długotrwałej stagnacji liczba firm wprowadzających innowacje w ostatnich latach zaczęła wzrastać.

⁸ MAPA DROGOWA Transformacji w kierunku gospodarki o obiegu zamkniętym

Wciąż słabe powiązania między przedsiębiorstwami a szkolnictwem zawodowym, wyższym i instytucjami badawczymi utrudniają wzrost produktywności mikroprzedsiębiorstw działających w dojrzałych sektorach. Firmy tej wielkości zatrudniają dużą część pracowników i potrzebują wsparcia na rzecz modernizacji i poprawy wydajności. Jest to też istotny problem dla małych i średnich przedsiębiorstw (MŚP) z bardziej innowacyjnych i szybciej rozwijających się sektorów.⁹ Obok powyżej wymienionych czynników, wpływ na niską innowacyjność gospodarki nadal mają bariery systemowe, m.in. niewystarczająca koordynacja działań i instrumentów wsparcia (na szczeblu krajowym i regionalnym), czy niewystarczające rozpowszechnienie wiedzy o mechanizmach wsparcia (w tym programach zarządzanych centralnie przez KE). Pomimo podejmowania licznych działań w zakresie koordynacji współpracy instytucji kluczowych dla zwiększania innowacyjności gospodarki, konieczne jest dalsze wzmacnianie tego procesu.

Mapa 1 Nakłady wewnętrzne na działalność B+R w relacji do PKB w 2017 r.

Źródło: STRATEG, GUS

W Polsce systematycznie rosną nakłady na działalność badawczo-rozwojową. Jednocześnie dane statystyczne wskazują jednak na wysoki, przekraczający 80%, stopień zużycia aparatury naukowej¹⁰, co uzasadnia dalszą potrzebę inwestycji w infrastrukturę B+R.

Wyzwaniem pozostaje wsparcie całego procesu inicjowania, tworzenia, rozwoju i wdrażania innowacji, w szczególności prac B+R+I przedsiębiorstw. Struktura polskich przedsiębiorstw nie sprzyja wzrostowi ich innowacyjności. Od 2010 r. najszybciej rośnie sektor mikro i małych przedsiębiorstw (pod względem liczby firm, zatrudnienia, wartości dodanej). Oznacza to brak konsolidacji i utrzymującą się stosunkowo niewielką liczbę średnich i dużych firm o potencjale innowacyjnym oraz zasobach

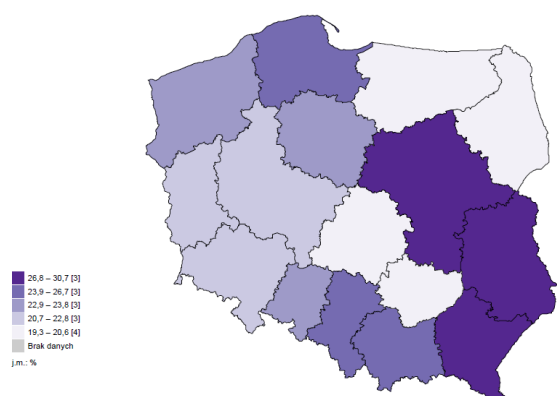
⁹ Projekt Zintegrowanej Strategii Umiejętności, Ministerstwo Edukacji Narodowej, sierpień 2018 r., <https://bip.men.gov.pl/wp-content/uploads/sites/2/2018/08/zintegrowana-strategia-umiejtnosci-do-uzgodnien-i-konsultacji.pdf>.

¹⁰ *Działalność badawcza i rozwojowa w Polsce w 2018 r.*, GUS 2019.

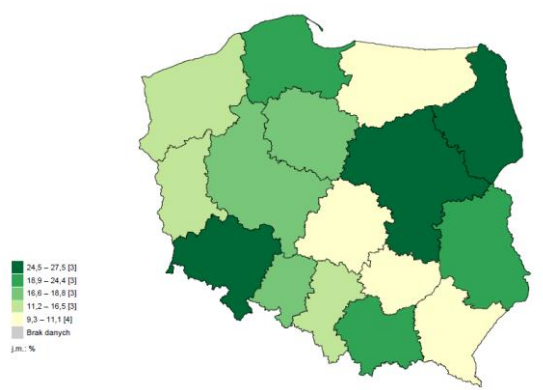
pozwalających realnie konkurować na rynkach zagranicznych i włączać się w międzynarodowe łańcuchy dostaw. Konieczne jest dalsze wsparcie dużych przedsiębiorstw (w tym działających wspólnie z podmiotami sektora MŚP), których aktywność przyczynia się do wzrostu nakładów prywatnych na B+R.

Należy pamiętać, że kluczowe znaczenie dla rozwoju gospodarczego ma nie samo wprowadzanie innowacji, lecz zdolność do wykorzystania ich w procesach gospodarczych dla zwiększenia produktywności i generowania większej wartości dodanej. Dlatego też istotnym wyznacznikiem konkurencyjności gospodarki, a także jej usytuowania w globalnych łańcuchach wartości jest zdolność do eksportowania produktów zaawansowanych technologicznie. Udział produktów wysokiej techniki w eksporcie, po wyraźnym wzroście w latach 2007-2014 (z 3,0% do 7,9%) ustabilizował się w 2018 r. na poziomie ok. 8,5% (wobec średniej unijnej wynoszącej 17,9%). Wskazuje to na konieczność zwiększania zdolności przedsiębiorstw do tworzenia produktów i usług o potencjale eksportowym.

Mapa 2: Przedsiębiorstwa innowacyjne w przemyśle w latach 2016-2018

Mapa 3: Przedsiębiorstwa innowacyjne w sektorze usług w latach 2016-2018

Źródło: STRATEG, GUS

Ponadto, polskie firmy w niewystarczającym stopniu inwestują w wartości niematerialne i prawne. Liczba polskich wniosków do Europejskiego Urzędu Patentowego wzrosła wprawdzie do 18,08/milion mieszkańców (tj. 90% wzrostu między 2010 a 2017 r.) jest ona jednak sześciokrotnie niższa niż średnia UE-28. Niezbędne jest wzmacnianie podaży innowacji w sektorach nauki i przedsiębiorstw oraz rozwoju systemu ochrony własności intelektualnej umożliwiającego wdrażanie innowacji. Wyzwaniem jest również transformacja modeli biznesowych krajowych przedsiębiorstw, zgodnie z wymogami GOZ, co znacznie zmniejszyłoby presję antropogeniczną gospodarki na środowisko naturalne. Zmiany modeli muszą uwzględniać zarówno ograniczenie zużycia zasobów pierwotnych, jak i minimalizację produkcji odpadów, a także promować ekoprojektowanie, wydłużanie życia produktów, współdzielenie, czy model sprzedaży funkcji danego produktu (product as a service).

Zakres wsparcia

Dla osiągnięcia celu dotyczącego wzrostu innowacyjności gospodarki, konieczne jest przede wszystkim wsparcie wszystkich etapów tworzenia innowacji, a zwłaszcza:

- wsparcie prowadzenia działalności B+R przez przedsiębiorstwa i konsorcja z ich udziałem;
- wsparcie wdrażania wyników prac B+R, ze względu na koszty i ryzyko, które przedsiębiorstwa muszą ponieść na tym etapie, aby finalnie wprowadzić innowację do obiegu gospodarczego;
- wsparcie rozwoju systemu ochrony własności intelektualnej;

- wsparcie infrastruktury B+R - w szczególności w przedsiębiorstwach; w odniesieniu do publicznej infrastruktury badawczej przewiduje się możliwość finansowania przedsięwzięć dotyczących infrastruktury, która będzie wykorzystywana zarówno do działalności gospodarczej, jak i niegospodarczej. Projekt dotyczący publicznej infrastruktury badawczej może być wspierany, o ile :
 - stanowi element lub całość infrastruktury umieszczonej na Liście strategicznych infrastruktur badawczych uwzględnionych na Polskiej Mapie Infrastruktury Badawczej lub
 - stanowi element lub całość infrastruktury technologicznej Centrów Kompetencji, tworzonych przez organizacje sieciowe typu Sieć Badawcza Łukasiewicz oraz ich konsorcja z przedsiębiorstwami lub
 - służy realizacji agendy badawczej, której zakres jest zgodny z regionalną inteligentną specjalizacją, i został uzgodniony z ministrem właściwym ds. rozwoju regionalnego oraz ministrem właściwym ds. nauki na warunkach i w trybie określonym w kontrakcie programowym lub
 - wzmacnia współpracę europejską poprzez finansowanie wkładu krajowego na rzecz udziału polskich instytucji naukowych w międzynarodowych przedsięwzięciach z obszaru infrastruktury badawczej;
- wsparcie rozwoju eksportu produktów innowacyjnych.

Ponadto, niezbędne jest wspieranie działań zwiększających potencjał gospodarki do tworzenia innowacyjnych rozwiązań, w szczególności:

- wsparcie rozwoju współpracy między: (1) przedsiębiorstwami, (2) przedsiębiorstwami a sektorem nauki oraz (3) przedsiębiorstwami, sektorem nauki, partnerami społecznymi i gospodarczymi oraz podmiotami sektora publicznego w procesie tworzenia, rozwoju i wdrażania innowacji oraz rozwoju mechanizmów dyfuzji wiedzy w gospodarce jak również transferu technologii;
- budowanie i wzmacnianie powiązań klastrowych o największym potencjale znajdujących się na różnych etapach rozwoju (klastrów załączkowych, wzrostowych oraz klastrów kluczowych);
- wzmocnienie podaży innowacji ze strony sektora nauki – rozwój kadr, międzynarodowe projekty doktoranckie o znaczeniu aplikacyjnym, rozwój współpracy między instytucjami (w tym z renomowanymi ośrodkami badawczymi z zagranicy) oraz zasobów technicznych niezbędnych do prowadzenia badań podstawowych, badań przemysłowych i prac rozwojowych, ukierunkowanie publicznych prac B+R na wybrane obszary kluczowe dla nowoczesnej gospodarki (zgodnie z koncepcją inteligentnych specjalizacji), konsolidacja prowadzonych przez polskie jednostki naukowe prac badawczych i rozwojowych z uwzględnieniem międzynarodowych i interdyscyplinarnych zespołów, w tym w formie wirtualnych instytutów badawczych, zwiększenie stopnia gotowości rozwiązań do komercjalizacji;
- wsparcie rozwoju nowych przedsiębiorstw (inkubacja, akceleracja, post-akceleracja), których działalność opiera się na nowych rozwiązaniach technologicznych (startupów) i przyjaznego ekosystemu start-upowego (w tym inkubatorów innowacji); wsparcie realizacji projektów stanowiących przedmiot wspólnego, europejskiego zainteresowania (ang. IPCEI).

Ważnym elementem przedsięwzięć planowanych w ramach CP 1 będzie wykorzystanie szans rozwoju w obszarze zielonych technologii oraz transformacja do zielonej gospodarki, a zwłaszcza wsparcie rozwoju innowacyjności w zakresie zielonych technologii oraz stymulacja innowacji środowiskowych, w tym uwzględniających analizę cyklu życia i ekoprojektowanie.

W kontekście pandemii COVID-19, ukazującej na szeroką skalę problemy związane z zagrożeniami zdrowia publicznego, konieczne jest uwzględnienie w ramach CP1 następujących kierunków działań, umożliwiających zapobieganie wystąpieniu podobnych kryzysów zdrowia publicznego w przyszłości:

- wsparcie prowadzenia i wdrażania wyników prac B+R (prowadzonych przez przedsiębiorstwa, jednostki naukowe oraz konsorcja, zwłaszcza te specjalizujące się w badaniu wirusów i chorób zakaźnych) związanych z poprawą bezpieczeństwa biologicznego i ochrony społeczeństwa oraz wsparcia jego funkcjonowania w stanach zagrożenia zdrowia publicznego, m.in. w zakresie przeciwdziałania rozprzestrzenianiu się epidemii koronawirusów (w tym wirusa COVID-19),
- stymulacja innowacji prozdrowotnych: rozwój nowoczesnych technologii medycznych, w tym e-medycznych.

Należy podkreślić, że konieczna jest kontynuacja wsparcia działalności innowacyjnej przedsiębiorstw każdej wielkości, ponieważ każde z nich pełni ważną i odmienną funkcję w ekosystemie innowacji, zarówno nowych firm (w tym start-upów), MŚP, jak i dużych przedsiębiorstw jako liderów łańcuchów wartości i produkcji, w które włączone są podmioty sektora MŚP. Interwencja realizowana w ramach CP1 powinna być kompleksowa oraz dostosowana zarówno do potrzeb odbiorcy, jak i do szybko zmieniającej się rzeczywistości gospodarczej. W związku z tym, cechami instrumentów wsparcia w ramach CP1 powinny być:

- modułowość form wsparcia, pozwalająca na lepsze dostosowanie pomocy do realnych potrzeb odbiorcy, zawodności rynku oraz stopnia zaawansowania technologicznego projektów (różne wielkości projektów, większa komplementarność wsparcia B+R i wdrożeń);
- elastyczność wsparcia: większy nacisk na instrumenty pozwalające na szybką walidację pomysłu w warunkach rynkowych i umożliwiające zmianę założeń;
- większe pole do eksperymentowania na poziomie konstrukcji instrumentów wsparcia, w tym opracowywanie i testowanie nowych instrumentów w odpowiedzi na pojawiające się nowe potrzeby i wyzwania, zgodnie z koncepcją inteligentnej specjalizacji.

Wsparcie działalności B+R i innowacyjności będzie skoncentrowane na kwestiach priorytetowych – w tym inteligentnych specjalizacjach (określonych na poziomie krajowym i regionalnym), istotnych z punktu widzenia przyszłości gospodarki oraz wyzwań społecznych i środowiskowych.

Realizacja koncepcji inteligentnej specjalizacji przyczyniła się do zwiększenia zaangażowania przedsiębiorstw w określanie celów rozwojowych w obszarach specjalizacji, przy jednoczesnym zwiększeniu nakładów prywatnych na B+R, do dostosowania instrumentów wsparcia publicznego do specyfiki inteligentnych specjalizacji oraz do identyfikacji wyłaniających się specjalizacji. Istnieje jednak potrzeba wzmocnienia koordynacji na poziomie zarówno krajowym, jak i regionalnym (a także wzmocnienia procesu koordynacji między ww. poziomami). Wyzwaniem jest zwiększenie zarówno interdyscyplinarności badań, jak i znaczenia inteligentnych specjalizacji w procesie koncentracji wsparcia publicznego na wybranych obszarach oraz wprowadzenie kompleksowych narzędzi wsparcia branż strategicznych, wynikających z dokumentów strategicznych.

Kontynuowany będzie proces przedsiębiorczego odkrywania na rzecz inteligentnej specjalizacji, pozwalający na koncentrację zasobów w obszarach i technologiach o potencjalnie najwyższym społecznym i ekonomicznym zwrocie z inwestycji (dotyczy środków pochodzących zarówno ze źródeł prywatnych, jak i publicznych, w tym europejskich). Niezbędne są przy tym dalsze działania na rzecz wypracowania efektywnych mechanizmów zaangażowania w proces przedsiębiorczego odkrywania przedsiębiorców, koordynacji dwóch poziomów procesu: krajowego i regionalnego, a także zwiększenie interdyscyplinarności projektów badawczych i wdrożeniowych.

Podjęcie terytorialne

Wsparcie dotyczące działalności B+R i tworzenia przełomowych innowacji – zgodnie z logiką kreowania największej wartości dodanej i maksymalizacji przewagi konkurencyjnej polskiej gospodarki – trafiać powinno do wiodących ośrodków naukowych i przedsiębiorstw aktywnych w zakresie prowadzenia prac B+R. Wsparcie będzie koncentrowało się zatem w obszarach funkcjonalnych największych miast, a także w mniejszych ośrodkach badawczych, których zaangażowanie będzie wspierane stosownymi zachętami. Terytorializacja wsparcia bazować będzie przede wszystkim na wzmacnianiu już istniejących potencjałów, warunkowaniu wsparcia współpracą z instytucjami naukowymi oraz na rozwijaniu krajowych lub regionalnych specjalizacji. Projekty powstające na obszarach strategicznej interwencji (krajowych lub regionalnych) będą traktowane preferencyjnie. Kontynuowany będzie proces budowy ekosystemu start-upowego w regionach, w których obecnie znajduje się we wczesnej fazie aktywizacji i ma wymierny potencjał do dalszego rozwoju.

Oczekiwane rezultaty

W wyniku wsparcia wskazanych powyżej potrzeb, zakłada się osiągnięcie następujących rezultatów wspierających realizację głównego celu (wzrost produktywności polskiej gospodarki):

- rozszerzenie działalności badawczo-rozwojowej i innowacyjnej przedsiębiorstw;
- zwiększenie intensywności wykorzystania technologii i wiedzy w gospodarce;
- poprawę pozycji działających w Polsce przedsiębiorstw w światowych łańcuchach dostaw;
- poszerzenie grupy przedsiębiorstw opierających swoją działalność o wykorzystanie innowacji.

- **Obszar: wzmacnianie potencjału przedsiębiorstw i administracji publicznej na rzecz nowoczesnej gospodarki**

Nowoczesna gospodarka w coraz większym stopniu będzie funkcjonować w oparciu o technologie cyfrowe oraz nowe modele biznesowe zgodne z trendami opisywanymi jako 4. rewolucja przemysłowa, istotne jest także przyspieszenie procesów automatyzacji i robotyzacji. Globalne trendy, związane z cyfryzacją oraz nowym podejściem do danych, w tym kwestii cyberbezpieczeństwa, wymagają zmiany modelu funkcjonowania zarówno po stronie przedsiębiorstw, jak i w sektorze publicznym. Kierunek ten w szczególnym stopniu został wzmocniony kryzysem wywołanym pandemią COVID-19. Pandemia COVID-19 uwiarytkowała istotne wady modelu gospodarki opartego na globalnych łańcuchach dostaw. Czasowe zamknięcie granic oraz ograniczenia prowadzenia działalności gospodarczej w innych, często odległych krajach stanowiły przyczynę zaburzenia dostaw. W konsekwencji prowadziły do braku dostępności towarów i usług oraz utraty płynności finansowej wielu firm. Konieczne jest zatem promowanie opracowywania i wdrażania modeli biznesowych redukujących zależność polskich firm od globalnych łańcuchów dostaw, poprzez zwiększanie zdolności do wytwarzania kluczowych produktów i usług w kraju.

Należy uwzględnić w szczególności ewolucję sektora przemysłowego w kierunku określanym jako Przemysł 4.0¹¹ oraz globalny trend coraz większego oparcia na danych, stających się zasobem produkcyjnym. Tym samym podejście do projektów powinno cechować się kompleksowością i rozpocząć od budowy u potencjalnych beneficjentów kompetencji do tworzenia oraz wdrażania

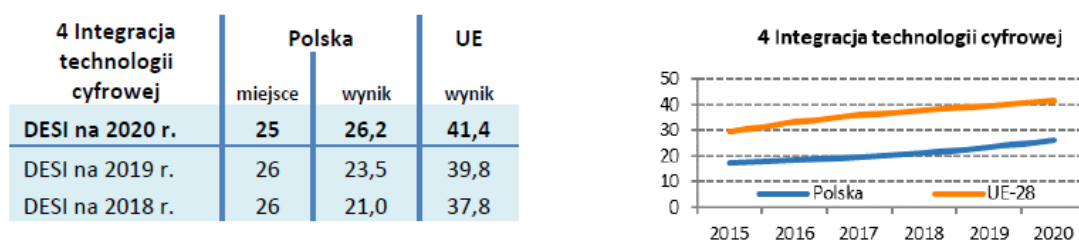
¹¹ Termin używany dla określenia zmiany w gospodarce, mającej miejsce w wyniku tzw. IV rewolucji przemysłowej. Zmiany te polegają przede wszystkim na automatyzacji, robotyzacji i cyfryzacji przedsiębiorstw, zwiększeniu wykorzystania systemów procesowych, przestawieniu firm na cyfrowy łańcuch dostaw i wprowadzeniu technologii do codziennej działalności.

rozwiązań Przemysłu 4.0 oraz GOZ. Kluczowa powinna być możliwość realizacji „projektów łączonych”, (obejmujących zarówno projekt badawczy, inwestycje, jak i odpowiednie wsparcie dla tworzenia kompetencji) uwzględniających indywidualne potrzeby beneficjentów.

W Polsce firmy w niewystarczającym stopniu inwestują w nowoczesne technologie, co osłabia potencjał gospodarki, a według McKinsey¹² do 2030 r. polski PKB może być wyższy o 15 proc. dzięki automatyzacji i wynikającemu z niej wzrostowi produktywności. W Polsce 49 proc. czasu (odpowiednik 7,3 mln miejsc pracy) zajmują obecnie czynności, które mogą zostać zautomatyzowane do 2030 r. dzięki zastosowaniu istniejących dziś technologii. Z danych Międzynarodowej Federacji Robotyki wynika, że w Polsce w 2018 r. przypadały tylko 42 roboty przemysłowe na 10 tys. pracowników. W Czechach było to 135, na Słowacji 165, a w Niemczech 338 (wskaźniki dla Czech i Słowacji zawyża znaczny udział sektora motoryzacyjnego, który jest jednym z najbardziej zautomatyzowanych)¹³. Siła robocza w Polsce jest ciągle stosunkowo tania, a dostępność pracowników, m.in. z Ukrainy, powoduje, że firmy rzadziej decydują się na automatyzację produkcji.

Aktualny poziom cyfryzacji polskich przedsiębiorstw jest niewystarczający. Ograniczone wykorzystanie technologii cyfrowych może wynikać w pewnym stopniu z trudności przedsiębiorstw w zatrudnianiu specjalistów, pomimo wysokiego odsetka absolwentów w dziedzinie nauk przyrodniczych, inżynierii i informatyki. W zakresie integracji technologii cyfrowych w przedsiębiorstwach wg indeksu DESI¹⁴ Polska zajmuje 25. miejsce w UE ze wskaźnikiem na poziomie 63% średniej unijnej.

Wykres 2: Indeks DESI, komponent Integracja technologii cyfrowej, porównanie danych dla Polski i UE.

Źródło: Komisja Europejska, DESI Country Profile. Komponent integracja technologii cyfrowej indeksu DESI obejmuje takie mierniki, jak: korzystanie przez przedsiębiorstwa z elektronicznej wymiany informacji, mediów społecznościowych, dużych zbiorów danych, chmury obliczeniowej, sprzedaży internetowej (w tym transgranicznej sprzedaży internetowej).

Mimo dotychczasowych postępów (w takich obszarach jak np. infrastruktura czy kompetencje cyfrowe), konieczne jest dalsze wspieranie transformacji cyfrowej systemu społeczno-gospodarczego. Dostępne szacunki¹⁵ wskazują, iż w obszarach e-państwa, e-kompetencji czy gospodarki opartej na danych Polska dopiero w 2023 r. osiągnie poziom średniej UE z 2019 r. Obecnie wskaźniki dot. e-państwa: korzystanie z e-administracji to zaledwie 73% średniej UE, umówienie wizyty lekarskiej przez Internet - 59%, natomiast odsetek przedsiębiorstw analizujących dane – 67% średniej UE. Specjaliści z sektora TIK pracują w 12 proc. polskich firm, średnia europejska wynosi 19 proc. Mniej polskich przedsiębiorstw, niż średnio w UE korzysta też z nowoczesnych usług cyfrowych i dba o kwestie cyberbezpieczeństwa. Według Eurostatu w 2015 r. 13 proc. firm w Polsce używających komputerów miało politykę dotyczącą cyberbezpieczeństwa, średnio w UE 32 proc., a w Szwecji 51 proc.

¹² McKinsey, Forbes, „Ramię w ramię z robotem”, <https://mckinsey.pl/publikacje/raport-ramie-w-ramie-z-robotem-jak-wykorzystac-potencjal-automatyzacji-w-polsce/>.

¹³ Trendy i wyzwania rozwojowe Polski 2050, Polityka Insight na zlecenia MliR, 2018 r.

¹⁴ DESI - Digital Economy and Society Index

¹⁵ Źródło: Ministerstwo Cyfryzacji

Powyższe dane oraz zmiana sposobu funkcjonowania wielu przedsiębiorstw, instytucji publicznych, placówek edukacyjnych i akademickich, czy podmiotów leczniczych w kierunku pracy zdalnej (w szczególności uwypuklona poprzez wystąpienie pandemii COVID-19) stanowią głębokie uzasadnienie dla uwzględnienia w projektowaniu wsparcia faktu dynamicznego rozwoju usług cyfrowych opartych na wykorzystaniu danych. Wymusza to dofinansowanie inwestycji zwiększających poziom cyfryzacji, automatyzacji czy robotyzacji przedsiębiorstw, wsparcie procesów dalszej cyfryzacji i cyfrowego udostępniania danych z rejestrów publicznych, (co umożliwi ich wykorzystanie w gospodarce i nauce, a także pozwoli na testowanie algorytmów sztucznej inteligencji w oparciu o wiarygodne dane wysokiej jakości). Niezbędne jest także wsparcie rozwoju kompetencji cyfrowych (powszechnych i specjalistycznych). Technologie informacyjne (ang. IT) powinny być zatem traktowane jako przekrojowe zagadnienie, obecne w całej gospodarce.

Krajowe podmioty nie są w pełni przygotowane na wzrastające zagrożenia w obszarze cyberbezpieczeństwa. Coraz większa liczba zgłaszanych incydentów komputerowych związanych z cyberbezpieczeństwem¹⁶ wskazuje, że zapewnienie bezpieczeństwa obrotu gospodarczego oraz wymiany informacji pomiędzy obywatelami i instytucjami publicznymi wymaga rozwoju Krajowego Systemu Cyberbezpieczeństwa oraz Narodowych Standardów Cyberbezpieczeństwa.

Choć przeprowadzone badania wskazują, że dotychczasowa interwencja polityki spójności przyczyniła się do zwiększenia dostępności i rozszerzenia oferty usług otoczenia biznesu, to nie była ona w pełni dopasowana do potrzeb przedsiębiorstw. Oznacza to konieczność dalszego rozwoju oraz rozbudowy potencjału podmiotów świadczących usługi (w szczególności proinnowacyjne) dla biznesu, aby stanowiły one stabilny i istotny element ekosystemu innowacji.

Kluczowa dla transformacji w nowoczesną, cyfrową gospodarkę będzie informacja, promocja i edukacja na temat dostępnych rozwiązań technicznych i organizacyjnych oraz potencjalnych korzyści płynących z ich zastosowania. Priorytetem będzie też kształtowanie kompetencji proinnowacyjnych i menadżerskich. Przede wszystkim chodzi o kreatywność, umiejętność analizy problemu i jego rozwiązania, akceptację ryzyka i niepewności, zdolność współtworzenia, przywództwo, planowanie strategiczne, skalowanie przedsiębiorstwa czy zarządzanie zespołem.

Zakres wsparcia

Biorąc pod uwagę powyższe uwarunkowania, dla osiągnięcia celu dotyczącego wzmocnienia potencjału przedsiębiorstw i administracji publicznej na rzecz nowoczesnej gospodarki, konieczne jest wsparcie następujących typów działań:

- transformacja cyfrowa gospodarki, polegająca na wdrożeniu programów stymulujących wprowadzanie w przedsiębiorstwach i sektorze publicznym rozwiązań cyfrowych; budowa infrastruktury instytucjonalnej dla transformacji cyfrowej:
 - o transformacja modeli biznesowych polskich przedsiębiorstw w kierunku Przemysłu 4.0, a w szczególności automatyzacji, robotyzacji i cyfryzacji przedsiębiorstw, digitalizacja procesów eksportowych;
 - o rozwój gospodarki opartej na danych oraz rozwiązań algorytmicznych wykorzystujących techniki uczenia maszynowego oraz sztucznej inteligencji,
 - o zwiększanie podaży i podnoszenie jakości e-usług sektora publicznego (w tym wspieranie projektów m.in. z zakresu e-administracji, e-edukacji i e-zdrowia) oraz cyfryzacji i zwiększenia dostępności danych publicznych (w tym ich standaryzacja i strukturyzacja),

¹⁶ Tylko w I połowie 2020 roku do zespołu reagowania na incydenty komputerowe CSIRT NASK wpłynęło 16 689 zgłoszeń, z czego 5 205 zostało uznanych jako incydenty cyberbezpieczeństwa (dla porównania – w całym 2019 r. incydentów było 6484).

- a także cyfrowych zasobów o znacznym potencjale ponownego wykorzystania, pozostających w dyspozycji podmiotów spoza sektora publicznego;
- o wsparcie rozwoju innowacyjnych rozwiązań w obszarze cyberbezpieczeństwa w różnych sektorach gospodarki; rozwój narzędzi służących do zbierania, analizy i wymiany informacji o zagrożeniach, podatnościach i incydentach, rozbudowa infrastruktury służącej podniesieniu poziomu odporności na cyberzagrożenia, zapewnienie cyberbezpieczeństwa w sieciach łączności, budowa i rozwój krajowego systemu certyfikacji cyberbezpieczeństwa produktów, usług i procesów;
 - o wsparcie skalowalnych nowoczesnych rozwiązań informatycznych i technologicznych w ramach współpracy międzysektorowej obejmującej w szczególności administrację publiczną, przedsiębiorców i organizacje badawcze;
- inwestycji w MŚP, w szczególności zwiększających ich zaawansowanie technologiczne, poziom robotyzacji i zdolność do wdrażania innowacji (przede wszystkim w zakresie rozwiązań w ramach koncepcji Przemysłu 4.0);
 - stymulowanie popytu na innowacje ze strony przedsiębiorstw, zwłaszcza z sektora MŚP i społeczeństwa (m.in. poprzez promowanie innowacyjnych i zielonych zamówień publicznych, w tym zamówień przedkomercyjnych (PCP));
 - wzrost internacjonalizacji przedsiębiorstw, w tym zwiększenie zdolności przedsiębiorstw do tworzenia produktów i usług o wysokiej wartości dodanej, charakteryzujących się dużym potencjałem eksportowym (rozwój produktów), poszukiwanie i zdobywanie nowych rynków oraz zmiany modelu biznesowego;
 - tworzenie lepszych warunków organizacyjno-prawnych oraz infrastrukturalnych dla rozwoju przedsiębiorstw poprzez rozwój potencjału instytucji publicznych do prowadzenia interwencji wspierających rozwój przedsiębiorstw (różnej wielkości, będących na różnych etapach rozwoju przedsiębiorstwa), wsparcie dotyczyć może w szczególności uzbrajania terenów inwestycyjnych oraz promocji gospodarczej kraju i regionów;
 - wsparcie rozwoju innowacyjnych usług dla przedsiębiorstw (m.in. w zakresie uświadamiania korzyści wynikających z cyfryzacji i zastosowania rozwiązań w zakresie Przemysłu 4.0 oraz GOZ), rozwój potencjału wybranych instytucji świadczących tego rodzaju usługi (m.in. EDIH/DIH – Europejskie Huby Innowacji Cyfrowych/ Huby Innowacji Cyfrowych, fabryki uczące się), zwiększanie zdolności krajowego i regionalnych ekosystemów innowacji do sieciowania (a docelowo do klasteryzacji) podmiotów biznesowych i naukowych;
 - rozwój systemów doskonałości procesowej i produktowej przedsiębiorstw – upowszechnienie systemów i standardów jakości wśród przedsiębiorstw, wsparcie popytu na projakościowe usługi instytucji otoczenia biznesu (w tym mentoring, sieciowanie, zmiana modeli biznesowych, internacjonalizacja);
 - rozwój niezbędnych dla nowoczesnej gospodarki kompetencji i umiejętności przedsiębiorców, menadżerów i pracowników (zarówno w sektorze prywatnym, jak i publicznym), w szczególności w zakresie nowych technologii, umiejętności cyfrowych, tzw. *green skills* oraz zarządzania innowacjami i nowymi modelami biznesowymi (działanie komplementarne wobec CP4 w którym planuje się również wsparcie rozwoju kompetencji kadr w jednostkach naukowych i badawczych).
- Ponadto, w związku ze skutkami wystąpienia pandemii COVID-19 istotne znaczenie będzie miała realizacja działań zorientowanych na:
- wsparcie inwestycji w przedsiębiorstwach związanych z dostosowaniem profilu działalności i modelu biznesowego do zmian w gospodarce w związku z wystąpieniem COVID-19, a w przyszłości innych czynników globalnego/europejskiego/krajowego kryzysu, w tym także

związanych z poprawą bezpieczeństwa pracowników i ograniczeniem ryzyk występujących w miejscach pracy,

- wsparcie przedsiębiorstw w utrzymaniu płynności finansowej w okresie spowolnienia gospodarczego.

Podobnie jak w obszarze dotyczącym wzrostu znaczenia badań i innowacji, kluczowe znaczenie w konstruowaniu instrumentów wsparcia powinna mieć możliwość realizacji projektów modułowych (obejmujących m.in. zarówno inwestycje, jak i odpowiednie wsparcie dla tworzenia kompetencji), uwzględniających indywidualne potrzeby beneficjentów.

Podjęcie terytorialne

Interwencja zostanie zróżnicowana terytorialnie i będzie uwzględniała obszary o szczególnych potencjałach, w tym OSI krajowe i regionalne, zarówno pod względem formy, jak i zakresu wsparcia. W szczególności niezbędne jest precyzyjne dostosowanie rozwiązań dla obszarów słabszych gospodarczo, w których problemem jest zarówno dostęp do finansowania, jak i niewystarczające kompetencje przedsiębiorców.

OSI powinny być traktowane priorytetowo w zakresie wspierania inwestycji zwiększających zdolność MŚP do wdrażania innowacji, internacjonalizacji przedsiębiorstw, uzbrajania terenów inwestycyjnych, rozwoju systemów doskonałości procesowej i produktowej przedsiębiorstw. Do kluczowych elementów wsparcia na terenie OSI należy zaliczyć także działania na rzecz rozwoju kompetencji niezbędnych dla nowoczesnej gospodarki, jako element konieczny dla modernizacji przedsiębiorstw działających na tych obszarach.

Wsparcie w zakresie tworzenia nowoczesnych usług dla przedsiębiorstw, w formule centrów innowacji cyfrowych lub fabryk uczących się, wymagać będzie powiązania z wiodącymi ośrodkami naukowymi. Dla zwiększenia poziomu innowacyjności polskiej gospodarki istotne będzie zwiększanie liczby firm, które rozpoczynają działalność innowacyjną i działalność B+R, zarówno w dużych ośrodkach miejskich, jak i poza nimi.

Oczekiwane rezultaty

Wsparcie w ramach CP1 przyczyni się do realizacji celów Agendy Cyfrowej UE w zakresie cyfrowej transformacji polskiej gospodarki, w tym rozwoju Przemysłu 4.0, e-administracji oraz modeli biznesowych wykorzystujących rozwiązania cyfrowe, opartych na gromadzeniu, analizie, wymianie i przetwarzaniu danych m.in. na potrzeby rozwoju nowych technologii oraz zgodnych z koncepcją GOZ. W wyniku wsparcia wskazanych powyżej potrzeb, zakłada się osiągnięcie następujących rezultatów wspierających realizację głównego celu (wzrostu produktywności polskiej gospodarki):

- zwiększenie automatyzacji i robotyzacji przedsiębiorstw;
- zwiększenie zaawansowania cyfrowego oraz skali wykorzystania danych w przedsiębiorstwach;
- wzrost poziomu umiędzynarodowienia przedsiębiorstw;
- wzrost skali inwestycji w przedsiębiorstwach, w szczególności inwestycji podnoszących ich zaawansowanie technologiczne;
- rozszerzenie zakresu i poprawa jakości e-usług publicznych;
- poprawa jakości i otwartości danych publicznych.

CP1. Wkład do UP przekazywanej do KE

Poniższy tekst będzie tekstem źródłowym do wzoru Umowy Partnerstwa w części odpowiadającej wymogom art. 8 (a), tj. (a) the selected policy objectives and the specific objective of the JTF indicating by which of the funds covered by the Partnership Agreement and programmes they will be pursued and a justification thereto, taking into account relevant country-specific recommendations, the National Energy and Climate Plan, the principles of European Pillar of Social Rights, and where relevant, regional challenges.

Głównym celem interwencji w obszarze CP1 będzie wzrost produktywności polskiej gospodarki. Wobec negatywnych zmian demograficznych, w dobie kryzysu wywołanego pandemią COVID-19, wzrost produktywności pracy jest głównym sposobem na utrzymanie trwałego wzrostu gospodarczego Polski. Pomimo odnotowanego w ostatnich latach wzrostu produktywności, nadal widoczne są bariery związane z jej dalszym pobudzeniem.

Konieczne jest podjęcie równoległego działania na trzech uzupełniających się płaszczyznach: wzrost wykorzystania nowoczesnych rozwiązań technologicznych w gospodarce, nowoczesna organizacja działalności przedsiębiorstw oraz rozwój kompetencji.

Obszar: wzrost znaczenia badań i innowacji w strukturze gospodarczej kraju oraz wykorzystywanie zaawansowanych technologii

Zapewnienie trwałego wzrostu polskiej gospodarki wymaga podnoszenia innowacyjności przedsiębiorstw, która jest niezbędna dla poprawy produktywności i uzyskania pozytywnej zmiany strukturalnej w gospodarce. Wyzwaniem pozostaje wsparcie całego procesu inicjowania, tworzenia i wdrażania innowacji, w szczególności prac B+R przedsiębiorstw. Zalecenie Rady UE dla Polski z 2019 r. wskazuje na konieczność wzmocnienia innowacyjności gospodarki, w tym przez wspieranie instytucji badawczych i ich współpracy z przedsiębiorstwami oraz ukierunkowanie inwestycyjnej polityki gospodarczej, m.in. na innowacje.

Wydatki przedsiębiorstw na innowacje pozostają poniżej średniej UE, zaś stopień zużycia infrastruktury B+R wynosi ponad 80%. Przyczyną ograniczonej innowacyjności są m.in. bariery systemowe i niesprzyjająca struktura przedsiębiorstw w Polsce (przeważająca liczba mikro i małych firm, niewielka liczba średnich i dużych firm o potencjale innowacyjnym).

Wzrost produktywności utrudniają wciąż słabe powiązania między przedsiębiorstwami a szkolnictwem zawodowym, wyższym i instytucjami badawczymi. Nadal niski pozostaje poziom inwestycji w wartości niematerialne i prawne.

Wyzwaniem jest również transformacja modeli biznesowych przedsiębiorstw w kierunku gospodarki o obiegu zamkniętym, uwzględniająca ograniczenie zużycia zasobów pierwotnych, minimalizację produkcji odpadów, ekoprojektowanie, wydłużanie życia produktów, współdzielenie, czy model sprzedaży funkcji danego produktu.

Realizacja koncepcji inteligentnej specjalizacji przyczyniła się do zwiększenia zaangażowania przedsiębiorstw w określanie celów rozwojowych w obszarach specjalizacji, przy jednoczesnym zwiększeniu nakładów prywatnych na B+R. Wyzwaniem pozostaje zwiększenie zarówno interdyscyplinarności badań, jak i znaczenia inteligentnych specjalizacji w procesie koncentracji wsparcia publicznego na wybranych obszarach.

W wyniku wsparcia wskazanych powyżej potrzeb, zakłada się osiągnięcie następujących rezultatów: zwiększenie produktywności przedsiębiorstw; zwiększenie intensywności wykorzystania technologii i wiedzy w gospodarce; poprawę pozycji działających w Polsce przedsiębiorstw w światowych łańcuchach dostaw; poszerzenie grupy przedsiębiorstw opierających swoją działalność o

wykorzystanie innowacji.

Obszar: wzmacnianie potencjału przedsiębiorstw i administracji publicznej na rzecz nowoczesnej gospodarki

W Polsce firmy w zbyt małym stopniu inwestują w nowoczesne technologie, co osłabia potencjał gospodarki. Polska zajmuje 25 miejsce w UE w zakresie integracji technologii cyfrowych w przedsiębiorstwach wg indeksu DESI. Szacunki wskazują, iż w obszarach e-państwa, e-kompetencji czy gospodarki opartej na danych Polska dopiero w 2023 r. osiągnie poziom średniej UE z 2019 r. Globalne trendy związane z cyfryzacją oraz nowym podejściem do danych wymagają zmiany modelu funkcjonowania zarówno po stronie przedsiębiorstw, jak i w sektorze publicznym, w oparciu o rozwój usług cyfrowych opartych na wykorzystaniu danych.

Pandemia COVID-19 uwidoczniła istotne wady modelu gospodarki opartego na globalnych łańcuchach dostaw. Konieczne jest promowanie modeli biznesowych redukujących zależność firm od globalnych łańcuchów dostaw, poprzez zwiększanie zdolności do wytwarzania kluczowych produktów i usług w kraju.

Kluczowa dla transformacji w nowoczesną gospodarkę będzie informacja, promocja i edukacja na temat dostępnych rozwiązań technicznych i organizacyjnych oraz potencjalnych korzyści płynących z ich zastosowania. Priorytetem będzie też kształtowanie kompetencji proinnowacyjnych i menadżerskich.

W wyniku wsparcia wskazanych powyżej potrzeb, zakłada się osiągnięcie następujących rezultatów: zwiększenie automatyzacji i robotyzacji przedsiębiorstw; zwiększenie zaawansowania cyfrowego przedsiębiorstw; zwiększenie dostępności e-usług publicznych.

1.2 Cel „Bardziej przyjazna dla środowiska niskoemisyjna Europa”

W perspektywie do 2050 r. Polska dąży do znaczącego obniżenia emisyjności gospodarki, skupieniu się na gospodarce przyjaznej środowisku i wpisującej się w model niskoemisyjnej gospodarki obiegu zamkniętego. Głównymi wyzwaniami są działania związane z wdrażaniem porozumienia paryskiego¹⁷, pobudzeniem inwestycji związanych z transformacją sektora energetycznego, w tym w zakresie inwestycji w odnawialne źródła energii oraz efektywności energetycznej, a także sprawiedliwego wymiaru transformacji. W związku z wysokim poziomem emisyjności sektora energetycznego opartego na paliwach kopalnych, wdrażanie rozwiązań urzeczywistniających transformację gospodarki musi odbywać się przy uwzględnieniu krajowych warunków społeczno-ekonomicznych. Celem planowanych działań jest wzmocnienie odporności na negatywne skutki społeczno-gospodarcze realizowanej transformacji, skuteczna adaptacja do zmian klimatycznych, poprawa stanu powietrza, a także zachowanie różnorodności biologicznej.

Znaczące obniżenie emisyjności polskiej gospodarki wiąże się z koniecznością transformacji m.in. w sektorach: energetycznym, transportowym, w przemyśle oraz w usługach. Zaplanowane w niniejszym celu działania będą dotyczyć ograniczenia emisyjności tych sektorów, efektywniejszego wykorzystania energii oraz wdrażania nowych zeroemisyjnych technologii.

Zaplanowane działania uwzględnią skutki pandemii COVID-19 oraz będą komplementarne do interwencji w ramach Funduszu Sprawiedliwej Transformacji i Europejskiego Instrumentu na rzecz Odbudowy i Zwiększania Odporności.

¹⁷ Porozumienie paryskie przyjęte podczas konferencji klimatycznej w Paryżu (COP21) w grudniu 2015r. i jest pierwszym w historii prawnie wiążącym porozumieniem w dziedzinie klimatu. Do porozumienia przystąpiło 190 państw.

Działania będą się ściśle wpisywały w cel Europejskiego Zielonego Ładu. KE dąży do zwiększenia unijnego celu na 2030r., dotyczącego redukcji emisji gazów cieplarnianych oraz osiągnięcia przez kraje UE neutralności klimatycznej do 2050 r., tj. do co najmniej 50 proc., a potencjalnie do 55 proc. w stosunku do poziomu w 1990r. Polska, jako jedyny kraj w UE, nie zobowiązała się do osiągnięcia celu neutralności klimatycznej do 2050 r., jednak cel ten pozostaje punktem odniesienia planowanych działań.

Dla określenia niezbędnych działań istotne są rekomendacje przekazane Polsce w *Sprawozdaniu krajowym – Polska 2020*, w szczególności w załączniku D tego dokumentu, dedykowanemu priorytetowym obszarom pogórnicy, podlegającym transformacji w kierunku zielonej gospodarki. Działania będą też zgodne z *Krajowym planem na rzecz energii i klimatu na lata 2021-2030*, który wyznacza cele klimatyczno-energetyczne na 2030 r. dla Polski, ale również z projektem Polityki Energetycznej Polski z horyzontem czasowym do 2040r. Wiążą się one z redukcją udziału węgla w produkcji energii, zwiększeniem udziału OZE w finalnym zużyciu energii brutto, większą efektywnością energetyczną gospodarki, a przez to mniejszą emisją gazów cieplarnianych.

Zakres celu 2 to przede wszystkim dążenie do zmniejszenia emisji CO₂ jako czynnika ocieplenia klimatu, powodującego dalsze zagrożenia dla ludzi i środowiska. Polska wyemitowała do atmosfery 327 Mt CO₂, co uczyniło nas 5. największym emitentem w UE oraz 21. emitentem CO₂ na świecie¹⁸. Największy potencjał redukcji tej emisji to inwestycje w zakresie efektywności energetycznej, prowadzące do zmniejszenia zapotrzebowania na energię, zmniejszenie emisji z transportu, przemysłu, inwestycje w infrastrukturę przesyłową i dystrybucyjną w celu podniesienia jej sprawności oraz przejście na produkcję energii ze źródeł odnawialnych (OZE).

Konsekwencją emisji CO₂ są zmiany klimatyczne, prowadzące do anomalii pogodowych, w tym suszy i zaburzenia równowagi w świecie przyrody, dlatego też druga część działań przewidzianych w CP2 to mitygowanie skutków zmian klimatycznych, zapobieganie im, właściwe gospodarowanie zasobami przyrody oraz dążenie do minimalizowania ilości produkowanych i deponowanych odpadów. Dążąc do osiągnięcia neutralności klimatycznej należy mieć na uwadze rozwój GOZ, oraz biogospodarki, co przyczyni się m.in. do zmniejszenia presji na środowisko przyrodnicze poprzez zwiększanie efektywności energetycznej, redukcję zapotrzebowania na surowce nieodnawialne, ograniczenie degradacji gleb oraz zanieczyszczenia wód, a także zmniejszenie emisji gazów cieplarnianych¹⁹ poprzez tworzenie zamkniętej pętli procesów.

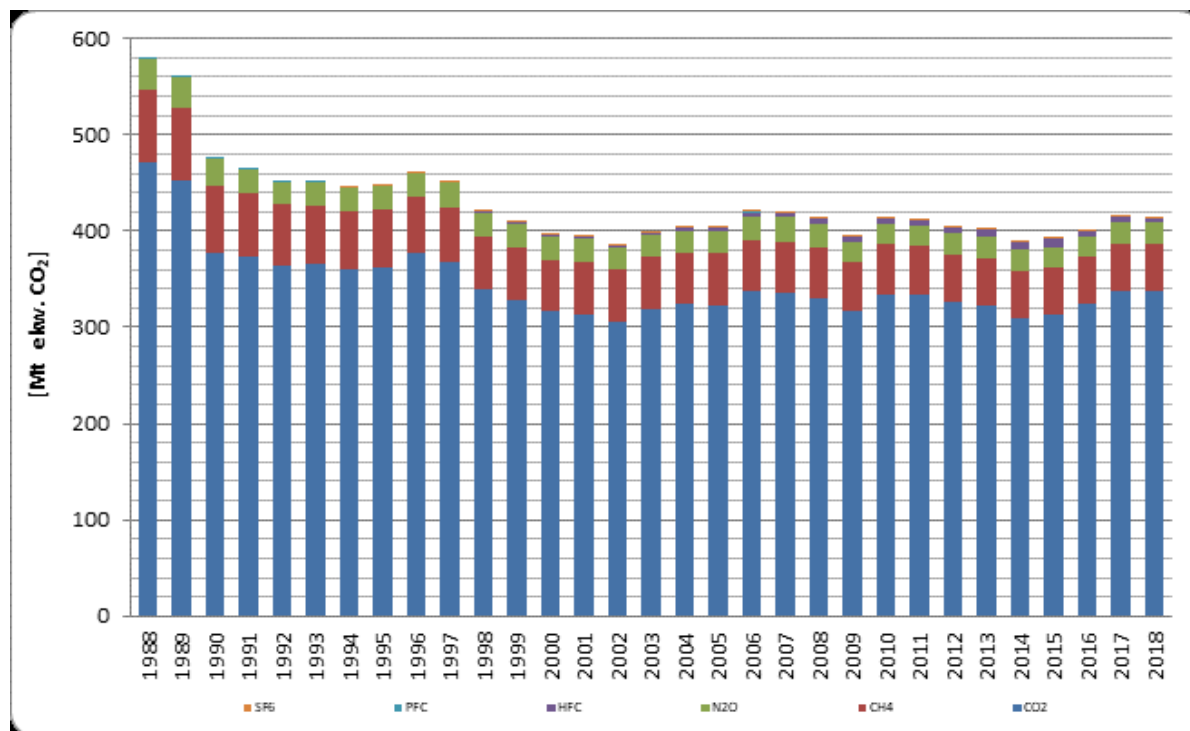
Stan środowiska i klimatu wywiera coraz większy wpływ na konkurencyjność i produktywność przedsiębiorstw. Wpływa także na warunki i jakość życia, co przekłada się na stan zdrowia mieszkańców. Negatywne skutki zmian klimatycznych, w tym powodzie, susze, upały oraz intensywne opady nierównomiernie rozłożone w ciągu roku, są coraz bardziej odczuwalne w całym kraju. Przejście na gospodarkę niskoemisyjną stanowi też wyzwanie dla takich sektorów jak transport, ponieważ emisje i zużycie energii w tym sektorze wzrosły w ostatnich latach. Transport jest też jednym z sektorów najbardziej przyczyniających się do problemu zanieczyszczenia powietrza w Polsce. Obecnie udział emisji gazów cieplarnianych z sektora transportu w emisji krajowej wynosi kilkanaście procent (w 2018 roku wyniósł ok. 17%) i jest niższy od średniej unijnej. W związku z tym należy zadbać o poprawę połączeń transportowych, w szczególności o ekologiczne środki transportu publicznego. Biorąc pod uwagę powyższe czynniki, priorytety inwestycyjne w Polsce w obszarze CP2 obejmują w szczególności obszary sektora energetyki, środowiska i transportu niskoemisyjnego.

¹⁸ Global Carbon Atlas (2019). CO₂ Emissions. <http://www.globalcarbonatlas.org/en/CO2-emissions>

¹⁹ MAPA DROGOWA Transformacji w kierunku gospodarki o obiegu zamkniętym

Sektor energetyki stoi w obliczu strukturalnych zmian, których celem jest znaczące obniżenie jego emisyjności poprzez rozwijanie nisko- i zeroemisyjnych technologii wytwarzania energii i ciepła, poprawę efektywności energetycznej przedsiębiorstw oraz budynków użyteczności publicznej i mieszkalnych. Wysoka emisyjność sektora energetycznego związana jest z dwoma obszarami: wysokim udziałem paliw kopalnych w miksie energetycznym oraz wiekiem instalacji wytwórczych.

Wykres 3. Emisje gazów cieplarnianych w okresie 1988-2018 r.

Źródło: Ministerstwo Klimatu, KRAJOWY RAPORT INWENTARYZACYJNY 2020, s. 8

Inwestycje w zdolności do wytwarzania energii elektrycznej są konieczne, gdyż średni wiek najważniejszych w systemie (ze względu na wielkość mocy zainstalowanej) elektrowni węglowych wynosi 30–40 lat. Widoczny jest spadek produkcji energii elektrycznej z węgla kamiennego i węgla brunatnego na rzecz OZE oraz gazu. Udział węgla w 2019 r. wyniósł 74% w stosunku do 78% w 2018r. W nadchodzącym dziesięcioleciu wycofanych z eksploatacji zostanie około 25% obecnych krajowych mocy wytwórczych, w których największy udział (94%) będą miały jednostki opalane węglem kamiennym lub węglem brunatnym. Z powodu wyeksploatowania najstarszych turbin oraz konieczności ponoszenia znacznych nakładów inwestycyjnych w celu sprostania wymaganiom emisyjności wynikającym z konkluzji BAT, produkcja energii w 2019 roku była najniższa od pięciu lat, wyniosła 164 TWh, jednocześnie zwiększył się import energii elektrycznej, który wyniósł 10,6 TWh i zanotował prawie dwukrotny wzrost w stosunku do 2018 r. Rośnie też znaczenie gazu. Jego udział w miksie energetycznym wyniósł 8,8% wobec 7,2% w 2018 r.

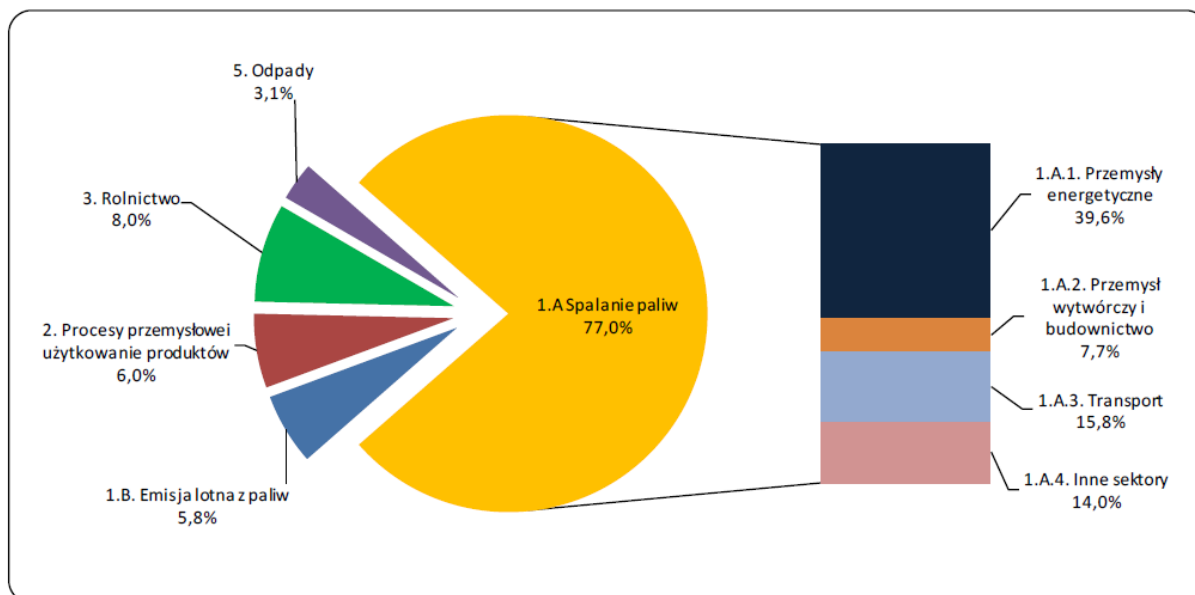
System przesyłu, dystrybucji i magazynowania gazu wymaga dalszej rozbudowy z uwagi na dynamicznie rosnące zapotrzebowanie na gaz ziemny, a w perspektywie gaz ze źródeł odnawialnych. Sektory dostawy i zużycia energii łącznie generują największą część krajowych emisji gazów cieplarnianych.

Rosnący poziom emisji powoduje konieczność podejmowania działań zmierzających do dekarbonizacji gospodarki. Począwszy od 2014 r., łączny poziom emisji (w sektorze non-ETS) stopniowo wzrasta,

w przeciwieństwie do ogólnej tendencji spadkowej w UE. W ostatnich latach znacznie wzrósł też poziom emisji w sektorze budownictwa.

Struktura emisji gazów cieplarnianych w podziale na sektory gospodarki przedstawia się następująco:

Wykres 4. Udziały poszczególnych kategorii źródeł w całkowitej emisji krajowej GC w 2018 r.

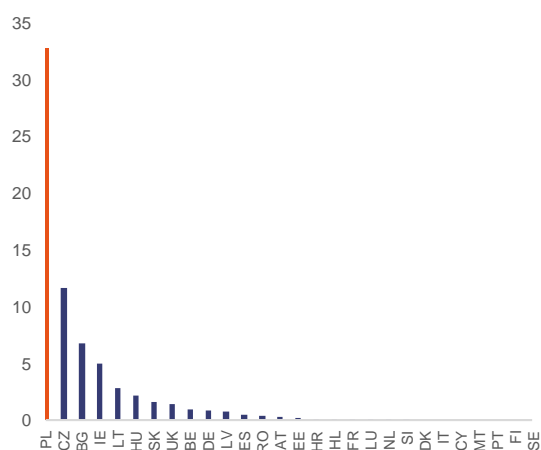

Źródło: Ministerstwo Klimatu, KRAJOWY RAPORT INWENTARYZACYJNY 2020, s. 8

Dużą rolę w zużyciu energii przez gospodarstwa domowe, zwłaszcza w ogrzewaniu mieszkań nadal odgrywają stałe paliwa kopalne, zaś efektywność energetyczna budynków nadal jest niska. Zależność od stałych paliw kopalnych w ogrzewaniu indywidualnym mieszkań negatywnie wpływa na jakość powietrza, co przekłada się na problemy zdrowotne i generuje koszty w tym obszarze. Szacuje się, że w ostatnich latach w Polsce, zanieczyszczenia powietrza przyczyniają się do ok. 45 tys. przedwczesnych zgonów rocznie – liczba ta należy do najwyższych w UE.

Emisje związków chemicznych i pyłów zanieczyszczających powietrze można ograniczyć zwiększając wykorzystanie czystych źródeł energii. Istotną rolę odgrywa także modernizacja termiczna budynków oraz inwestycje w lokalne systemy ciepłownicze, które skutkują ograniczeniem niskiej emisji.

Wykres 5. Udział stałych paliw kopalnych w końcowym zużyciu energii w sektorze mieszkaniowym (%)

Przedstawione wartości procentowe nie obejmują paliw stałych wykorzystywanych do produkcji energii elektrycznej zużywanej przez gospodarstwa domowe.

Źródło: Eurostat

Zapisy „Sprawozdania krajowego – Polska 2020” wskazują na konieczność ukierunkowania inwestycyjnej polityki gospodarczej na infrastrukturę energetyczną dostrzegając przy tym, że „Sprawnie postępują prace w zakresie inwestycji w kluczową transgraniczną infrastrukturę gazową i elektroenergetyczną, mimo niewielkich opóźnień w rozwoju międzysystemowych połączeń gazowych z Litwą i Słowacją. Aby krajowa sieć energii elektrycznej była wystarczająco rozwinięta, konieczne są znaczne inwestycje”.

Analizy emisji zanieczyszczeń powietrza potwierdzają, że najtrudniejsza sytuacja jest w województwie śląskim. Śląsk, który jest największym regionem górniczym w Unii Europejskiej jako pierwszy przystąpił do ogłoszonej przez Komisję Europejską inicjatywy *Programu Wsparcia Regionów Górniczych (Coal regions in transition)*, nie tylko z powodu potrzeby transformacji sektora energetycznego, ale również całej gospodarki. Ponadto województwo śląskie zostanie objęte wsparciem w ramach Funduszu Sprawiedliwej Transformacji opisanym w Celu 6 *Umożliwienie regionom i obywatelom łagodzenia społecznych, gospodarczych i środowiskowych skutków transformacji w kierunku gospodarki neutralnej dla klimatu*. Istotne jest także zajęcie się społecznymi skutkami przejścia na gospodarkę niskoemisyjną. W ostatnich latach w Polsce notuje się spadek wskaźników ubóstwa energetycznego. Działania na rzecz obniżenia emisyjności polskiego sektora energetycznego mogą spowodować dalszy wzrost kosztów energii elektrycznej i ogrzewania, a więc zwiększyć ryzyko nierówności społecznych i ubóstwa, jeżeli nie zostaną podjęte skuteczne działania zapobiegawcze.

- **Obszar: efektywność energetyczna**

W następstwie notowanej tendencji wzrostowej zużycia energii Polska w 2018 r. odbiegała od ścieżki prowadzącej do osiągnięcia wyznaczonych na 2020 r. celów w zakresie efektywności energetycznej. Notuje się ograniczony postęp w obniżaniu emisyjności źródeł ogrzewania oraz poprawie efektywności energetycznej budynków sprzyjającej ich bardziej ekologicznemu funkcjonowaniu, zwłaszcza w okresie zimowym. Dodatkowe wysiłki w tym obszarze będą miały pozytywny wpływ także na jakość powietrza.²⁰ Zanieczyszczenie powietrza pozostaje poważnym problemem zdrowotnym, zwłaszcza na południu kraju oraz w dużych aglomeracjach miejskich. Wg Światowej Organizacji Zdrowia (WHO) aż

²⁰ Za Sprawozdaniem krajowym – Polska 2020”, s. 63

36 spośród 50 najbardziej zanieczyszczonych miast w Europie znajduje się w Polsce. Około 45 tys. przedwczesnych zgonów rocznie można przypisać długotrwałemu narażeniu na zanieczyszczenie powietrza – liczba ta należy do najwyższych w UE.

Wsparciu powinny podlegać nie tylko inwestycje, które mają największy wpływ na poprawę efektywności energetycznej, ale również wpływające na poprawę stanu powietrza czy zmniejszenie zjawiska ubóstwa energetycznego.

Interwencjami priorytetowymi w obszarze efektywności będą działania prowadzące do zwiększenia efektywności energetycznej we wszystkich gałęziach gospodarki, przykładowo w energetyce, budownictwie, transporcie i rolnictwie, czego efektem będzie redukcja emisji gazów cieplarnianych i poprawa jakości powietrza poprzez redukcję źródeł niskiej emisji. W ramach działań dotyczących zmniejszenia zapotrzebowania na energię wspierane będą w szczególności projekty w zakresie termomodernizacji budynków. Wspierane będzie również wytwarzanie energii elektrycznej i ciepła z odnawialnych źródeł energii, w tym w kierunku energetyki rozproszonej, jako element projektów w obszarze efektywności energetycznej budynków/przedsiębiorstw.

Zakres działań, w odniesieniu do budynków, urządzeń technicznych lub instalacji i procesów technologicznych, powinien wynikać z audytów/ocen energetycznych lub dokumentów równoważnych. Wskazane jest przy odpowiednim respektowaniu zasad pomocy publicznej wsparcie przedsiębiorstw w realizacji inwestycji rekomendowanych w audycie energetycznym. Przedsięwzięcia te będą jednocześnie realizacją całego szeregu działań przewidzianych w strategiach niskoemisyjnych. Jednocześnie należy dołożyć starań w zakresie opracowania listy certyfikowanych audytorów biorąc pod uwagę obecnie realizowany projekt platforma ekspertów efektywności oraz wprowadzenie szkoleń dla audytorów aktualizujących ich wiedzę.

Działania proefektywnościowe wymagają często istotnych nakładów finansowych. Ważne jest zatem optymalne finansowanie projektów w zakresie efektywności energetycznej i zapewnienie uzyskania najwyższego efektu energetycznego, np. poprzez zastosowanie modelu finansowania ESCO²¹, w oparciu o tzw. umowę o poprawę efektywności energetycznej. Takie umowy mogą mieć zastosowanie w odniesieniu do projektów podnoszących efektywność energetyczną w budynkach i modernizacji oświetlenia ulicznego.

Uzupełnieniem działań w zakresie efektywności energetycznej w budynkach będą także inwestycje w wymianę systemów ogrzewania o niskiej sprawności. Ciepło powinno być wytwarzane w oparciu o źródła niskoemisyjne, kogeneracyjne, odnawialne, z wykorzystaniem ciepła odpadowego z procesów przemysłowych lub kombinacji wyżej wymienionych. Inwestycje w sieci ciepłownicze są zasadniczym elementem dekarbonizacji, ale też nadrabiania zapóźnienia technologicznego w przypadku sieci ciepłowniczych niespełniających definicji systemów efektywnych, których jest w Polsce jeszcze 80%²². W przypadku braku uzasadnienia ekonomicznego dla projektów sieciowych racjonalna jest realizacja inwestycji rozproszonych, w tym parasolowych.

Wykorzystanie gazu ziemnego do celów gospodarczych oraz komunalno-bytowych także wpłynie na zmniejszenie poziomu emisji CO₂. Ma to szczególne znaczenie dla regionów charakteryzujących się znacznymi przekroczeniami dopuszczalnych poziomów obecności w powietrzu szkodliwych substancji, pochodzących z niskiej emisji. Gaz powinien być wykorzystywany, w tym także w ramach wysokosprawnej kogeneracji, jako źródło energii zabezpieczające pracę systemu energetycznego, w coraz większym stopniu opartego na wykorzystaniu instalacji do wytwarzania energii z odnawialnych

²¹ ESCO - Energy Service Company - firma oferująca usługi energetyczne. Przedsiębiorstwo usług energetycznych dostarcza usługę poprawiającą efektywność energetyczną u beneficjenta, a wynagrodzenie (zwrot kosztów) za usługę otrzymuje z oszczędności uzyskanych ze zmniejszenia kosztów zużywanej energii wynikających z wdrożonych rozwiązań.

²² Za Forum Energii Ciepłownictwo w Polsce 2019, <https://forum-energii.eu/pl/analizy/cieplownictwo-2019>

źródeł. Należy jednak zwrócić uwagę, że w perspektywie średnioterminowej należy dążyć do zastępowania gazu ziemnego biogazem.

Mając na względzie różnorodność i wielość instrumentów finansujących przedsięwzięcia w zakresie efektywności energetycznej, warto też podnosić ogólną wiedzę mieszkańców i przedsiębiorców w zakresie rozwiązań zmniejszających zapotrzebowanie na energię, prowadzących do jej oszczędności, jak i skonsolidować strumień informacji w zakresie możliwości wsparcia, np. poprzez doradztwo lub platformy one-stop-shop. Byłaby ona jednym spójnym, jednolitym kanałem komunikacyjnym zawierającym różne instrumenty wsparcia od ogólnopolskich, regionalnych po dedykowane poszczególnym grupom docelowym, tworząc transparentną ścieżkę dla beneficjenta od edukacji po inwestycję, uwzględniając informacje nt. audytorów, monitorowania projektów, formuły ESCO, etc.

Zakres wsparcia

Wobec powyższego planowane są następujące działania:

- zwiększenie efektywności energetycznej budynków mieszkalnych i publicznych (wraz z audytem), w tym mające na celu pełnienie wzorcowej roli sektora publicznego w zakresie efektywności energetycznej oraz zmniejszenia zjawiska ubóstwa energetycznego, w kierunku rozwiązań kompleksowych, w tym wraz z podłączeniem do sieci ciepłowniczej/chłodniczej, wraz z instalacją urządzeń OZE;
- poprawa efektywności energetycznej w przedsiębiorstwach (wraz z audytem), inwestycje ograniczające zużycie energii, odzyskiwanie energii w procesie produkcyjnym, zastosowanie efektywnych energetycznie technologii, głęboka i kompleksowa modernizacja energetyczna budynków w przedsiębiorstwach, wymiana urządzeń na energooszczędne wraz z instalacją urządzeń OZE;
- budowa/modernizacja systemów ciepłowniczych i chłodniczych (sieci) wraz z magazynami ciepła;
- wymiana nieefektywnych źródeł ciepła, opartych o paliwa stałe na źródła odnawialne lub gazowe;
- inwestycje w źródła systemowe, celem transformacji w kierunku niskoemisyjnym oraz uzyskania statusu efektywnych systemów ciepłowniczych, w tym budowa i modernizacja jednostek: wysokosprawnej kogeneracji i trigeneracyjnych, gazowych, także z udziałem gazów zdekarbonizowanych, OZE, odzyskiem energii z odpadów i wykorzystania ciepła odpadowego);
- wdrażanie działań zawartych w strategiach niskoemisyjnych;
- promocja, doradztwo, podnoszenie świadomości i wiedzy mieszkańców, i przedsiębiorców, władz lokalnych w zakresie efektywności energetycznej i wykorzystania OZE.

Podejście terytorialne

Działania z zakresu efektywności energetycznej będą realizowane na terenie całej Polski. Szczególne preferencje mogą mieć projekty zlokalizowane w średnich i małych miastach w szczególności zagrożonych utratą funkcji gospodarczych i społecznych. Szczególne preferencje mogą mieć także obszary dotknięte problemem ubóstwa energetycznego. Preferencje mogą mieć też projekty zlokalizowane na wyznaczonych w KSRR obszarach strategicznej interwencji (OSI), uwzględniając najbardziej zanieczyszczone pod względem stanu powietrza miasta zgodnie z ustaleniami wojewódzkich programów ochrony powietrza. Kryterium kierowania wsparcia może być też wskaźnik przyłączy do sieci CO oraz odsetek nieruchomości ogrzewanych piecami na paliwo stałe, w szczególności we wschodniej i centralnej Polsce. Działania te będą komplementarne z inicjatywami finansowanymi z Funduszu Sprawiedliwej Transformacji i będą wzmacniały ich efekt.

Oczekiwane rezultaty

Efektem zaplanowanych działań, w zakresie efektywności energetycznej, będzie:

- wdrożenie rozwiązań mających na celu obniżenie energochłonności sektora mieszkalnictwa;
- wdrożenie rozwiązań mających na celu obniżenie energochłonności sektora przedsiębiorstw;
- spadek emisji gazów cieplarnianych (głównie CO₂);

Szereg inwestycji w tym obszarze powinien przyczynić się do realizacji krajowych celów w zakresie efektywności energetycznej oraz zbliżyć Polskę do standardu gospodarki zeroemisyjnej. Działania prowadzące do ograniczenia niskiej emisji, która jest główną przyczyną powstawania zjawiska smogu, spowodują ograniczenie zanieczyszczenia gazowego (SO₂, CO₂, NO_x), jak i pyłowego (PM_{2,5}, PM₁₀ i B(a)P).

▪ Obszar: wsparcie produkcji energii z odnawialnych źródeł

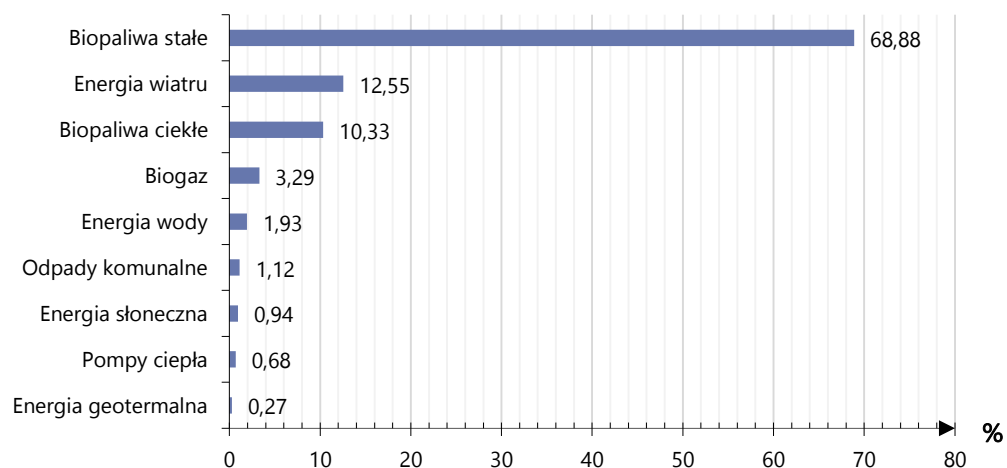
Zidentyfikowany potencjał odnawialnych źródeł energii w Polsce jest w znacznym stopniu niewykorzystany. Największy udział w produkcji zielonej energii ma energia wiatrowa (12,5% w 2019 r.), ale jednym z najszybciej rozwijających się sektorów OZE, zarówno na świecie jak i w Polsce, jest fotowoltaika. Zainteresowanie fotowoltaiką to wynik m.in. nowych regulacji prawnych i zasad wsparcia dla producentów zielonej energii. Według PSE łączna moc fotowoltaiki (PV) zainstalowana w sektorach prosumenckim, komercyjnym, jak również w systemach przemysłowych, osiągnęła w 2019 r. 1 GW. Przyrost nowych instalacji jest tak dynamiczny, że w 2020 roku ma przekroczyć 2 GW.

W „Sprawozdaniu krajowym – Polska 2020” wskazano, że ostatnie zmiany regulacyjne i systemy wsparcia nie tylko nadały nowy impuls inwestycjom w lądowe farmy wiatrowe oraz instalacje fotowoltaiczne, ale i zapewniły większą niż dotychczas rolę prosumentów w procesie rozwoju fotowoltaiki. Nowe unijne przepisy zawarte w pakiecie Czysta Energia dla Wszystkich Europejczyków również zakładają znaczny wzrost roli i znaczenia aktywnych konsumentów energii i wspólnot energetycznych oraz rozproszonych źródeł energii.

Wsparcie obszaru OZE przyczyni się do rozwoju inicjatyw takich, jak klastry energii, czy działalność spółdzielni energetycznych. Stabilność produkcji energii z OZE pomogą zapewnić instalacje hybrydowe łączące w sobie więcej niż jedno źródło OZE.

Istotny wpływ na skalę wykorzystania OZE będzie mieć postęp technologiczny – zarówno w zakresie aktualnie znanych sposobów wytwarzania energii, jak i w zupełnie nowych technologiach, ale także w technologiach magazynowania energii.

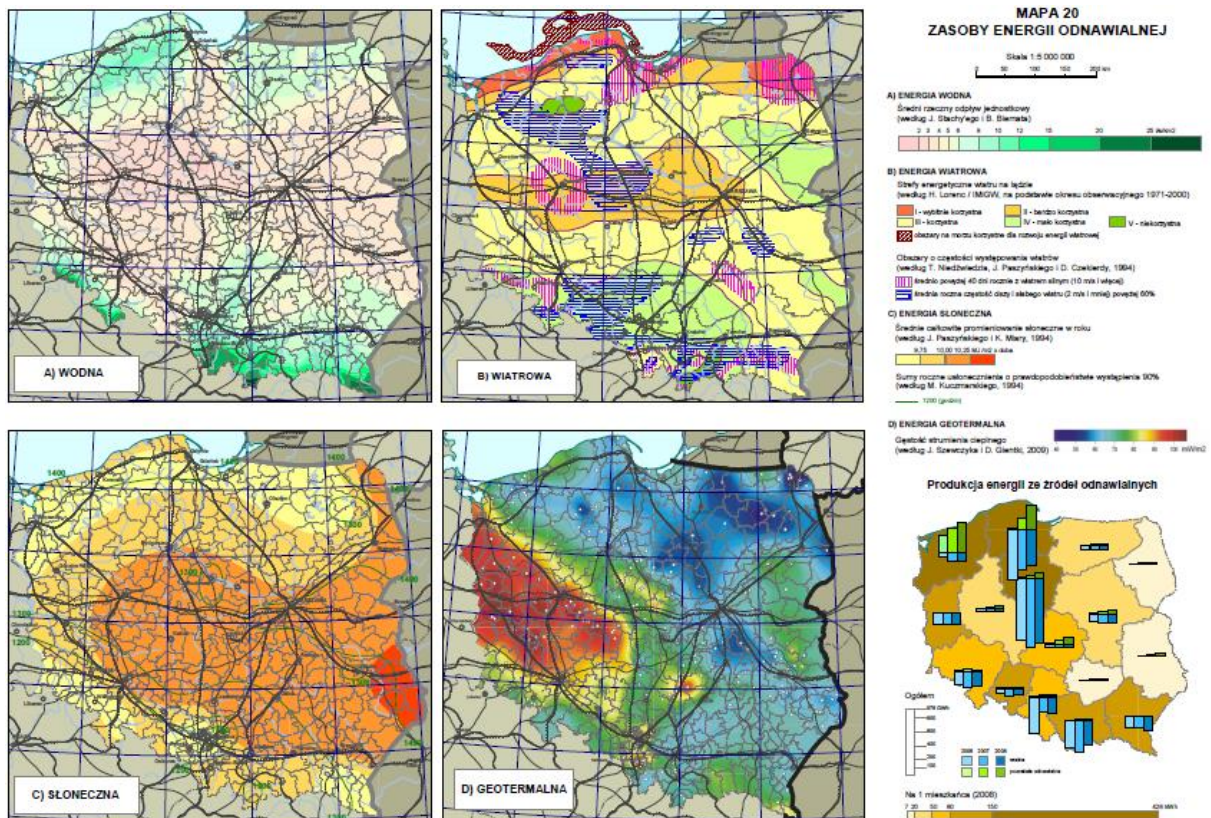
Wykres 6. Struktura pozyskania energii ze źródeł odnawialnych w Polsce wg nośników w 2018 r.

Źródło: dane GUS, -Energia ze źródeł odnawialnych w 2018 r.

Według danych Międzynarodowej Agencja Energii Odnawialnej średnie koszty produkcji energii w ponad połowie elektrowni wiatrowych i fotowoltaicznych, które powstały w 2019 roku, są niższe od kosztu generacji nawet z najtańszych, nowych elektrowni węglowych. W kolejnych latach struktura paliw gazowych w polskim miksie energetycznym będzie podlegała zmianom, m.in. w związku z rozwojem źródeł wytwarzających gazy zdekarbonizowane, takie jak wodór, biometan itp. Zalecenia Rady UE dla Polski w roku 2019 wskazują na konieczność ukierunkowania inwestycyjnej polityki gospodarczej na czystsza energię, z uwzględnieniem różnic regionalnych. Zasoby zielonej energii, pozwalające na produkcję energii z różnych źródeł, przedstawiają poniższe mapy.

Mapa 4 Zasoby energii odnawialnej

Źródło: Opracowano w Instytucie Geografii i Przestrzennego Zagospodarowania PAN pod kierunkiem P. Śleszyńskiego dla Ministerstwa Rozwoju Regionalnego

Wytwarzanie energii z OZE będzie istotnym elementem obniżenia emisyjności gospodarki oraz dywersyfikacji źródeł wytwarzania energii w krajowym miksie energetycznym. Ze względu na pozytywny wpływ na środowisko będzie stanowić odpowiedź na zrównoważoną transformację energetyczną w kierunku gospodarki bezemisyjnej, zgodnie z polityką zrównoważonego rozwoju. Podobnie jak w przypadku efektywności energetycznej przedsięwzięcia w obszarze OZE mogą być realizowane w formie projektów parasolowych. Wspieranie będzie wytwarzanie energii elektrycznej i ciepła z odnawialnych źródeł energii, w tym energetyki rozproszonej (prosumenckiej).

Zakres wsparcia

Mając na względzie powyższe, w ramach wspierania OZE, planowane jest:

- budowa i rozbudowa instalacji produkcji energii z odnawialnych źródeł wraz z magazynami energii działającymi na potrzeby danego źródła OZE w zakresie wytwarzania:
 - energii elektrycznej;
 - ciepła;
- niwelowanie niestabilności produkcji energii z OZE poprzez instalacje towarzyszące i równoważące produkcję energii, tj. instalacje hybrydowe oraz wdrażanie na szerszą skalę instrumentów zarządzania popytem (DSM)
- budowa lub przebudowa sieci umożliwiających odbiór energii z OZE.

Oczekiwane rezultaty

Oczekiwany rezultat planowanej interwencji:

- wzrost udziału OZE w końcowym zużyciu energii.

- **Obszar: wsparcie infrastruktury energetycznej i inteligentnych rozwiązań (*smart grids*)**

Polski system elektroenergetyczny został zaprojektowany kilkadziesiąt lat temu, kiedy energia elektryczna była generowana praktycznie wyłącznie z elektrowni konwencjonalnych. Krajowa infrastruktura energetyczna starzeje się. Polska stoi w obliczu znacznych potrzeb inwestycyjnych w zakresie zdolności do wytwarzania energii elektrycznej, gdyż średni wiek elektrowni węglowych wynosi 30–40 lat. W nadchodzącym dziesięcioleciu wycofanych z eksploatacji zostanie około 25% obecnych krajowych mocy wytwórczych, w których największy udział (94%) będą miały jednostki opalane węglem kamiennym lub węglem brunatnym. Jednocześnie rośnie znaczenie gazu. Jego udział w miksie energetycznym w 2019 r. wyniósł 8,8% wobec 7,2% w 2018 r. Z kolei w ciągu ostatniej dekady rozwój odnawialnych źródeł energii i spadek kosztów tejże technologii sprawił, że obecnie w systemie pracują liczne elektrownie wiatrowe i fotowoltaiczne. Zapewnienie bezpieczeństwa funkcjonowania systemu energetycznego w związku z prowadzoną transformacją oraz zmniejszenie strat przesyłowych energii elektrycznej wynikających z użytkowania przestarzałej infrastruktury elektroenergetycznej, wiąże się z koniecznością rozbudowy i modernizacji sieci przesyłu i dystrybucji energii elektrycznej, gazu ziemnego, a także systemów magazynowania energii. Uzupełnieniem działań będzie digitalizacja energetyki, w tym systemów i sieci energetycznych. Ponadto dostosowanie systemu przesyłowego i dystrybucyjnego ma istotne znaczenie dla zwiększającego się udziału odnawialnych źródeł energii w miksie energetycznym, tworzenia zdolności przyłączenia niskoemisyjnych źródeł, rozwoju elektromobilności, rozwoju źródeł stabilizujących pracę systemu energetycznego w warunkach rosnącego znaczenia generacji rozproszonej. Inwestycje w sieci elektroenergetyczne i gazowe, w szczególności w rozwiązania inteligentne, rozwój możliwości magazynowania energii, wzmocnią rozwój samobilansujących się obszarów sieci elektroenergetycznej, takich jak klastry energii.

Istotą budowania stabilnego i wydajnego systemu będzie równoległe rozwijanie elastycznych jednostek wytwórczych (obszar efektywność energetyczna), zarządzania zużyciem energii u odbiorców i technologii służących bilansowaniu niedyspozycyjnych źródeł OZE, np. magazyny energii oraz tworzenie zachęt mających na celu przesunięcie poboru energii przez odbiorców w czasie i oszczędzanie energii elektrycznej dzięki wyposażeniu odbiorców w inteligentne liczniki.

W sektorze gazu ziemnego występują także znaczące potrzeby inwestycyjne związane z transformacją energetyczną. Aktualnie 31% powierzchni Polski pozostaje niezgazyfikowane, nadal więc nie ma możliwości realizacji określonego rodzaju inwestycji i działalności gospodarczej na obszarach pozbawionych dostępu do gazu. Inwestycje w infrastrukturę gazową przyczyniają się bowiem do redukcji emisji gazów cieplarnianych, poprawy jakości powietrza, promocji paliw alternatywnych i wsparcia dalszego rozwoju odnawialnych źródeł energii.

Zakres wsparcia

W przedmiotowym obszarze planuje się:

- rozbudowę i modernizację inteligentnych sieci elektroenergetycznych przesyłowych i dystrybucyjnych na wszystkich poziomach napięć, w tym magazynowanie energii (np. poprzez zmianę jej formy), umożliwienia zwiększenia odbioru energii z OZE, wspierania rozwoju elektromobilności, oszczędności i zmniejszenia strat przesyłu i dystrybucji energii oraz zapewnienia stabilności dostaw;
- budowę, rozbudowę i modernizację inteligentnych sieci i magazynów gazu, stopniowo umożliwiających w przyszłości przesył gazów zdekarbonizowanych takich jak wodór, biometan itp. na wszystkich rodzajach ciśnień;
- rozwój systemów dystrybucyjnych w oparciu o lokalne rozproszone źródła energii odnawialnej oraz stacje LNG;
- podnoszenie wiedzy i świadomości społeczeństwa i użytkowników poprzez edukację, działania informacyjne i demonstracyjne w zakresie stojących przed Polską wyzwań energetycznych, zasad działania systemu energetycznego, jego oddziaływania na środowisko oraz stwarzanym przez niego możliwościom zaangażowania mieszkańców lub firm np. jako prosumentów.

Podejście terytorialne

Proponuje się zastosowanie szczególnego podejścia do obszarów charakteryzujących się największym stopniem niedoinwestowania w zakresie infrastruktury energetycznej są: województwo pomorskie, warmińsko-mazurskie oraz wschodnia Polska. Zły stan rzeczy przekłada się na problemy z utrzymaniem parametrów energii elektrycznej i brakiem dostatecznej gazyfikacji, w szczególności na terenach zagrożonych trwałą marginalizacją. Północno-wschodnia część Polski charakteryzuje się najniższym stopniem zgazyfikowania. Ponadto inwestycje w infrastrukturę energetyczną należy wzmocnić tam, gdzie będą one służyły przyłączeniu przyszłych mocy z OZE, szczególnie tych, które powstaną na obszarach morskich. Ma to istotne znaczenie dla dalszego rozwoju OZE na obszarze województwa zachodniopomorskiego (które ma najkorzystniejsze warunki dla rozwoju energetyki wiatrowej). Województwo zachodniopomorskie identyfikuje także potrzebę intensywnego doinwestowania sieci gazowych wszystkich rodzajów ciśnień.

Oczekiwane rezultaty

Inwestycje w infrastrukturę energetyczną z polityki spójności bezpośrednio przyczynią się do realizacji celów polityki klimatycznej UE, a pośrednio do realizacji wszystkich celów energetycznych. W wyniku wsparcia wskazanych powyżej potrzeb, zakłada się osiągnięcie następujących rezultatów:

- Poprawa jakości i bezpieczeństwa funkcjonowania sieci elektroenergetycznej;
- Rozwój inteligentnych sieci gazowych i wzrost ich znaczenia w systemie energetycznym.

Obszar **środowiska** to przede wszystkim przedsięwzięcia związane ze zmianami klimatu, spowodowanymi m.in. emisją gazów cieplarnianych i podniesieniem średniej temperatury Ziemi w stosunku do epoki przedprzemysłowej o 1°C, a także dostosowaniem do tych zmian oraz mitygowaniem ich skutków. Problem anomalii pogodowych w Polsce i ich skutków jest szeroko opisany w Polityce Ekologicznej Państwa 2030²³. Zjawiska związane z suszą i powodzią stanowią duże zagrożenie dla bezpieczeństwa mieszkańców oraz mają bardzo negatywny wpływ na gospodarkę. Negatywne efekty tych zjawisk są potęgowane zbyt szybkim odpływem wód opadowych i niewielkimi możliwościami ich zatrzymywania w miejscu opadu.

Zasoby wody słodkiej w Polsce są ograniczone i intensywnie wykorzystywane. Intensywność wykorzystania wody w Polsce jest mniej więcej dwukrotnie wyższa od średniej OECD, natomiast liczące 1 600 m³/rok/mieszkańca zagregowane średnie zasoby wody słodkiej są niskie w porównaniu z UE w ujęciu łącznym²⁴. Głównym użytkownikiem wody słodkiej jest przemysł, zaś sama produkcja energii elektrycznej jest odpowiedzialna za ponad połowę jej zużycia. Od 2017 r. sektor wytwarzania energii i rolnictwo nie są już zwolnione z opłat za wykorzystanie wody. Nieodpowiednie oczyszczanie ścieków komunalnych i przemysłowych oraz prowadzona w sposób niezrównoważony produkcja rolna są głównymi źródłami zanieczyszczenia wody. Coroczne i pogłębiające się susze prowadzą do obniżania zwierciadła wód podziemnych, z których zasilane są rzeki i inne akwenty, ekosystemy lądowe i ujęcia wody.

Poważnym problemem dla Polski jest także zanieczyszczenie środowiska oraz ilość składowanych odpadów. Wyzwaniem jest odzysk, w tym recykling odpadów, również w kontekście transformacji w kierunku gospodarki o obiegu zamkniętym. Według najnowszego raportu KE, dotyczącego implementacji założeń środowiskowych i GOZ (cele w zakresie przygotowania do ponownego użycia i recyklingu co najmniej 4 frakcji odpadów komunalnych: 50% do 2020 r. i 65% do 2035 r.), pomimo bardzo dużych postępów w ostatnich 15 latach, Polska znalazła się w grupie 14 krajów, w których wypełnienie celu do 2020 r. jest zagrożone.²⁵

Do realizacji CP 2 przyczyniać się będą również działania wdrażane w ramach środków z EFMR. Powiązanie z CP 2 nastąpi w ramach trzech priorytetów Program „Rybnictwo i Morze” na lata 2021-2027: Priorytetu 1 *Wsparcie zrównoważonego rybnictwa i ochrony żywych zasobów morza*; Priorytetu 2 *Wkład w bezpieczeństwo żywnościowe w Unii dzięki konkurencyjności i zrównoważeniu w akwakulturze oraz na rynkach* oraz Priorytetu 4 *Poprawa skuteczności międzynarodowego zarządzania oceanami oraz wkład w bezpieczeństwo oraz czystość mórz i oceanów, ochronę na nich, a także zrównoważone zarządzanie nimi*.

- **Obszar: przystosowanie do zmian klimatu**

W 2018 r. Polska wyemitowała do atmosfery 344 Mt CO₂, co uczyniło nas 2. największym emitentem w UE oraz 18. emitentem CO₂ na świecie. Emisja gazów cieplarnianych, w tym CO₂, skutkuje zmianami klimatu. Zmiany klimatu w Polsce z roku na rok są coraz bardziej odczuwalne i wpływają na nasilające się ekstremalne zjawiska pogodowe, takie jak częstsze ekstrema temperatury czy większa

²³ Przyjętej przez Radę Ministrów 16 lipca 2019r.

²⁴ Założenia do Programu przeciwdziałania niedoborowi wody na lata 2021-2027 z perspektywą do roku 2030

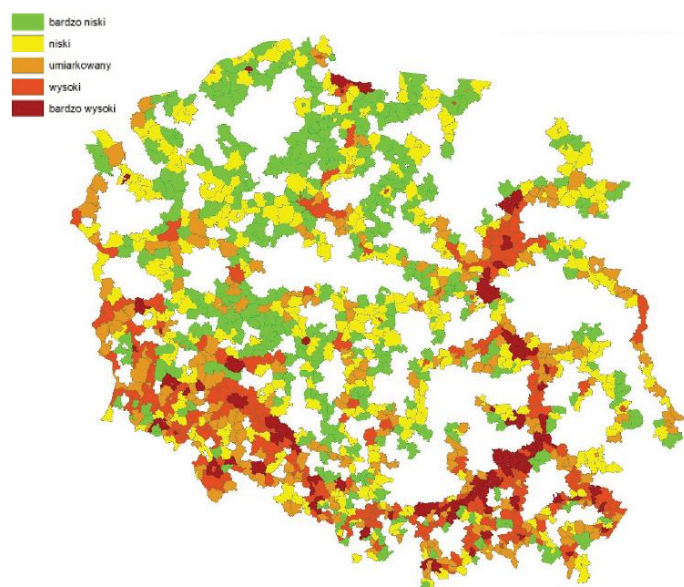
²⁵ Komisja Europejska (2019b). Communication from The Commission to The European Parliament, The Council, The European Economic and Social Committee and The Committee of The Regions. Environmental Implementation Review 2019: A Europe that protects its citizens and enhances their quality of life. COM(2019) 149 final

intensywność opadów mogących powodować powodzie o każdej porze roku lub lokalne zalania oraz podtopienia. Problem powodzi i podtopień dotyczy wszystkich sektorów gospodarki, przede wszystkim infrastruktury istniejącej na obszarach szczególnie narażonych.²⁶ Z drugiej strony przy zwiększonej intensywności opadów, coraz trudniejsze jest zatrzymywanie wody w miejscu opadu, co powoduje susze.

Zgodnie z analizą zagrożenia powodziowego w dolinach rzek i strefy nadmorskiej przeprowadzoną w ramach Planów Zarządzania Ryzykiem Powodziowym (PZRP), obszary charakteryzujące się bardzo wysokim poziomem ryzyka powodziowego obejmują głównie tereny południowej Polski oraz obszary wzdłuż Zalewu Wiślanego i Zatoki Gdańskiej. Obszary o wysokim ryzyku powodziowym to obszary wzdłuż środkowych i dolnych odcinków Wisły i Odry oraz wzdłuż dopływów środkowej Wisły – Bugu, Narwi i Kamiennej. Szczególnym rodzajem terenów narażonych na podtopienia są również miasta. Obszary miast silnie przeobrażane przez człowieka, szczególnie obszary centralne miasta, w wyniku intensywnej zabudowy, zasklepienia gleb są silnie narażone na ekstremalne zjawiska klimatyczne i atmosferyczne.

Poza dolinami rzek coraz większe straty przynoszą tzw. szybkie powodzie, związane z nawałnymi deszczami i słabnącym potencjałem retencyjnym terenów międzyrzeczy, powodowanym działalnością gospodarczą człowieka, w tym zabudową i wylesianiem.

Mapa 5: Poziom ryzyka powodziowego

Źródło: Plan zarządzania ryzykiem powodziowym²⁷.

Ekstremalnymi zjawiskami pogodowymi są też huragany i trąby powietrzne, których częstotliwość występowania i intensywność wzrasta w ostatnich latach oraz fale upałów szczególnie mocno dotykające ludność miejską z uwagi na zjawisko tzw. miejskich wysp ciepła. Ponadto obserwowane są: częstsze występowanie susz, związane z nimi straty w produkcji rolnej i leśnej²⁸, ograniczenia w dostępie do wody przeznaczonej do spożycia przez ludzi, a także zwiększone ryzyko pożarów lasów,

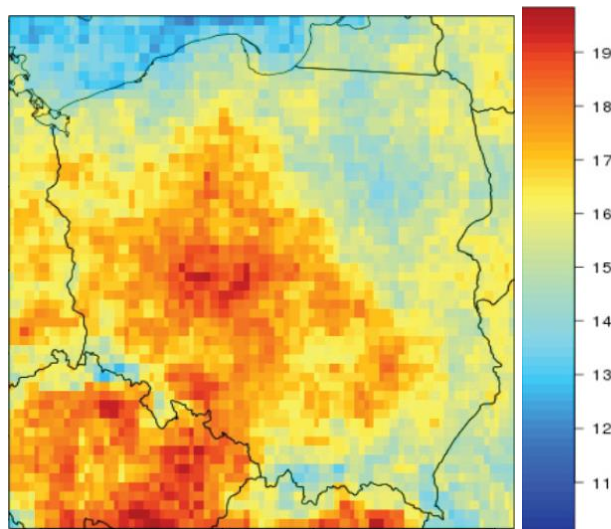
²⁶ Polityka ekologiczną państwa 2030, s.19

²⁷ Za Polityka ekologiczną państwa 2030, s.32

²⁸ Zmiany te stanowiąc będą duże obciążenie dla rolnictwa, które może mieć problemy z utrzymaniem produkcji na dotychczasowym poziomie pomimo wydłużenia okresów wegetacji roślin.

zniszczeń infrastruktury oraz obniżanie się poziomu wód podziemnych. Problemem jest zbyt szybki odpływ wód opadowych. Fale upałów i susze zwiększą będą możliwość występowania przestojów w elektrowniach z otwartym obiegiem wody w okresach letnich (aż do przestojów w dostawach prądu z powodu braków wody w systemach chłodzenia w połączeniu ze zwiększonym zużyciem energii do celów klimatyzacji).

Mapa 6: Prognozy różnicy liczby dni suchych w roku między okresem 2008–2018 i 2021–2050

Źródło: Zakład Modelowania Atmosfery i Klimatu, Instytut Ochrony Środowiska – Państwowy Instytut Badawczy.²⁹

Niedoinwestowanie gospodarki wodnej skutkuje niezadowalającym stanem infrastruktury hydrotechnicznej oraz w efekcie niską efektywnością systemu ochrony przeciwpowodziowej kraju³⁰. Jednocześnie nasilające się – równoległe do występujących powodzi - okresy suszy wymagają zwiększania nakładów na rozwiązania ograniczające jej skutki.

Zakres wsparcia

Podejmowane będą liczne działania mające na celu przystosowanie do zmian klimatu i łagodzenie ich skutków, które jednocześnie będą komplementarne do działań zaplanowanych w ramach Europejskiego Instrumentu na rzecz Odbudowy i Zwiększania Odporności, m.in. takich jak zielona transformacja. Będą się też ściśle wpisywały w cele Europejskiego Zielonego Ładu, jak również w rekomendacje przekazane Polsce w Sprawozdaniu krajowym – Polska 2019, w szczególności w zał. D tego dokumentu oraz PEP2030 i KPM.

Aby sprostać powyższym wyzwaniom, planowane są następujące typy działań:

- kompleksowe działania na rzecz adaptacji do zmian klimatu – poprzez m.in. dostosowanie infrastruktury do ekstremalnych stanów pogodowych, rozwój zielonej i niebieskiej infrastruktury, w tym z wykorzystaniem inteligentnych systemów zarządzania wodami opadowymi i likwidacją miejskich wysp ciepła;
- budowa, przebudowa lub remont urządzeń wodnych i infrastruktury hydrotechnicznej służących zmniejszeniu skutków powodzi i suszy, zwłaszcza w regionach najbardziej narażonych na jej występowanie;
- opracowanie i wdrażanie planów adaptacji do zmian klimatu i uwzględnienie ich w systemie planowania przestrzennego;

²⁹ Za *Polityka ekologiczną państwa 2030*, s.20

³⁰ Tamże, s. 21

- opracowanie i wdrażanie dokumentów strategicznych i planistycznych w zakresie gospodarowania wodami oraz ochrony zasobów wodnych;
- wspieranie retencjonowania wody, w tym małej retencji, działania w celu zatrzymania odpływu wód opadowych, renaturyzacja przekształconych cieków wodnych i obszarów od wód zależnych, z wykorzystaniem naturalnych mechanizmów ekosystemowych (*nature based solutions*);
- rozwój systemów ujęć, uzdatniania, dostawy i magazynowania wody (przy założeniu, iż projekty infrastruktury wodociągowej mogą być realizowane niezależnie od sieci kanalizacyjnej, jednakże system odbioru ścieków musi być na danym terenie zapewniony);
- rozwój potencjału służb publicznych – rozwój monitoringu, systemów prognozowania i ostrzegania przed stanami nadzwyczajnymi oraz systemów ratownictwa, w tym doposażenie służb ratowniczych (m.in. zakup sprzętu do prowadzenia akcji ratowniczych i usuwania skutków zjawisk katastrofalnych lub poważnych awarii chemiczno-ekologicznych), a także zdolności analitycznych państwowego monitoringu środowiska i monitoringu sanitarnego;
- edukacja i promocja zachowań indywidualnych oraz grupowych, które sprzyjają zwiększeniu świadomości o zmianach klimatu, racjonalnemu korzystaniu z zasobów środowiskowych i wspierają ochronę zasobów nieodnawialnych.

Podejście terytorialne

Proponuje się preferencyjne podejście do działań obejmujących dostosowanie do zmian klimatu, w tym związane z obszarami zurbanizowanymi realizującymi koncepcję miasta „zielonego” lub innymi obszarami w szczególności dotkniętymi klęskami związanymi z anomaliami pogodowymi, w tym suszą i powodzią. Na ¾ powierzchni Polski występują okresowo deficyty wody (najczęściej i w największym stopniu dotyczą one województw: wielkopolskiego, mazowieckiego, łódzkiego i kujawsko-pomorskiego). Równolegle w Dolinie Wisły występuje zagrożenie powodziowe, związane m.in. z niekorzystnymi zmianami warunków hydrologicznych na Wiśle poniżej stopnia wodnego we Włocławku (obniżenie poziomu dna, silna erozja) oraz powyżej stopnia (wyptyczenie i gromadzenie osadów)³¹.

Oczekiwane rezultaty

- wzrostu zdolności retencyjnej (w tym naturalnej) oraz rozwój małej retencji;
- rozwój systemów monitorowania i ostrzegania przed nadzwyczajnymi stanami pogodowymi oraz rozwój służb publicznych zarządzających kryzysem w sytuacji zaistnienia nadzwyczajnych stanów pogodowych.

- **Obszar: zrównoważona gospodarka wodna i ściekowa**

Zasoby wody w Polsce, przypadające na jednego mieszkańca, stanowią tylko 1/3 tego, co ma do dyspozycji przeciętny mieszkaniec Europy. Dlatego też wyzwaniem jest zarówno zapobieganie zbyt szybkiemu odpływowi wód opadowych, poprzez ich retencjonowanie, jak również troska o stan wód, co ma kluczowe znaczenie dla jakości życia ludzi i prawidłowego funkcjonowania ekosystemów zarówno wodnych, jak i lądowych. W przedmiotowym obszarze ważne będzie nie tylko zapewnienie dostaw wody dobrej jakości, oszczędzanie wody, ale przede wszystkim właściwe zagospodarowanie ścieków.

³¹ Za Polityką ekologiczną państwa 2030, s.30

Wyzwaniem dla osiągnięcia i utrzymania dobrego stanu wód jest ograniczenie wpływu presji różnych gałęzi gospodarki i człowieka. Jednym z kluczowych problemów jest nadmierny ładunek substancji biogenych – azotu i fosforu w wodach. Nadmierny dopływ substancji biogenych do środowiska wodnego powoduje eutrofizację wód³², dlatego w kolejnej perspektywie należy zadbać o efektywne wykorzystanie zasobów bez dodatkowego obciążania środowiska, w tym nieakceptowalnego poziomu zanieczyszczenia wód powierzchniowych, śródlądowych oraz morskich.

Zakres wsparcia

Wobec powyższego planuje się wspieranie następujących typów działań:

- rozwój i modernizacja infrastruktury wodno-kanalizacyjnej oraz oczyszczania ścieków komunalnych, w tym budowa i modernizacja oczyszczalni ścieków;
- wspieranie inteligentnych systemów zarządzania sieciami wodno-kanalizacyjnymi;
- wspieranie technologii pozwalających na zmniejszenie zużycia wody w procesach produkcyjnych (zamknięte obiegi wody, ponowne wykorzystanie) i w gospodarce komunalnej;
- zagospodarowanie osadów ściekowych z oczyszczalni ścieków komunalnych;
- działania w zakresie zarządzania wodą mające na celu wykorzystanie wody w obiegu zamkniętym, powtórne wykorzystanie wody, zmniejszenie zużycia wody (np. w energetyce);
- polepszenie jakości wody do spożycia;
- inne działania zwiększające zasoby wód podziemnych;

Podejście terytorialne

Problemy dotyczące wody nie są związane z konkretnymi OSI, dlatego szczególne podejście może być zastosowane w przypadku, gdy zagrożenia będą opisane w dokumentach strategicznych, np. strategiach rozwoju województw. Ważne są także uwarunkowania geograficzne i meteorologiczne przekładające się na pustynnienie niektórych terytoriów, np. w woj. kujawsko-pomorskim czy w wielkopolskim. Ważnym aspektem są również tereny intensywnie zurbanizowane (największe miasta i ich obszary funkcjonalne), o dużym zasklepieniu gleby.

Dokumentem strategicznym służącym właściwemu podejściu do zagospodarowania ścieków będzie, tak jak w poprzednich latach, Krajowy Program Oczyszczania Ścieków Komunalnych.

Oczekiwane rezultaty

Efektom planowanych działań będzie:

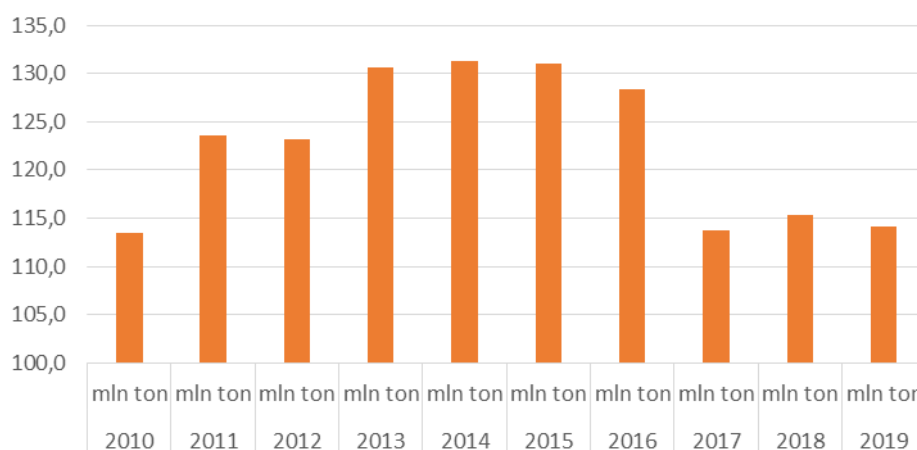
- poprawa efektywności gospodarowania wodną do spożycia;
- poprawa efektywności zagospodarowania ścieków komunalnych.

▪ **Obszar: Gospodarka odpadami i efektywne wykorzystanie zasobów**

Intensywność produkcji, poziom oraz wzorce konsumpcji indywidualnej są głównymi czynnikami determinującymi ilość wytwarzanych odpadów. Diagnoza sytuacji w Polsce prowadzi do wniosku, że konieczne jest systemowe ograniczenie masy wytwarzanych i deponowanych na składowiskach odpadów (w tym opakowaniowych) i ich wtórne, surowcowe wykorzystanie.

³² PEP2030, s. 43

Wykres 7. Odpady wytworzone w ciągu roku w Polsce

Źródło: Opracowanie własne DSR na podstawie zebranych danych

Pomimo podjętych działań, wspierających ograniczenie ilości odpadów deponowanych na składowiskach oraz zwiększenie recyklingu odpadów, w tym wprowadzenia jednolitych zasad selektywnego zbierania odpadów komunalnych w całym kraju, w dalszym ciągu znaczne ilości odpadów są kierowane do składowania. Pandemia Covid-19 w 2020 r. powoduje obawę o dodatkowe ilości wytwarzanych odpadów, w szczególności odpadów medycznych i odpadów powstałych ze środków ochrony osobistej (maseczek, rękawiczek).

Należy kontynuować działania związane z zapobieganiem powstawaniu odpadów (w tym niemarnowaniem żywności) i właściwym zagospodarowaniem odpadów, zgodnie z hierarchią, sposobów postępowania z odpadami, w tym segregacją odpadów „u źródła”, co ma znaczenie dla wykorzystywania zasobów naturalnych oraz oddziaływania na środowisko.

Budowa gospodarki z zachowaniem zasad zrównoważonego rozwoju jest wymogiem nowoczesnej polityki państwa. Ekoinnowacje odgrywają szczególnie ważną rolę w pobudzaniu procesu przechodzenia na gospodarkę o obiegu zamkniętym, zapobieganiu i łagodzeniu skutków zmian klimatu, poprawie jakości powietrza, utracie różnorodności biologicznej czy zrównoważonemu korzystaniu z zasobów wodnych i zapewnieniu ich dobrej jakości. Dlatego też do zadań priorytetowych należeć będzie promocja i wspieranie wdrażania innowacyjnych technologii przyjaznych środowisku. Działania wspierające transformację w kierunku GOZ będą realizowane jako zasada horyzontalna, dotycząca całej gospodarki.

Zakres wsparcia

W tym obszarze planuje się inwestycje w kierunku wzmocnienia gospodarki opartej na obiegu zamkniętym, zapobieganie powstawaniu odpadów i ograniczanie ich ilości, efektywne gospodarowanie zasobami, ponowne wykorzystywanie, naprawy oraz recykling. Będą to działania takie jak:

- rozwój systemów selektywnego zbierania odpadów;
- wspieranie recyklingu odpadów, w szczególności odpadów komunalnych;
- zwiększenie udziału tworzyw sztucznych nadających się do biodegradacji w gospodarce, eliminacja plastiku; zapobieganie powstawaniu odpadów żywnościowych;
- zagospodarowanie odpadów niebezpiecznych, w tym azbestowych;
- kompleksowe działania na rzecz remediacji terenów zanieczyszczonych oraz rekultywacji terenów zdegradowanych (w tym składowisk odpadów) oraz przywrócenie ich funkcjonalności środowiskowej i potencjału rozwojowego;

- wspieranie zmiany procesów produkcyjnych w celu przejścia z modelu liniowego na cyrkularny, redukcja masy odpadów
- transformacja przedsiębiorstw i gospodarki komunalnej w celu zwiększenia ponownego wykorzystania surowców, recyklingu (w tym upcyklingu) materiałów i efektywnego gospodarowania zasobami w kierunku priorytetowych procesów określonych w hierarchii sposobów postępowania z odpadami;
- edukacja ekologiczna, w tym zwiększenie świadomości obywateli/konsumentów na temat GOZ oraz w działania promujące nowe wzorce konsumpcji.

Podjęcie terytorialne

Podstawowym instrumentem wdrażania PEP2030 w obszarze gospodarki odpadami jest krajowy plan gospodarki odpadami. Dokument wytycza cele gospodarki odpadami, wskazuje hierarchię sposobów postępowania z odpadami, zgodnie z zasadą samowystarczalności i bliskości oraz przewiduje utworzenie i utrzymanie zintegrowanej i wystarczającej sieci instalacji gospodarowania odpadami. Krajowy plan określa kierunki działań w zakresie zapobiegania powstawaniu odpadów oraz kształtowania systemu gospodarki odpadami. Kierunki te znajdują odzwierciedlenie w opracowywanych na poziomie regionalnym wojewódzkich planach gospodarki odpadami. Obszary zdegradowane lub borykające się z problemem składowania zanieczyszczeń, wskazane w dokumentach strategicznych, np. strategiach rozwoju województw, mogą być rekomendowane jako obszary strategicznej interwencji. Działania te będą komplementarne z inicjatywami finansowanymi z Funduszu Sprawiedliwej Transformacji, w szczególności w zakresie przywracania dobrego stanu gleb i zmiany przeznaczenia zdegradowanych wcześniej terenów.

Oczekiwane rezultaty

Zaplanowane działania będą realizowane na poziomie krajowym oraz regionalnym, zgodnie z działaniami przewidzianymi w planach gospodarki odpadami.

Efektom planowanych działań będzie:

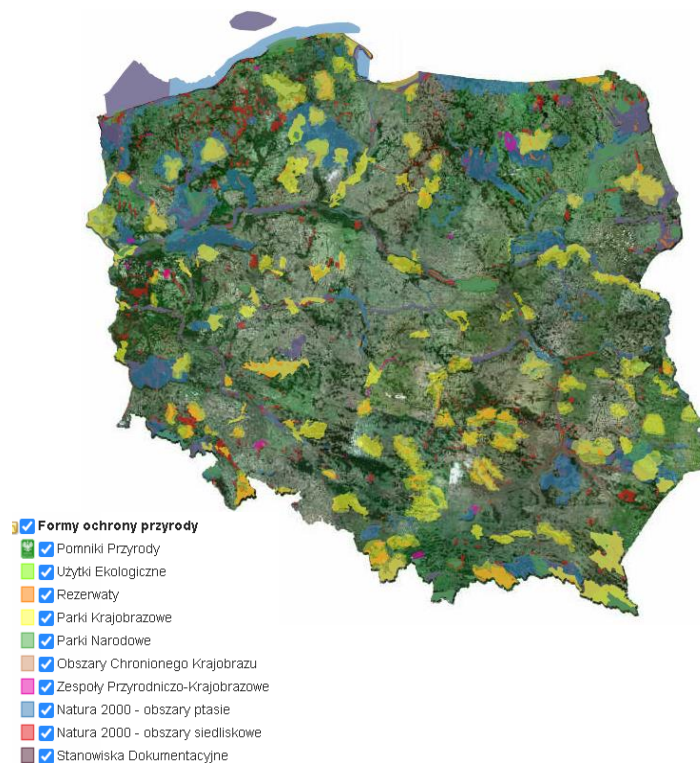
- poprawa efektywności gospodarowania odpadami komunalnymi;
- zmiana procesów produkcyjnych na zasobooszczędne.

▪ **Obszar: ochrona dziedzictwa przyrodniczego i różnorodności biologicznej**

Powierzchnia obszarów prawnie chronionych w końcu 2017 r. wynosiła ponad 10,2 mln ha, co stanowiło 32,5% powierzchni kraju. Większość obszarów chronionych stanowią parki krajobrazowe i obszary sieci Natura 2000, w których prowadzona jest działalność gospodarcza i rolnicza. Parki Narodowe stanowiące podstawową formę ochrony przyrody obejmują zaledwie 1% powierzchni kraju. Od momentu przystąpienia Polski do Unii Europejskiej w kraju obowiązują przepisy dotyczące europejskiej sieci obszarów chronionych, tzw. sieci Natura 2000. Obecnie polska sieć Natura 2000 składa się z 849 specjalnych obszarów ochrony siedlisk oraz 145 obszarów specjalnej ochrony ptaków, zajmujących około 20% powierzchni lądowej Polski. Należy również podkreślić, że obszary Natura 2000 wyznaczono również w strefach wód przybrzeżnych i w dolinach rzek³³.

³³ PEP2030, s. 23

Mapa 7: Obszary objęte różnymi formami ochrony przyrody w Polsce

Źródło: Geoserwis GDOŚ

Stan ochrony większości gatunków i siedlisk przyrodniczych zagrożonych w skali europejskiej jest jednak określany jako niezadowalający. Zagrożenia są wynikiem zaniechania ekstensywnego użytkowania rolniczego cennych obszarów nieleśnych, intensyfikacja rolnictwa, niewłaściwie funkcjonujące systemy melioracji mające negatywny wpływ na zachowanie siedlisk otwartych, w tym obszarów wodno-błotnych oraz łąk wilgotnych i podmokłych, eksploatacja torfu, zachodzące zmiany klimatyczne, rozwój infrastruktury transportowej, turystycznej, przemysłowej oraz dynamiczny proces suburbanizacji.³⁴

Zakres wsparcia

Aby zachować dziedzictwo przyrodnicze planowane są następujące działania mające na celu zachowanie i wzmocnienie różnorodności biologicznej, pełniejsze poszanowanie ochrony przyrody i krajobrazu w rozwoju społecznym i gospodarczym:

- doskonalenie systemów ochrony przyrody i wsparcie zarządzania chronionymi zasobami przyrodniczymi;
- opracowanie i aktualizacja dokumentów planistycznych dla obszarów chronionych;
- wsparcie zarządzania i ochrony przyrody, w tym na obszarach chronionych – rozwój mechanizmów ochrony i zwiększania różnorodności biologicznej, rozwój projektów międzysektorowych w zakresie ochrony środowiska, rozwój gospodarki wykorzystującej funkcje lokalnych ekosystemów, z poszanowaniem zasad ich ochrony;
- ograniczenie antropopresji poprzez rozwój infrastruktury mającej na celu ukierunkowanie ruchu turystycznego na terenach chronionych i cennych przyrodniczo, zazielenianie przestrzeni miejskiej;

³⁴ PEP2030, s. 23

- prowadzenie działań informacyjno-edukacyjnych w zakresie ochrony przyrody, wsparcie miejsc edukacji ekologicznej,;
- zachowanie lub przywracanie właściwego stanu ochrony siedlisk przyrodniczych oraz populacji zagrożonych gatunków;

Podjęcie terytorialne

Działania będą ukierunkowane przede wszystkim na obszary Natura 2000, a także na obszary objęte innymi formami ochrony przyrody. Lądowa część sieci ekologicznej Natura 2000 jest w poszczególnych województwach rozmieszczona w sposób nierównomierny, co wynika z odmiennego stanu zachowania różnorodności biologicznej, występowania cennych siedlisk przyrodniczych i gatunków w Polsce.

Specjalne obszary ochrony siedlisk (SOO) zajmowały największą powierzchnię w województwie podlaskim – 543,7 tys. ha, co stanowiło 26,9% powierzchni województwa, natomiast najmniej w województwie opolskim – 27,3 tys. ha, co stanowiło 2,9% jego powierzchni.

Obszary specjalnej ochrony ptaków największą powierzchnię zajmowały w województwie zachodniopomorskim (ok. 630,0 tys. ha), pokrywając 30,3% powierzchni województwa, oraz w województwie podlaskim (579,4 tys. ha, co stanowiło 28,7% powierzchni województwa), zaś najmniejszą w województwie opolskim (14,4 tys. ha), pokrywając 1,5% jego powierzchni³⁵. W kontekście minimalizowania efektów zmian klimatycznych istotną rolę pełni zielona infrastruktura, zwłaszcza zielone pierścienie wokół miast.

Oczekiwane rezultaty

Efektom działań będzie:

- wzmocnienie ochrony bioróżnorodności i naturalnych ekosystemów;
- rozwój systemów monitorowania zasobów przyrodniczych ułatwiających ich ochronę.

▪ **Obszar: transport niskoemisyjny i mobilność miejska**

W ramach Wizji konkurencyjnego i zrównoważonego systemu transportu przedstawionej w Białej Księdze³⁶ jako jeden z kierunków wskazano ekologiczny transport miejski i dojazdy do pracy. Koresponduje to z kierunkami opisanymi w Strategii na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju i Strategii Zrównoważonego Rozwoju Transportu do 2030 roku dotyczącymi zmian w indywidualnej i zbiorowej mobilności.

Ponadto, mimo znacznych inwestycji w mobilność miejską, niemal połowa mieszkańców obszarów zurbanizowanych nie ma bezpośredniego dostępu do transportu publicznego. Szybki rozwój miast i obszarów otaczających miasta, w tym brak planów miejscowych i chaotyczna urbanizacja w ostatnich latach doprowadziły do zwiększenia zapotrzebowania na dojazdy w takim stopniu, że istniejący transport publiczny nie może go zaspokoić, a samorządów nie stać na sfinansowanie efektywnego transportu publicznego, ponieważ rozproszenie zabudowy potęguje nakłady potrzebne na dostarczenie usług publicznych³⁷. Duża zależność od transportu indywidualnego zwiększa emisję, m.in. dwutlenku węgla oraz substancji toksycznych, pogarsza stan bezpieczeństwa ruchu drogowego oraz

³⁵ Ochrona środowiska 2019, Główny Urząd Statystyczny, Warszawa 2019. Tablice w formacie XLSX

³⁶ KOM(2011) 144

³⁷ Kowalewski A., Markowski T., Śleszyński P. (red.), 2018, Studia nad chaosem przestrzennym, Studia KPZK PAN.

prowadzi do zagęszczenia ruchu, co – wraz z niedostatecznie rozwiniętą infrastrukturą dla rowerzystów i pieszych – obniża jakość życia w miastach i podwyższa koszty społeczne wynikające z chaotycznej urbanizacji oraz przyczynia się do wzrostu ryzyka zaistnienia zdarzeń drogowych z udziałem niechronionych uczestników ruchu drogowego. Miasta w Polsce podjęły prace nad przygotowaniem i przyjęciem planów zrównoważonej mobilności miejskiej, jednak plany te często nie są w pełni wdrażane. Skutkuje to m.in. tym, że projekty inwestycyjne w obszarach miejskich nie wykazują oczekiwanej komplementarności. Inwestycje w transport miejski realizowane są często równoległe z inwestycjami w rozwój transportu drogowego, jednakże ich spodziewane efekty „nie widzą się” wzajemnie. W takich przypadkach rozbudowa infrastruktury drogowej poprawia warunki ruchu dla indywidualnego transportu samochodowego, jednakże jednocześnie zwiększa jego konkurencyjność względem komunikacji zbiorowej³⁸.

Mając na uwadze trendy europejskie w obszarze zielonej i zrównoważonej gospodarki oraz prognozowany niewielki, ale stabilny wzrost liczby pasażerów komunikacji miejskiej do roku 2030³⁹ najważniejszym działaniem w obszarze transportu niskoemisyjnego będzie dalsze wsparcie zbiorowej i indywidualnej mobilności o niskiej lub zerowej emisyjności poprzez rozwój infrastruktury i unowocześnianie taboru transportu zbiorowego zachęcające do korzystania z komunikacji zbiorowej. Działania te powinny być realizowane pomimo spodziewanych okresowych spadków przewozów związanych z ograniczeniami ze względu na pandemię COVID-19. Priorytetem będzie również wsparcie wszystkich form indywidualnej mobilności aktywnej, w tym ruchu pieszego i rowerowego z zachowaniem wysokich standardów bezpieczeństwa pieszych i rowerzystów w ruchu drogowym. Wszystkie działania podejmowane w obszarze transportu miejskiego zarówno w zakresie infrastruktury jak i taboru powinny uwzględniać dostępność dla osób o ograniczonej mobilności oraz niepełnosprawnościami.

Zakres wsparcia

Przewidziane do realizacji działania powinny się skupiać na następujących obszarach:

- wsparcie systemów publicznego transportu zbiorowego w ramach miast i ich obszarów funkcjonalnych, w tym dalsza rozbudowa systemu metra, inwestycje w infrastrukturę i nowoczesny tabor szynowy i nisko i zeroemisyjny tabor kołowy (energia elektryczna, wodór, hybrydy, LNG, CNG), cyfryzacja transportu miejskiego oraz działania towarzyszące poprawiające m.in. przepływ i bezpieczeństwo pasażerów (np. miejskie i podmiejskie węzły przesiadkowe, systemy ITS);
- rozwój infrastruktury dla ruchu niezmotoryzowanego (np. strefy wolne od ruchu samochodowego, strefowe uspokojenie ruchu, drogi i pasy rowerowe, spójne sieci tras rowerowych z infrastrukturą towarzyszącą, likwidacja utrudnień i zagrożeń w ruchu pieszym, tworzenie bezkolizyjnych, ciągłych i bezpośrednich tras pieszych);

³⁸ Raport Ocena poprawy płynności i bezpieczeństwa ruchu, integracji systemów transportowych w miastach oraz wykorzystania transportu miejskiego w wyniku działań podejmowanych w ramach VI osi priorytetowej Programu Operacyjnego Infrastruktura i Środowisko – etap I, dostępny pod adresem <https://www.cupt.gov.pl/cupt/badania-i-ewaluacja/raporty-ewaluacyjne#ocena-poprawy-plynnosci-i-bezpieczenstwa-ruchu-integracji-systemow-transportowych-w-miastach-oraz-wykorzystania-transportu-miejskiego-w-wyniku-dzialan-podejmowanych-w-ramach-vi-osi-priorytetowej-programu-operacyjnego-infrastruktura-i-srodowisko-etap-i>

³⁹ Patrz Strategia Zrównoważonego Rozwoju Transportu, Tabela 10. Prognozowany wolumen przejazdów transportem miejskim, str. 60

- działania na rzecz integracji transportu zbiorowego i wdrażania nowych sposobów przemieszczania się (np. systemy biletowe, systemy współdzielenia środków transportu i rozwój innowacyjnych środków transportu);
- rozbudowa infrastruktury do ładowania i tankowania pojazdów zeroemisyjnych i niskoemisyjnych (nowo zakupionych i już użytkowanych pojazdów komunikacji publicznej), a także rozwój systemów autonomicznych w transporcie miejskim;
- podnoszenie świadomości mieszkańców, pracodawców i władz samorządowych wszystkich szczebli w zakresie propagowania korzystania z niskoemisyjnego transportu zbiorowego i ruchu niemotoryzowanego;
- przygotowanie kompleksowych dokumentów o randze strategicznej, opracowanych i wdrażanych przez władze miasta i podmioty zaangażowane w realizację miejskiej polityki transportowej (np. plany zrównoważonej mobilności miejskiej).

Intensywny wzrost ruchu w ośrodkach miejskich i związane z tym zjawisko kongestii oraz wzrost zanieczyszczenia powietrza to czynniki uzasadniające inwestycje w nowoczesny tabor komunikacji miejskiej, w tym przede wszystkim z alternatywnym zasilaniem, rozbudowę infrastruktury szynowej komunikacji miejskiej, w tym również metra oraz działania poprawiające funkcjonowanie transportu. W kontekście poprawy jakości powietrza oraz zmiany nawyków transportowych istotne są działania służące bardziej efektywnemu i przyjaznemu dla środowiska podziałowi zadań przewozowych, w tym rozwój infrastruktury dla niemotoryzowanych oraz promowanie nowych sposobów na przemieszczanie się po mieście (np. współdzielenia pojazdów lub korzystanie z urządzeń transportu osobistego). Wdrażanie nowoczesnych systemów zarządzania ruchem oraz inteligentnych technologii pozwoli także na optymalizację działań związanych z organizacją transportu, co z kolei przyczyni się do poprawy jego efektywności energetycznej oraz zwiększenia atrakcyjności transportu zbiorowego dla mieszkańców.

Dla osiągnięcia jak najlepszego efektu prowadzonej interwencji preferowane będą ośrodki miejskie, w których stosowane będzie zintegrowane podejście do działań związanych z kształtowaniem systemu transportowego poprzez tworzenie i realizację planów zrównoważonej mobilności miejskiej (SUMP). Takie podejście do problemów obszarów funkcjonalnych ośrodków miejskich pozwala na strategiczne ujęcie mobilności w powiązaniu z innymi politykami miejskimi, czemu służyć będą instrumenty terytorialne typu ZIT.

Podejście terytorialne

Realizowane będą działania kierowane do wszystkich miast i ich obszarów funkcjonalnych, w których istnieje uzasadniona potrzeba dalszego rozwoju (wzmocnienia) lub zbudowania systemu transportu zbiorowego.

Oczekiwane rezultaty

- poprawa dostępności transportowej realizowana komunikacją zbiorową;
- wzrost liczby taboru nisko i zeroemisyjnego w strukturze przewoźników transportu publicznego;
- wzrost przewozów komunikacją zbiorową.

CP2. Wkład do UP przekazywanej do KE

Poniższy tekst będzie tekstem źródłowym do wzoru Umowy Partnerstwa w części odpowiadającej wymogom art. 8 (a), tj. (a) the selected policy objectives and the specific objective of the JTF indicating by which of the funds covered by the Partnership Agreement and programmes they will be pursued and a justification thereto, taking into account relevant country-specific recommendations, the National Energy and Climate Plan, the principles of European Pillar of Social Rights, and where relevant, regional challenges.

Polska dąży do znacznego obniżenia emisyjności gospodarki oraz transformacji w kierunku gospodarki przyjaznej środowisku, o obiegu zamkniętym. Działania będą zgodne z KPEiK, PEP 2030, ideą Zielonego Ładu i postanowieniami Porozumienia Paryskiego. Dla określenia niezbędnych działań istotne są rekomendacje Sprawozdania krajowego – Polska 2019.

Z powodu wysokiego poziomu emisji gazów cieplarnianych na mieszkańca najważniejszym wyzwaniem jest zwiększenie efektywności energetycznej, która obejmie projekty w mieszkalnictwie, budynkach użyteczności publicznej oraz efektywność energetyczną przedsiębiorstw. Kompleksowe modernizacje energetyczne, wymiana przestarzałych źródeł ciepła, modernizacja systemów ciepłowniczych zmniejszają zapotrzebowanie na energię i mają największy potencjał zmniejszenia emisji CO₂.

Wyzwaniem pozostaje zwiększenie udziału energii z odnawialnych źródeł (OZE) w miksie energetycznym. Dlatego wspierana będzie budowa i rozbudowa instalacji, a także magazynowanie energii ze wszystkich rodzajów OZE, instalacje hybrydowe i infrastruktura towarzysząca oraz sieci do odbioru energii z OZE.

Ze względu na starzenie się krajowej infrastruktury energetycznej konieczna jest modernizacja infrastruktury energetycznej i gazowej na wszystkich rodzajach napięć i ciśnień do standardu sieci inteligentnych, jak również dalsza rozbudowa tej sieci. Rozwijana będzie też możliwość magazynowania energii.

Emisja gazów cieplarnianych skutkuje zmianami klimatu, co prowadzi do nasilających się ekstremalnych zjawisk pogodowych, intensywnych opadów, huraganów, fal upałów, klęsk suszy lub powodzi. To prowadzi do strat w przyrodzie, zwiększenia ryzyka pożarów, ograniczenia zasobów wody do spożycia. Z tego powodu wspierane będą kompleksowe działania na rzecz adaptacji i mitygowania skutków zmian klimatu, wzmocnienia infrastruktury hydrotechnicznej, magazynowania wody i zwiększenia dostępu do niej, zwłaszcza na obszarach szczególnie narażonych na skutki ekstremalnych zjawisk pogodowych. Wspierane będą także działania planistyczne i edukacyjne oraz rozwój potencjału służb publicznych.

Pozostanie w zgodności z wymogami dla jakości wód wymaga dalszego wsparcia infrastruktury wodno-ściekowej, działań na rzecz oszczędności wody oraz oczyszczania ścieków i zagospodarowania osadów ściekowych.

Poważnym problemem dla Polski jest ilość składowanych odpadów. Dlatego konieczne są działania związane z zagospodarowaniem odpadów zgodnie z hierarchią postępowania oraz dążenie do gospodarki o obiegu zamkniętym, a także zapobieganie powstawaniu odpadów.

Zapewnienie właściwej ochrony dziedzictwa przyrodniczego i różnorodności biologicznej wymaga doskonalenia systemów ochrony przyrody, działań na rzecz ograniczania negatywnych skutków wpływu człowieka na środowisko, ochronę siedlisk, populacji zagrożonych i edukacji ekologicznej.

Mimo znacznych inwestycji w mobilność miejską niemal połowa mieszkańców obszarów zurbanizowanych nie ma bezpośredniego dostępu do transportu publicznego. Szybki rozwój miast i

obszarów je otaczających, chaotyczna urbanizacja doprowadziły do wzrost ruchu w miastach, kongestii, zanieczyszczenia powietrza. Dlatego w obszarze transportu niskoemisyjnego wspierane będą działania na rzecz zbiorowej i indywidualnej mobilności o niskiej lub zerowej emisyjności, infrastruktura dla ruchu niezmotoryzowanego oraz ładowania pojazdów transportu publicznego, integracja transportu zbiorowego, wdrażanie nowych sposobów przemieszczania się i podnoszenie świadomości ludności.

W wyniku wsparcia sektora energetyki oczekiwane są rezultaty związane przede wszystkim z obniżeniem emisji CO₂. W obszarze efektywności energetycznej spodziewane jest obniżenie energochłonności sektora mieszkalnictwa i przedsiębiorstw oraz spadek emisji CO₂. Działania w obszarze OZE przyczynią się do zwiększenia udziału zielonej energii jej końcowym zużyciu. Inwestycje w infrastrukturę energetyczną mają przynieść poprawę jakości i bezpieczeństwa funkcjonowania sieci elektroenergetycznych oraz rozwój inteligentnych sieci gazowych i wzrost ich znaczenia w systemie energetycznym.

Inwestycje w sektorze środowiska mają przynieść większą odporność na zmiany klimatu oraz ochronę dziedzictwa przyrodniczego. W obszarze dostosowania do zmian klimatu spodziewany jest wzrost zdolności retencyjnych, w tym rozwój małej retencji oraz poprawa systemów monitorowania i rozwój służb publicznych zarządzających kryzysem. Poprawę efektywności gospodarowania wodą do spożycia oraz zagospodarowania ścieków komunalnych zakłada się w obszarze gospodarki wodno-ściekowej, zaś poprawę efektywności gospodarowania odpadami komunalnymi oraz zmianę procesów produkcyjnych na zasobooszczędne zakłada się w obszarze gospodarki odpadowej. Wzmocnienie ochrony bioróżnorodności i naturalnych ekosystemów i rozwój systemów monitorowania zasobów przyrodniczych ułatwiających ich ochronę to zakładane rezultaty dla obszaru ochrony dziedzictwa przyrodniczego i różnorodności biologicznej.

W obszarze transportu niskoemisyjnego i mobilności miejskiej oczekiwanymi rezultatami są poprawa dostępności transportowej realizowanej komunikacją zbiorową oraz wzrost przewozów komunikacją zbiorową.

1.3 Cel „Lepiej połączona Europa”

Zalecenie Rady UE z 2019 r. wskazuje na konieczność ukierunkowania inwestycyjnej polityki gospodarczej na transport, w szczególności jego zrównoważony charakter. W „Sprawozdaniu krajowym – Polska 2020” podkreśla się również kwestie takie, jak: przeniesienie ruchu towarowego z transportu drogowego na szynowy; zwiększenie konkurencyjności transportu kolejowego w stosunku do transportu drogowego w ruchu pasażerskim; przywrócenie usług transportu publicznego na obszarach wiejskich; przeniesienie ruchu pasażerskiego na obszarach miejskich ze zmotoryzowanego transportu indywidualnego na publiczny i na mobilność zgodną z zasadami zrównoważonego rozwoju. Ponadto zalecenie Rady UE z 2020 r. wskazuje na konieczność ukierunkowania inwestycyjnej polityki gospodarczej na infrastrukturę cyfrową.

Oba obszary są przedmiotem interwencji CP3 i są odpowiedzią na dążenie do zmniejszenia emisji gospodarki oraz transformacji cyfrowej.

Polska dąży do osiągnięcia efektywnego i odpornego **systemu transportowego** o jak najniższym możliwym negatywnym wpływie na środowisko naturalne.

Obecnie podejmowane działania wynikają z dokumentów przyjętych na szczeblu unijnym jak i krajowym. Odpowiadają kierunkom do roku 2050 wskazanym w *Wizji konkurencyjnego*

*i zrównoważonego systemu transportu przedstawionej w Białej Księdze⁴⁰ Plan utworzenia jednolitego europejskiego obszaru transportu – dążenie do osiągnięcia konkurencyjnego i zasobooszczędnego systemu transportu⁴¹, jak również założeniom Europejskiego Zielonego Ładu (wprowadzanie czystszych, tańszych i zdrowszych form transportu prywatnego i publicznego). Głównym krajowym dokumentem strategicznym jest *Strategia Zrównoważonego Rozwoju Transportu do 2030 roku* (SRT 2030). SRT 2030 jest zgodna z celem SOR dla sektora transportu.⁴² Na szczeblu regionalnym dokumentami strategicznymi odpowiadającymi za kierunek rozwoju transportu są regionalne plany transportowe o horyzoncie czasowym do roku 2030.*

Pomimo wieloletnich działań inwestycyjnych polski system transportowy nadal ma deficyty w obszarze infrastruktury. Luki występują m.in. w zakresie całej sieci kolejowej oraz drogowej, w tym wchodzącej w skład Transeuropejskiej Sieci Transportowej (TEN-T), jak również na poziomie lokalnym, przede wszystkim na obszarach zmarginalizowanych/peryferyjnych oraz terenach, na których występuje niekontrolowana suburbanizacja. W przypadku łączenia obszarów podmiejskich z miastami stanowiącymi lokalne/regionalne centra wzrostu z perspektywy celów wskazywanych w „Sprawozdaniu krajowym – Polska 2020”, szczególnie istotne będzie wzmacnianie lub przywracanie efektywnego systemu transportu kolejowego. Będzie to niwelować niekorzystne efekty suburbanizacji, nawet jeśli nie będzie wpływać na samo tempo tego procesu.

Jeśli chodzi o transport kolejowy, dane gromadzone przez Urząd Transportu Kolejowego⁴³ pokazują wzrost przewozów towarów koleją w ostatnich latach, a przede wszystkim bardzo duży wzrost przewozów pasażerskich w latach 2015-2019 (wzrost z 280,3 mln do 335,9 mln pasażerów rocznie). Trend wzrostowy został zaburzony dopiero w 2020 r. przez ograniczenia w przemieszczaniu się spowodowane pandemią COVID-19. Trudności związane z pandemią nie powinny prowadzić do zmiany priorytetów inwestycyjnych. Jednocześnie powinny wymuszać dalszą weryfikację efektywności prowadzenia procesu inwestycyjnego i organizacji podmiotów zarządzających infrastrukturą, zwłaszcza na kolei. Na takie potrzeby w zakresie projektów kolejowych wskazywały również wcześniejsze zalecenia Rady UE z 2018 r. Z uwagi na specyfikę realizacji projektów kolejowych i mniejszy potencjał polskiego rynku wykonawczego w sektorze budownictwa kolejowego niż budownictwa drogowego, modernizacja linii kolejowych postępuje w wolniejszym tempie niż rozwój dróg szybkiego ruchu. Biorąc pod uwagę, że w przypadku inwestycji kolejowych prawie wszystkie prace prowadzone są na istniejącej i jednocześnie wykorzystywanej bieżąco sieci kolejowej, spodziewane efekty prac na całej sieci w postaci przeniesienia na kolej znacznych potoków podróży i ładunków są spowolnione. Ograniczenia przepustowości wynikające z niezadowalającego stanu technicznego infrastruktury kolejowej, a także spowodowane modernizacjami i remontami szlaków kolejowych prowadzą do częstych zakłóceń ruchu i ograniczeń operacyjnych pod względem szybkości, długości pociągu i maksymalnego nacisku osi. Wpływa to negatywnie na konkurencyjność kolejowych przewozów pasażerskich, jak i towarowych. W efekcie w latach 2005–2018 kolejowy transport towarowy w Polsce wzrósł jedynie o 19%, podczas gdy transport drogowy aż o 215 %.

⁴⁰ KOM(2011) 144

⁴¹ (1) Zapewnienie wzrostu sektora transportu i wspieranie mobilności przy jednoczesnym osiągnięciu celu obniżenia emisji o 60 %; (2) Efektywna sieć multimodalnego podróżowania i transportu między miastami; (3) Równe szanse na całym świecie dla podróżowania na dalekie odległości i międzykontynentalnego transportu towarów; (4) Ekologiczny transport miejski i dojazdy do pracy.

⁴² tj. zwiększenie dostępności transportowej oraz poprawa warunków świadczenia usług związanych z przewozem towarów i pasażerów oraz uwzględnia kierunki interwencji określone w SOR, tj.: (1) doskonalenie i rozwijanie zintegrowanej, wzajemnie powiązanej sieci transportowej służącej konkurencyjnej gospodarce; (2) zmiany w indywidualnej i zbiorowej mobilności; (3) poprawa efektywności wykorzystania publicznych środków na przedsięwzięcia transportowe.

⁴³ <https://www.utk.gov.pl/pl/raporty-i-analizy/analizy-i-monitoring>

Jednocześnie nadal w przypadku wielu połączeń kolejowe przewozy pasażerskie nie są atrakcyjną alternatywą dla transportu indywidualnego ze względu na niedostateczną częstotliwość przejazdów i punktualność, niewystarczające zintegrowanie z innymi środkami transportu⁴⁴ oraz trudności w pokonaniu tzw. „ostatniej mili” i dotarciu do celu.

W kontekście przewozów towarowych i intermodalnych należy zauważyć, że rozbudowa dostępu kolejowego do portów morskich w Gdańsku, Gdyni, Szczecinie i Świnoujściu ma zasadnicze znaczenie dla zwiększenia ilości towarów transportowanych z i do portów morskich drogą kolejową, gdyż obecna infrastruktura w portach bałtyckich nie jest już w stanie sprostać rosnącym potokom ładunków. Istniejące połączenia drogowe z portami w Gdyni i Szczecinie wymagają dalszych inwestycji w celu poprawy parametrów technicznych. Ze względu na brak zintegrowanego planowania transportu intermodalnego i transportu morskiego wydajność inwestycji w tych sektorach nie jest w pełni wykorzystana. Zdolność przeładunkowa i liczba terminali intermodalnych do przeładunku towarów jest ograniczona, a cyfryzacja usług intermodalnych nie postępuje w zadowalającym tempie.

Rozwój transportu intermodalnego wymaga natomiast nie tylko modernizacji i rozbudowy istniejących terminali transportu intermodalnego (wraz z wyposażeniem) oraz budowy nowych terminali (wraz z wyposażeniem) i zorganizowania regionalnych centrów logistycznych, ale również zwiększenia ilości oraz poprawy jakości taboru przystosowanego do tego typu przewozów oraz budowy i modernizacji bocznic kolejowych. Umożliwienie szerokiego wykorzystania systemów prowadzenia ruchu na kolei uzasadnia doposażenie starszych lokomotyw w odpowiednie do tego celu urządzenia.

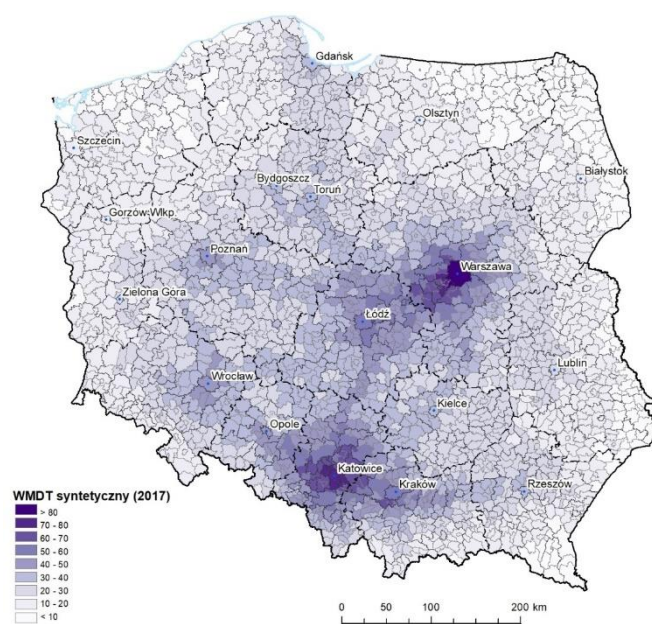
Transport śródlądowy, ze względu na niejednorodną sieć dróg wodnych stanowiącą zbiór różnych jakościowo szlaków żeglownych (niespełna 5,6% długości dróg wodnych spełniało w 2018 r. wymagania stawiane drogom o znaczeniu międzynarodowym, tj. klasy IV i V) nie wykorzystuje swojego pełnego potencjału (ok. 0,3 % udziału w przewozie ładunków).

Jeśli chodzi o dostępność transportową obszaru Polski, jej sumaryczny obraz można przedstawić za pomocą wskaźnika dostępności potencjałowej WMDT⁴⁵. W SRT 2030 wartość bazowa tego strategicznego wskaźnika (dla 2017 roku) została określona na 36,65 natomiast wartość dla roku 2030 została ustalona na poziomie 45.

⁴⁴ (Rosa, 2018; Moskwik i Krupa, 2019; Komornicki, 2019; Gadziński i Goras, 2019)

⁴⁵ Wskaźnik międzygałęziowej dostępności transportowej (WMDT) jest wypadkową sytuacji w różnych gałęziach transportu. Wskaźnik stanowi syntetyczną miarę jakościową wzajemnej potencjalnej dostępności czasowej najważniejszych krajowych ośrodków osadniczych oraz węzłów transportowych (wewnętrznych i granicznych) uwzględniającą wszystkie podstawowe rodzaje transportu (w proporcji do ich udziału w pracy przewozowej) oraz ważną poziomem rozwoju społeczno-gospodarczego. Wskaźnik ten jest dobrym narzędziem zobrazowania efektywności prowadzonych inwestycji, gdzie jego wyższa wartość równa się lepszej dostępności.

Mapa 8: Wskaźnik międzygałęziowej dostępności transportowej (syntetyczny) – wartość w 2017 r.

Źródło: Oszacowanie oczekiwanych rezultatów interwencji za pomocą miar dostępności transportowej dostosowanych do potrzeb dokumentów strategicznych i operacyjnych dot. perspektywy finansowej 2014-2020; IGiPZ PAN

Jakość/dostępność infrastruktury drogowej w Polsce znacznie się poprawiła od przystąpienia Polski do UE. Dzięki funduszom unijnym nastąpiła poprawa powiązań wielu obszarów z ośrodkami działalności gospodarczej, ułatwiając tym samym ich rozwój. Jednocześnie obszary zmarginalizowane/peryferyjne nadal są niewystarczająco dostępne. Dotyczy to w szczególności obszarów na granicach poszczególnych województw, względnie w sąsiedztwie granicy państwowej (lądowej i morskiej). Wynika to częściowo z faktu, że inwestycje w infrastrukturę drogową niekoniecznie są realizowane w pierwszej kolejności na terytoriach, do których dostęp jest utrudniony. Ponadto połączenia nowo wybudowanych autostrad i dróg ekspresowych z siecią dróg drugorzędnych nie zawsze są wystarczające, aby zlikwidować izolację tych obszarów.

Pomimo podjętych działań, rozkład przestrzenny inwestycji drogowych nadal jest nierównomierny, co przekłada się na niższy postęp w zakresie podnoszenia dostępności części obszarów Polski, szczególnie w północnej i wschodniej części kraju. Zapewnienie podobnego standardu dostępu do usług transportowych dla mieszkańców różnych regionów stanowi jedno z najważniejszych wyzwań dla polityki rozwoju kraju oraz dla polskich regionów.

Jednocześnie, w latach 2008–2018 długość regionalnych i podmiejskich linii autobusowych w Polsce skróciła się o ponad 50 %. Ponadto częstotliwość przejazdów autobusowych jest często nieodpowiednia, opłaty za bilety postrzegane są jako wysokie, a koordynacja między władzami odpowiedzialnymi za organizację transportu publicznego nie jest optymalna.

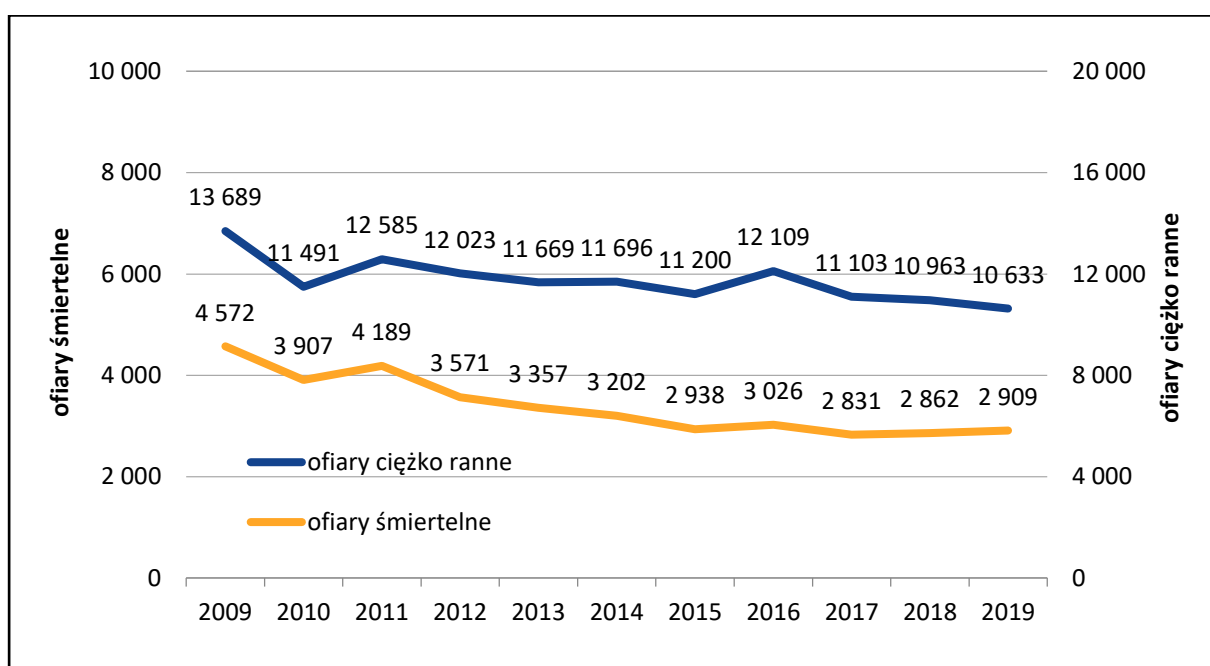
Zmniejszyła się również liczba kilometrów czynnych linii kolejowych, aczkolwiek w mniejszym stopniu. Choć w ostatnich latach zwiększyła się liczba pasażerów kolei, wzrost ten był ograniczony ze względu na opóźnienia w realizacji części projektów inwestycyjnych w zakresie infrastruktury kolejowej oraz przede wszystkim przez wydłużenie czasu przejazdu pociągów powodowanego prowadzonymi pracami. Wszystkie te czynniki obniżają dostępność i jakość usług transportu publicznego oraz mogą

ograniczać dostępność miejsc pracy i usług publicznych dla osób, które nie mają możliwości korzystania z transportu indywidualnego.

Wzrost popularności transportu lotniczego w Polsce w ostatnich latach, objawiający się także zwiększeniem udziału innych portów lotniczych niż lotnisko im. Chopina w Warszawie, stawia wyzwanie nie tylko dalszej poprawy przepustowości prowadzenia operacji lotniczych, ale także poprawy ich skomunikowania z regionalnymi ośrodkami miejskimi.

W związku z tym, działania służące poprawie dostępności powinny być prowadzone niezależnie od położenia przedmiotu interwencji w sieci TEN-T, jednakże w przypadku inwestycji drogowych leżących poza siecią TEN-T z preferencją dla działań zmierzających do połączenia komunikowanego obszaru z siecią TEN-T bądź stanowiących tzw. pierwszą/ostatnią milę (np. dojazd do terminali intermodalnych, dworców kolejowych, terenów inwestycyjnych, portów lotniczych).

Wykres 8. Liczba ofiar śmiertelnych i ciężko rannych w wypadkach drogowych w Polsce w latach 2009 – 2019

Źródło: Komenda Główna Policy (KGP)

W ostatnich latach bezpieczeństwo na drogach w Polsce poprawiło się. Ogółem w latach 2009-2019 liczba ofiar śmiertelnych wypadków drogowych została zredukowana o ponad 36%, a liczba ciężko rannych o ponad 22%, choć niestety trend spadkowy został wyhamowany w 2019 roku, kiedy odnotowano wzrost liczby ofiar śmiertelnych o 1,6% względem roku 2018. Poza poprawą infrastruktury niewątpliwie przyczyniły się do tego działania edukacyjne i kampanie społeczne skierowane przede wszystkim do kierowców. Kontynuacja tych działań to jeden z priorytetów w ramach perspektywy finansowej 2021-2027. Jednakże główne przyczyny niskiego poziomu bezpieczeństwa na drogach to nadal nadmierne przekraczanie dopuszczalnej prędkości, niedostateczna dbałość o niechronionych użytkowników drogi oraz niedociągnięcia infrastrukturalne. Zatem szczególnie istotne i wrażliwe społecznie jest zwiększanie bezpieczeństwa ruchu, zwłaszcza drogowego i ochrony niechronionych uczestników ruchu czyli pieszych i rowerzystów.

Opierając się na powyższych przesłankach, Polska przewiduje poniżej zdefiniowany zakres wsparcia na rzecz inteligentnej, bezpiecznej i intermodalnej sieci TEN-T odpornej na zmianę klimatu (2. cel

szczegółowy CP 3). Jako uzupełnienie, w celu tworzenia jak najbardziej spójnego i efektywnego systemu transportowego, podejmowane będą działania dotyczące infrastruktury położonej poza siecią TEN-T.

- **Obszar: Rozwój lądowej infrastruktury transportowej (punktowej i liniowej) w ramach sieci bazowej i kompleksowej TEN-T oraz poza nią (transport drogowy, szynowy/kolejowy, wodny śródlądowy, morski, lotniczy)**

W kontekście zrównoważonego rozwoju priorytetowe jest dokończenie realizacji odcinków sieci bazowej TEN-T do roku 2030 zgodnie z zapisami rozporządzenia nr 1315/2013⁴⁶, szczególnie w zakresie sieci kolejowej. Kontynuowane także będą działania inwestycyjne w ramach sieci kompleksowej TEN-T. Ważną rolę w zakresie funkcjonowania międzynarodowych korytarzy transportowych spełniają komunikacyjne połączenia transgraniczne pomiędzy Polską a jej sąsiadami. Jako istotne uzupełnienie prowadzonych działań należy traktować budowę i rozbudowę dróg i linii kolejowych pozwalających na włączanie się w sieć TEN-T. Rozwój sieci TEN-T należy rozpatrywać nie tylko pod kątem spełnienia wymogów zapisanych w rozporządzeniach, ale przede wszystkim celów prowadzenia europejskiej polityki transportowej i budowania międzynarodowych powiązań gospodarczych. Z tego punktu widzenia rozwój w perspektywie 2021-2027 połączeń transportowych północ-południe, szczególnie w ramach korytarza Bałtyk – Adriatyk, wzmacnia infrastrukturalną podstawę wydajnych, bezpiecznych i wysokiej jakości multimodalnych łańcuchów transportowych służących przewozowi towarów i pasażerów. Należy zauważyć, że we wcześniejszych latach koncentracja działań była skierowana głównie na połączenia wschód-zachód tj. w kierunku Niemiec oraz Ukrainy i Białorusi.

Nadal kontynuowany będzie rozwój wodnej infrastruktury transportowej poprzez inwestycje w zakresie budowy i modernizacji infrastruktury dróg wodnych morskich i śródlądowych, m.in. portów, kanałów, nabrzeży, śluz, infrastruktury żeglugowej i przeładunkowej, itd. Pozwoli to m.in. na dalszą poprawę konkurencyjności głównych polskich portów morskich. Szczególnie istotne jest kontynuowanie działań w zakresie poprawy dostępu do portów od strony lądu i morza, rozbudowy infrastruktury portowej oraz zwiększania możliwości obsługi transportu intermodalnego. Nie będą finansowane inwestycje w elementy wyposażenia technicznego portu, wykorzystywane bezpośrednio do prowadzenia działalności komercyjnej, tj. sprzęt i urządzenia przeładunkowe, magazyny, powierzchnie składowe. Przepustowość infrastruktury portów od strony lądowej musi odpowiadać regularnie wzrastającym przeładunkom w portach (w 2018 i 2019 roku przeładunki portów w Gdańsku, Gdyni, Szczecinie i Świnoujściu przekroczyły łącznie 100 mln ton rocznie). Konieczna jest także integracja portów morskich z transportem wodnym śródlądowym, którego rozwój musi zostać znacząco przyspieszony. Rozwój zrównoważonej mobilności intermodalnej wymaga także inwestycji w poprawę parametrów szlaków wodnych oraz w międzynarodowe i krajowe węzły transportu intermodalnego.

Zakres wsparcia

- likwidacja wąskich gardeł technicznych na całej sieci TEN-T i poza siecią, w tym szczególnie dotyczących dostępu do elementów liniowych i punktowych sieci TEN-T oraz budowa brakujących odcinków kolejowej sieci transportowej;

⁴⁶ Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 1315/2013 z dnia 11 grudnia 2013 r. w sprawie unijnych wytycznych dotyczących rozwoju transeuropejskiej sieci transportowej i uchylającego decyzję nr 661/2010/UE (Dz. Urz. UE L 348 z 20.12.2013, str. 1, z późn. zm.).

- zwiększenie kolejowej i drogowej dostępności transportowej poprzez budowę i przebudowę połączeń na sieci i poza siecią TEN-T, w tym połączeń włączających do sieci oraz połączeń kolejowych z portami lotniczymi;
- rozwój wodnej (śródlądowej oraz morskiej) infrastruktury transportowej w sieci TEN-T i poza siecią, w tym portów;
- „domknięcie” komodalnej sieci transportowej poprzez rozwój punktów przenoszenia potoku ładunków między gałęziami transportu, w tym lokalnych terminali przeładunkowych, a także rozwój nowych usług i dostosowanie środków transportu, w tym specjalistycznego taboru do przewozów intermodalnych;
- budowa międzynarodowych powiązań transportowych, w szczególności w relacji północ-południe (PL-LT, PL-CZ/SK), na poziomie transeuropejskim, regionalnym i lokalnym;
- dalszy rozwój infrastruktury służącej bezpieczeństwu i ochronie, w tym w transporcie lotniczym (inwestycje w obszarze bezpieczeństwa i ochrony ruchu lotniczego) a także inwestycje przyczyniające się do ochrony środowiska i do zwiększenia przepustowości przestrzeni powietrznej;
- działania na rzecz poprawy bezpieczeństwa w całym sektorze transportu, w tym działania infrastrukturalne, edukacyjno-promocyjne oraz wdrażanie rozwiązań egzekwujących przestrzeganie dopuszczalnej prędkości oraz z zakresu infrastruktury niechronionych użytkowników drogi.

- **Obszar: Poprawa dostępności transportowej regionów i subregionów**

Aby poprawić dostępność transportową kraju należy także wskazać na konieczność budowy nowych i modernizacji istniejących linii, bądź odcinków linii kolejowych oraz dróg, w tym obwodnic i dróg w miastach, a także dróg lokalnych, poprawiających spójność komunikacyjną regionów i subregionów oraz ograniczających wykluczenie komunikacyjne (np. poprzez budowę, lub odbudowę w przypadku wcześniejszej likwidacji lub wyłączenia z ruchu, linii umożliwiających włączanie miast do systemu kolejowego) i rozwój infrastruktury subregionalnych (powiat-powiat, miasto-wieś) publicznych przewozów autobusowych (zajezdnie, przystanki, wiaty). Działania w zakresie poprawy dostępności transportowej obejmują również interwencję w zakresie kolei o charakterze aglomeracyjnym. Niezbędne jest podejmowanie działań na rzecz integracji różnych środków transportu. Promowane będą również innowacyjne sposoby przemieszczania się, korespondujące ze zidentyfikowanymi potrzebami transportowymi. W przypadku dróg lokalnych interwencja będzie ograniczona do inwestycji o tzw. charakterze dostępowym.

Ponadto jako priorytetowe należy traktować dalsze wdrażanie innowacyjnych rozwiązań zwiększających bezpieczeństwo ruchu (w tym zwiększających bezpieczeństwo niezmotoryzowanych niechronionych uczestników ruchu) i zmniejszających emisję zanieczyszczeń z pojazdów, m.in. poprzez automatyzację procesów sterowania i kontroli ruchu w ramach wszystkich rodzajów transportu oraz rozwój infrastruktury dla niechronionych użytkowników dróg.

Zakres wsparcia

- działania w zakresie infrastruktury liniowej i punktowej dla usług transportowych – wewnątrz wojewódzkich (z preferencją dla transportu kolejowego), wewnątrz powiatowych i wewnątrzgminnych (obejmujących m.in. obszary wiejskie i mniejsze miasta) z uwzględnieniem infrastruktury ładowania/tankowania paliw alternatywnych oraz obsługi pasażerów;

- poprawę dostępności miast i ich odciążenie od ruchu samochodowego, w szczególności tranzytowego;
- rozwój pasażerskiego transportu zbiorowego, w tym kolei aglomeracyjnej, i jego infrastruktury oraz unowocześnienie: zakup i modernizacja istniejącego taboru wraz z niezbędną infrastrukturą jego obsługi oraz dostosowanie obiektów i pojazdów do potrzeb osób o ograniczonej mobilności i z niepełnosprawnościami, w celu powiązania obszarów peryferyjnych z lokalnymi/regionalnymi centrami wzrostu (z preferencją dla transportu kolejowego);
- integrację różnych form transportu ze szczególnym uwzględnieniem budowy i rozbudowy węzłów przesiadkowych, w tym wiążących komunikację lokalną z siecią pasażerskiego transportu szynowego, a także tworzenia i rozbudowy parkingów, systemów tras rowerowych oraz ciągów pieszo-rowerowych oraz uzupełnianie braków w infrastrukturze dla niezmotywowanych np. poprzez tworzenie tras rowerowych wzdłuż dróg, w tym również w śladzie zlikwidowanych linii kolejowych oraz promocja ruchu pieszego i rowerowego zarówno w celach przejazdów i dojazdów codziennych, jak i turystycznych, wsparcie rozwoju nowych rodzajów transportu zbiorowego (np. transport na żądanie) oraz indywidualnego (np. urządzenia transportu osobistego);
- działania na rzecz taryfowej integracji transportu zbiorowego (systemy typu „wspólny bilet”);
- wsparcie inwestycji w zakresie budowy i modernizacji dworców, szczególnie pod kątem ich dostosowania do zasad dostępności dla osób o ograniczonej mobilności i z niepełnosprawnościami, zapewnienia podróżnym odpowiednich środków bezpieczeństwa i komfortu oraz zapewnienia dostępu do infrastruktury towarzyszącej (np. parkingi dla samochodów i rowerów).

▪ **Obszar: Przyspieszenie wprowadzania rozwiązań cyfrowych do polskiego systemu transportowego**

Z poprawą bezpieczeństwa i efektywności zarządzania transportem (zarządzanie infrastrukturą, flotą pojazdów i taboru oraz usługami) związana jest cyfryzacja sektora transportu. Ponadto postępować powinna cyfryzacja transportu intermodalnego np. poprzez wykorzystanie systemów śledzenia ładunków, elektronicznego listu przewozowego. W transporcie drogowym należy opierać się o metodykę Europejskiej Architektury ITS FRAME oraz specyfikacje i normy wydawane w trybie Dyrektywy 2010/40/UE z dnia 7 lipca 2010 r., a także uwzględniać zapisy rozporządzenia 2020/1056 Parlamentu Europejskiego i Rady UE z 15 lipca 2020 r. w sprawie elektronicznych informacji dotyczących transportu towarowego (eFTI).

Należy podkreślić, że kluczowe ze względu na wybór rodzaju podejmowanej interwencji powinno być wdrażanie zrównoważonego modelu transportu, z uwzględnieniem efektywności ekonomiczno-społecznej przyjętego rozwiązania. Celem powinno być w pierwszej kolejności ograniczenie indywidualnej motoryzacji na korzyść przewozów transportem publicznym, współdzielonym lub alternatywnymi środkami transportu.

Zakres wsparcia

- wsparcie infrastruktury technicznej - budowa i rozbudowa centrów zarządzania ruchem umożliwiające wzajemną współpracę pomiędzy centrami i służbami, a także gałęziami transportu; udostępnianie danych do punktów dostępowych; tworzenie warunków do wykorzystywania lokalnych map dynamicznych na potrzeby pojazdów zautomatyzowanych i usług nawigacyjnych dla osób niepełnosprawnych i pasażerów w ramach różnych gałęzi transportu (dworce, lotniska, porty morskie i przystanie rzeczne), w tym wdrażania współpracujących inteligentnych systemów

(C-ITS) w transporcie drogowym; kontynuacja wdrażania systemów podnoszących sprawność i bezpieczeństwo ruchu kolejowego takich jak ERTMS;

- wsparcie działań (w tym inwestycje w aplikacje i systemy sterowania/zarządzania ruchem oraz sensorykę) na rzecz zapewnienia kontynuacji usług dla kierowców i pasażerów takich, jak informacja o warunkach ruchu i czasach podróży, informacja o sieci drogowej, informacja o zdarzeniach, informacja pogodowa, obszarowe i korytarzowe zarządzanie ruchem, dynamiczne wyznaczanie objazdów, inteligentne i bezpieczne parkingi, informacja pasażerska;
- wsparcie cyfryzacji danych transportowych, budowy, rozbudowy i utrzymania punktów dostępowych do danych o ruchu i podróżach w zakresie analizy danych (w tym algorytmy sztucznej inteligencji, Internet rzeczy czy w tym *BigData*).

W ramach obowiązujących przepisów prawa oraz zgodnie z zasadami kwalifikowalności wydatków, instytucje zarządzające programami w okresie 2021-27 zapewnią realizację projektów w zakresie infrastruktury transportowej, które są niezbędne dla uzyskania oczekiwanych korzyści społeczno-ekonomicznych lub charakterystyk funkcjonalno-użytkowych inwestycji dofinansowanych z programów operacyjnych zarządzanych przez te instytucje w okresie programowania 2014-2020 (projekty etapowane), chyba że realizacja tych projektów w okresie 2021-27 zostanie zapewniona z innych programów. Przepis poprzedzający stosuje się w szczególności do projektów przygotowawczych realizowanych w okresie 2014-2020. Lista projektów etapowanych będzie stanowiła załącznik do właściwego programu.

Podejście terytorialne

Dla wybranych typów inwestycji takich jak np. rozwój systemów transportu rowerowego i pieszego oraz innowacyjnych rodzajów transportu publicznego, jeśli będzie to zasadne, możliwe będzie wykorzystanie instrumentów terytorialnych takich jak ZIT-y.

Proponowane działania uwzględniają działania zmniejszające dysproporcje w dostępności transportowej poszczególnych regionów, jak i wewnątrz nich, skutkujące poprawą dostępności na obszarach zagrożonych trwałą marginalizacją, zapewniające lepsze powiązanie między obszarami wiejskimi a ośrodkami dostarczającymi podstawowe usługi publiczne oraz ułatwiające dostęp do kluczowych dla regionu ośrodków miejskich.

W zakresie zwiększenia dostępności Polski Wschodniej kontynuowane będą inwestycje związane z modernizacją i budową nowych odcinków linii kolejowych tworzących tzw. „Wschodnią Magistralę Kolejową”, która zapewni bezpośrednie połączenie regionów Polski Wschodniej oraz polepszy dostępność transportową tej części kraju oraz dróg krajowych w tym makroregionie. Inwestycje w transport kolejowy prowadzone na liniach o znaczeniu krajowym, przeważanie na sieci TEN-T, będą uzupełnione komplementarnymi projektami na liniach o znaczeniu regionalnym. Działania tworzące lub przywracające transport publiczny będą realizowane głównie na obszarach zagrożonych trwałą marginalizacją bądź z niedostateczną jego dostępnością.

Oczekiwane rezultaty

- zmniejszenie dysproporcji w dostępności transportowej (wewnętrznej i zewnętrznej) poszczególnych województw w Polsce;
- poprawa efektywności operacyjnej systemów transportowych;
- poprawa bezpieczeństwa we wszystkich wspieranych gałęziach transportu;
- wzrost udziału transportu kolejowego w przewozach pasażerskich i towarowych;
- zmniejszenie energochłonności systemów transportowych;

- zwiększenie dostępności punktów/węzłów transportowych dla osób o ograniczonej mobilności i z niepełnosprawnościami.

- **Obszar: sieci szerokopasmowe**

Mimo rozbudowy i zwiększenia dostępu obywateli do **sieci szerokopasmowej** w latach 2006-2019 jakość cyfrowej infrastruktury jest niewystarczająca⁴⁷ dla potrzeb nowoczesnej gospodarki (ponad 30 p.p. poniżej średniej UE-28). Według danych na rok 2019, ok. 76% gospodarstw domowych posiada dostęp do łączności o przepustowości co najmniej 30 Mb/s⁴⁸, w tym jedynie ok. 30% gospodarstw na obszarach wiejskich. Główne przeszkody utrudniające realizację tych zobowiązań są związane z uwarunkowaniami geograficznymi wpływającymi na wzrost kosztów uruchomienia sieci. W „Sprawozdaniu krajowym – Polska 2020”, KE zwróciła uwagę na fakt, że „w 2019 r. Polska przyjęła zestaw środków stymulujących popyt i podaż w zakresie szybkich i ultraszybkich sieci, głównie w drodze nowelizacji prawodawstwa dotyczącego sieci szerokopasmowych (Ustawa o wspieraniu rozwoju usług i sieci telekomunikacyjnych⁴⁹), obejmującej między innymi powołanie nowego Funduszu Szerokopasmowego. Środki te są odpowiedzią na zalecenie dla Polski na 2019 r. Znaczna część działań związanych z wdrożeniem w celu pełnego wywiązania się z zalecenia została jednak zaplanowana dopiero na 2020 i 2021 r.”

Zgodnie z diagnozą przedstawioną w Narodowym Planie Szerokopasmowym (NPS)⁵⁰, inwestycje w obszarze sieci szerokopasmowych realizowane są w pierwszej kolejności na gęsto zaludnionych obszarach miejskich, gdzie są opłacalne pod kątem ekonomicznym.⁵¹ Przedstawiony w NPS stopień pokrycia siecią szerokopasmową wskazuje na wciąż bardzo duże potrzeby inwestycyjne szczególnie na obszarach wiejskich, gdzie 20% gospodarstw domowych wciąż nie posiada dostępu do stacjonarnego Internetu szerokopasmowego. Duże potrzeby związane z podnoszeniem przepustowości sieci lub jej modernizacji identyfikowane są również w miastach poniżej 20 tys. mieszkańców oraz miastach średnich (20-100 tys. mieszkańców). Szczegółowe dane przedstawiają poniższy wykres i mapa.

⁴⁷ Komisja Europejska, Digital Transformation Scoreboard 2018, s. 121 – wskaźnik Digital Infrastructure.

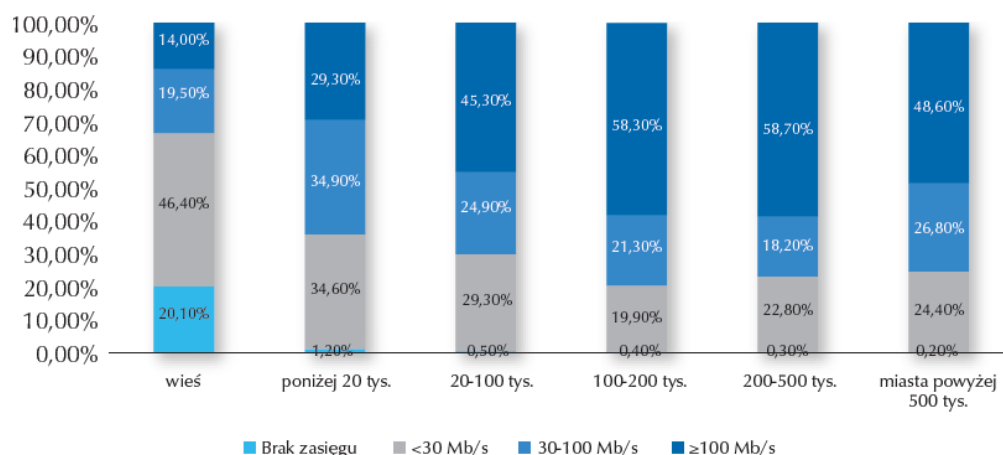
⁴⁸ Digital Agenda Scoreboard 2020 (https://digital-agenda-data.eu/datasets/digital_agenda_scoreboard_key_indicators/visualizations)

⁴⁹ Dz. U. z 2019 r. poz. 2410.

⁵⁰ Narodowy Plan Szerokopasmowy jest rządowym programem rozwoju infrastruktury szerokopasmowej oraz stanowi projekt strategiczny w obszarze cyfryzacji w Strategii na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju do 2020 (z perspektywą do 2030 r.).

⁵¹ Ministerstwo Cyfryzacji, Narodowy Plan Szerokopasmowy.

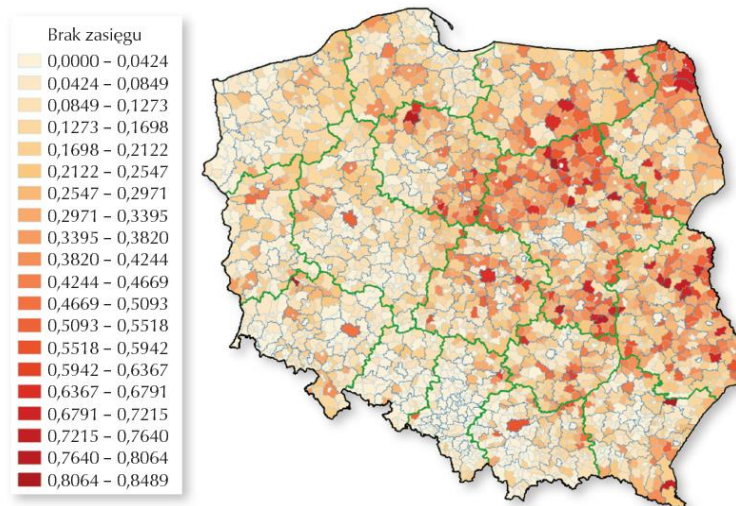
Wykres 9. Stopień pokrycia terenów wiejskich i miejskich zasięgami stacjonarnymi o przepustowości poniżej 30 Mb/s, od 30 Mb/s do 100 Mb/s oraz 100 Mb/s i więcej (% gospodarstw domowych)

Źródło: Narodowy Plan Szerokopasmowy, Ministerstwo Cyfryzacji, 2020.

Mapa 9: Odsetek gospodarstw domowych w danej gminie z brakiem dostępu do usług o przepustowości co najmniej 30 Mb/s

(1.000 = 100%)

Źródło: Narodowy Plan Szerokopasmowy, Ministerstwo Cyfryzacji, 2020.

Równoległe Polska staje przed wyzwaniem wdrożenia nowoczesnych technologii i systemów łączności zapewniających bezopóźnieniowy przepływ wielkich wolumenów danych w czasie rzeczywistym. Będzie to stanowić w najbliższej przyszłości podstawę powszechnej implementacji rozwiązań z zakresu Internetu rzeczy czy inteligentnych miast, wsi oraz rolnictwa. Wykorzystanie technologii telekomunikacyjnych najnowszych generacji stoi także u podstaw koncepcji tzw. Przemysłu 4.0. Jednocześnie należy podkreślić, że doświadczenia z czasu pandemii COVID-19 pokazały, jak istotny jest rozwój infrastruktury cyfrowej dla funkcjonowania gospodarki i społeczeństw w czasie tego typu zagrożeń w zakresie usług zdrowia publicznego czy edukacji. Inwestycje finansowane ze środków polityki spójności będą miały na celu zapewnienie dostępu do sieci jak największej liczbie gospodarstw domowych, przedsiębiorstw oraz w budynkach użyteczności publicznej na terenach, na których nie są przewidziane inwestycje komercyjne ze względu na ich

niedochodowość⁵². Podejmowane działania pro-cyfrowe będą realizować także założenia nowej *Europejskiej Strategii Cyfrowej* przedstawionej w unijnym komunikacie *Shaping Europe's digital future*⁵³.

Zakres wsparcia

Biorąc pod uwagę diagnozę potrzeb inwestycyjnych, w latach 2021-2027 kontynuowane będzie wsparcie projektów z zakresu budowy i modernizacji sieci szerokopasmowej. Szczególny nacisk położony zostanie na budowę ultra-szybkich sieci szerokopasmowych (sieci o dużej przepustowości co najmniej 100 Mb/s).

Wspierane będą także inwestycje umożliwiające gigabitowy dostęp do Internetu dla miejsc stanowiących główną siłę napędową rozwoju społeczno-gospodarczego oraz na obszarach gorzej rozwiniętych co przyczyni się do zwiększenia atrakcyjności tych regionów, a także rozwoju kapitału społecznego poprzez ograniczenie wykluczenia społecznego.

Rozwój sieci szerokopasmowych (cel szczegółowy 3.1.) realizowany na poziomie krajowym będzie odbywał się głównie poprzez 3 typy działań:

- budowa ultra-szybkiej sieci szerokopasmowej (sieć o przepustowości dla łącza „w dół” wynoszącej co najmniej 100 Mb/s, z możliwością modernizacji do prędkości mierzonej w gigabitach) dla wszystkich gospodarstw domowych, zarówno na obszarach wiejskich, jak i miejskich oraz przedsiębiorstw;
- inwestycje w zakresie zapewnienia gigabitowego dostępu do Internetu dla miejsc stanowiących główną siłę napędową rozwoju społeczno-gospodarczego (np. szkoły, podmioty lecznicze, węzły transportowe, główne miejsca świadczenia usług publicznych, instytucje kultury, a także przedsiębiorstwa); ;
- inwestycje w rozwój nowoczesnych technologii i systemów łączności zapewniających bezopóźnieniowy przepływ wielkich wolumenów danych w czasie rzeczywistym, , w tym przedsięwzięcia o charakterze pilotażowym i demonstracyjnym wykorzystujące infrastrukturę telekomunikacyjną najnowszych generacji, w tym wsparte działaniami informacyjno – edukacyjnymi dla mieszkańców.

Podjęcie terytorialne

Największe potrzeby inwestycyjne związane z zapewnieniem dostępu do sieci szerokopasmowych identyfikowane są na obszarach charakteryzujących się niskim poziomem zaludnienia oraz urbanizacji – zwłaszcza w województwach: lubelskim, podlaskim, mazowieckim i warmińsko-mazurskim.

Duże potrzeby związane z podnoszeniem przepustowości sieci (modernizacji) identyfikowane są również w miastach poniżej 20 tys. mieszkańców oraz miastach średnich (20-100 tys. mieszkańców).

⁵² Zgodnie z art. 2 ust. 2 Dyrektywy Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2018/1972 z dnia 11 grudnia 2018 r. ustanawiającej Europejski kodeks łączności elektronicznej, sieć o bardzo dużej przepustowości oznacza albo sieć łączności elektronicznej, która w całości składa się z elementów światłowodowych co najmniej na odcinku do punktu dystrybucji w miejscu świadczenia usługi, albo sieć łączności elektronicznej, która jest w stanie zapewnić w typowych warunkach panujących w czasie największego natężenia ruchu podobną wydajność sieci pod względem dostępnego pasma „w górę” i „w dół” łącza, odporności, parametrów związanych z błędami oraz opóźnienia i jego zmienności; wydajność sieci można uznać za podobną bez względu na to, czy doświadczenia użytkownika końcowego różnią się w zależności od z natury różnych cech charakterystycznych nośnika danych, za pomocą którego sieć ostatecznie łączy się z punktem zakończenia sieci. Zgodnie z listą wyłączeń zawartą w art. 6 projektu Rozporządzenia EFRR/FS, nie można przeprowadzać inwestycji w zakresie sieci szerokopasmowej, na obszarach w których funkcjonuje już przynajmniej jedna sieć o bardzo dużej przepustowości (ang. „very high capacity network”).

⁵³ COM(2020)67

Interwencja z zakresu budowy infrastruktury sieciowej będzie wspierana na obszarach zmarginalizowanych (w tym szczególnie na obszarach wiejskich), na których realizacja takich inwestycji byłaby nieopłacalna na zasadach rynkowych. Szczególny nacisk zostanie położony na inwestycje w budowę sieci szerokopasmowych na terenach aktywności gospodarczej, które dotychczas nie posiadały możliwości dostępu do sieci ze względu na peryferyjny charakter.

Cyfryzacja ściśle powiązana jest i warunkuje działalność badawczo-naukową, uczelni i biznesu. Te aktywności powiązane są ściśle z ośrodkami miejskimi i ich obszarami funkcjonalnymi.

Oczekiwane rezultaty

- zapewnienie dostępu do szerokopasmowego Internetu jak największej liczbie gospodarstw domowych i przedsiębiorstw
- zmniejszenie wykluczenia cyfrowego ludności zamieszkującej na terenach objętych wsparciem;
- wzrost atrakcyjności inwestycyjnej obszarów objętych wsparciem.

CP3. Wkład do UP przekazywanej do KE

Poniższy tekst będzie tekstem źródłowym do wzoru Umowy Partnerstwa w części odpowiadającej wymogom art. 8 (a), tj. (a) the selected policy objectives and the specific objective of the JTF indicating by which of the funds covered by the Partnership Agreement and programmes they will be pursued and a justification thereto, taking into account relevant country-specific recommendations, the National Energy and Climate Plan, the principles of European Pillar of Social Rights, and where relevant, regional challenges.

Głównym celem w zakresie wsparcia polskiego systemu transportowego jest osiągnięcie efektywnego i odpornego systemu transportowego o jak najniższym możliwym negatywnym wpływie na środowisko naturalne. Działania w latach 2021-2027 będą zgodne z: (1) Wizją konkurencyjnego i zrównoważonego systemu transportu, (2) założeniami Europejskiego Zielonego Ładu, (3) zaleceniem Rady UE z 2020 r. wskazującym na konieczność ukierunkowania na zrównoważony transport oraz ze Strategią Zrównoważonego Rozwoju Transportu do 2030 roku (SRT 2030) i Narodowym Programem Bezpieczeństwa Ruchu Drogowego 2021-2030. Aby osiągnąć założony cel podjęte zostaną odpowiednie działania na trzech uzupełniających się płaszczyznach:

Obszar: Rozwój lądowej infrastruktury transportowej (punktowej i liniowej) w ramach sieci bazowej i kompleksowej TEN-T oraz poza nią (transport drogowy, szynowy/kolejowy, wodny śródlądowy, morski, lotniczy);

W kontekście zrównoważonego rozwoju priorytetowe jest dokończenie realizacji odcinków sieci bazowej TEN-T do roku 2030 zgodnie z zapisami rozporządzenia nr 1315/2013, szczególnie w zakresie sieci kolejowej, a także kontynuowanie inwestycji w ramach sieci kompleksowej TEN-T. Ważną rolę w zakresie funkcjonowania międzynarodowych korytarzy transportowych spełniają komunikacyjne połączenia transgraniczne pomiędzy Polską a jej sąsiadami. Jako istotne uzupełnienie prowadzonych działań należy traktować budowę i rozbudowę dróg i linii kolejowych pozwalających na włączanie się w sieć TEN-T. Rozwój sieci TEN-T należy rozpatrywać nie tylko pod kątem spełnienia wymogów zapisanych w rozporządzeniach, ale przede wszystkim celów prowadzenia europejskiej polityki transportowej i budowania międzynarodowych powiązań gospodarczych.

Obszar: Poprawa dostępności transportowej regionów;

Aby poprawić dostępność transportową kraju należy także wskazać na konieczność budowy nowych i modernizacji istniejących linii, bądź odcinków linii kolejowych oraz dróg, w tym obwodnic i dróg w miastach, a także w uzasadnionych przypadkach dróg lokalnych przyczyniających się do: poprawy spójności komunikacyjnej regionów i subregionów, ograniczenia wykluczenia komunikacyjnego i rozwoju infrastruktury subregionalnych (powiat-powiat, miasto-wieś) publicznych przewozów autobusowych.

W wyniku wsparcia wskazanych powyżej potrzeb, zakłada się osiągnięcie następujących rezultatów: zmniejszenie dysproporcji w dostępności transportowej (wewnętrznej i zewnętrznej) poszczególnych województw w Polsce; poprawa efektywności zarządzania transportem; poprawa bezpieczeństwa we wszystkich wspieranych gałęziach transportu; zwiększenie udziału transportu kolejowego w przewozach pasażerskich ogółem; zwiększenie dostępności punktów/węzłów transportowych dla osób o ograniczonej mobilności i z niepełnosprawnościami

Obszar: Przyspieszenie wprowadzania rozwiązań cyfrowych do polskiego systemu transportowego. Z poprawą bezpieczeństwa i efektywności zarządzania transportem (zarządzanie infrastrukturą, flotą pojazdów i taborem oraz usługami) związana jest cyfryzacja sektora transportu. Ponadto postępować

powinna cyfryzacja transportu intermodalnego oraz rozwój systemów analizy danych.

Mimo rozbudowy i zwiększenia dostępu obywateli do sieci szerokopasmowej w latach 2006-2019 jakość cyfrowej infrastruktury jest wciąż niewystarczająca (ponad 30 p.p. poniżej średniej UE-28). Obecnie jedynie 66% gospodarstw domowych posiada dostęp do sieci o przepustowości co najmniej 30 Mb/s, a mniej niż 30% jest objętych siecią gigabitową. Największe potrzeby inwestycyjne wykazują obszary wiejskie (20% gospodarstw domowych bez dostępu do stacjonarnego Internetu szerokopasmowego) oraz małe (<20 tys. mieszkańców) i średnie miasta (20-100 tys. mieszkańców). Wyzwaniem jest także wdrożenie nowoczesnych technologii i systemów łączności zapewniających bezopóźnieniowy przepływ wielkich wolumenów danych w czasie rzeczywistym oraz rozwój internetu rzeczy, czy rozwiązań z zakresu m.in. inteligentnych miast, wsi oraz rolnictwa. Inwestycje finansowane ze środków polityki spójności będą miały na celu zapewnienie dostępu do sieci gospodarstwom domowym oraz przedsiębiorstwom na terenach, na których nie są przewidziane inwestycje komercyjne ze względu na ich niedochodowość.

Działania będą podjęte na następujących płaszczyznach: budowa i modernizacja sieci szerokopasmowej oraz inwestycje umożliwiające gigabitowy dostęp do Internetu dla miejsc stanowiących główną siłę napędową rozwoju społeczno-gospodarczego oraz na obszarach gorzej rozwiniętych.

W wyniku wsparcia wskazanych powyżej potrzeb, zakłada się osiągnięcie następujących rezultatów: zapewnienie dostępu do szerokopasmowego Internetu jak największej liczbie gospodarstw domowych i przedsiębiorstw; ograniczenie wykluczenia cyfrowego ludności zamieszkującej na terenach objętych wsparciem; wzrost atrakcyjności inwestycyjnej obszarów objętych wsparciem.

1.4 Cel „Europa o silniejszym wymiarze społecznym”

CP4 został wybrany ze względu na dążenie Polski do poprawy wykorzystania kapitału ludzkiego na rynku pracy, poprawy jego jakości oraz zwiększenia poziomu spójności społecznej i dostępności świadczonych usług społecznych i zdrowotnych.

Realizacja CP4 przyczyni się do budowy gospodarki o silniejszym wymiarze społecznym oraz przejścia na gospodarkę opartą na wiedzy. W związku z tym istotne są przemiany w kierunku rozwoju społeczeństwa cyfrowego, uczącego się przez całe życie, które zachowuje dobre zdrowie. Celem jest zapewnienie wysokiego poziomu zatrudnienia, kształcenia i szkolenia, opieki zdrowotnej, włączenia społecznego oraz aktywnego uczestnictwa w społeczeństwie.

Działania przyczynią się także do wzmocnienia systemów: ochrony zdrowia, opieki nad dziećmi do 3 lat, edukacji, instytucji rynku pracy i pomocy społecznej i uczynienia ich bardziej dostosowanymi i odpornymi na sytuacje kryzysowe.

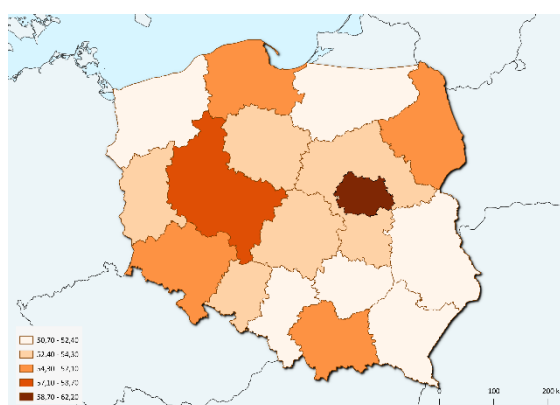
Przedsięwzięcia planowane w ramach CP4 przyczynią się także do wykorzystania potencjału kultury i turystyki oraz realizacji innych celów polityki związanych z budową konkurencyjnej i innowacyjnej gospodarki, jak również działaniami dotyczącymi gospodarki bardziej przyjaznej dla środowiska.

■ Obszar: rynek pracy, zasoby ludzkie

Sytuacja na polskim rynku pracy przed kryzysem wywołanym pandemią była dobra. Dzięki dotychczasowemu silnemu wzrostowi gospodarczemu wskaźnik zatrudnienia osób w wieku 20–64 lat wzrastał i w trzecim kwartale 2019 r. osiągnął około 73%, co stanowi najwyższy poziom w historii. W skali kraju zauważalny jest proces zróżnicowania regionalnego i przestrzennej koncentracji bezrobocia w słabiej rozwiniętych obszarach.

Dla przykładu wskaźnik zatrudnienia w Warszawie (grupa wiekowa 20–64 lat) wynosi 82,5% i jest znacznie wyższy niż w województwie warmińsko-mazurskim (66,7%).

Mapa 10: Wskaźnik zatrudnienia w Polsce, III kw. 2019 r

Źródło: Bank Danych Lokalnych, GUS

Rok 2020 i kryzys spowodowany przez COVID-19 wywołał zmiany na rynku pracy, w tym zwłaszcza wzrost bezrobocia. Według danych GUS na koniec II kwartału bezrobocie w Polsce wzrosło do 6,1% z poziomu 5,4% w marcu 2020 r. W perspektywie krótkoterminowej zasadna będzie kontynuacja działań stabilizujących sytuację na rynku pracy z wykorzystaniem środków EFS+, które przyczynią się do redukcji skutków spowolnienia gospodarczego oraz ogólnej poprawy sytuacji na rynku pracy, a także takie, które zwiększą odporność systemów na zdarzenia kryzysowe w długim okresie. W perspektywie

długoterminowej istotną będzie odpowiedź na wyzwania identyfikowane także przed wystąpieniem pandemii. Wiąże się one ze (1) zmieniającą się sytuacją demograficzną i kurczeniem się zasobów pracy, (2) nowymi technologiami, robotyzacją i automatyzacją, (3) przechodzeniem na nowe modele gospodarki (tj. gospodarki obiegu zamkniętego i gospodarki niskoemisyjnej), (4) niedoborami kadrowymi w części sektorów oraz także z wynikającą z nich potrzebą zarządzania procesami migracyjnymi, (5) potrzebą podnoszenia jakości pracy, stwarzania warunków do godzenia życia zawodowego z rodzinnym oraz ułatwienia powrotu kobiet na rynek pracy po przerwie związanej z urodzeniem i wychowaniem dziecka lub innymi obowiązkami opiekuńczymi.

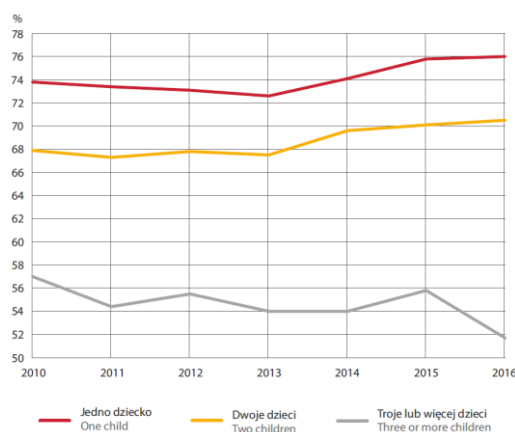
Działania z zakresu rynku pracy odpowiadają zapisom „Sprawozdania krajowego – Polska 2019” odnoszącym się do priorytetowych obszarów inwestycyjnych dotyczących poprawy dostępu do zatrudnienia, w szczególności w przypadku osób długotrwale bezrobotnych, a także biernych zawodowo, zwiększenia udziału kobiet w rynku pracy oraz modernizacji instytucji rynku pracy. Dokumentem strategicznym wiodącym w tym obszarze na poziomie krajowym jest *Strategia Rozwoju Kapitału Ludzkiego*.

Znaczący wpływ na rynek pracy ma zmieniająca się sytuacja demograficzna. Spadek liczby ludności bądź stagnacja demograficzna dotyczy niemal wszystkich województw w Polsce. Kluczową rolę w kontekście starzenia się społeczeństwa i zmniejszania liczby ludności w wieku produkcyjnym odgrywać będzie aktywizacja zawodowa niewykorzystanych zasobów pracy, czyli przede wszystkim osób długotrwale bezrobotnych. Istotne staje się włączenie w rynek pracy osób wykluczonych. Skala tego wyzwania jest szczególnie poważna w mniejszych miastach i na obszarach wiejskich. Wymaga to równoczesnych działań integracyjnych i aktywizacji zawodowej. Do grup najbardziej narażonych na wykluczenie społeczne i bezrobocie długoterminowe zaliczyć można m.in.: kobiety, osoby młode do 29 roku życia, osoby starsze, osoby długotrwale bezrobotne i osoby z niepełnosprawnościami. Jeśli chodzi o sytuację kobiet na rynku pracy, to pomimo iż w 2018 r. bardziej wzrósł wskaźnik zatrudnienia kobiet niż wskaźnik zatrudnienia mężczyzn, nadal utrzymuje się wysoka różnica w poziomie zatrudnienia kobiet i mężczyzn, która w 2019 r. wynosiła 10,6 p. p.⁵⁴. Niższy wskaźnik zatrudnienia kobiet jest związany z napotykaniami barier w postaci nieelastycznego czasu pracy, obciążeniem obowiązkami domowymi i w zakresie opieki nad dziećmi, osobami z niepełnosprawnościami i innymi członkami rodziny w kontekście niewystarczająco rozwiniętych usług społecznych (wykres poniżej). W związku z tym w dalszym ciągu należy zwiększać udział kobiet w rynku pracy, w szczególności na obszarach wiejskich. W tym kontekście istotne jest zwiększenie dostępu do opieki nad dziećmi do lat 3 oraz dostosowanie istniejących miejsc opieki nad dziećmi w tym wieku do potrzeb dzieci z niepełnosprawnościami⁵⁵. Niezwykle ważne są również inne działania wspierające równość szans kobiet i mężczyzn w zatrudnieniu, takie jak rozpowszechnienie zastosowania elastycznych form zatrudnienia, wsparcie dla pracy w niepełnym wymiarze czasu pracy, praca na odległość oraz działania zapewniające większą równowagę między życiem zawodowym, a prywatnym. Ponadto należy również dążyć do wyrównywania poziomu zatrudnienia kobiet i mężczyzn, wyrównywania poziomu wynagrodzeń oraz zwiększania udziału kobiet w kadrze zarządzającej.

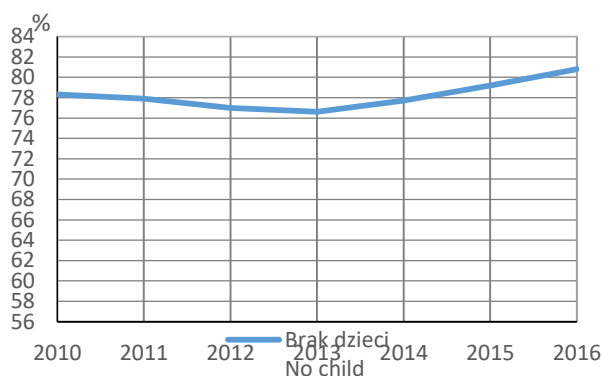
⁵⁴ KE, Sprawozdanie krajowe – Polska 2020

⁵⁵ Bazując na doświadczeniach rządowego programu „Maluch” niezbędne jest wdrażanie tego wsparcia z poziomu krajowego, co umożliwi zapewnienie stosowania jednolitych zasad interwencji we wszystkich regionach oraz zwiększy synergię działań finansowanych z różnych źródeł.

Wykres 10. Wskaźnik zatrudnienia kobiet w wieku 25-49 lat mających dzieci

Wykres 11. Wskaźnik zatrudnienia kobiet w wieku 25-49 lat niemających dzieci

Źródło: Atlas statystyczny Polski, GUS 2018

Wskaźnik zatrudnienia osób starszych od wielu lat systematycznie rośnie (z 31,6% w 2008 r. do 49% w 2019 r.) jednak jest ciągle jednym z niższych wśród krajów UE. W odniesieniu do tej grupy wyzwaniem jest nadal utrzymanie osób starszych w zatrudnieniu i lepsze wykorzystanie ich doświadczenia. Istnieje potrzeba wsparcia pracodawców w obszarze zarządzania wiekiem i kompetencjami pracowników (np. mentoring), jak również dostosowanie miejsc pracy do potrzeb osób starszych. Niezbędne będą także działania mające na celu zatrzymanie starszych pracowników na rynku pracy i podnoszenie ich kompetencji, w szczególności cyfrowych.

Poprawy wymaga sytuacja osób z niepełnosprawnościami na rynku pracy.

Wskaźnik zatrudnienia osób z niepełnosprawnościami w Polsce pozostaje od lat jednym z najniższych w Europie. Według danych GUS⁵⁶ współczynnik aktywności zawodowej osób z niepełnosprawnościami na koniec roku 2015 wynosił 26,8%, na koniec 2017 r. 27,7%, natomiast w 2018 r. 30,2%. Te dane pokazują jedynie minimalną poprawę. Wiele osób z niepełnosprawnościami potrzebuje wsparcia w postaci typowych instrumentów rynku pracy. Równocześnie osoby te rzadziej korzystają z działań aktywizujących urzędów pracy. Dla osób z niepełnosprawnością, praca zawodowa jest nie tylko źródłem dochodów, ale również formą terapii i rehabilitacji zawodowej. Dlatego niezbędne będą działania wspierające zatrudnienie osób z niepełnosprawnościami oraz umożliwienie im uczestniczenia w kształceniu, rozwijaniu kompetencji oraz uczeniu się przez całe życie.

Kolejnym wyzwaniem jest segmentacja rynku pracy i wciąż wysoki odsetek osób pracujących na czas określony w stosunku do wszystkich zatrudnionych. W 2018 r. umowę na czas nieokreślony miało

⁵⁶ Aktywność Ekonomiczna Ludności Polski – aktywność ekonomiczna ludności w wieku 15 lat i więcej

60,6% osób zatrudnionych. W związku z tym wsparcie w ramach EFS+ powinno obejmować także osoby zatrudnione na umowach krótkoterminowych, pracujących w ramach umów cywilno-prawnych, ubogich pracujących⁵⁷, z niepełnosprawnościami lub o ograniczonej mobilności, jak również odchodzących z rolnictwa, tak by umożliwić pełne wykorzystanie potencjału kapitału ludzkiego. Istotne jest tworzenie warunków dla powstawania nowych miejsc pracy, między innymi poprzez wspieranie rozwoju przedsiębiorczości i samozatrudnienie. W przyszłej perspektywie finansowej dostępne będą nowe narzędzia wspierania przedsiębiorczości skierowane nie tylko do osób pozostających bez pracy, ale również osób aktualnie pracujących.

Istotną tendencją długoterminową jest rewolucja technologiczna. Postępująca digitalizacja i automatyzacja pracy w wielu branżach będzie miała duży wpływ na to, jak zmieni się rynek pracy. Rozwój technologiczny odmienia sposób funkcjonowania przedsiębiorstw i instytucji publicznych, a przede wszystkim ma ogromny wpływ na charakter pracy. Zmiany technologiczne skutkujące automatyzacją i cyfryzacją wielu czynności umysłowych i fizycznych przyczynią się do zniknięcia z rynku pracy wielu zawodów i pojawienia się nowych form zatrudnienia. Coraz większy odsetek miejsc pracy będzie wiązał się z zadaniami wymagającymi kreatywnego myślenia i wysokich umiejętności, co prowadzi zarówno obecnie, jak i w przyszłości do pewnego niedopasowania na rynku pracy. Dynamiczne zmiany kształtujące współczesny rynek pracy będą wymuszać na pracownikach elastyczność, czyli umiejętność szybkiego dostosowywania się do zmian i akceptowania ich jako naturalnego procesu w rozwoju zawodowym, jak również otwartość na podnoszenie kompetencji i nieszablonowe działania. W tym kontekście istotne jest wzmacnianie adaptacyjności pracowników, przede wszystkim przez ułatwienie dostępu do usług rozwojowych i rozwijanie mechanizmów popytowych dostarczania tych usług.

W związku z utrzymującym się niedoborem siły roboczej w Polsce, atrakcyjność polskiego rynku pracy dla migrantów zarobkowych będzie mieć bardzo duże znaczenie. Obecnie udział cudzoziemców w polskim rynku pracy szacuje się na ponad 5%. Ważnym elementem w tworzeniu warunków pracy dla migrantów jest uznawanie ich umiejętności i umożliwianie im pracy w zawodach odpowiadających ich umiejętnościom i doświadczeniu. Ponadto istotna jest również możliwość nauki języka, wsparcie edukacji dzieci, wsparcie w rozwiązywaniu problemów bytowych czy prawnych oraz zapewnienie skutecznych mechanizmów ochrony ich praw. Z drugiej strony konieczne jest zwiększenie zdolności administracji do obsługi procedur związanych z zatrudnianiem cudzoziemców oraz procesem integracji społecznej. Organy rządowe i samorządowe powinny być odpowiednio przygotowane do zarządzania procesami migracyjnymi. Konieczne jest zmodyfikowanie dotychczas funkcjonujących w Polsce instrumentów ukierunkowanych na pozyskiwanie obcokrajowców oraz zaprojektowanie nowych, które będą dostosowane do specyfiki naszego kraju. Można tu wskazać m.in. na: możliwość szybkiego i elastycznego uzupełniania niedoborów w zakresie pracowników sezonowych, wzmocnienie systemu ochrony praw pracowniczych, badanie legalności zatrudnienia cudzoziemców oraz warunków podejmowania przez nich pracy, doskonalenie systemów monitorowania procesów migracyjnych. Działania służące lepszemu wykorzystaniu potencjału pracowników migrujących zostaną określone w dokumencie *Polityka migracyjna Polski*.

Warunkiem niezbędnym dla poprawy szans osób pozostających bez zatrudnienia jest doskonalenie potencjału instytucji rynku pracy na poziomie lokalnym, regionalnym i krajowym. Pandemia COVID-19 pokazała, że niezbędne jest wypracowanie mechanizmów pozwalających instytucjom rynku pracy na szybkie reagowanie w sytuacjach kryzysowych oraz silniejszą współpracę z pracodawcami. Wskazane

⁵⁷ Warto tutaj dodać, że wskaźnik ubóstwa dochodowego jest większy wśród osób gorzej wykształconych i znajdujących się w sytuacji niepewnego zatrudnienia

jest również wzmacnianie wymiany informacji, doświadczeń i mechanizmów wzajemnego uczenia się. Ważnym aspektem jest również dalsze doskonalenie mechanizmów diagnozowania i prognozowania zapotrzebowania na kompetencje w gospodarce oraz zaangażowanie w ten proces partnerów społecznych. Działania instytucji rynku pracy powinny być dostosowywane do warunków lokalnych rynków pracy.

Wyzwanie stanowi również wzmacnianie jakości pracy i standardów pracy, wzmacnianie służb służących ochronie jakości pracy, tworzenie przyjaznych warunków administracyjno-prawnych. W perspektywie krótkoterminowej istotne będą działania, które przyczynią się do wzrostu zatrudnienia np. wspieranie elastycznych formy zatrudnienia, umożliwianie świadczenia pracy w systemie zdalnym natomiast w perspektywie długoterminowej istotne będzie wypracowanie warunków służących ochronie pracownika.

Zakres wsparcia

Działania na rzecz:

- większego dostępu do zatrudnienia dla wszystkich osób poszukujących pracy, poprzez aktywizację zawodową osób pozostających bez pracy, w tym zwłaszcza dla znajdujących się w trudnej sytuacji na rynku pracy: kobiet, osób młodych, osób starszych, osób długotrwale bezrobotnych i osób o niskich kwalifikacjach i kompetencjach, osób z niepełnosprawnościami;
- promowania samozatrudnienia z wykorzystaniem instrumentów zwrotnych i bezzwrotnych;
- przeciwdziałania segmentacji rynku pracy m.in. poprzez zapewnienie większego dostępu do stabilnego zatrudnienia oraz możliwości podnoszenia kompetencji i kwalifikacji dla osób zatrudnionych na umowach krótkoterminowych, umowach cywilno-prawnych, ubogich pracujących i osób odchodzących z rolnictwa;
- kompleksowe działania służące wydłużeniu zdolności do pracy osób starszych, uwzględniające zarządzanie wiekiem w przedsiębiorstwach, rozwijanie kompetencji osób starszych, promowanie zdrowego i aktywnego starzenia się,
- promowania równości szans kobiet i mężczyzn na rynku pracy w takich obszarach, jak m.in. poziom zatrudnienia, poziom wynagrodzeń, udział kobiet w kadrze zarządzającej,
- budowanie równowagi między życiem zawodowym a prywatnym (elastyczny wymiar czasu pracy, praca w niepełnym wymiarze, praca na odległość), zwiększanie dostępu do opieki nad dziećmi w wieku do lat 3 oraz w wieku do rozpoczęcia przygotowania przedszkolnego,
- wsparcia wdrażania kompleksowej strategii zarządzania procesami migracyjnymi, m.in. wspieranie procesów zarządzania migracjami zarobkowymi oraz zapewnienia integracji obcokrajowców na rynku pracy i w społeczeństwie, wzmacnianie potencjału pracowników urzędów pracy, urzędów wojewódzkich i instytucji współpracujących w zakresie zatrudnienia obcokrajowców,
- dostosowania pracowników, pracodawców, przedsiębiorców i przedsiębiorstw do zmian,

- doskonalenie potencjału instytucji rynku pracy na wszystkich poziomach, szczególnie wobec konieczności dostosowania usług do zmieniającego się rynku pracy,
- doskonalenia mechanizmów diagnozowania i prognozowania zapotrzebowania na kompetencje w gospodarce oraz zaangażowanie w ten proces partnerów społecznych, w szczególności wzmacnianie sektorowych rad ds. kompetencji i wzmacnianie potencjału partnerów społecznych w tym zakresie,

- doskonalenie mechanizmów i instrumentów umożliwiających szybkie dostosowanie podaży do zmian popytu na rynku pracy w zakresie kwalifikacji, umiejętności i terytorialnej mobilności.

Podjęcie terytorialne

W skali kraju nadal widoczna jest koncentracja bezrobocia w słabiej gospodarczo rozwiniętych obszarach kraju. Różnica widoczna jest zwłaszcza pomiędzy obszarami wiejskimi a miastem, gdzie sytuacja jest lepsza i dokąd migrują zarobkowo lub zauważalne są dzienne migracje wahałkowe mieszkańców wsi. Otoczenie funkcjonalne miast różnej wielkości (miejskie obszary funkcjonalne) to ważny adresat działań poprawiających warunki życia mieszkańców, w tym zwłaszcza kobiet (działania komplementarne to opieka nad dziećmi do lat trzech i elastyczne formy zatrudnienia). Niekorzystna sytuacja na rynku pracy jest także na obszarach zagrożonych trwałą marginalizacją. Z problemem dywersyfikacji zatrudnienia i przekwalifikowań muszą się zmierzyć także subregiony, gdzie dominuje przemysł wydobywczy, a gospodarka zależy od kopalnych źródeł energii.

Oczekiwane rezultaty

- zwiększenie poziomu zatrudnienia, zwłaszcza wśród osób z grup znajdujących się w szczególnie trudnej sytuacji na rynku pracy, w tym poprzez rozszerzenie form wsparcia samozatrudnienia;
- zmniejszenie różnic pomiędzy kobietami i mężczyznami na rynku pracy (w poziomie zatrudnienia, wynagrodzeń, udziału w kadrze zarządzającej przedsiębiorstw);
- podniesienie potencjału instytucji rynku pracy, w tym publicznych służb zatrudnienia, szczególnie w zakresie pracy z osobami znajdującymi się w szczególnie trudnej sytuacji na rynku pracy.

▪ **Obszar: edukacja i kompetencje**

Najważniejszymi wyzwaniami dla Polski w tym obszarze pozostają: podnoszenie poziomu kompetencji i kwalifikacji, zwiększenie uczestnictwa w formach uczenia się przez całe życie oraz lepsze dopasowanie systemów kształcenia i szkolenia do potrzeb rynku pracy. Transformacja cyfrowa i transformacja w kierunku zielonej gospodarki wymaga wprowadzenia na większą skalę kształcenia odpowiadającego na potrzeby nowoczesnej gospodarki.

Działania z zakresu edukacji i kompetencji odpowiadają wytycznym Komisji Europejskiej wynikającym z Aneksu D „Sprawozdania krajowego – Polska 2019” odnoszącym się do równego dostępu do kształcenia i szkolenia na wszystkich poziomach, podniesienia jakości edukacji oraz jej większego powiązania z rynkiem pracy oraz Zaleceniu Rady UE z 2019 r., które dotyczy poprawy dostępu do opieki nad dziećmi i opieki długoterminowej. Wpisują się również w rekomendacje *Europejskiego programu na rzecz umiejętności* oraz *Zaleceń w sprawie ścieżek poprawy umiejętności: nowe możliwości dla dorosłych*⁵⁸, a poprzez wdrażanie nowych kwalifikacji w zakresie digitalizacji i ochrony środowiska są zgodne z założeniami *Europejskiej Agendy Cyfrowej* oraz założeniami *Europejskiego Zielonego Ładu*.

W wymiarze krajowym dokumentem strategicznym w zakresie proponowanych działań jest Strategia Rozwoju Kapitału Ludzkiego oraz Zintegrowana Strategia Umiejętności 2030.

Rozwijająca się dynamicznie gospodarka wymaga od osób wchodzących na rynek pracy nie tylko odpowiednich umiejętności praktycznych, na miarę potrzeb przyszłych pracodawców, ale również gotowości do zmian, elastyczności czy kreatywności. Dlatego też środki EFS+ zostaną ukierunkowane na wsparcie procesów edukacyjnych sprzyjających kształtowaniu u uczniów kompetencji i

⁵⁸ Skills Agenda for the Europe and the Recommendation on Upskilling Pathways: New Opportunities for Adults

umiejętności, istotnych dla rozwoju gospodarczego: zarówno umiejętności podstawowych, jak i umiejętności przekrojowych.

Ponadto, aby edukacja formalna przynosiła zamierzone efekty, powinna reagować na wymagania otoczenia, w tym związane z dynamicznie rozwijającym się społeczeństwem wiedzy oraz powinna uwzględniać nowe trendy i adaptować je do praktyki szkolnej. Przewiduje się, że charakter wykonywanej pracy w wielu zawodach zmieni się. Pojawia się również nowe zawody i specjalności, które dzisiaj mogą jeszcze nie istnieć. Wiele zawodów ulegnie też komputeryzacji. Oznacza to, że część dzieci obecnie uczęszczających do szkół będzie wykonywało pracę w zawodach, które jeszcze nie istnieją, a które związane są z nowoczesnymi technologiami. Konieczna jest zatem zmiana tradycyjnych modeli nauczania. Edukacja powinna być prowadzona z wykorzystaniem nowoczesnych technologii, w tym zwłaszcza narzędzi cyfrowych, które mogą stanowić wspomaganie procesu dydaktycznego dostosowane do wymagań i predyspozycji młodych ludzi. Wagę tego wyzwania uwypukliła w sposób szczególny pandemia COVID-19. Wykorzystanie nowych technologii pozwoli na budowanie zdalnego systemu nauczania oraz prowadzenia kształcenia w systemie *on-line*. Potrzebny jest rozwój niezbędnej infrastruktury, w szczególności sieci szerokopasmowego Internetu dla szkół i placówek systemu oświaty oraz dostosowanie i wyposażenie sal lekcyjnych. Dotyczy to w szczególności obszarów zagrożonych trwałą marginalizacją.

Sytuacja, w jakiej znalazł się polski system oświaty oraz szkolnictwo wyższe w związku z pandemią COVID-19 pokazała, że kolejnym wyzwaniem w tym zakresie jest konieczność podnoszenia kompetencji kadr systemu edukacji (przedszkola, szkoły podstawowe, szkoły ponadpodstawowe, szkoły branżowe, szkoły wyższe), w tym do prowadzenia kształcenia w systemie *on-line* oraz podnoszenie kompetencji kadry zarządzającej systemem edukacji na poziomie lokalnym, regionalnym i krajowym. Ponadto z uwagi na niedobór nauczycieli w szczególności takich dziedzin, jak języki obce, matematyka, TIK i nauki przyrodnicze oraz wczesna edukacja i opieka nad dzieckiem konieczne jest podjęcie działań w celu poprawy jakości kształcenia nauczycieli, możliwości doskonalenia zawodowego oraz podniesienia prestiżu zawodu nauczyciela.

Pandemia COVID-19 podkreśliła również konieczność zwiększenia i zintensyfikowania działań w zakresie systemowego rozwijania kompetencji cyfrowych wszystkich grup społecznych, w tym w szczególności przeciwdziałania wykluczeniu cyfrowemu osób starszych oraz osób z niepełnosprawnościami. Podniesienie poziomu kompetencji cyfrowych wymaga oddziaływania na 3 poziomach – w ramach edukacji, w miejscu pracy oraz w życiu codziennym. Interwencja z funduszy europejskich w latach 2021-2027 powinna być nakierowana na te trzy obszary.

Wyzwanie dla wszystkich segmentów i etapów edukacji stanowi zapewnienie wysokiej jakości kształcenia odpowiadającego na zróżnicowanie potrzeby edukacyjne i rozwojowe osób uczących się, w tym wynikające z niepełnosprawności. Istotnym wyzwaniem jest przede wszystkim poprawa warunków kształcenia uczniów i studentów z niepełnosprawnościami. Tempo zmian w tej sferze jest niewystarczające. Skala tego wyzwania jest szczególnie poważna w mniejszych miastach i na obszarach wiejskich, gdzie nakłady na edukację dzieci z niepełnosprawnościami są niższe.

Kluczowym wyzwaniem dla edukacji włączającej w Polsce jest stworzenie warunków dla jej upowszechnienia. Konieczne jest podjęcie działań, dzięki którym, pomimo wzrostu liczby dzieci z orzeczeniami, ich edukacja będzie prowadzona w placówkach ogólnodostępnych, a nie specjalnych. Wyzwaniem dla skutecznej edukacji włączającej jest zatem wykorzystanie potencjału i doświadczeń szkół specjalnych w kształceniu kadry pedagogicznej. Obszarem wymagającym interwencji są także działania rehabilitacyjno-kompensacyjne na rzecz dzieci i uczniów z niepełnosprawnościami oraz ich rodzin w środowisku szkolnym i pozaszkolnym oraz modernizacja i wsparcie działalności poradni psychologiczno-pedagogicznych.

Uczestnictwo dzieci w wieku czterech lat i starszych w edukacji przedszkolnej w Polsce jest bliskie średniej UE, jednak wskaźnik tego uczestnictwa jest nadal niski w przypadku młodszych dzieci, zwłaszcza 3-latków. Problem dotyczy głównie obszarów wiejskich, na których w 2018 r. oferowano jedynie 67 % potrzebnych miejsc w tej grupie wiekowej.⁵⁹ Równie istotne jest wspieranie wysokiej jakości edukacji przedszkolnej, oferującej usługi prowadzące do wszechstronnego rozwoju dzieci, przygotowującej do kolejnych etapów edukacyjnych i zwiększającej późniejsze szanse na rynku pracy. Ważne jest wychwytywanie na wczesnym etapie edukacyjnym ewentualnych deficytów rozwojowych i reagowanie odpowiednimi zajęciami o charakterze kompensacyjnym i wyrównującym szanse dzieci w wieku przedszkolnym, co przyczyni się do wczesnego wspomaganie ich rozwoju. Wczesny dostęp do wysokiej jakości zajęć w przedszkolu pozwoli wyrównywać szanse edukacyjne dzieci, zwłaszcza wywodzących się z rodzin o niższym potencjale do samodzielnego przygotowania dzieci do szkoły. Wyniki polskich uczniów w ramach *Programu międzynarodowej oceny umiejętności uczniów OECD (PISA)*

w 2018 r. poprawiły się we wszystkich trzech obszarach objętych testami (czytaniu, matematyce i naukach przyrodniczych) w porównaniu z 2015 r.⁶⁰. W raporcie podsumowującym wyniki badania PISA z 2018 r., przygotowanym przez Instytut Badań Edukacyjnych (PISA 2018 Czytanie, rozumienie, rozumowanie. Warszawa 2020) wskazane zostało, że o ile szkoła umożliwia uzyskanie uczniom dobrych wyników w umiejętnościach mierzonych w badaniu PISA, to ocena szkoły jako środowiska uczenia się wypada znacznie gorzej. Badanie PISA pokazały, że polscy nastolatki odnotowują jeden z najniższych poziomów satysfakcji życiowej, samopoczucia oraz samozadowolenia. Stworzenie przyjaznych uczniom warunków rozwojowych w szkołach jest ogromnym i pilnym wyzwaniem, ponieważ jak pokazują statystyki publiczne, wzrasta liczba dzieci i młodzieży z zaburzeniami psychicznymi. Dlatego też konieczne jest doinwestowanie szkoły w obszarach związanych z bardzo ważną funkcją wychowawczą i wspierającą, w tym zwłaszcza w zakresie pomocy psychologiczno-pedagogicznej.

Badania PISA prowadzone na przestrzeni lat (od 2000 r.) pokazują również, że w Polsce mniejsze niż w innych krajach jest zainteresowanie i troska nauczycieli o uczniów. Polska zajęła ostatnie miejsce, jeśli chodzi o relacje między nauczycielami i uczniami oraz rodzicami. Środki EFS+ powinny zostać przeznaczone na wypracowywanie rozwiązań wzmacniających relacje na linii szkoła-nauczyciele-rodzice –uczniowie oraz tworzenie warunków dla współpracy, a także zapewnianie uczniom wsparcia psychologicznego w szkole.

Istotne znaczenie będzie miało powiązanie szkolnictwa zawodowego z regionalnymi specjalizacjami i lokalnymi przedsiębiorcami w celu dopasowania umiejętności absolwentów do zapotrzebowania zgłaszanego przez pracodawców na rynku pracy. Konieczne jest zwiększenie potencjału szkół prowadzących kształcenie zawodowe oraz rozwój nowoczesnego szkolnictwa zawodowego (w tym branżowego) poprzez podnoszenie jego jakości i konkurencyjności (w tym przede wszystkim poprzez zapewnienie uczniom możliwości rozwijania kompetencji uniwersalnych, jak i zdobycia kwalifikacji zawodowych, zgodnych z aktualnym i prognozowanym zapotrzebowaniem rynku pracy, w tym zwłaszcza w zakresie zawodów przyszłości czy Przemysłu 4.0), włączenie pracodawców w proces

⁵⁹ Najniższe wskaźniki uczestnictwa na obszarach wiejskich odnotowano w województwie zachodniopomorskim (46%), warmińsko-mazurskim (49%), podlaskim (51%) i lubuskim (52%) (GUS, 2018b). W tych samych regionach odnotowano stosunkowo wysoki odsetek osób wcześniej kończących naukę (Eurostat) - w 2018 r. średni odsetek dla Polski wynosił 4,8 % i był jednym z najniższych w UE, a w województwach zachodniopomorskim, warmińsko-mazurskim i lubuskim był bliski unijnej średniej wynoszącej 10,6%.

⁶⁰ Uczniowie szkół średnich I stopnia w Polsce plasują się na trzecim miejscu w rankingu UE pod względem znajomości nauk przyrodniczych i matematyki oraz znacznie powyżej średniej UE w czytaniu. Wg badania PISA 2018 na najniższym poziomie umiejętności znajduje się 15% nastolatków, za to na najwyższym aż 18,1%, co jest jednym z najlepszych wyników w rankingu.

kształcenia zawodowego oraz upowszechnienie kształcenia w miejscu pracy i praktycznego kształcenia zawodowego, uwzględniającego najnowsze trendy technologiczne. Planowane jest również stworzenie rozwiązań wspierających kształcenie zawodowe dostosowane do zróżnicowania potrzeb edukacyjnych i rozwojowych osób uczących się, w tym wynikających z niepełnosprawności.

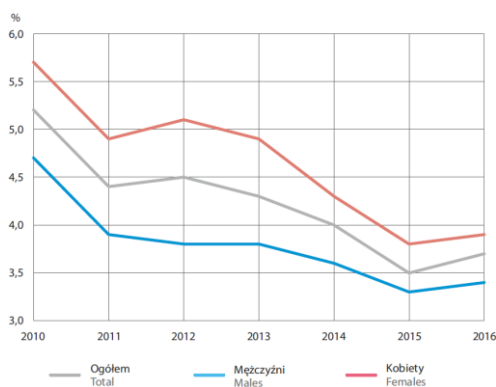
Niewystarczający jest dostęp do doradztwa zawodowego, dlatego należy rozwijać i doskonalić system doradztwa zawodowego, w tym szczególnie poprzez podnoszenie kompetencji doradców zawodowych. W obszarze szkolnictwa wyższego najbardziej istotne jest zwiększanie jakości oferowanych usług edukacyjnych, w tym skoncentrowanie działań na zapewnieniu ich innowacyjności i elastyczności w dostosowaniu do potrzeb. Konieczny jest rozwój kompetencji i umiejętności studentów, doktorantów oraz kadry akademickiej i naukowej, zarówno zawodowych, jak i uniwersalnych, w szczególności w tych obszarach, które są kluczowe z punktu widzenia rozwoju nowoczesnej gospodarki.

Duże znaczenie ma także kontynuowanie działań w zakresie kreowania wzajemnych relacji uczelni wyższych z otoczeniem społeczno-gospodarczym oraz lepsze dostosowanie kształcenia na poziomie wyższym do potrzeb rynku pracy i wyzwań rozwojowych, w tym poprzez współpracę z pracodawcami, jak również poprzez realizację kształcenia zamawianego. Ważne jest utworzenie mechanizmów wsparcia dla projektów B+R i eksperymentalnych, w tym w dziedzinie przemysłów kultury i przemysłów kreatywnych.

Jedną z kluczowych kwestii jest również wsparcie uczelni w funkcjonowaniu na dynamicznie zmieniającym się rynku, w tym wsparcie zmian w procesach dydaktycznych, procesach zarządzania oraz konsolidacji. Konieczne jest uzupełnienie i pogłębienie działań związanych z internacjonalizacją polskiego sektora szkolnictwa wyższego i nauki poprzez zwiększenie mobilności zagranicznej studentów i naukowców oraz wzmocnienie działań związanych z umiędzynarodowieniem studiów.

Istotnym długoterminowym wyzwaniem jest poprawa sytuacji w obszarze uczenia się przez całe życie. W 2019 r. jedynie 4,8% dorosłych w wieku 25–64 lat uczestniczyło w formalnym lub nieformalnym uczeniu się w ciągu ostatnich czterech tygodni przed badaniem (średnia UE: 11,3%). Tylko 1% osób o niskim poziomie wykształcenia to dorośli słuchacze, w porównaniu ze średnią UE wynoszącą 4,3%. Potrzebne jest wspieranie idei uczenia się przez całe życie, w tym wśród osób starszych, osób o niskich kwalifikacjach oraz osób z niepełnosprawnościami.

Wykres 12. Osoby dorosłe uczestniczące w kształceniu i szkoleniu

Źródło: Atlas statystyczny Polski, GUS 2018

Ważnym narzędziem polityki uczenia się przez całe życie jest Zintegrowany System Kwalifikacji (ZSK). Zaproponowana w ustawie z 2015 r. o Zintegrowanym Systemie Kwalifikacji koncepcja modernizacji

systemu kwalifikacji ma na celu uporządkowanie systemu kwalifikacji w Polsce oraz dopasowanie do potrzeb nowoczesnej gospodarki. Wykorzystanie ZSK wśród pracodawców, pracowników, osób uczących się w dalszym ciągu pozostaje ograniczone. Istotne jest zatem dalsze wzmocnienie koordynacji oraz wdrażanie systemowych rozwiązań wynikających z Zintegrowanej Strategii Umiejętności 2030 (ZSU 2030)⁶¹. Równolegle właściwe ministerstwa opracowują plany rozwoju dotyczące konkretnych umiejętności, takie jak Program Rozwoju Kompetencji Cyfrowych do 2030 roku przygotowany przez ministra właściwego ds. cyfryzacji.

Aby zwiększyć uczestnictwo osób dorosłych w uczeniu się przez całe życie edukacja powinna wychodzić poza kształcenie w instytucjach systemu oświaty i szkolnictwa wyższego, obejmując również edukację i uczenie się inne niż formalne, w tym edukację kulturalną, ukierunkowane na dopasowanie podaży pracy do popytu na pracę. Jest to szczególnie istotne w kontekście zachodzących przemian demograficznych (postępujące starzenie się zasobów pracy) i konieczności powstrzymywania, poprzedzającej dezaktywację zawodową, dezaktywacji edukacyjnej.

Wyzwanie stanowi duży odsetek osób dorosłych z niskim poziomem zarówno kompetencji zawodowych, jak i tzw. umiejętności przekrojowych mogących znaleźć zastosowanie w wielu profesjach. Osoby te są wykluczone z działań innowacyjnej gospodarki, nie tworząc również stabilnej grupy odbiorców produktów i usług⁶². Istotny jest także rozwój kluczowych kompetencji, w tym w szczególności umiejętności cyfrowych. Równocześnie istnieje potrzeba inwestowania w kompetencje specjalistyczne osób o wysokich kwalifikacjach.

W kontekście uczenia się przez całe życie należy wziąć pod uwagę również wsparcie lokalnych inicjatyw na rzecz kształcenia osób dorosłych, np. poprzez tworzenie lokalnych punktów wsparcia kształcenia osób dorosłych, w tym służących aktywizacji osób starszych, osób o niskich kwalifikacjach, osób z niepełnosprawnościami.

Zakres interwencji

Działania na rzecz:

- rozwoju potencjału szkół do wyposażania uczniów w kompetencje transferowalne, proinnowacyjne oraz wsparcie procesu edukacyjnego w zakresie adaptacji nowoczesnych technologii do praktyki szkolnej,
- kształtowania umiejętności cyfrowych społeczeństwa,
- zapewnienia edukacji włączającej na wszystkich etapach edukacji,
- doskonalenia pracy szkoły, w tym podnoszenie kompetencji nauczycieli oraz innych kadr systemu edukacji,
- wzmocnienia atrakcyjności, stabilności i prestiżu zawodu nauczyciela,
- wzmocnienia szkolnictwa zawodowego (w tym branżowego) w szczególności w zakresie wzmocnienia współpracy z pracodawcami i upowszechnienia kształcenia w miejscu pracy,

⁶¹ W styczniu 2019 r. rząd przyjął ogólną część Zintegrowanej Strategii Umiejętności 2030 (ZSU 2030). Plan jej wdrożenia ma zostać przygotowany w oparciu o współpracę z OECD. ZSU 2030 stanowi ramy strategiczne polityki na rzecz rozwoju umiejętności niezbędnych do wzmocnienia kapitału społecznego, włączenia społecznego, wzrostu gospodarczego i osiągnięcia wysokiej jakości życia. Strategia obejmuje cały system edukacji i szkoleń, w tym edukację ogólną, edukację zawodową, szkolnictwo wyższe, edukację pozaformalną i uczenie się nieformalne. Uwzględnia zapotrzebowanie na określone umiejętności, ich dostępność, a także metody przewidywania zapotrzebowania na umiejętności, ich kształtowanie i rozwój, dostosowywanie do potrzeb rynku pracy i gospodarki, skuteczne zastosowanie oraz system zarządzania i koordynacji.

⁶² Badania OECD realizowane w Polsce pokazały, że problem zbyt niskich umiejętności ogólnych dotyczy około 20% dorosłych, a w zakresie umiejętności cyfrowych odsetek ten wynosi około 60% dorosłych.

- rozwoju nowoczesnego szkolnictwa wyższego oraz kwalifikacji i kompetencji kadry akademickiej i naukowej,
- umiędzynarodowienia i rozwoju współpracy ponadnarodowej w szkolnictwie wyższym i nauce,
- upowszechniania i podnoszenia jakości edukacji przedszkolnej,
- rozwoju i upowszechnienia uczenia się przez całe życie, w tym szczególnie promowania elastycznych form podnoszenia i nabywania nowych kompetencji, potwierdzania kwalifikacji, ułatwienia zmian kariery i promowania mobilności zawodowej,
- rozwijania systemu badania i prognozowania zapotrzebowania na kompetencje w gospodarce,
- rozwoju i doskonalenia systemu doradztwa zawodowego,
- włączenia dostępności w programach kształcenia, szczególnie w zakresie projektowania uniwersalnego,
- zwiększenia wykorzystania potencjału instytucji kultury na potrzeby edukacji niezbędnej dla rozwoju przemysłów kultury i kreatywnych.

Podejście terytorialne

Działania w tym obszarze mają charakter horyzontalny. Niemniej jednak w szczególności należy wziąć pod uwagę obszary na których występuje brak dostępu do szerokopasmowego Internetu. Dostęp do Internetu to ważny warunek umożliwiający wykorzystanie narzędzi cyfrowych w edukacji i kształceniu ustawicznym oraz podnoszenie kompetencji cyfrowych. Zróżnicowanie terytorialne należy brać również pod uwagę przy planowaniu interwencji w zakresie edukacji przedszkolnej, gdzie wskaźnik upowszechnienia różni się znacząco pomiędzy miastem a wsią. Na obszarach zagrożonych trwałą marginalizacją edukacja pełni ważną rolę w wyrównywaniu szans dzieci i dorosłych.

Oczekiwane rezultaty

- poprawa jakości edukacji i szkolnictwa wyższego;
- zwiększenie sprawności reagowania systemu edukacji na potrzeby rynku pracy;
- poprawa dostępności do edukacji, w tym szczególnie dla osób ze szczególnymi potrzebami edukacyjnymi;
- zwiększenie udziału osób dorosłych w kształceniu ustawicznym i podnoszeniu umiejętności;
- podniesienie poziomu kompetencji cyfrowych społeczeństwa

▪ **Obszar: włączenie i integracja społeczna**

Od momentu przystąpienia Polski do UE odsetek osób zagrożonych ubóstwem lub wykluczeniem społecznym (wskaźnik AROPE - *At risk of poverty or social exclusion*) w Polsce stale się zmniejszał. W 2019 r. wskaźnik ten wynosił 18,2%, co jest wartością znacznie poniżej średniej UE. Istnieją jednak dość duże różnice między regionami⁶³ oraz między miastem, a wsią. Problem ubóstwa i wykluczenia społecznego dotyczy pewnych rodzajów gospodarstw domowych i obszarów, zwłaszcza terytoriów peryferyjnych zagrożonych trwałą marginalizacją. Zjawisko to negatywnie oddziałuje na jakość kapitału ludzkiego, ogranicza aktywność, przedsiębiorczość i innowacyjność oraz podnosi koszty funkcjonowania państwa. W szczególności zagrożone nim są rodziny wielodzietne, rodziny z osobami

⁶³ W 2019 r. wskaźnik AROPE w Polsce był najwyższy w makroregionie wschodnim i wynosił 24,5%. Natomiast najniższy poziom wskaźnika zanotowano w makroregionie południowo- zachodnim – 15,1%.

z niepełnosprawnościami, osoby bezrobotne, dzieci pozbawione opieki rodzicielskiej, osoby starsze, osoby opuszczające zakłady karne, osoby bezdomne i osoby z niepełnosprawnościami.

Działania na rzecz osób zagrożonych ubóstwem i wykluczeniem społecznym odpowiadają wytycznym Komisji Europejskiej wynikającym z Aneksu D „Sprawozdania krajowego – Polska 2019” odnoszącym się do wspierania zintegrowanych działań na rzecz aktywnego włączenia, wzmocnienia systemu wsparcia rodziny oraz przyspieszenia procesu deinstytucjonalizacji. Wiodącymi dokumentami strategicznymi na poziomie krajowym w obszarze wspierania włączenia społecznego i walki z ubóstwem są Strategia Rozwoju Kapitału Ludzkiego, Strategia Rozwoju Kapitału Społecznego, a także Polityka społeczna wobec osób starszych 2030. Bezpieczeństwo – Uczestnictwo – Solidarność i Strategia na rzecz osób z niepełnosprawnościami. Kluczowy w tym obszarze będzie również Krajowy Program Przeciwdziałania Ubóstwu i Wykluczeniu Społecznemu. Aktualizacja oraz Krajowy Program Rozwoju Ekonomii Społecznej.

Dane uzyskane w ramach badania budżetów gospodarstw domowych wskazują, że w 2019 r. spadła częstotliwość występowania ubóstwa materialnego. Jednakże, w związku z kryzysem wywołanym pandemią COVID-19 obserwowany jest wzrost bezrobocia, co może przełożyć się na wzrost ubóstwa i wykluczenia społecznego oraz niedoboru żywności i deprywacji materialnej. W Polsce z pomocy w ramach Programu Operacyjnego Pomoc Żywnościowa (PO PŻ) korzysta ponad 1 mln osób rocznie (w 2019 r. – 1,4 mln osób). Biorąc pod uwagę powyższe dane cały czas istnieje dość duże zapotrzebowanie na pomoc w tej formie. W ramach EFS+ planowana jest kontynuacja działań mających na celu dostarczanie żywności osobom, które nie mogą sobie pozwolić na jej zakup. Pomoc żywnościowa stanowi podstawę do realizowania dalszych działań wspierających grupy w najtrudniejszej sytuacji.

Kolejnym wyzwaniem jest zjawisko ubóstwa dzieci. Ubóstwo dzieci w wymiarze skrajnym, relatywnym i ustawowym spada, jednak jest ono wciąż znaczące i wyższe niż w przypadku innych grup wiekowych. W 2019 r. w ubóstwie skrajnym żyło 4,5% osób nieletnich w gospodarstwach domowych. Odsetek ten dla ubóstwa ustawowego wyniósł 12,2%, a dla ubóstwa relatywnego 14,3%. Ubóstwo dzieci skutkuje m.in. niedożywieniem, problemami zdrowotnymi, edukacyjnymi, psychologicznymi wpływając na ich przyszłe życie jako osób dorosłych. EFS+ powinien pełnić funkcję kompensacyjną, oferującą dzieciom pomoc niwelującą skutki sytuacji, w której się znalazły. Działania te mogą być zarówno bezpośrednio skierowane do dzieci, jak i nakierowane na całe rodziny doświadczające biedy. Natomiast w kontekście dzieci pozbawionych opieki rodzicielskiej istotne są działania w zakresie wsparcia pieczy zastępczej i systemu wsparcia rodziny.

Dzięki wdrożonym w ostatnich latach programom socjalnym poprawiła się sytuacja dochodowa rodzin z dziećmi, natomiast od 2016 r. wzrasta poziom ubóstwa wśród osób najstarszych (65+). Zgodnie z danymi EUROSTAT, wskaźnik zagrożenia ubóstwem lub wykluczeniem społecznym wśród osób starszych (po 65 r.ż.) wzrósł z poziomu 16,1% w 2016 r. do 19,2% w 2019 r.

Dodatkowo szybko zachodzące niekorzystne zmiany klimatu przyczyniają się do wzrostu zagrożenia ubóstwem. Istotne jest stworzenie mechanizmów elastycznego reagowania na skutki zjawisk złej jakości powietrza, kurczących się zasobów wody, rosnących cen energii elektrycznej. Skutki występowania powyższych zjawisk, w tym ubóstwa energetycznego mają i będą miały realny wpływ w najbliższych latach na ubożenie społeczeństwa, a co za tym idzie nasilenie się zagrożenia wykluczeniem społecznym dla rosnącej liczby rodzin i gospodarstw domowych. EFS+ może stanowić odpowiedź na część z tych problemów poprzez m.in. wzmocnianie świadomości w zakresie konieczności oszczędnego korzystania z energii, pomoc dotyczącą wydatków na korzystanie z czystej energii czy włączenia w szerszym zakresie podmiotów ekonomii społecznej w działania proklimatyczne. Podmioty ekonomii społecznej, w szczególności przedsiębiorstwa społeczne, to podmioty działające i

silnie zakorzenione w społecznościach lokalnych. W związku z tym ich oddziaływanie na budowanie spójności społecznej mają kluczowe znaczenie dla wspierania zielonej transformacji. Należy więc wspierać rozwój nowych podmiotów w ramach wyżej opisanych obszarów. Potencjał sektora ekonomii społecznej powinien zostać wykorzystany w szeroko pojętej gospodarce o obiegu zamkniętym i odnawialnych źródłach energii np. w zakresie termomodernizacji, fotowoltaiki, gospodarowania odpadami, zazieleniania przestrzeni publicznej czy gospodarki ściekowej.

Wsparcie ekonomii społecznej powinno być realizowane w oparciu o ramy strategiczne lub programowe dla sfery ekonomii społecznej. System wsparcia w regionach, powinien być oparty o funkcjonowanie akredytowanych Ośrodków Wsparcia Ekonomii Społecznej (OWES). Należy rozwijać ich funkcje, by lepiej reagowały na potrzeby rynku (szczególnie w zakresie usług społecznych), oferowały profesjonalne wsparcie ekonomiczne i biznesowe oraz wspierały powstawanie i działanie podmiotów ekonomii społecznej w szczególnie kluczowych obszarach – usługach społecznych oraz zielonej gospodarce. Istotną rolę w systemie wsparcia ekonomii społecznej pełnią także regionalni koordynatorzy ekonomii społecznej – Regionalne Ośrodki Polityki Społecznej. Z tego względu, by dążyć do dalszej poprawy jakości wsparcia ekonomii społecznej, należy wzmocnić regionalizację procesu akredytacji, przy zachowaniu jednolitych standardów, koordynowanych na poziomie krajowym. Tworzone będą miejsca pracy dla osób znajdujących się w najtrudniejszej sytuacji na rynku pracy w nowych i istniejących przedsiębiorstwach społecznych.

Zgodnie z diagnozą postawioną w SOR, prognozowany spadek liczby ludności Polski, w tym osób w wieku produkcyjnym, wpłynie na zmianę na rynku pracy i konieczność zwiększenia aktywności zawodowej osób do tej pory biernych zawodowo. Badanie aktywności ekonomicznej ludności (BAEL) w 2019 r. wskazuje, że wśród osób z niepełnosprawnościami w wieku produkcyjnym pracujących lub poszukujących pracy jest jedynie 28,8% (wśród osób sprawnych – 81%), natomiast zatrudnionych – 26,8% (wśród osób sprawnych – 78,4%). Z tego powodu, jednym z priorytetowych działań zaplanowanych do realizacji w ramach środków EFS+ będzie aktywizacja osób z niepełnosprawnościami. Gospodarstwa domowe z min. 1 osobą z niepełnosprawnością są bardziej narażone na skrajne ubóstwo w porównaniu do gospodarstw, w których takich osób nie ma. Osobom z tych rodzin należy zatem zapewnić odpowiednie usługi i wsparcie umożliwiające nie tylko integrację społeczną, czy podejmowanie pracy, ale też uzyskanie wszelkiego potrzebnego wsparcia przez osoby współgospodarujące.

Istotne staje się także włączenie do rynku pracy innych grup i biernych zawodowo. Skala tego wyzwania jest szczególnie poważna w mniejszych miastach i na obszarach wiejskich. Wymaga to równoczesnych działań integracyjnych, pomocy psychologicznej i aktywizacji zawodowej. Rozwój technologiczny spowodował przeniesienie wielu form życia społecznego, w tym świadczenie usług publicznych do przestrzeni cyfrowej. Coraz trudniej jest w pełni funkcjonować w życiu społecznym bez dostępu do Internetu oraz umiejętności cyfrowych. Część społeczeństwa z różnych przyczyn (brak kompetencji, brak lub ograniczony dostęp do infrastruktury TIK, sprzętu i oprogramowania) pozostaje na marginesie tych zmian, co prowadzi do wykluczenia cyfrowego. Komunikacja oparta na zaawansowanych rozwiązaniach cyfrowych ma bardzo duże znaczenie dla włączenia osób starszych oraz osób z niepełnosprawnościami, ze względu na systematyczne wprowadzanie szeroko pojętych udogodnień np. w kontaktach z urzędami, dostawcami usług. Usługi społeczne świadczone w społeczności lokalnej są nadal niedostatecznie rozwinięte. Problemem jest także brak koordynacji oraz brak równego dostępu do wysokiej jakości, przystępnych cenowo i zrównoważonych usług. Obecnie istniejące rozwiązanie w tym zakresie stanowi przyjęta w 2019 r. ustawa o realizowaniu usług społecznych przez centrum usług społecznych, dzięki której możliwe jest stworzenie na poziomie lokalnym struktury koordynującej i integrującej usługi społeczne. Koordynacją

należy objąć również usługi zdrowotne, a także doprowadzić do współpracy lokalnych instytucji takich jak: służby zatrudnienia oraz służby socjalne. Koordynacja usług społecznych i zdrowotnych jest niezbędna biorąc pod uwagę długofalowe trendy demograficzne oraz rosnące zapotrzebowanie na tego typu usługi. Zapewnienie dostępu do wysokiej jakości usług społecznych stanowi również narzędzie zapobiegania ubóstwu.

Oprócz koordynacji świadczonych usług należy kontynuować prace nad deinstytucjonalizacją usług, przybliżenia ich do odbiorców oraz osadzenia w środowisku lokalnym. Chodzi m.in. o usługi opieki długoterminowej, dziennej, domowej, wytnieniowej, psychiatrycznej, paliatywnej, które ułatwią funkcjonowanie sprawującym opiekę rodzinom osób potrzebujących wsparcia w codziennym funkcjonowaniu. Dodatkowo, powierzenie realizacji usług społecznych organizacjom pozarządowym i innym podmiotom ekonomii społecznej stanowić będzie szansę na rozwój ekonomii społecznej i solidarnej.

Potrzeby w zakresie rozwoju środowiskowych usług społecznych ukazuje analiza danych statystycznych dotyczących stacjonarnych zakładów pomocy społecznej. W 2019 ponad 47% wszystkich placówek stanowiły domy pomocy społecznej. Jeżeli chodzi jednak o osoby korzystające z tych form, to pensjonariusze DPS stanowili ponad 72% ogółu mieszkańców stacjonarnych zakładów pomocy społecznej, ze średnią liczbą osób w placówce na poziomie 93,4. W tym kontekście, ważne jest także ukazanie procentowego wskaźnika zaspokojenia potrzeb DPS, który wynosi 55,73%. Wartość na tym poziomie pokazuje, iż obecny system nie zaspokaja potrzeb, a grono osób, które nie zostały przyjęte do DPS jest znaczne. Występujące potrzeby mogą być efektywniej zaspokajane także przez inne formy usług środowiskowych. Dodatkowo, pandemia COVID-19 uwypukliła problemy związane z funkcjonowaniem dużych zakładów stacjonarnych.

Wykres 13. Stacjonarne zakłady pomocy społecznej w 2019 r.

WYSZCZEGÓLNIENIE	Placówki	Miejsca	Mieszkańcy
Zakłady stacjonarne pomocy społecznej	1 837	118 877	112 460
Domy pomocy społecznej	875	82 840	81 795
Rodzinne domy pomocy	37	323	292
Placówki prowadzone w ramach działalności gospodarczej lub statutowej ^b	385	14 594	13 313
Środowiskowe domy samopomocy ^c	7	170	150
Domy dla matek	62	1 495	997
Noclegownie	88	2 895	2 253
Schroniska dla bezdomnych	303	14 993	12 776
Pozostałe	80	1 567	884

Źródło: Zakłady stacjonarne pomocy społecznej w 2019 r., GUS 2020

Istotną kwestię w zakresie włączenia społecznego stanowi integracja społeczno-gospodarcza obywateli państw trzecich (w szczególności migrantów zarobkowych) i społeczności marginalizowanych. W Polsce dotyczy to głównie społeczności białoruskiej, ukraińskiej i romskiej. Według danych ze spisu powszechnego z 2011 r. społeczność romska w Polsce liczy 16,7 tys. osób, z czego 72% stanowią osoby w wieku od 15 do 64 lat. Wśród polskich Romów aż 63% to osoby biernie zawodowo, a 16% - bezrobotne. Dodatkowo, aż 82% Romów posiada wykształcenie niższe niż średnie, a jedynie 7% - średnie, natomiast wyższe – tylko 2%. Dotychczas oferowane wsparcie w PO WER 2014-2020 dało możliwość aktywizacji społeczno-zawodowej ponad 10% Romów, a 1/3 uczestników wykonywała pracę po zakończeniu udziału w projekcie, przy czym częściej miało to miejsce w przypadku mężczyzn niż kobiet. W EFS+ wsparcie Romów powinno zatem mieć swoją kontynuację, jednak należy dodać do niego działania służące przeciwdziałaniu bierności zawodowej wśród romskich kobiet.

Do wykluczenia społecznego prowadzą również utrudnienia w dostępie do obiektów i przestrzeni publicznej, na które narażone są w szczególności osoby z niepełnosprawnościami oraz osoby starsze. Brak równych szans w dostępie do usług publicznych przejawia się w wielu sferach życia społecznego, które są niezbędne dla funkcjonowania każdej jednostki w społeczeństwie. Obok tych najbardziej powszechnych - architektonicznych, komunikacyjnych występują takie, które nie są bezpośrednio widoczne, ale które w istotny sposób wpływają na niezależność jednostek i ich równoprawny udział w życiu społecznym. Wykluczające mogą też być regulacje prawne, które często nie służą obywatelowi, a wręcz utrudniają załatwienie podstawowych spraw w urzędach, sądach, podmiotach leczniczych. Brak alternatywnej ścieżki proceduralnej, która uwzględniłaby osoby z niepełnosprawnościami lub trudnościami w mobilności, powoduje wykluczenie z życia społecznego lub konieczność zaangażowania osób trzecich.

Zakres wsparcia

Działania na rzecz:

- wspierania osób zagrożonych ubóstwem lub wykluczeniem społecznym, w tym osób najbardziej potrzebujących i dzieci w dostępie do usług społecznych i pełnym uczestnictwie w życiu społecznym i zawodowym,
- aktywizacja społeczno-zawodowa osób biernych zawodowo oraz osób zagrożonych ubóstwem lub wykluczeniem społecznym,
- przeciwdziałania deprivacji materialnej przez udzielanie pomocy żywnościowej lub podstawowej pomocy materialnej osobom najbardziej potrzebującym,
- przeciwdziałania ubóstwu energetycznemu poprzez wzmacnianie świadomości w zakresie konieczności oszczędnego korzystania z energii, pomoc finansową w zakresie dopłat do kosztów korzystania z czystej energii czy włączenia podmiotów ekonomii społecznej w szerszym zakresie w działania pro klimatyczne,
- wspierania osób z niepełnosprawnościami w pełnym uczestnictwie we wszystkich aspektach życia,
- wzmacniania sektora ekonomii społecznej, w tym poprzez większe wykorzystanie potencjału jednostek reintegracyjnych i przedsiębiorstw społecznych,
- zwiększania równego i szybkiego dostępu do dobrej jakości, trwałych i przystępnych cenowo usług, modernizacja systemów zabezpieczenia społecznego, w tym wspieranie dostępu do ochrony socjalnej, poprawa dostępności usług opieki długoterminowej, wsparcie deinstytucjonalizacji usług społecznych,
- wykorzystanie integracyjnego potencjału kultury i dziedzictwa kulturowego, zapewnienie dostępu wszystkim obywatelom do dóbr kultury (digitalizacja zasobów) i usług kulturalnych, wzmacnianie uczestnictwa w kulturze (w tym aktywności kulturotwórcze, kreatywne) na poziomie lokalnym i regionalnym,
- poprawy koordynacji usług społecznych z usługami zdrowotnymi poprzez stosowne rozwiązania regulacyjne, organizacyjne i inwestycyjne,
- wspierania integracji społeczno-gospodarczej migrantów, obywateli państw trzecich i społeczności marginalizowanych, w tym Romów,
- wzmacniania potencjału instytucji pomocy społecznej, reintegracji, w zakresie współpracy międzyinstytucjonalnej i międzysektorowej, mechanizmów koordynacji, podnoszenia kompetencji pracowników, zmian organizacyjnych w instytucjach,

- kompleksowego wsparcia z zakresu poprawy dostępności do usług/budynków/obiektów/przestrzeni publicznych, a także inne działania, w tym: wypracowywanie i upowszechnianie standardów dostępności, kształcenie i szkolenie kadr dostępności, a także wsparcie podmiotów publicznych w zapewnieniu dostępności,
- wzmacniania potencjału organizacji pozarządowych oraz podmiotów z nimi zrównanych realizujących zadania publiczne w obszarach sfery pożytku publicznego w szczególności dotyczących włączenia i integracji społecznej.

Podejście terytorialne

Działania w tym obszarze mają charakter systemowy i z tego względu możliwe są raczej zachęty dla OSI, niż wskazywanie konkretnych obszarów. Należy zwrócić uwagę na obszary powiązań funkcjonalnych miasto-wieś (miejskie obszary funkcjonalne wokół miast różnej wielkości) w kontekście dostępu do usług (transport, administracja, edukacja, zdrowie) oraz na obszary wykluczenia cyfrowego (luka inwestycyjnej w kontekście dostępu do szerokopasmowego Internetu).

Oczekiwane rezultaty

- zwiększenie liczby osób korzystających z usług społecznych świadczonych w społeczności lokalnej, w tym szczególnie w obszarze pomocy społecznej i zdrowia;
- wzrost współczynnika aktywności zawodowej i uczestnictwa w życiu społecznym osób znajdujących się w trudnej sytuacji, zagrożonych ubóstwem lub wykluczeniem społecznym;
- poprawa sytuacji osób z niepełnosprawnością na rynku pracy i w zakresie dostępności do dóbr i usług;
- zmniejszenie poziomu i skutków ubóstwa, w szczególności wśród rodzin z dziećmi.

▪ **Obszar: ochrona zdrowia**

Wyzwania w obszarze ochrony zdrowia, na które odpowiada interwencja funduszy europejskich, to przede wszystkim potrzeba intensyfikacji działań z zakresu zdrowia publicznego, profilaktyki i prewencji chorób, potrzeba wzmocnienia infrastruktury podmiotów leczniczych, konieczność zwiększania dostępności usług zdrowotnych z uwzględnieniem różnicowań regionalnych, potrzeba wzrostu efektywności i jakości systemu ochrony zdrowia, w tym upowszechniania e-zdrowia oraz wsparcie rozwoju kadr systemu ochrony zdrowia (kadr medycznych oraz pracowników wykonujących zawody mające zastosowanie w ochronie zdrowia) w kontekście dostosowania zasobów do zmieniających się potrzeb społeczeństwa. Pandemia COVID-19 uwypukliła konieczność zwiększenia nakładów finansowych na ochronę zdrowia oraz kontynuacji działań długoterminowych wynikających z ram strategicznych, które budują odporność i wydolność systemu w czasach kryzysu.

Działania z zakresu zdrowia odpowiadają wytycznym Komisji Europejskiej wynikającym z Aneksu D „Sprawozdania krajowego – Polska 2019” odnoszącym się do poprawy dostępu do wysokiej jakości, zrównoważonych i przystępnych cenowo usług zdrowotnych, promowania aktywnego i zdrowego starzenia się oraz skuteczności i odporności systemu opieki zdrowotnej i opieki długoterminowej. Zalecenia Rady UE dla Polski w roku 2019 wskazują na konieczność ukierunkowania inwestycyjnej polityki gospodarczej na opiekę zdrowotną. Kluczowym dokumentem w obszarze zdrowia na poziomie krajowym będzie polityka publiczna przygotowana przez Ministerstwo Zdrowia – *Policy Paper dla obszaru zdrowia na lata 2021-2027* wraz z mapą potrzeb zdrowotnych (mapa zawierają również wnioski i rekomendacje, w tym na poziomie wojewódzkim) oraz plany transformacji w obszarze zdrowia – zarówno na poziomie krajowym, jak i na poziomie regionalnym.

Realizacja celu polityki spójności CP4 będzie koordynowana z programami w zakresie CP1, z zarządzanym centralnie przez KE Programem dla zdrowia oraz Krajowym Planem Odbudowy. W Polsce oczekiwana długość życia w chwili urodzenia jest nadal o 3,3 roku krótsza od średniej UE, przy czym różnica między osobami najlepiej i najgorzej wykształconymi wynosi 9,2 roku, a różnice między regionami dochodzą do 3,5 roku w przypadku mężczyzn i 2,5 roku w przypadku kobiet (dane Eurostatu na 2018 r.).

W latach 2011–2016 wskaźnik liczby zgonów możliwych do uniknięcia dzięki profilaktyce zmniejszył się o około 10%, jednak w dalszym ciągu przekracza o ponad jedną trzecią średnią UE. Jednocześnie wydatki na profilaktyczną opiekę zdrowotną w Polsce wynoszą mniej niż połowa średniej unijnej w ujęciu nominalnym

(34 EUR w porównaniu do 89 EUR na osobę). Polska, na tle UE, jest krajem o wciąż relatywnie niskiej zachorowalności na nowotwory złośliwe, ale wysokiej umieralności z tego powodu, w tym znacznie wyższej u osób poniżej 65 roku. życia.

Uwydatnia to wyzwanie związane ze świadczeniem usług w zakresie badań przesiewowych. Choć wprowadzenie w 2015 r. szybkiej ścieżki onkologicznej poprawiło dostęp do wcześniejszego wykrywania i opieki, to późna diagnostyka i długi czas oczekiwania na badania diagnostyczne wciąż stanowią problem. Dzięki Narodowej Strategii Onkologicznej jakość opieki onkologicznej w latach 2020–2030 powinna ulegać sukcesywnej poprawie.

Kontynuowane będą na poziomie krajowym i regionalnym programy profilaktyczne ukierunkowane na wczesne wykrywanie problemów zdrowotnych w celu wydłużenia aktywności zawodowej i podniesienia jakości życia. Wdrażane będą również programy kompleksowej rehabilitacji i przekwalifikowania pracowników pracujących w warunkach negatywnie wpływających na zdrowie.

Ponadto podjęte zostaną działania o charakterze edukacyjnym i promocyjnym mające na celu zwiększanie świadomości zdrowotnej społeczeństwa i odpowiedzialności za własne zdrowie.

W 2018 r. odsetek Polek i Polaków zgłaszających niezaspokojone potrzeby w zakresie badań medycznych ze względu na koszty, odległość albo czas oczekiwania nieznacznie wzrósł do 4,2%, czyli poziomu wyraźnie wyższego od unijnej średniej – 2%. Odsetek ten jest znacznie wyższy w przypadku grup o niskich dochodach. W 2018 r. średni czas oczekiwania na usługi specjalistyczne wynosił 3,4 miesiąca, przy czym najdłuższy średni czas oczekiwania odnotowano w przypadku usług endokrynologicznych (11 miesięcy) i stomatologicznych (8,5 miesiąca). Polska realizuje projekty w zakresie e-zdrowia mające na celu poprawę dostępu do opieki zdrowotnej, takie jak platforma P1, w ramach której rozwijane jest „Internetowe Konto Pacjenta” oraz usługi takie jak e-recepta i e-skierowanie. E-recepty są obowiązkowe od 2020 r. Elektroniczne skierowania mają stać się obowiązkowe od 2021 r. Pandemia COVID-19 uwypukliła potrzebę przyjęcia na szeroką skalę w systemie opieki zdrowotnej rozwiązań z zakresu e-zdrowia.

Wyzwaniem pozostaje zwiększenie dostępu do niektórych usług zdrowotnych i powiązanych z nimi usług społecznych, w tym w środowisku lokalnym, szczególnie dla osób starszych, ale także dla osób z niepełnosprawnościami. W tym kontekście konieczne jest podejmowanie działań na rzecz wsparcia infrastruktury placówek medycznych i opiekuńczych, dostosowania podmiotów leczniczych do wymagań osób ze szczególnymi potrzebami oraz zwiększania podaży usług medycznych i opiekuńczych świadczonych zdalnie (telekonsultacje, telerehabilitacja, teleopieka).

Na uwagę zasługują również szczególne potrzeby inwestycyjne miejscowości mających status uzdrowisk oraz podmiotów świadczących kompleksowe usługi sanatoryjne/uzdrowiskowe. Uzdrowiska to miejsca o unikalnych warunkach naturalnych z właściwościami leczniczymi, źródłami wód mineralnych oraz mikroklimatem. Konieczność wsparcia uzdrowisk wynika m.in. ze wzrostu popytu na

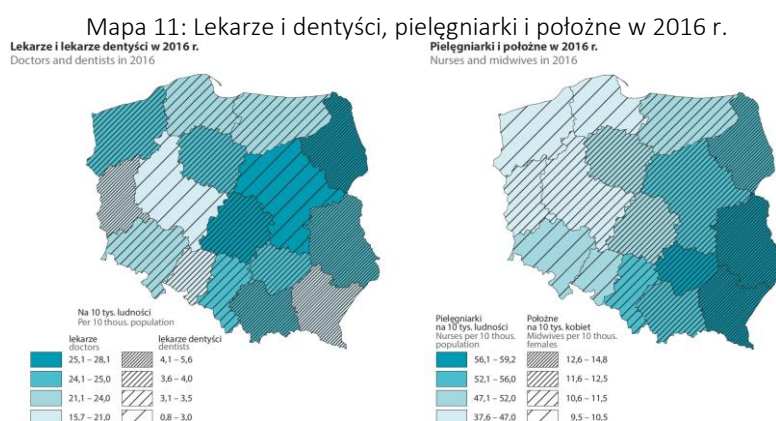
usługi zakładów lecznictwa uzdrowiskowego. W 2018 r. było 838,4 tys. kuracjuszy natomiast w 2017 r. 808,1 tys. co oznacza wzrost o 3,62% przy czym:

- liczba pacjentów przebywających w ciągu roku na leczeniu w trybie stacjonarnym (całodobowym). wyniosła 759,8 tys. osób (o 3,5% więcej niż w 2017 r.);
- liczba pacjentów przebywających w ciągu roku na leczeniu w trybie ambulatoryjnym wyniosła 78,6 tys. (o 6,2% więcej niż w 2017 r.)⁶⁴.

W 2017 r. ponad jedną trzecią (34 %) wydatków na opiekę zdrowotną przeznaczono na leczenie szpitalne – odsetek ten jest jednym z najwyższych w UE. Niektóre usługi medyczne z zakresu diagnostyki, opieki specjalistycznej i rehabilitacji mogłyby być świadczone na poziomie ambulatoryjnej opieki specjalistycznej, a nie w szpitalach. Czynniki ograniczające dostępność tych usług, takie jak długi czas oczekiwania, sprawiają jednak, że niektórzy pacjenci zgłaszają się do szpitalnych oddziałów ratunkowych, nawet jeśli nie potrzebują pilnie pomocy, co powoduje przeciążanie tych oddziałów. Aby odciążać poziom opieki szpitalnej obecnie prowadzone są liczne pilotażowe programy mające poprawić koordynację opieki zdrowotnej, w tym w odniesieniu do pacjentów onkologicznych i nowych programów leczenia.

Wyzwaniem, przed jakim stoi polski system ochrony zdrowia, jest niska ogólna liczba kadr medycznych, ich starzenie się, a także niewłaściwe rozdysponowanie względem zapotrzebowania systemu ochrony zdrowia.

Kadry medyczne stanowią liczną i zróżnicowaną grupę. Najliczniejszą grupę zawodów medycznych stanowią lekarze i pielęgniarki. Rozmieszczenie geograficzne lekarzy, pielęgniarek oraz innych zawodów medycznych jest mocno zróżnicowane regionalnie. Aby osiągnąć poziom średniej unijnej, potrzebnych jest dodatkowo prawie 50 000 lekarzy i 100 000 pielęgniarek (obecnie zatrudnionych jest około 90 000 lekarzy i 225 000 pielęgniarek, zgodnie z obliczeniami opartymi na danych Eurostatu). Wielu wykształconych w Polsce lekarzy pracuje za granicą, a liczba lekarzy w kraju wzrastała średnio o mniej niż tysiąc rocznie, chociaż maleje liczba zaświadczeń umożliwiających lekarzom podejmowanie zatrudnienia za granicą. Personel pielęgniarski szybko się starzeje⁶⁵. Stwarza to potencjalne zagrożenia dla dostępu do opieki zdrowotnej i jej jakości.

Źródło: Atlas statystyczny Polski, GUS 2018

Aby zapewnić odpowiednią dostępność i jakość usług zdrowotnych konieczne jest zwiększenie liczebności personelu medycznego w stopniu pozwalającym zapewnić dostęp do specjalistów na

⁶⁴ Działalność lecznicza zakładów lecznictwa uzdrowiskowego i stacjonarnych zakładów rehabilitacji leczniczej w 2018 roku <https://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/zdrowie/zdrowie/dzialalnosc-lecznicza-zakladow-lecznictwa-uzdrowiskowego-i-stacjonarnych-zakladow-rehabilitacji-leczniczej-w-2018-roku,12,3.html>

⁶⁵ 60 % wszystkich pielęgniarek jest w wieku 50 lat lub starszym, w tym 27 % pielęgniarek ma więcej niż 60 lat, natomiast pielęgniarki w wieku do 31 lat stanowią jedynie 7 % ogólnej liczby. Średni wiek pielęgniarek wzrósł do około 52 lat.

terenie całego kraju, odpowiedzieć na potrzeby starzejącego się społeczeństwa, a także elastycznie reagować w przypadku sytuacji kryzysowych w obszarze zdrowia publicznego. Profil i natężenie procesu kształcenia kadr medycznych powinny być ściśle związane z zapotrzebowaniem na kadry konkretnej specjalności, wynikającym z trendów epidemiologicznych i demograficznych występujących w Polsce.

Widoczna jest również potrzeba wzmocnienia kształcenia praktycznego (symulacyjnego) oraz rozwój kształcenia podyplomowego (w tym specjalizacyjnego). Ustawiczne podnoszenie kwalifikacji zawodowych personelu medycznego w różnych obszarach przygotowujące do nowych ról, uprawnień, kompetencji, w tym kompetencji cyfrowych przyczyni się do upowszechnienia opieki zdrowotnej poprzez m.in. e-usługi (e-zdrowie). Potrzebne jest także wprowadzanie zachęt finansowych dla nowo wykształconych kadr medycznych (np. w postaci dodatków stażowych), aby absolwenci kierunków medycznych swoją aktywność zawodową wiązali z Polską. Decyzje w zakresie programów rozwojowych dla uczelni medycznych i innych podmiotów uczestniczących w praktycznym kształceniu studentów i podyplomowych szkoleniach dla personelu medycznego będą podejmowane na poziomie krajowym i regionalnym w oparciu o mapy potrzeb zdrowotnych.

Za realizację zadań w sektorze zdrowia poza podmiotami leczniczymi odpowiedzialne są również kadry administracji publicznej różnych szczebli – od władz centralnych i instytucji działających na rzecz ochrony zdrowia, po zadania realizowane na poziomie wojewódzkim, powiatowym oraz gminnym. Kadra administracji publicznej zaangażowanej w zadania w ochronie zdrowia wymaga ciągłego rozwoju i podnoszenia kompetencji. Wzmocnienia wymaga potencjał instytucji biorących udział w zarządzaniu systemem zdrowia, w szczególności w zakresie gromadzenia, integracji i wykorzystania danych do prowadzenia polityki zdrowotnej.

Wyzwaniem nadal pozostaje stan infrastruktury podmiotów leczniczych, zasoby i stan techniczny aparatury medycznej oraz poprawa efektywności i koordynacja opieki zdrowotnej. Dzięki podejmowaniu interwencji w tym zakresie środki przeznaczane na finansowanie systemu ochrony zdrowia będą alokowane skuteczniej.

Pandemia COVID-19 podkreśliła konieczność zwiększenia i zintensyfikowania inwestycji w sektorze opieki zdrowotnej, będącej strategicznym zasobem państwa zapewniającym elastyczność systemu gospodarczego w czasach kryzysu. Kontynuowane będzie wsparcie infrastruktury, w tym infrastruktury IT, nakierowanej na nowoczesne technologie medyczne, modernizacja publicznych i prywatnych instytucji, w tym w szczególności sprzętu i aparatury medycznej. Wykorzystanie nowych technologii pozwoli rozwinąć nowoczesną, mniej kapitałochłonną opiekę medyczną oraz za pośrednictwem telemedycyny i usług e-zdrowia dotrzeć z wysokiej jakości usługami medycznymi do większej liczby mieszkańców, zwłaszcza w małych miastach i na obszarach wiejskich, a także do osób znajdujących się w trudnej sytuacji. Konieczne stało się także wzmocnienie potencjału instytucji sanitarno-epidemiologicznych, w szczególności doskonalenie jakości i integracji danych, a także ich lepsze wykorzystanie do prowadzenia polityki sanitarno-epidemiologicznej, dostarczaniu eksperckiej wiedzy w zakresie zagrożeń związanych z chorobami wirusowymi.

Zakres wsparcia

Działania na rzecz:

- poprawy dostępu do wysokiej jakości profilaktyki poprzez realizację kompleksowych, wieloletnich programów promocji zdrowia i profilaktyki chorób na poziomie krajowym i regionalnym adresowanych zgodnie z potrzebami poszczególnych grup ludności,
- wspierania dostępności do wysokiej jakości usług zdrowotnych, w szczególności w priorytetowych dziedzinach medycyny lub dziedzinach wynikających z potrzeb epidemiologicznych, zidentyfikowanych na poziomie kraju lub województwa,

- podnoszenia jakości świadczonych usług zdrowotnych, w tym dostosowanie podmiotów leczniczych do wymagań osób ze szczególnymi potrzebami, w tym osób starszych i z niepełnosprawnościami,
- wyrównywania różnic geograficznych w dostępie do opieki zdrowotnej i społecznej, m.in. poprzez wspieranie inwestycji infrastrukturalnych
- rozwoju i modernizacji zasobów infrastruktury zdrowia w tym w szczególności sprzętu i aparatury medycznej zapewniającej dostęp do usług dostarczanych w zgodzie z mapami potrzeb zdrowotnych,
- budowy lub modernizacji infrastruktury i wyposażenia podmiotów świadczących kompleksowe usługi sanatoryjne/uzdrowiskowe;
- szybkiego i skutecznego udzielania pomocy w stanach nagłego zagrożenia zdrowia i/lub życia,
- wzmocnienia roli POZ w dostarczaniu usług zdrowotnych oraz poprawy dostępności do ambulatoryjnej opieki specjalistycznej i szpitalnej,
- stosowania nowoczesnych form świadczenia usług medycznych i opiekuńczych (telemedycyna, telerehabilitacja, teleopieka) i poprawy ich dostępności,
- trwałego zwiększenia liczby personelu medycznego i osób wykonujących zawody mające zastosowanie w ochronie zdrowia oraz rozwój kompetencji zawodowych i podnoszenie kwalifikacji, w tym przede wszystkim personelu opieki długoterminowej,
- deinstytucjonalizacji świadczenia usług zdrowotnych i społecznych, w tym rozwoju opieki długoterminowej, w szczególności dla osób starszych, z niepełnosprawnościami oraz osób z zaburzeniami i chorobami psychicznymi,
- poprawy koordynacji usług zdrowotnych z usługami społecznymi poprzez stosowne rozwiązania regulacyjne, organizacyjne i inwestycyjne,
- wzmocnienia potencjału instytucji zarządzających systemem zdrowia na poziomie krajowym i regionalnym.

Podjęcie terytorialne

Zróżnicowany terytorialnie dostęp do usług opieki zdrowotnej i opieki długoterminowej (różny na obszarach wiejskich i w miastach, obszarach peryferyjnych i centrach metropolitalnych) zostanie zaadresowany poprzez rozwój nowych modeli opieki zdrowotnej, koordynację usług zdrowotnych ze społecznymi, osadzenie usług opiekuńczych w środowisku lokalnym (deinstytucjonalizacja) oraz wzmocnienie roli podstawowej opieki zdrowotnej. Odpowiedź na nierównomierne rozmieszczenie pracowników służby zdrowia w całym kraju, braki w usługach opieki zdrowotnej i dostępie do nich będzie budowana w oparciu o mapy potrzeb zdrowotnych.

Oczekiwane rezultaty

- wzrost jakości i dostępności usług zdrowotnych;
- zwiększenie liczby osób korzystających z usług społecznych i zdrowotnych świadczonych w społeczności lokalnej.
- zwiększenie kompetencji i liczby pracowników podmiotów leczniczych,
- zwiększenie świadomości społecznej Polaków w zakresie dbania o własne zdrowie i zdrowego stylu życia;
- zwiększenie potencjału instytucji systemu ochrony zdrowia.

- **Obszar: kultura i turystyka**

Wyzwania w obszarze kultury i turystyki, na które odpowiada interwencja funduszy europejskich, to przede wszystkim wzmocnienie roli kultury i turystyki dla rozwoju gospodarczego i spójności społecznej, w tym modernizacja infrastruktury kultury i turystyki, wzmacnianie potencjału instytucji kultury, wspieranie rozwoju sektorów kreatywnych i przemysłu czasu wolnego, promocja dziedzictwa narodowego i walorów turystycznych Polski.

Zagadnienia te zostały rozwinięte i uzupełnione w zintegrowanych strategiach, przede wszystkim projekcie Strategii Rozwoju Kapitału Społecznego 2030, Strategii Rozwoju Kapitału Ludzkiego 2030, Krajowej Strategii Rozwoju Regionalnego 2030 oraz Strategii zrównoważonego rozwoju wsi, rolnictwa i rybactwa 2030. Cele wskazane w rozporządzeniu ogólnym, związane ze zwiększaniem roli kultury i turystyki w rozwoju gospodarczym, włączeniu społecznym i innowacjach społecznych są zgodne z założeniami ww. dokumentów.

Udział w wybranych obszarach kultury jest jednym ze wskaźników pomiaru realizacji głównego celu SRKS 2030, jaki stanowi wzrost jakości życia społecznego i kulturalnego Polaków⁶⁶. Należy zwrócić uwagę, że pomimo dość dużej liczby instytucji kulturalnych (według danych GUS w 2017 r. funkcjonowało w Polsce łącznie 15797 instytucji świadczących ofertę kulturalną) tempo wzrostu udziału w kulturze jest dość powolne⁶⁷, a dostęp do oferty tych instytucji geograficznie nierównomierny. Występują również problemy w dostępności do obiektów kultury dla osób ze szczególnymi potrzebami, osób z niepełnosprawnościami. Niewątpliwie kryzys związany z pandemią COVID-19 wpłynie zarówno na poziom udziału w kulturze, jak i na sposoby praktykowania tego udziału. Z kolei w kontekście turystyki należy zauważyć, że przemysł turystyczny w Polsce posiada duży potencjał rozwojowy, jednak nie jest on dostatecznie wykorzystywany. Przyczyną są m.in. takie słabości jak rozproszona oferta turystyczna, skoncentrowana raczej na tradycyjnych produktach czy niedostateczna baza noclegowa. Ponadto niewystarczający jest również poziom wprowadzania innowacji w ramach przemysłu turystycznego i jego produktów, np. w zakresie systemu organizacji usług, kreowania nowych, innowacyjnych produktów czy wykorzystywania efektów współpracy i synergii do realizacji usług turystycznych.

Ważną rolę dla rozwoju potencjału turystycznego kraju i poszczególnych regionów odgrywają obiekty kulturowe oraz chronione dziedzictwo kultury. Według stanu na 27 maja 2019 r. roku blisko 77 tys. zabytków nieruchomych i ponad 261 tys. zabytków ruchomych zostało wpisanych do rejestru zabytków. Wszystkie obiekty zabytkowe wymagają specjalnych warunków przechowywania i ochrony. Tymczasem, jak wskazują badania Narodowego Instytutu Dziedzictwa, ponad 70% zarejestrowanych obiektów oceniono jako wykazujące objawy zniszczenia⁶⁸.

Wyzwaniem w tym zakresie jest poprawa stanu zabytków i potencjału szlaków kulturowych. Inwestycje w kulturę i turystykę będą realizowały cele społeczne i gospodarcze zarówno na poziomie krajowym, jak i regionalnym. Po okresie przestoju w obu tych sektorach na skutek pandemii COVID-19 inwestycje zwiększające atrakcyjność turystyczną i kulturalną miejscowości, subregionów i regionów poprzez wzrost dochodów przyczynią się do odbudowy lokalnych gospodarek.

⁶⁶ Jako wartość bazową przyjęto 40% (2019 r.), a wartość docelową 45% w 2030 r. Zwiększanie udziału w kulturze jest widoczne m.in. w kluczowym dla rozwoju turystyki sektorze muzeów. W 2019 r. muzea odwiedziło 40,2 mln osób, co stanowi wzrost rok do roku o 5,5%. Tendencja wzrostowa utrzymywała się przez kilka ostatnich lat. Przyczyniły się do niej ważne inwestycje w sektorze muzealnym, realizowane m.in. w ramach projektu strategicznego SOR „Dziedzictwo buduje wspólnotę”.

⁶⁷ Aktywności i doświadczenia Polaków w 2018 roku, CBOS

⁶⁸ Strategia Rozwoju Kapitału Społecznego 2030, projekt.

Konieczne jest przemodelowanie funkcjonowania obiektów turystycznych i kulturalnych tak, aby odbudować i rozwinąć potencjał obu tych sektorów przy zachowaniu niezbędnych środków ostrożności. Kryzys związany z pandemią jest okazją do przemyślenia, w jaki sposób usługi turystyczne i kulturalne mogą być realizowane w przyszłości. Rozwiązanie może stanowić większe wykorzystanie nowoczesnych technologii m.in. do inteligentnego zarządzania przepływami turystycznymi, obsługi klientów czy digitalizacji zasobów kultury. Konieczne staje się poszukiwanie nie tylko nowych sposobów upowszechniania dóbr kultury i uczestnictwa w kulturze, ale też stworzenie nowej oferty kulturalnej i turystycznej.

Do wypracowania nowych produktów kultury w oparciu o istniejące zasoby materialne i niematerialne może przyczynić się współpraca instytucji kultury z placówkami edukacyjnymi, naukowymi, a także klastrami przedsiębiorstw z obszaru przemysłów kreatywnych. Organizacje i przedsiębiorstwa przemysłu turystycznego powinny również w większym stopniu współpracować ze sobą przy opracowywaniu nowych produktów i usług turystycznych.

W obszarze kultury wspierana będzie realizacja projektów mających na celu ochronę dziedzictwa kulturowego, w szczególności obiektów wskazanych na Liście Światowego Dziedzictwa UNESCO oraz obiektów zabytkowych ważnych z punktu widzenia kraju lub regionu, a także rozwój zasobów kultury. Łączenie funduszy i przyciąganie kapitału prywatnego wpłynie na wzrost trwałości inwestycji w kulturę i turystykę. Wzmacniana będzie innowacyjność inwestycji w kulturę i turystykę, współpraca międzysektorowa, m.in. w obszarze kultury, nauki, edukacji, integracji społecznej, rozrywki.

Ponadto sektory kreatywne w znacznej mierze rozwijają się w oparciu o innowacyjność i nowe technologie,

w związku z czym potrzebują kadr, które będą gotowe szybko adaptować się do zmian zachodzących na rynkach i świadczyć innowacyjne usługi na najwyższym poziomie. W związku z tym istotny jest rozwój kompetencji kadr dla instytucji kultury, w szczególności dla branż kreatywnych.

Poza wkładem w rozwój gospodarczy rozwijana będzie rola integracyjna kultury i turystyki.

Prowadzone będą działania w zakresie integracji społecznej i włączenia społecznego w oparciu o instytucje kultury, zarówno o znaczeniu lokalnym, jak i ponadregionalnym, szkoły artystyczne z udziałem organizacji pozarządowych i podmiotów ekonomii społecznej. Istotną rolą kultury jest również budowanie tożsamości narodowej i włączenia społecznego grup defaworyzowanych, w tym imigrantów.

Instytucje kultury pełnią również ważne funkcje w edukacji pozaformalnej i wzbogacają formalne ścieżki edukacji. Wzrost kreatywności zwłaszcza młodzieży szkolnej, zastosowanie nowych technologii będzie inwestycją w rozwój przemysłów kreatywnych, rozwój nowych zawodów i wzrost atrakcyjności centrów lokalnych.

Korzyścią wynikającą z realizacji działań w ramach kultury i turystyki będzie zwiększenie spójności społecznej oraz rozwój lokalnych społeczności. Polepszy się jakość życia mieszkańców oraz podniesie się atrakcyjność turystyczna danego terytorium. Kultura i turystyka tworzą rynek pracy dzięki temu działania realizowane w tym zakresie przyczynią się do zwiększenia dochodów mieszkańców, władz lokalnych, a także zwiększenia produktywności, innowacyjności i zatrudnienia. Zwiększy się poczucie tożsamości kulturowej w społeczeństwie.

Zakres wsparcia

- zachowanie i modernizacja obiektów dziedzictwa kulturowego służących rozwojowi społeczno-gospodarczemu, integracji społecznej i innowacjom, spełniających wymogi dostępności dla osób ze szczególnymi potrzebami,
- rozwój instytucji kultury ważnych dla edukacji i aktywności kulturalnej (m.in. szkoły artystyczne) oraz wzmocnienia rozwoju przemysłów kultury i kreatywnych, w tym poprzez rozwój kompetencji personelu instytucji kultury,
- konserwacja zabytków ruchomych oraz zabytkowych muzealiów, starodruków, księgozbiorów, materiałów bibliotecznych, archiwalnych i zbiorów audiowizualnych (w tym filmowych) oraz ich ochrona i udostępnienie, także poprzez proces digitalizacji;
- odnowa lub adaptacja budynków, lokali, przestrzeni zewnętrznej z przeznaczeniem do pełnienia funkcji aktywizujących i integrujących lokalne społeczności z wykorzystaniem innowacji społecznych w kulturze (kompleksowe projekty odnowy infrastruktury i przestrzeni miejskiej wraz z wyposażeniem, np. domy kultury, świetlice publiczne, mediateki, biblioteki, klubokawiarnie, czyli tzw. miejsca trzecie);
- inwestycje w obiekty/miejsca tworzące turystyczne szlaki tematyczne (obiekty/miejsca odwołujące się do walorów historycznych, kulturowych, przyrodniczych), w tym poprawa ich dostępności dla osób ze szczególnymi potrzebami, osób z niepełnosprawnościami,
- wzmocnianie potencjału organizacji pozarządowych oraz podmiotów z nimi zrównanych realizujących zadania publiczne w obszarach sfery pożytku publicznego w szczególności dotyczących kultury i turystyki,
- inwestycje w infrastrukturę turystyczną w pełni dostępną dla osób ze szczególnymi potrzebami,
- wspieranie rozwoju turystyki kulturowej oraz tworzenia nowych produktów turystycznych.

Podjęcie terytorialne

Działania będą realizowane na terenie całej Polski, natomiast preferencje będą miały projekty na obszarach zagrożonych trwałą marginalizacją oraz na obszarach, na których występują naturalnie najlepsze warunki związane z tworzeniem atrakcyjnej oferty turystycznej oraz istnieje możliwość sieciowania projektów.

Oczekiwane rezultaty

- wzrost jakości i dostępności oferty w obszarze kultury i turystyki;
- zwiększenie stopnia wykorzystania zasobów sektora kultury i turystyki;
- wzrost skali współpracy międzysektorowej, m.in. w obszarze kultury, nauki, edukacji, integracji społecznej, rozrywki,
- zwiększenie efektywności działania instytucji kultury;

Projekty innowacyjne i współpracy ponadnarodowej

Do istotnych instrumentów realizacji CP4 należy zaliczyć projekty innowacyjne oraz współpracy ponadnarodowej finansowane z EFS+, których implementację przewidziano w ramach różnych celów szczegółowych w obszarach polityki dotyczących zatrudnienia, edukacji, włączenia społecznego czy zdrowia.

Innowacje społeczne powstają z połączenia praktyki i doświadczeń wielu sektorów, a ich skuteczność wdrażania często wiąże się w sposób bezpośredni z działaniem na styku różnych obszarów. Wpisana w

naturę projektów innowacyjnych możliwość eksperymentowania, zakładająca również zgodę na porażkę, pozwala na testowanie różnych podejść, form wsparcia, narzędzi i wykorzystanie w szerszej skali tych rozwiązań, które okażą się najbardziej skuteczne dla rozwiązywania problemów społecznych. Realizacja działań innowacyjnych na poziomie krajowym umożliwi więc elastyczne reagowanie na bieżącą sytuację społeczno-gospodarczą w kraju oraz trendy w polityce europejskiej, a tym samym pozwala skutecznie odpowiadać na potrzeby obywateli. Poza wspieraniem tworzenia nowatorskich rozwiązań, w ramach programu krajowego będzie wspierany również rozwój ekosystemu innowacji społecznych. Z kolei projekty współpracy ponadnarodowej pozwalają na wykorzystanie wiedzy i doświadczeń partnerów z innych krajów UE oraz wzajemne inspirowanie i budowanie nowych rozwiązań. Projekty innowacyjne realizowane w okresie programowania 2014-2020 były impulsem do zmiany w określonych obszarach. Przykładami takich rozwiązań są m.in. środowiskowe centrum zdrowia psychicznego dla dzieci i młodzieży, które stało się inspiracją dla krajowej reformy w zakresie opieki psychiatrycznej, przetestowanie w praktyce kształcenia na 5 poziomie Polskich Ram Kwalifikacji, uruchomienie funduszu pożyczkowego dla osób chcących się szkolić zgodnie z ideą life-long learning czy wprowadzenie idei dostępności do praktyki funkcjonowania szkół podstawowych. Z uwagi na pozytywne doświadczenia w latach 2014-2020 w kolejnej perspektywie finansowej kontynuowane będzie finansowanie tego typu projektów z poziomu programu krajowego.

CP4. Wkład do UP przekazywanej do KE

Poniższy tekst będzie tekstem źródłowym do wzoru Umowy Partnerstwa w części odpowiadającej wymogom art. 8 (a), tj. (a) the selected policy objectives and the specific objective of the JTF indicating by which of the funds covered by the Partnership Agreement and programmes they will be pursued and a justification thereto, taking into account relevant country-specific recommendations, the National Energy and Climate Plan, the principles of European Pillar of Social Rights, and where relevant, regional challenges.

Działania podejmowane w ramach CP4 będą wypełniały zapisy zaleceń Rady UE odnoszące się do poprawy dostępu do: zatrudnienia, w szczególności w przypadku osób długotrwale bezrobotnych, a także biernych zawodowo, zwiększenia udziału kobiet w rynku pracy oraz modernizacji instytucji rynku pracy, równego dostępu do kształcenia i szkolenia na wszystkich poziomach, zwiększenia dostępności edukacji przedszkolnej, podniesienia jakości edukacji oraz jej większego powiązania z rynkiem pracy, wspierania zintegrowanych działań na rzecz aktywnego włączenia, wzmocnienia systemu wsparcia rodziny oraz przyspieszenia procesu deinstytucjonalizacji, poprawy dostępu do wysokiej jakości, zrównoważonych i przystępnych cenowo usług zdrowotnych, promowania aktywnego i zdrowego starzenia się oraz skuteczności i odporności systemu opieki zdrowotnej i opieki długoterminowej

W obszarze rynek pracy i zasoby ludzkie zakłada się podjęcie działań, które związane są z następującymi zjawiskami: zmieniającą się sytuacją demograficzną i kurczeniem się zasobów pracy, nowymi technologiami, robotyzacją i automatyzacją, przechodzeniem na nowe modele gospodarki (tj. gospodarki obiegu zamkniętego i gospodarki niskoemisyjnej), niedoborami kadrowymi w części sektorów a także z wynikającą z nich potrzebą zarządzania procesami migracyjnymi, potrzebą podnoszenia jakości pracy, stwarzania warunków do godzenia życia zawodowego z rodzinnym oraz ułatwienia powrotu kobiet na rynek pracy, zwiększenia adaptacyjności pracodawców i pracowników do zmian zachodzących na rynku pracy.

Obszar dot. edukacji i kompetencji będzie obejmował następujące działania: upowszechnianie i podnoszenie jakości edukacji przedszkolnej; rozwój potencjału szkół do wyposażania uczniów i nauczycieli w pożądane kompetencje; kształtowanie umiejętności cyfrowych społeczeństwa; rozwój edukacji włączającej; profesjonalizacji kształcenia w szkołach zawodowych; rozwoju nowoczesnego szkolnictwa wyższego, rozwój i zwiększenie uczestnictwa w formach uczenia się przez całe życie.

Włączenie i integracja społeczna przede wszystkim skupi się na następujących działaniach: wspieranie osób zagrożonych ubóstwem lub wykluczeniem społecznym, przywrócenie jak największej populacji osób biernych zawodowo w wieku produkcyjnym na rynek pracy, przeciwdziałanie deprivacji materialnej czy ubóstwu energetycznemu; wspieranie osób z niepełnosprawnościami w pełnym uczestnictwie we wszystkich aspektach życia; wspieranie aktywnego włączenia społecznego; zwiększenie równego i szybkiego dostępu do dobrej jakości, trwałych i przystępnych cenowo usług; zapewnienie dostępu do dóbr kultury; wspieranie integracji społeczno-gospodarczej obywateli państw trzecich i społeczności marginalizowanych oraz wzmocnienie potencjału instytucji pomocy społecznej, reintegracji.

Obszar ochrony zdrowia będzie obejmował podjęcie działań w zakresie: poprawy dostępności do

wysokiej jakości profilaktyki i usług zdrowotnych; podniesienia jakości zasobów infrastruktury zdrowia; roli POZ w dostarczaniu usług; nowoczesnych form świadczenia usług medycznych i opieki długoterminowej; dostępności wysoko wykwalifikowanego personelu medycznego i okołomedycznego; deinstytucjonalizacji świadczenia usług zdrowotnych i społecznych; koordynacji usług zdrowotnych z usługami społecznymi; potencjału instytucji zarządzających systemem zdrowia na poziomie krajowym i regionalnym.

W ramach wsparcia kultury i turystyki zakłada się realizację działań obejmujących: obiekty dziedzictwa kulturowego służące rozwojowi społeczno-gospodarczemu i integracji społecznej; instytucje kultury ważne dla edukacji i aktywności kulturalnej; zabytki ruchome oraz zabytkowe muzealia, itp.; międzysektorową współpracę w zakresie przemysłów kultury i kreatywnych, w tym rozwój kompetencji personelu instytucji kultury; obiekty/miejsca tworzące turystyczne szlaki tematyczne; wzmacnianie potencjału organizacji pozarządowych oraz podmiotów z nimi zrównanych realizujących zadania publiczne w obszarach sfery pożytku publicznego w szczególności dotyczących kultury i turystyki.

Rezultaty: efektywne wykorzystanie zasobów pracy, rozwój kompetencji i umiejętności wspierających transformację gospodarczą, włączenie społeczne i integracja społeczna osób zagrożonych ubóstwem lub wykluczeniem społecznym, zapewnienie usług zdrowotnych i opiekuńczych wszystkim grupom społecznym oraz rozwój gospodarczy i wzmocnienie spójności społecznej poprzez kulturę i turystykę.

1.5 Cel „Europa bliżej obywateli”

Istotą Celu Polityki 5 (dalej: CP5) jest zwiększenie wpływu wspólnot lokalnych na kształt działań nakierowanych na rozwój terytoriów i rozwiązywanie ich specyficznych problemów w oparciu o endogeniczne potencjały. W ramach celu wspierana będzie realizacja przygotowanych na poziomie ponadlokalnym i lokalnym strategii ukierunkowanych na zmiany strukturalne danego obszaru, w zgodzie z priorytetami UE oraz celami zdefiniowanymi na poziomie krajowym w KSRR oraz regionalnym w SRW. Ten nowy, przekrojowy Cel Polityki wymaga specyficznego podejścia, zarówno na etapie programowania, jak i później wdrażania. Stąd też również poniższy opis nie opiera się na wyodrębnionych obszarach tematycznych, a patrzy na potrzeby rozwojowe przez pryzmat konkretnych typów obszarów wymagających wsparcia.

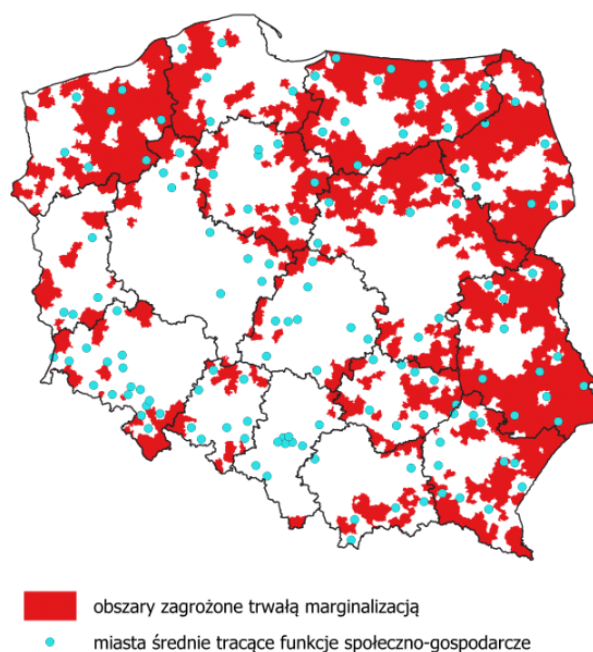
Aktualne megatrendy m.in.: rozwój zaawansowanych technologii, zmiany klimatu, globalizacja determinują kierunki rozwoju. Potrzebne procesy restrukturyzacyjne i działania antykrzysowe, w tym ostatnie – wywołane pandemią COVID, wymagają zwrócenia uwagi na gminy i powiaty, które gorzej niż aglomeracje radzą sobie z sytuacjami kryzysowymi, posiadają mniejszą odporność i wolniej odbudowują swoje gospodarki. Budowa powiązań miejsko-wiejskich na bazie lokalnych zasobów, w oparciu o zewnętrzne środki finansowe i know-how oraz racjonalne wykorzystanie przestrzeni, będzie głównym kierunkiem działań.

Potrzeba koncentracji wsparcia na ośrodkach słabszych wynika również z wciąż utrzymującego się w Polsce znacznego zróżnicowania wewnątrzregionalnego⁶⁹. Wysoki poziom rozwoju gospodarczego

⁶⁹ W 2017 r. PKB per capita w relacji do średniej krajowej na poziomie jednostek NUTS 3 kształtował się od 52,0% w podregionie przemysłowym do 296,6% w Warszawie (relacja między tymi regionami wynosiła aż 1:6). W grupie podregionów

reprezentują podregiony, w których zlokalizowane są przede wszystkim największe aglomeracje wraz z otoczeniem (zwłaszcza Wrocław, Łódź, Warszawa, Poznań i Kraków). Z drugiej strony obserwowana jest kumulacja szczególnie negatywnych zjawisk społeczno-gospodarczych na obszarach zagrożonych trwałą marginalizacją oraz w miastach średnich tracących funkcje społeczno-gospodarcze usytuowanych z dala od dobrze rozwijających się stolic województw. Obszary te, uznane w KSRR za obszary strategicznej interwencji kraju, dotyczą bariery i problemy związane przede wszystkim z nieefektywną gospodarką i słabo funkcjonującym rynkiem pracy oraz problemami demograficznymi dotyczącymi spadku liczby ludności i starzeniem się społeczeństwa. Obszarom tym nie sprzyja ponadto utrzymujące się ubóstwo, braki w wyposażeniu podstawowej infrastruktury oraz niska dostępność transportowa i usługowa tych obszarów (Mapa 12).

Mapa 12. Obszary zagrożone trwałą marginalizacją oraz miasta średnie tracące funkcje społeczno-gospodarcze

Źródło: opracowanie własne, MFiPR

Przeciwdziałanie nierównościom terytorialnym i przestrzennej koncentracji problemów rozwojowych dotyczy również obszarów zdegradowanych, wymagających rewitalizacji. Środki zaangażowane w przygotowanie systemu w postaci dotacji na opracowanie programów rewitalizacji doprowadziły do upowszechnienia nowego podejścia do rewitalizacji. Prawie 1500 gmin w Polsce opracowało programy rewitalizacji.

W rozwiązywaniu problemów na poziomie lokalnym sprzyja systematycznie wzrastająca świadomość polskich samorządów lokalnych i regionalnych dotycząca znaczenia korzyści płynących ze współpracy. Dotychczas jst zdobyły cenne doświadczenia poprzez nawiązanie i wzmocnienie współpracy w ramach miejskich obszarów funkcjonalnych ośrodków wojewódzkich i subregionalnych, wspólnych inicjatyw gmin, także w tworzeniu strategii rozwoju. Bardzo ważnym czynnikiem stymulującym współpracę były środki z funduszy europejskich przeznaczone na realizację przedsięwzięć oddziałujących na jakość życia

przekraczających średni poziom dla kraju o ponad 20% znajdują się także płocki, trójmiejski, warszawski zachodni, legnicko-głogowski, katowicki, tyski, łódzki i poznański.

na tych obszarach, m.in. za pomocą instrumentów terytorialnych tj. ZIT, RLKS oraz innych regionalnych instrumentów terytorialnych.

Zdarzenia wywołane pandemią COVID jeszcze mocniej unaocznily skalę problemów na obszarach o najtrudniejszej sytuacji ekonomicznej (utrudniony dostęp do podstawowych usług publicznych w szczególności zdrowotnych i edukacyjnych, brak dostępu do szerokopasmowego Internetu). Kryzys dotknął zwłaszcza te jst, w których dochody, zarówno samorządów, jak i lokalnych przedsiębiorców, opierają się na usługach z branży turystycznej i związanych z kulturą.

Wyzwanie polegające na odbudowie lokalnej gospodarki, w tym w sytuacji kryzysu epidemicznego nakłada na samorządy na tych obszarach konieczność zaangażowania się w oddolne, strategiczne planowanie i zarządzanie procesami rozwojowymi w sposób zintegrowany (powiązany ze sobą), wspólnie z sąsiadami oraz innymi partnerami i różnymi podmiotami funkcjonującymi na danym terenie, w tym z mieszkańcami. Działania te muszą polegać zarówno na pełniejszym wykorzystaniu istniejących potencjałów i zbudowaniu nowych przewag konkurencyjnych, a także uwzględniać potrzeby zwiększania odporności lokalnych gospodarek na nieprzewidziane sytuacje kryzysowe, z wykorzystaniem trwałych rozwiązań zielonej gospodarki.

Z tego powodu wsparcie będzie dotyczyć wzmocnienia charakteru innowacyjno-produkcyjno-usługowego ośrodków subregionalnych⁷⁰ tak, aby były zdolne tworzyć nowe produkty i usługi zastępujące importowane. Kontynuowane będą również działania na rzecz rozwoju największych ośrodków miejskich zgodnie z celami i kierunkami rozwoju miast ujętymi w KPM. Środki będą przeznaczone na realizację wynikających ze strategii kluczowych przedsięwzięć, istotnych z punktu widzenia rozwoju obszarów funkcjonalnych. Ważna w tym względzie będzie również współpraca różnych podmiotów działających na obszarze gmin lub powiatów powiązanych funkcjonalnie w zakresie dostępu do usług publicznych. Działania w ramach CP5 wynikające ze strategii terytorialnych⁷¹ będą realizowane przede wszystkim na obszarach strategicznej interwencji (OSI) wskazanych w KSRR (miasta średnie tracące funkcje społeczno-gospodarcze⁷², obszary zagrożone trwałą marginalizacją) oraz w strategiach rozwoju województwa. Interwencją w ramach instrumentów terytorialnych zostaną objęte obszary powiązań funkcjonalnych, przy czym zgodnie z wymogami rozporządzenia ogólnego na zrównoważony rozwój obszarów miejskich zostanie przeznaczone minimum 8% środków EFRR.

Strategie dla tych obszarów powinny koncentrować się na wykorzystaniu ich endogenicznych potencjałów w taki sposób, aby posiadane zasoby wzmocniły lokalną gospodarkę w zakresie wzrostu produktywności, skutecznej transformacji społeczno-gospodarczej realizującej cele UE i przy zaangażowaniu środowisk lokalnych: samorządów, podmiotów prywatnych, organizacji pozarządowych. Z drugiej strony strategie mogą koncentrować się także na rozwiązywaniu problemów charakterystycznych dla danego terytorium, np. degradacja materialna i społeczna, konflikty przestrzenne itp. Wśród potencjałów, które powinny być wykorzystywane w rozwoju lokalnym znajdują się dziedzictwo kulturowe i walory turystyczne. Mogą one być źródłem podnoszących jakość życia aktywności społecznych, nowych usług, tworzyć miejsca pracy i zwiększać bazę podatkową jst. Szerokie możliwości działań w ramach CP5 wymagają dobrej jakości strategii rozwoju na poziomie lokalnym – właściwe określenie celów, nowatorskie i kreatywne podejście do rozwiązywania złożonych problemów i generowania impulsów rozwojowych, identyfikacja adekwatnych projektów. W związku z

⁷⁰ Zgodnie z KSRR mogą to być subregiony: tworzone przez współpracujące jst miejskie i wiejskie, miasto średnie ze swoim otoczeniem funkcjonalnym lub stolica regionu z otoczeniem funkcjonalnym.

⁷¹ Zgodnie z art. 23 rozporządzenia ogólnego

powyższym planowane jest zapewnienie wsparcia eksperckiego dla samorządów, które nie mają wystarczającego potencjału instytucjonalnego, na przygotowanie strategii⁷³.

Zakres wsparcia

Zakres wsparcia w CP5 wynika ze strategii terytorialnych i lokalnych strategii rozwoju. Strategie powinny być przygotowywane z wykorzystaniem lokalnych powiązań funkcjonalnych oraz bazować na potencjałach i potrzebach terytoriów. Działania będą zmierzały do tworzenia prężnych gospodarczo, społecznie i spójnych przestrzennie obszarów powiązań funkcjonalnych, w oparciu o lokalne projekty polepszające jakość życia. Taki obszar – często z ośrodkiem miejskim (różnej wielkości), wraz ze swoim zapleczem funkcjonalnym, będzie mógł zaoferować odpowiednie warunki do zatrzymania odpływu ludności, tworzenia miejsc pracy i zapewnienia usług dobrej jakości. Dlatego zakres strategii powinien obejmować zagadnienia ważne z punktu widzenia rozwoju całego obszaru funkcjonalnego umożliwiające pobudzenie rozwoju – w tym również zagadnienia związane z przedsiębiorczością opartą o lokalne zasoby i specjalizacje, tworzeniem miejsc pracy z uwzględnieniem kwestii ochrony środowiska i ładu przestrzennego. W ramach tego celu – zgodnie z rozporządzeniem - realizowane mogą być projekty zgodnie z kodami interwencji typowymi dla CP5 (mogą być istotnym czynnikiem rozwoju dla każdego rodzaju terytorium)⁷⁴:

- i. ochrona, rozwój i promowanie publicznych zasobów turystycznych i powiązanych usług turystycznych,
- ii. ochrona, rozwój i promowanie dziedzictwa kulturowego i usług w dziedzinie kultury,
- iii. ochrona, rozwój i promowanie dziedzictwa naturalnego i ekoturystyki (innych niż obszary Natura 2000) ,
- iv. fizyczna regeneracja i bezpieczeństwo przestrzeni publicznych.

Budowie silnych powiązań miejsko-wiejskich, gdzie każdy partner korzysta ze wzajemnej relacji, sprzyjają przypisane do CP5 w rozporządzeniu zakresy wsparcia, jak kultura czy turystyka. Zintegrowane strategie terytorialne oparte na potencjale turystycznym czy kulturowym danego obszaru, w połączeniu z działaniami z zakresu rozwoju kapitału ludzkiego i społecznego, z zastosowaniem nowych technologii, są szansą na rozwój przedsiębiorczości lokalnej i tworzenie trwałych miejsc pracy.

Szczególnym rodzajem działań podejmowanych w ramach CP5 będzie kontynuacja procesu wyprowadzania ze stanu kryzysowego obszarów zdegradowanych. Wspierane będą kompleksowe, zintegrowane działania na rzecz: lokalnej społeczności i gospodarki, ładu przestrzennego i zrównoważonego gospodarowania przestrzenią, skoncentrowane terytorialnie i prowadzone przez interesariuszy rewitalizacji na podstawie gminnego programu rewitalizacji.

W ramach CP5 mogą być realizowane także działania mające na celu zapewnienie bezpieczeństwa publicznego, rozumianego w szczególności jako zwiększanie odporności lokalnej gospodarki, w tym infrastruktury, na nieprzewidziane sytuacje kryzysowe, wynikające m.in. ze zjawisk klimatycznych czy

⁷³ Wsparcie eksperckie zostanie zapewnione w ramach Centrum Wsparcia Doradczego oraz w innych formach na poziomie regionalnym czy lokalnym, także ze środków pomocy technicznej.

⁷⁴ Na podstawie kodów interwencji wskazanych w załączniku nr 1 do wniosku dotyczącego *Rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady ustanawiającego wspólne przepisy dotyczące Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego, Europejskiego Funduszu Społecznego Plus, Funduszu Spójności i Europejskiego Funduszu Morskiego i Rybackiego, a także przepisy finansowe na potrzeby tych funduszy oraz na potrzeby Funduszu Azylu i Migracji, Funduszu Bezpieczeństwa Wewnętrznego i Instrumentu na rzecz Zarządzania Granicami i Wiz*

związanych z ochroną zdrowia. Działania te muszą być dostosowane do lokalnej specyfiki i być komplementarne do interwencji sektorowych podejmowanych na danym obszarze.

Wskazane w rozporządzeniu ogólnym typowe dla CP5 typy interwencji nie stanowią ograniczenia w realizacji strategii terytorialnych i lokalnych strategii rozwoju. W CP5 możliwe jest wdrażanie także działań przypisanych do pozostałych celów polityki, o ile służą one realizacji procesów wzmocnienia systemów funkcjonalnych na terytoriach objętych strategią i jeśli nie są przewidziane do realizacji w ramach programów sektorowych. Szczególnie związany z CP5 jest CP4, w dużej mierze finansowany z EFS+, uzupełniający interwencje o charakterze infrastrukturalnym o niezbędne działania społeczne.

Zakres wsparcia będzie się różnił w zależności od rodzaju terytorium i celu strategii. Duże ośrodki miejskie będą realizować zintegrowane projekty dotyczące szczególnie: niskoemisyjnego publicznego transportu miejskiego, łączącego miasto i jego obszar funkcjonalny, poprawy jakości środowiska przyrodniczego (zwłaszcza powietrza), zwiększenia efektywności energetycznej w swoim obszarze funkcjonalnym, wsparcia rozwoju kształcenia i szkolenia zawodowego w odpowiedzi na potrzeby i wyzwania rynku pracy czy suburbanizacji.

W średnich miastach będą realizowane m.in. działania wspierające rozwój lokalnej przedsiębiorczości, kształcenie zawodowe dostosowane do specjalizacji gospodarczej danego obszaru, tworzącej trwałe i zielone miejsca pracy czy podnoszącej jakość życia, w tym dostępność usług publicznych, a także projekty społeczności lokalnych realizujące lokalne strategie rozwoju.

W małych miastach i powiązanych z nimi funkcjonalnie obszarach wiejskich szczególnie istotne będzie dalsze podnoszenie dostępu do efektywnie rozmieszczonych usług publicznych (opieka nad dziećmi do lat 3, transport publiczny, edukacja, kultura, zdrowie), działania infrastrukturalne nakierowane na odnowę terenów zdegradowanych. Istotne będzie także animowanie współpracy między sąsiadującymi jst i wzmocnienie kompetencji lokalnej administracji.

Instrumenty terytorialne

Działania realizowane w CP5 muszą być wdrażane za pomocą instrumentów terytorialnych, wskazanych w art. 22-28 rozporządzenia ogólnego⁷⁵: zintegrowane inwestycje terytorialne (ZIT), rozwój lokalny kierowany przez społeczność (RLKS), inny instrument terytorialny (IIT) i muszą wynikać ze strategii terytorialnych (w przypadku ZIT i IIT) i lokalnych strategii rozwoju (w przypadku RLKS). Do uzgadniania i finansowania przedsięwzięć w ramach IIT może być wykorzystany mechanizm porozumienia terytorialnego⁷⁶.

Strategie terytorialne muszą spełniać minimalne warunki określone w art. 23 rozporządzenia ogólnego. Będą zawierać m.in. opis zintegrowanego podejścia w odniesieniu do potencjałów oraz potrzeb rozwojowych danego terytorium, zaangażowania partnerów społecznych, a także mogą zawierać listę projektów, których identyfikacja w strategiach oznacza zapewnienie udziału władz miejskich, lokalnych lub innych organów terytorialnych w wyborze projektów.

Strategie terytorialne w zależności od realizowanego instrumentu terytorialnego mogą przybierać formę planu działań ZIT lub planu działań IIT, lub strategii rozwoju lokalnego dla RLKS.

⁷⁵ Szczegółowy opis instrumentów terytorialnych znajduje się w rozdz. 2.2. Instrumenty terytorialne – założenia funkcjonowania.

⁷⁶ Art. 14rb znowelizowanej ustawy o zasadach prowadzenia polityki rozwoju (DZ. U. z 2020 r. poz. 1378).

ZIT jest przeznaczony dla miejskich obszarów funkcjonalnych (MOF) w szczególności miast średnich tracących funkcje społeczno-gospodarcze (w skład których wchodzi także obszary wiejskie) oraz wszystkich innych MOF wyznaczonych w strategiach rozwoju województw, w tym MOF ośrodków wojewódzkich. Podstawą realizacji ZIT jest plan działań ZIT lub strategia rozwoju ponadlokalnego, spełniająca wymogi określone w art. 23 rozporządzenia ogólnego. Działania wynikające z planu działań ZIT mogą być finansowane w CP5, jednak główną oś realizacji tych strategii opiera się na CP 1-4, w ramach właściwych regionalnych lub krajowych programów.

RLKS jest wdrażany przez lokalne grupy działania w oparciu o lokalne strategie rozwoju. Jest to instrument dedykowany przede wszystkim do wsparcia obszarów wiejskich oraz rozwoju społeczeństwa obywatelskiego na wszystkich obszarach objętych RLKS. W ramach RLKS wspierane będą projekty wynikające z lokalnych strategii rozwoju, których celem jest zaspokojenie specyficznych, zgłaszanych przez mieszkańców potrzeb lokalnych. Projekty z nich wynikające mogą być finansowane z EFRROW i EFMR, a także EFS+ oraz EFRR.

O zastosowaniu tego instrumentu w ramach programu regionalnego decyduje właściwy zarząd województwa. Wsparcie realizacji lokalnych strategii rozwoju może przybrać także formułę pośrednią, stosowaną już w perspektywie 2014-2020. Polega ona na zapewnieniu w ramach programu dedykowanego działania/działań lub dodatkowych punktów w naborach otwartych na projekty wynikające z lokalnych strategii rozwoju, zgłaszane przez lokalne grupy działania.

W przypadku lokalnych grup działania finansowanych z EFMR instrument ten będzie służył do:

- podnoszenia jakości kapitału ludzkiego i dialogu społecznego w oparciu o zasoby środowiskowe, kulturowe i społeczne,
- pobudzania rozwoju zielonej i niebieskiej gospodarki, w tym wzrostu zatrudnienia w sektorach i usługach związanych z morzami i oceanami, inwestycjami w innowacje i w nowe przedsiębiorstwa sektora morskiego i biogospodarki, modele ekoturystyki, morskiej energii odnawialnej, innowacyjnego przemysłu stoczniowego wysokiej jakości i nowych usług portowych.

IIT jest instrumentem wspierającym projekty, które będą służyły realizacji oddolnych działań rozwojowych ukierunkowanych na rozwiązywanie problemów w szczególności o znaczeniu ponadlokalnym, wymagających współpracy między jst zgodnie ze strategią rozwoju. Struktury współpracy, które powstały w latach 2014-2020 będą ewoluowały w stronę wielotematycznych hybrydowych partnerstw terytorialnych powoływanych dla rozwoju różnego typu obszarów funkcjonalnych w celu realizacji ich potrzeb gospodarczych, społecznych i przestrzennych. Doświadczenia jst (mechanizmy tworzone oddolnie np: kontrakt samorządowy, regionalny instrument terytorialny, porozumienie sieciowe) stanowią bazę do dalszego rozwijania współpracy w obszarach funkcjonalnych dla rozwiązywania zidentyfikowanych problemów.

Podstawą realizacji IIT są plany działań IIT. Funkcję planów działań IIT, po spełnieniu wszystkich warunków wynikających z rozporządzenia ogólnego mogą pełnić: gminne programy rewitalizacji, strategie rozwoju gminy, strategie rozwoju ponadlokalnego, inne obowiązujące dokumenty strategiczne, w zależności od zakresu wsparcia dedykowanego obszarowi realizacji IIT.

Zasady realizacji poszczególnych instrumentów terytorialnych zostaną określone w wytycznych ministra właściwego ds. rozwoju regionalnego do ustawy o zasadach realizacji programów w zakresie polityki spójności finansowanych w perspektywie finansowej 2021-2027.

Oczekiwane rezultaty

Oczekiwany rezultatem wsparcia w ramach CP5 oraz powiązanych z nim instrumentów terytorialnych jest wsparcie procesu transformacji gospodarek lokalnych opartych o relacje funkcjonalne w kierunku poprawy warunków życia, wzmocnienia lokalnych łańcuchów dostaw i stworzenia trwałych miejsc pracy. Rezultaty obejmują z jednej strony aktywizację zasobów i potencjałów obszarów funkcjonalnych oraz zapewnienie trwałych podstaw rozwojowych poprzez wzrost aktywności gospodarczej (szczególnie innowacyjnej, zielonej, opartej o GOZ) i wzrost poziomu zatrudnienia (szczególnie w sektorze usług).

Oczekiwany efektem takich działań, w szczególności na obszarach słabszych gospodarczo, będzie pojawienie się nowych lokalnych przedsiębiorców, rozwój już istniejących firm, w tym przedsiębiorstw społecznych, wzrost liczby lokalnych miejsc pracy, wzrost dochodów mieszkańców oraz bazy dochodowej samorządów terytorialnych, lepsze przygotowanie mieszkańców do funkcjonowania w gospodarce cyfrowej i w warunkach większych wymagań związanych z ochroną środowiska. Oczekiwane jest także wzmocnienie powiązań funkcjonalnych obszarów wiejskich z miastami, stanowiącymi lokalne ośrodki wzrostu, w zakresie lepszego dostępu mieszkańców do rynku pracy oraz integracja usług oraz uporządkowanie zagadnień przestrzennych w skali lokalnej.

W odniesieniu do miast średnich tracących funkcje społeczno-gospodarcze wsparcie przyczyni się do stabilizacji i przywracania roli tych miast jako ważnych centrów aktywności społecznej i gospodarczej w policentrycznym systemie osadniczym, co przyczyni się do dyfuzji bodźców wzrostowych oraz „wydźwigania” podupadających obszarów z pułapek kryzysowych.

Działania związane z rewitalizacją, przyczynią się do zmniejszenia problemów społecznych i gospodarczych w obszarach zdegradowanych. Realizacja celu poprawi także bezpieczeństwo przestrzeni publicznych i zdolności samorządu lokalnego do współpracy w zakresie polityki bezpieczeństwa oraz reagowania na różnego rodzaju zagrożenia w przestrzeni publicznej.

Planowanie interwencji w oparciu o model partycypacyjny, umożliwiający udział w procesie współdecydowania o kierunkach rozwoju danego obszaru, zwiększy zaangażowanie samorządów lokalnych, przedsiębiorców, partnerów społecznych, społeczności lokalnych w podejmowanie działań rozwojowych. Realizacja CP5 zapewni wzmocnienie roli lokalnych interesariuszy w planowaniu rozwoju społeczno-gospodarczego dzięki oddolnemu kreowaniu rozwoju, animowaniu, zawiązywaniu i rozwijaniu lokalnych partnerstw samorządowych.

Jednocześnie wsparcie w procesie przygotowania strategii przyczyni się do trwałego wzmocnienia potencjału instytucjonalnego w samorządach lokalnych w zakresie planowania strategicznego i realizacji działań rozwojowych, obejmujących m.in. aspekty gospodarcze, społeczne, przestrzenne, środowiskowe i kulturowe.

CP5. Wkład do UP przekazywanej do KE

Poniższy tekst będzie tekstem źródłowym do wzoru Umowy Partnerstwa w części odpowiadającej wymogom art. 8 (a), tj. (a) the selected policy objectives and the specific objective of the JTF indicating by which of the funds covered by the Partnership Agreement and programmes they will be pursued and a justification thereto, taking into account relevant country-specific recommendations, the National Energy and Climate Plan, the principles of European Pillar of Social Rights, and where relevant, regional challenges.

Działania w ramach CP5 będą wspierały projekty wynikające ze strategii terytorialnych bądź lokalnych strategii rozwoju ukierunkowanych na zmiany strukturalne danego obszaru, w zgodzie z priorytetami UE oraz celami zdefiniowanymi na poziomie krajowym w KSRR oraz regionalnym w SRW.

Wyzwaniem dla samorządów lokalnych, w szczególności tych o słabszym potencjale do rozwoju będzie budowa silnych ośrodków funkcjonalnych na poziomie subregionalnym, zdolnych do radzenia sobie w sytuacjach kryzysowych (m.in. wywołanych pandemią COVID), jak i uwzględniających aktualne megatrendy m.in.: rozwój zaawansowanych technologii, zmiany klimatu czy globalizacja.

Działania w ramach CP5 wynikające ze strategii terytorialnych będą realizowane przede wszystkim na obszarach strategicznej interwencji wskazanych w KSRR (miasta średnie tracące funkcje społeczno-gospodarcze, obszary zagrożone trwałą marginalizacją) oraz w strategiach rozwoju województwa.

Zakres strategii powinien obejmować zagadnienia ważne dla rozwoju całego obszaru funkcjonalnego związane z: przedsiębiorczością opartą o lokalne zasoby i specjalizacje, tworzenie miejsc pracy z uwzględnieniem kwestii ochrony środowiska i ładu przestrzennego oraz ochroną rozwojem i promowaniem publicznych walorów turystycznych i powiązanych usług turystycznych, promowaniem dziedzictwa kulturowego i usług w dziedzinie kultury, dziedzictwa naturalnego i ekoturystyki a także fizyczną regeneracją i bezpieczeństwem przestrzeni publicznych.

Zakres wsparcia będzie się różnił w zależności od rodzaju terytorium i celu strategii. Duże ośrodki miejskie będą realizować zintegrowane projekty dotyczące całego obszaru funkcjonalnego, szczególnie w zakresie: niskoemisyjnego publicznego transportu miejskiego, poprawy jakości środowiska przyrodniczego (zwłaszcza powietrza), zwiększenia efektywności energetycznej, wsparcia rozwoju kształcenia i szkolenia zawodowego w odpowiedzi na potrzeby i wyzwania rynku pracy czy suburbanizacji. Mniejsze ośrodki będą realizowały działania wspierające m.in. rozwój lokalnej przedsiębiorczości, kształcenie zawodowe dostosowane do specjalizacji gospodarczej danego obszaru, tworzące trwałe i zielone miejsca pracy czy podnoszące jakość życia, w tym dostępność do usług publicznych (opieka nad dziećmi do lat 3, transport publiczny, edukacja, kultura, zdrowie), działania infrastrukturalne (w tym ICT) nakierowane na odnowę terenów zdegradowanych. Planowane jest zapewnienie wsparcia eksperckiego dla samorządów, które nie

mają wystarczającego potencjału instytucjonalnego na przygotowanie strategii.

Działania będą wdrażane za pomocą instrumentów terytorialnych, tj. ZIT, RLKS oraz IIT i muszą wynikać ze strategii terytorialnych (w przypadku ZIT i IIT) i lokalnych strategii rozwoju (w przypadku RLKS), a także z wykorzystaniem porozumienia terytorialnego⁷⁷.

Rezultatem będzie aktywizacja zasobów i potencjałów obszarów funkcjonalnych oraz zapewnienie trwałych podstaw rozwojowych w efekcie realizacji strategii lokalnych i ponadlokalnych; trwałe wzmocnienie potencjału instytucjonalnego w samorządach lokalnych w zakresie planowania strategicznego i realizacji działań rozwojowych, obejmujących m.in. aspekty gospodarcze, społeczne, przestrzenne, środowiskowe i kulturowe; wzmocnienie roli lokalnych interesariuszy w planowaniu rozwoju społeczno-gospodarczego dzięki oddolnemu kreowaniu rozwoju, animowaniu, zawiązywaniu i rozwijaniu lokalnych partnerstw samorządowych.

1.6 Cel „Umożliwienie regionom i obywatelom łagodzenia społecznych, gospodarczych i środowiskowych skutków transformacji w kierunku gospodarki neutralnej dla klimatu”

Realizacja zadań w ramach niniejszego celu szczegółowego wynika z przyjętego Europejskiego Zielonego Ładu⁷⁸. Zgodnie z celem, jakim jest osiągnięcie neutralności klimatycznej UE do 2050 r. w sposób skuteczny i sprawiedliwy, został powołany do życia Mechanizm Sprawiedliwej Transformacji (MST).

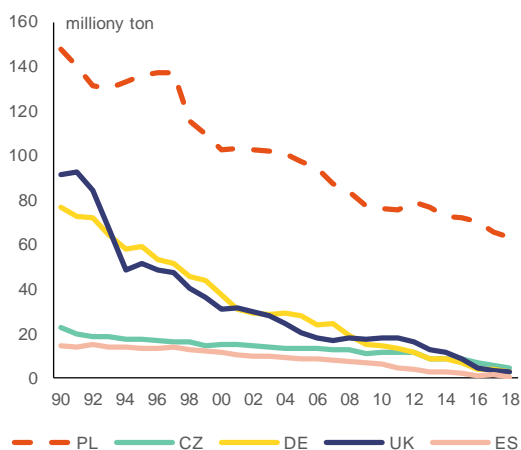
MST będzie koncentrował się na tych regionach i sektorach, które najbardziej ucierpią w wyniku transformacji, biorąc pod uwagę ich zależność od paliw kopalnych, w tym węgla, torfu i ropy naftowej lub procesów przemysłowych generujących intensywną emisję gazów cieplarnianych.

W UE znajduje się 41 regionów (NUTS2), w których funkcjonuje 128 kopalń wydobywających ok. 500 milionów ton węgla, tj. 55% konsumpcji węgla w UE. Według danych Komisji Europejskiej infrastruktura związana z łańcuchem wartości sektora węglowego obecna jest w 108 regionach (NUTS2), zaś sektor węglowy zatrudnia ok. 237 000 osób, z czego większość pracuje w kopalniach (ok. 185 000 osób). Do regionów węglowych, w których liczba pracowników w największym stopniu związana jest z sektorem górniczym należą regiony w Polsce, następnie w Niemczech, Republice Czeskiej, Rumunii, Bułgarii, Grecji oraz Hiszpanii. W skali UE regionem węglowym, zatrudniającym największą liczbą osób w kopalniach, jest województwo śląskie (ponad 84,7 tys. osób w 2018 roku wg GUS).

⁷⁷ Zasady realizacji poszczególnych instrumentów terytorialnych zostaną określone w wytycznych ministra właściwego ds. rozwoju regionalnego do ustawy o zasadach realizacji programów w zakresie polityki spójności finansowanych w perspektywie finansowej 2021-2027

⁷⁸ COM(2019) 640

Wykres 14: Krajowa produkcja węgla kamiennego w Polsce na tle wybranych państw członkowskich UE

Źródło: Eurostat

Polskie regiony górnicze zmagają się z różnymi wyzwaniami związanymi z transformacją. Dotyczy to w szczególności śląskiego⁷⁹, wielkopolskiego⁸⁰, dolnośląskiego⁸¹, łódzkiego, lubelskiego i małopolskiego. Choć w ostatnich latach poczyniono znaczne postępy w procesie przechodzenia z zależności od wydobycia węgla na dywersyfikację działalności gospodarczej, społeczności regionów górniczych nadal odczuwać będą bezpośrednie skutki tej transformacji w nadchodzących latach. Wyzwania transformacji zależą od specyficznych warunków lokalnych i od etapu odchodzenia od gospodarki opartej na węglu. Aby zapewnić sprawne przejście na gospodarkę neutralną dla klimatu, konieczne będzie dalsze wsparcie dla tych obszarów z budżetów krajowego i unijnego, w oparciu o zintegrowane strategie krajowe i lokalne.

Łagodzenie skutków procesów transformacji w ramach interwencji I filaru MST czyli Funduszu na rzecz Sprawiedliwej Transformacji (FST) poprzez wspieranie zmiany profilu gospodarczego, a w szczególności poprzez wzrost innowacyjności i rozwój MŚP wpisuje się w Cel szczegółowy I SOR – Trwały wzrost gospodarczy oparty coraz silniej o wiedzę, dane i doskonałość organizacyjną. Ponadto działania związane z utrzymaniem zatrudnienia, przekwalifikowaniem i aktywnym przeciwdziałaniem bezrobociu wywołanemu w związku z procesem transformacji wpisują się w Cel II SOR – Rozwój społecznie wrażliwy i terytorialnie zrównoważony. Jednocześnie planowana interwencja z FST przyczyniać się będzie do realizacji założeń zawartych w Krajowym Planie na rzecz Energii i Klimatu, szczególnie w zakresie realizacji wymiaru „obniżenie emisyjności”, „efektywność energetyczna” oraz „badania naukowe, innowacje i konkurencyjność”. Podstawą do podjęcia interwencji z FST będzie sporządzenie terytorialnych planów sprawiedliwej transformacji dla każdego z regionów uprawnionych do otrzymania wsparcia. Plany muszą być zaakceptowane przez Komisję Europejską. Zgodnie z koncepcją KE wsparcie z FST będzie mogło być uzupełnione gwarancjami z Programu InvestEU w celu pozyskania inwestycji prywatnych (drugiego filaru MST) oraz specjalnego instrumentu kredytowego Europejskiego Banku Inwestycyjnego (EBI), który ma na celu zwiększenie poziomu inwestycji sektora publicznego (trzeciego filaru MST).

⁷⁹ terytorium Katowic, Bielska-Białej, Tych, Rybnika, Gliwic, Bytomia i Sosnowca

⁸⁰ podregion koniński

⁸¹ kopalnie w Bogatyni/Turoszowie i dawne tereny kopalni w Wałbrzychu

Charakterystyka regionów górniczych

Śląskie

Śląsk zmagają się z negatywnymi skutkami zamykania kopalń w postaci redukcji miejsc pracy, wyludniania i degradacji obszarów przemysłowych. Na Śląsku, największym w UE pod względem zatrudnienia regionie górniczym, węgiel kamienny wydobywany jest w 18 kopalniach, znajdujących się w następujących podregionach na poziomie NUTS 3: katowickim, bielskim, tyskim, rybnickim, gliwickim, bytomskim i sosnowieckim. Mimo że od lat 90. ubiegłego wieku odchodzi się od produkcji węgla kamiennego, miejscowa gospodarka wciąż jest mocno uzależniona od sektora górnictwa, w którym bezpośrednio zatrudnionych jest ponad 84 000 osób, blisko połowa wszystkich górników w UE. Z 70 kopalni działających na początku lat 90. zostało tylko 18, zaś udział sektora w wartości dodanej brutto w regionie spadł z blisko 25% w 2000 r. do 13% w 2016 r. Płace w górnictwie są wyższe niż w innych sektorach na podobnych stanowiskach, a region ten odnotowuje najwyższy w UE wskaźnik zatrudnienia w produkcji energii elektrycznej z węgla (ponad 1 500 miejsc pracy). Około 18% terytorium Śląska uległo degradacji z powodu działalności sektora węglowego. W związku z transformacją w latach 2000–2017 Śląsk opuściło 4,6% mieszkańców. Prognozy GUS wskazują, że liczba ludności w województwie śląskim względem roku 2018 zmniejszy się o 18,8%, czyli o prawie 850 tys. osób. Należy przy tym zauważyć, że na tle innych województw, województwo śląskie cechuje się ogólną dobrą sytuacją gospodarczą, a wskaźnik PKB per capita wyrażony w standardzie siły nabywczej (PPS) w roku 2017 wynosił 72% średniej UE (przy średniej wartości dla całego kraju wynoszącej 70%).

Zgodnie z danymi Głównego Urzędu Statystycznego, pomimo zmian zachodzących w strukturze gospodarczej regionu, w dalszym ciągu w wytwarzanej wartości dodanej brutto sektor przemysłu ma zdecydowanie silniejszą pozycję niż w kraju ogółem. Jego udział w latach 2009-2016 uległ niewielkiemu zwiększeniu (0,1 p.p.) i wyniósł 42,7% WDB województwa (tzn. o 8,2 p.p. więcej niż w kraju). Wartość produkcji sprzedanej przemysłu w przeliczeniu na 1 mieszkańca była w roku 2016 na najwyższym poziomie w kraju (47,2 tys. zł) i była wyższa od średniej krajowej o 13,5 tys. zł (33,9 tys. zł). Przyrost tej wartości był jednak na jednym z niższych poziomów w Polsce, w porównaniu do roku 2009 zwiększyła się o 33,2%, przy średniej krajowej równej 44,2%.

Trzeba zaznaczyć, że szczególnie w przypadku województwa śląskiego pandemia COVID-19 wywarła znaczący wpływ na funkcjonowanie mieszkańców i gospodarki. Charakterystyka pracy w przemyśle wydobywczym (duża liczba osób pracująca jednocześnie na ograniczonej przestrzeni) przyczyniła się do znaczącej liczby zachorowań wśród górników jak również członków ich rodzin i znajomych. Wymusiło to działania związane ze znacznym ograniczeniem wydobycia i przesunięciem większości pracowników na tzw. świadczenia postojowe. Wygenerowane zostały dodatkowe znaczące koszty przy faktycznym braku lub istotnym ograniczeniu przychodów ze sprzedaży węgla, co biorąc pod uwagę niełatwą sytuację finansową przedsiębiorstw górniczych, powoduje dalsze pogorszenie ich sytuacji. Problemy finansowe przedsiębiorstw wydobywczych odbijają się również będą na kondycji firm z nimi współpracujących jako kooperanci i poddostawcy.

Dolnośląskie

Na Dolnym Śląsku podregion wałbrzyski na poziomie NUTS 3 w przeszłości był bardzo uzależniony od przemysłu wydobywczego węgla kamiennego, zaś obecnie z powodu niedokończonych transformacji gospodarczej notuje niski poziom rozwoju gospodarczego, najwyższą stopę bezrobocia w regionie dolnośląskim, problemy społeczne oraz degradację infrastruktury. Ubóstwo i wyludnienie, niski poziom PKB na mieszkańca, problemy geologiczne i hydrologiczne, związane z podziemnymi obiektami górniczymi, uniemożliwiają efektywny rozwój tego obszaru.

Sektor górniczy dominował w podregionie wałbrzyskim do czasu zakończenia wydobycia węgla w 1998 r. Od tej pory wskaźniki bezrobocia, ubóstwa i wyludnienia (od 2005 r. liczba mieszkańców zmniejszyła się o 4% w ogólnym ujęciu, a o 10% w samym Wałbrzychu) utrzymują się powyżej średnich dla Dolnego Śląska. PKB na mieszkańca w tym podregionie sięga zaledwie 50% średniej dla UE-28, podczas gdy średnia dla Dolnego Śląska w 2017 r. wyniosła 77% (Eurostat), co statystycznie jest drugim wynikiem w kraju (po województwie mazowieckim). Poziom inwestycji jest niski i wydaje się, że podregion ten jest raczej mało atrakcyjny dla inwestorów zagranicznych. Infrastruktura transportowa jest słabo rozwinięta. Kolejnym poważnym problemem jest rekultywacja gruntów i rewitalizacja obszarów zdegradowanych. Podregion wałbrzyski zmagają się też z degradacją istniejącej infrastruktury z powodu problemów geologicznych wynikających z gęstej sieci podziemnych struktur górniczych. W podregionie rozpoczęto przygotowywanie projektów w ramach inicjatywy na rzecz regionów górniczych w okresie transformacji, takich jak np. projekt budowy zakładu produkcji wody dla aglomeracji wałbrzyskiej, wykorzystującego wodę pokopalnianą, oraz projekt budowy ciepłowni wykorzystującej ciepło geotermalne z tych wód.

Obszarem na którym prowadzone jest wydobycie węgla brunatnego jest Bogatynia w podregionie jeleniogórskim, na terenie której znajduje się kopalnia odkrywkowa i elektrownia Turów, która obecnie odpowiedzialna jest za ok. 8% rocznej produkcji energii w Polsce. W przemyśle węglowym w Kopalni i Elektrowni Turów zatrudnionych jest ok. 4 tys. pracowników, a pośrednio oddziałuje on na tysiące mieszkańców powiatu zgorzeleckiego. W przypadku odejścia od wydobycia węgla i przejścia do gospodarki niskoemisyjnej niezbędne będą działania społeczno-gospodarcze, które nie pozwolą na powielenie błędów popełnionych w podregionie wałbrzyskim.

Łódzkie

Łódzkie należy do stosunkowo dobrze rozwiniętych województw, o wysokim udziale przemysłu w wartości dodanej brutto i dynamicznie rosnącym udziale usług. W skali Unii Europejskiej jest to jednak region słabo rozwinięty, nie osiągający 75% poziomu rozwoju UE. W regionie łódzkim (podregion piotrkowski i podregion sieradzki na poziomie NUTS3) znajduje się Zagłębie Górniczo-Energetyczne Bełchatów – Szczerców – Żłoczew, będące rejonem dominacji gospodarki surowcowej opartej na zasobach węgla brunatnego i produkcji energii elektrycznej oraz ciepła. Zakończenie prowadzonej w regionie eksploatacji złóż w polach Bełchatów i Szczerców zaplanowano odpowiednio ok. 2026 i 2038 r. Niepodjęta została dotychczas decyzja o rozpoczęciu eksploatacji złoża Żłoczew, która to decyzja uzależniona jest od wielu czynników, przede wszystkim o charakterze ekonomicznym. Powierzchnia Zagłębia ogółem wynosi 1 878,0 km², tj. 10,0% powierzchni województwa łódzkiego. Na terenie Zagłębia działają Elektrownia Bełchatów i Kopalnia Węgla Brunatnego Bełchatów (jedna z największych w Europie, w 2016 r. - 67% wydobycia krajowego). Elektrownia Bełchatów to jedna z największych elektrowni opalanych węglem brunatnym na świecie oraz największy wytwórca energii elektrycznej w Polsce, produkujący w 2018 r. ok. 22% krajowej energii. Jednocześnie Elektrownia Bełchatów jest największym pojedynczym emitentem gazów cieplarnianych w Europie – roczna emisja wynosi około miliarda ton CO₂ do atmosfery. Ponadto w rejonie leża depresji spowodowanego działalnością Kopalni Węgla Brunatnego Bełchatów występuje problem niedoboru wód. Słabością funkcjonującego zagłębia górniczo-energetycznego jest także brak wsparcia ze strony specjalistycznych jednostek naukowo-badawczych oraz brak odpowiedniego kształcenia na poziomie wyższym. Liczba pracowników Kopalni i Elektrowni „Bełchatów” przekracza 7,7 tys. (Kopalnia – 4728, Elektrownia – 3070), a dodatkowo w firmach współpracujących z tym kompleksem pracuje kilka tys. osób. Odejście od wydobycia węgla brunatnego wygeneruje negatywne konsekwencje dla tych gmin, a szczególnie dla miasta Bełchatowa, które jest miastem-sypialnią dla pracowników Zagłębia

Bełchatowskiego i nie ma dostatecznie rozwiniętej własnej bazy ekonomicznej. Ponadto obszar Zagłębia jest wykluczony z pasażerskich połączeń kolejowych, co znacząco ogranicza jego dostępność transportową.

Lubelskie

Lubelszczyzna jest jednym z relatywnie słabiej rozwiniętych regionów Polski. Poziom i dynamika mierzona wzrostem PKB jest silnie i bezpośrednio powiązana ze specyficzną strukturą gospodarczą regionu, w której dominujący udział ma sektor rolnictwa. Według Eurostatu województwo lubelskie ma najniższy spośród polskich regionów wskaźnik PKB per capita wyrażony w standardzie siły nabywczej (PPS), który w roku 2017 wynosił 48% średniej UE.

Region lubelski jest województwem zasobnym w złoża różnorodnych kopalin. Z punktu widzenia gospodarczego, do najważniejszych należą zasoby węgla kamiennego udokumentowane w Lubelskim Zagłębiu Węglowym (LZW) w 10 złożach, które stanowią blisko 19,3% polskich zasobów bilansowych węgla kamiennego (2017 r.). Obszar do objęcia wsparciem FST w województwie lubelskim został wyznaczony na podstawie łęczyńsko-chełmskiego okręgu górniczo-energetycznego, który jest obszarem funkcjonalnym obejmującym udokumentowane złoża węgla kamiennego położone w środkowej i południowej części Lubelskiego Zagłębia Węglowego. Obszar ten obejmuje części trzech podregionów NUTS 3: lubelskiego, chełmsko-zamojskiego i bialskiego. W ostatnim dziesięcioleciu wydobywanie węgla w LZW zwiększyło się o blisko 63%, co jest tendencją odwrotną niż w kraju.

Podmioty przemysłu górniczego i wydobywczego (obejmującego również inną działalność wydobywczą, nie tylko węgiel) stanowią 0,14% podmiotów gospodarczych regionu ogółem. Pracujący w górnictwie i przemyśle wydobywczym województwa lubelskiego stanowią 0,9% ogółu zatrudnionych w gospodarce regionu, a udział województwa w zatrudnieniu krajowym na poziomie 5,2% w 2017 r. plasuje je na 3. miejscu w kraju (po śląskim i dolnośląskim). Udział województwa w wartości dodanej brutto (WDB) wypracowanej przez sektor górniczy w kraju wyniósł 5,3%, dając regionowi 5. pozycję w Polsce. Udział województwa w WDB wypracowanej przez sektor górniczy w kraju wskazuje, że sektor górnictwa i przemysłu wydobywczego należy uznać za średnio konkurencyjny.

LW Bogdanka SA jest jedynym zakładem górniczym w lubelskim zagłębiu węglowym i ma strategiczny wpływ na funkcjonowanie całego regionu zarówno w aspekcie społecznym, jak i gospodarczym. Na tle całego sektora górnictwa węgla kamiennego w Polsce spółka ta cechuje się dobrą sytuacją finansową i jest rentowna.

Obecny stan zatrudnienia w LW Bogdanka SA to około 5500 osób, w spółkach zależnych to około 2000 osób, a w firmach z nią współpracujących szacowany jest na poziomie około 2000 osób, co oznacza, że szacowana skala osób zależnych od funkcjonowania kopalni w Bogdance włączając w to rodziny pracowników wynosi około 20 tysięcy osób.

Małopolskie

Małopolska jest jednym z najmniejszych regionów w Polsce pod względem powierzchni (12. miejsce, 15,2 tys. km²) natomiast jednym z największych pod względem liczby ludności (4. miejsce, 3,4 mln osób), co powoduje, że jest drugim po województwie śląskim regionem o najwyższej gęstości zaludnienia (224 os/km²), przy jednocześnie niskim poziomie urbanizacji (48,1%). Potencjał gospodarczy województwa liczony wartością wytworzonego PKB lokuje je na 5 miejscu w Polsce (160 mld zł w cenach bieżących, 2017). Największa wartość PKB powstaje w Krakowie i podregionie krakowskim. PKB w przeliczeniu na mieszkańca w 2017r. wyniosło 47 272 zł, tj. 91% średniej dla Polski

(GUS) i 63% średniej dla UE-28 (Eurostat). Atrakcyjność inwestycyjna regionu na tle europejskim określana jest jako niska (klasa D).

Małopolska zajmuje 11. pozycję wśród regionów europejskich pod względem liczby miejsc pracy bezpośrednio związanych z węglem (coal-related direct jobs) i 12. spośród regionów węglowych pod względem ryzyka skutków społeczno-gospodarczych transformacji energetycznej (JRC, 2018). Kopalnie węgla kamiennego zlokalizowane są w obejmującym tereny Polski i Czech Górnośląskim Zagłębiu Węglowym (GZW) w zachodniej części województwa w podregionie oświęcimskim (NUTS 3), a zlokalizowane tam zasoby węgla kamiennego stanowią 22% krajowych zasobów bilansowych i 16,2% przemysłowych. Małopolska Zachodnia (podregion oświęcimski) bezpośrednio przylega do województwa śląskiego. Przemysł węglowy jest tu znaczącym (10,9 tys. osób), a miejscami kluczowym pracodawcą (w powiecie oświęcimskim, w gminie Brzeszcze, w gminie Libiąż). Bezpośrednio w górnictwie działa w podregionie 110 podmiotów gospodarczych, jest 8,5 tys. miejsc pracy. W sektorze węglowym głównymi operatorami są spółki Grupy TAURON - TAURON Wydobycie S.A. oraz TAURON Wytwarzanie S.A., usługi górnicze na rzecz Grupy świadczy też ok. 200 zewnętrznych firm, głównie z obszaru woj. śląskiego i małopolskiego. Ok. 5,1% wszystkich dokumentów podatkowych dla małopolskich pracowników pochodzi od płatników z województwa śląskiego – co świadczy o silnych powiązaniach gospodarczych i potencjalnym silnym wpływie zmian w obrębie całego GZW na sytuację w województwie małopolskim, a szczególnie w podregionie oświęcimskim, gdzie udział osób zatrudnionych u śląskich pracodawców waha się zależnie od powiatu od 9,2 do 33,5% (2019). PKB w przeliczeniu na mieszkańca jest w podregionie oświęcimskim na niskim poziomie 39 770 zł/mieszk. (2017), co w połączeniu z ujemnym saldem migracji (-1,5/1000 osób, 2019), starzeniem się społeczeństwa, brakiem miejsc pracy wysokiej jakości oraz odpływem młodych i wykształconych osób pokazuje niestabilność i zagrożenia dla ścieżki rozwoju społeczno-gospodarczego podregionu. W ostatnich latach w podregionie oświęcimskim funkcjonowały 3, a obecnie 2 kopalnie węgla kamiennego – ZG Brzeszcze i ZG Janina (TAURON Wydobycie S.A., łączne wydobycie ponad 2,3 mln ton/rok). Trzecia z kopalń - KWK Siersza w Trzebini - została zamknięta w 2001 r. Dodatkowo wyłączony z produkcji w 1995 r. został Oddział KWK Brzeszcze Wschód/Jawiszowice., a w 2005 r. wyłączony z eksploatacji został Ruch II KWK Janina. Proces likwidacji nie został jeszcze zakończony. O ile można powiedzieć, że relatywnie niewielkie były dotychczas skutki restrukturyzacji dla rynku pracy chociaż poziom bezrobocia w podregionie utrzymuje się powyżej średniej dla województwa (część zwolnionych pracowników skorzystała z możliwości przejścia na emeryturę, część została przeniesiona do pracy na innych stanowiskach, część trafiła na otwarty rynek pracy), o tyle zdecydowanie trudniejsza jest sytuacja środowiskowa. Znaczna część terenów pogórnich wymaga rekultywacji, pozostały niezagospodarowane lub zostały zagospodarowane w sposób tymczasowy i chaotyczny. Jednym z podstawowych wyzwań stojących przed regionem pozostaje rewitalizacja dawnych terenów pogórnich, które potencjalnie można przekształcić np.: w atrakcyjne tereny rekreacyjne, zielone, przeznaczone pod nowoczesną działalność gospodarczą, farmy OZE oraz aktywność kulturalno-społeczną.

W Małopolsce Zachodniej zlokalizowana jest jedna z czterech małopolskich elektrowni węglowych - Elektrownia Tauron Siersza w Trzebini. Właściciel Grupa Tauron zapowiada tu do końca 2025r. wyłączenie 2 bloków opalanych węglem po 153 MW oraz do końca 2020 r. 2 bloków klasy 120MW. Pozostałe małopolskie elektrownie zlokalizowane są w Skawinie, Krakowie i Andrychowie.

Wielkopolskie

Województwo wielkopolskie jest to drugie co do wielkości (29,8 tys. km²) i trzecie pod względem liczby mieszkańców (3,5 mln osób) województwo w Polsce. Zalicza się ono do najlepiej rozwiniętych

gospodarczo regionów w naszym kraju. Według Eurostatu województwo wielkopolskie ma trzeci w Polsce (po województwie mazowieckim i dolnośląskim) wskaźnik PKB per capita wyrażony w standardzie siły nabywczej (PPS), który w roku 2017 wynosił 76% średniej UE. Transformacja energetyczna i jej efekty dotyczyć będą obszaru Wielkopolski Wschodniej, związanej od dziesięcioleci z wydobyciem węgla brunatnego.

W Wielkopolsce Wschodniej (podregion koniński na poziomie NUTS 3) przy wydobyciu węgla brunatnego i produkcji energii elektrycznej pracuje 6 000 osób. Na obszarze podregionu konińskiego struktura gospodarki charakteryzuje się wysokim stopniem specjalizacji ukierunkowanej na działalności dotyczące przemysłu wydobywczego i energetycznego oraz działalności towarzyszących, będącej konsekwencją eksploatacji złóż węgla brunatnego wydobywanego w Zagłębiu Konińskim, obejmującym kopalnie Konin i Adamów oraz Zespół Elektrowni Pątnów-Adamów-Konin S.A. (ZE PAK).

Struktura zatrudnienia i bezrobocia w Wielkopolsce Wschodniej wskazuje na to, że region od kilkadziesiąt lat był i wciąż w większości jest zależny od prosperowania tutejszych kopalni oraz elektrowni. Branża górniczo-energetyczna w obecnym kształcie nadal gwarantuje dobrze opłacane miejsca pracy oraz stanowi ważne źródło dochodów dla gmin. Trzeba przy tym zauważyć, że pomimo tego, że stopa bezrobocia w Wielkopolsce z roku na rok się zmniejsza i jest jedną z najniższych w Polsce, podregion Wielkopolski Wschodniej zamieszkuje nadal najwięcej osób bezrobotnych w całym województwie – w końcu grudnia 2019 r. stopa bezrobocia rejestrowanego w województwie wielkopolskim wyniosła 2,8%, natomiast najwyższą stopę bezrobocia odnotowano w powiecie konińskim (8,5%).

Odejście od wydobycia węgla brunatnego może wymagać zastosowania środków mających na celu tworzenie nowych miejsc pracy w sektorach innych niż górnictwo i produkcja energii elektrycznej oparta na węglu brunatnym. Przejście przez przedsiębiorstwa energetyczne na energetykę odnawialną przy produkcji energii elektrycznej nie pozwoli na utrzymanie obecnego stanu zatrudnienia – szacunki prezentowane przez zaangażowane w produkcję energii i proces transformacji energetycznej instytucje i podmioty gospodarcze wskazują, że utrzymanych w „zielonej energetyce” przez dotychczasowych producentów energii może być ok 20% obecnych miejsc pracy. Jednocześnie kopalnie odkrywkowe węgla brunatnego stwarzają też zagrożenia dla środowiska, takie jak obniżenie poziomu wód gruntowych i susze.

Zakres interwencji

Przed zidentyfikowanymi regionami stoi szereg wyzwań, aczkolwiek odmienne potrzeby każdego z regionów wymagają prowadzenia dopasowanych działań. Wyzwania te, a w ślad za nimi zakres koniecznego wsparcia dotyczą przede wszystkim uniezależnienia gospodarki regionalnej od przemysłu wydobywczego węgla kamiennego i brunatnego poprzez dywersyfikację, modernizację i zwiększenie jej atrakcyjności, podniesienie jakości życia oraz niedopuszczenie do rozwinięcia niepożądanych efektów społecznych. Chodzi tu przede wszystkim o takie cele i działania jak:

- utrzymanie i docelowo podniesienie stopy zatrudnienia poprzez tworzenie nowych miejsc pracy w sektorach innych niż górnictwo i energetyka konwencjonalna;
- tworzenie i rozwijanie innowacyjnych przedsiębiorstw i sektorów aktywności gospodarczej oraz stwarzanie nowych możliwości rozwoju dla istniejących przedsiębiorstw;
- zmiana i podnoszenie kwalifikacji pracowników;
- rekultywacja i rewaloryzacja terenów pogórnicznych i poprzemysłowych zdegradowanych z powodu problemów geologicznych i hydrologicznych związanych z podziemnymi obiektami górniczymi oraz wymagających rekultywacji i dekontaminacji;
- przeciwdziałanie wyludnianiu się terenów pogórnicznych i degradacji społeczno-gospodarczej tych obszarów;

- podniesienie dostępności usług publicznych;
- poprawa jakości powietrza;
- rozwój gospodarki o obiegu zamkniętym;
- redukcja zagrożeń dla środowiska takich, jak obniżenie poziomu wód gruntowych czy susze.

W ramach zakresu interwencji FST wyodrębnione zostaną również środki przeznaczone na wsparcie w ramach pomocy technicznej.

Zakres wsparcia z FST będzie różnicowany stosownie do specyficznych potrzeb i potencjałów poszczególnych podregionów na podstawie terytorialnych planów sprawiedliwej transformacji odnoszących się do obszarów na poziomie NUTS3. TPST będą określać kompleksową i spójną wizję transformacji obszaru bez zawężania swojej interwencji wyłącznie do CP6 i środków pochodzących z Funduszu na rzecz Sprawiedliwej Transformacji i pozostałych filarów Mechanizmu Sprawiedliwej Transformacji. Co do zasady TPST powinny uwzględniać inne niż FST komplementarne źródła finansowania w szczególności pochodzące z EFRR, EFS+, FS w ramach programów polityki spójności oraz środki krajowe.. Na poziomie gminnym możliwe będzie przygotowanie nieobligatoryjnych planów transformacji nakierowanych na poziom lokalny, które jednocześnie w swoich założeniach wpisują się będą w działania określone w terytorialnych planach sprawiedliwej transformacji. Resort obsługujący dział administracji rozwój regionalny poza ustanowieniem Instytucji Zarządzającej będzie na poziomie strategicznym instytucjonalnie koordynował i monitorował przygotowanie oraz realizację terytorialnych planów sprawiedliwej transformacji. W celu lepszej koordynacji i zapewnienia komplementarności wsparcia powinien powstać Komitet koordynacyjny składający się z przedstawicieli Instytucji Zarządzającej i Pośredniczących, resortów zaangażowanych w proces transformacji oraz partnerów społecznych i gospodarczych.

Podjęcie terytorialne

Interwencja w ramach przedmiotowego celu dotyczy sześciu obszarów górniczych i pogórnich, tj. województwa śląskiego, wielkopolskiego, dolnośląskiego, łódzkiego, lubelskiego i małopolskiego. Jednocześnie, z uwagi na fakt, że w województwie śląskim skala wyzwań związanych z transformacją energetyczną jest największa, a region ten został wskazany w KSRR jako OSI, oprócz dedykowanego wsparcia w ramach CP6, należy zapewnić dla województwa śląskiego komplementarne wsparcie w ramach interwencji w zakresie CP1-5 zbieżnego z celami rządowego „Programu dla Śląska” (projekt strategiczny SOR):

Wparcie powinno się odbywać m.in. poprzez preferencje w wyborze projektów lub dedykowane konkursy/nabory dla województwa śląskiego w programach polityki spójności.

Efektywna realizacja zadań finansowanych ze środków FST może wymagać zawierania przez zainteresowane jst porozumień służących realizacji zapisów terytorialnych planów sprawiedliwej transformacji.

Oczekiwane rezultaty

Dzięki wsparciu z FST planuje się uzyskać następujące rezultaty:

- modernizacja rynków pracy obszarów „transformacji górniczej” rozumiana jako tworzenie miejsc pracy w sektorach nie związanych z sektorem górniczym oraz energetyki konwencjonalnej;
- regeneracja i rekultywacja terenów pogórnich i przemysłowych;
- utrzymanie (lub zwiększenie) poziomu aktywności zawodowej mieszkańców obszarów „transformacji górniczej”.

CP6. Wkład do UP przekazywanej do KE

Poniższy tekst będzie tekstem źródłowym do wzoru Umowy Partnerstwa w części odpowiadającej wymogom art. 8 (a), tj. (a) the selected policy objectives and the specific objective of the JTF indicating by which of the funds covered by the Partnership Agreement and programmes they will be pursued and a justification thereto, taking into account relevant country-specific recommendations, the National Energy and Climate Plan, the principles of European Pillar of Social Rights, and where relevant, regional challenges.

Polskie regiony górnicze zmagają się z różnymi wyzwaniami związanymi z transformacją. Dotyczy to w szczególności województw: śląskiego, wielkopolskiego, dolnośląskiego, łódzkiego, lubelskiego i małopolskiego. W skali UE regionem węglowym zatrudniającym największą liczbę osób w kopalniach jest województwo śląskie (ponad 84,7 tys. osób w 2018 roku wg GUS). Choć w ostatnich latach poczyniono znaczne postępy w procesie przechodzenia z zależności od wydobycia węgla na dywersyfikację opartą na innych sektorach działalności gospodarczej, społeczności regionów górniczych nadal odczuwać będą bezpośrednie skutki tej transformacji w nadchodzących latach. Wyzwania transformacji, z jakimi zmagają się te regiony, zależą od specyficznych warunków lokalnych i od etapu odchodzenia od gospodarki opartej na węglu. Łagodzenie skutków procesów transformacji w ramach interwencji Funduszu na rzecz Sprawiedliwej Transformacji (FST) wpisuje się w Cel szczegółowy I SOR oraz w Cel II SOR. Jednocześnie planowana interwencja z FST przyczynić się będzie do realizacji założeń zawartych w Krajowym Planie na rzecz Energii i Klimatu, szczególnie w zakresie realizacji wymiaru „obniżenie emisyjności”, „efektywność energetyczna” oraz „badania naukowe, innowacje i konkurencyjność”.

Przed zidentyfikowanymi regionami stoi szereg wyzwań, aczkolwiek odmienne potrzeby każdego z regionów wymagają dopasowanych działań. Wyzwania te, a w ślad za nimi zakres koniecznego wsparcia dotyczą przede wszystkim uniezależnienia gospodarki regionalnej od przemysłu wydobywczego węgla kamiennego i brunatnego poprzez dywersyfikację, modernizację i zwiększenie jej atrakcyjności, podniesienie jakości życia oraz niedopuszczenie do rozwinięcia niepożądanych efektów społecznych. Chodzi tu przede wszystkim o takie cele i działania jak: 1) utrzymanie i docelowo podniesienie stopy zatrudnienia poprzez tworzenie nowych miejsc pracy w sektorach innych niż górnictwo i energetyka konwencjonalna; 2) tworzenie i rozwijanie innowacyjnych przedsiębiorstw i sektorów aktywności gospodarczej oraz stwarzanie nowych możliwości rozwoju dla istniejących przedsiębiorstw; 3) zmiana i podnoszenie kwalifikacji pracowników oraz nowych możliwości dla przedsiębiorstw; 4) zwiększenie atrakcyjności inwestycyjnej oraz podniesienie poziomu inwestycji; 5) podniesienie jakości terenów pogórnich i poprzemysłowych zdegradowanych z powodu problemów geologicznych i hydrologicznych związanych z podziemnymi obiektami górniczymi oraz wymagających rekultywacji i dekontaminacji; 6) przeciwdziałanie wyludnianiu się terenów pogórnich i degradacji społeczno-gospodarczej tych obszarów; 7) podniesienie dostępności usług publicznych; 8) poprawa jakości powietrza i rozwój gospodarki o obiegu zamkniętym; 9) redukcja zagrożeń dla środowiska, takich jak obniżenie poziomu wód gruntowych czy susze.

W wyniku wsparcia zakłada się osiągnięcie następujących rezultatów: modernizacja rynków pracy obszarów „transformacji górniczej” rozumiana jako tworzenie miejsc pracy w sektorach nie związanych z sektorem górniczym oraz energetyki konwencjonalnej; regeneracja i rekultywacja terenów pogórnich i poprzemysłowych; utrzymanie (lub zwiększenie) poziomu aktywności zawodowej mieszkańców obszarów „transformacji górniczej”.

2. EFEKTYWNOŚĆ I SKUTECZNOŚĆ

2.1 Układ programów realizujących Umowę Partnerstwa

W ramach Umowy Partnerstwa na lata 2021-2027 kontynuowana będzie realizacja dotychczasowych krajowych oraz regionalnych programów. Ponadto, realizowany będzie program finansowany ze środków Funduszu Sprawiedliwej Transformacji (CP6) z instytucją zarządzającą na poziomie krajowym oraz istotną rolę Urzędów Marszałkowskich w jego wdrażaniu, tj. pełniących rolę instytucji pośredniczących z przypisanymi kopertami regionalnymi, a także uwzględniający rolę kluczowych resortów związanych z transformacją energetyczną.

Poniższy diagram przedstawia dotychczasowe nazwy skrótowe przedmiotowych programów, które będą zastąpione nowym oznaczeniem programów.

- **Program w zakresie infrastruktury transportu, energetyki, środowiska, zdrowia, kultury; CP 2, 3, 4, (obecny PO IiŚ).** Program będzie finansowany z FS oraz EFRR i będzie obejmował następujący zakres: ochrona środowiska, przystosowanie do zmian klimatycznych, gospodarcze wykorzystanie zasobów środowiskowych, gospodarka o obiegu zamkniętym, efektywność energetyczna, wsparcie produkcji energii z odnawialnych źródeł, wsparcie infrastruktury energetycznej i systemów smart, rozwój infrastruktury transportowej (drogowej i kolejowej, intermodalnej, lotniczej, morskiej, śródlądowej), niskoemisyjnego transportu miejskiego, ograniczenie emisji ze źródeł mieszkalnych, zmniejszenie emisyjności sektora transportu, wzmocnienie infrastruktury ochrony zdrowia, działania w zakresie kultury i turystyki.
- **Program w zakresie badań, rozwoju oraz innowacyjności, CP 1 (obecny PO IR).** Program będzie finansowany z EFRR i będzie obejmował następujący zakres: zwiększenie potencjału w zakresie badań i innowacji oraz wykorzystywanie zaawansowanych technologii, w tym kompetencji i umiejętności dla innowacji oraz systemu ochrony własności intelektualnej, wsparcie działalności B+R przedsiębiorstw i konsorcjów z ich udziałem, wsparcie etapu wdrażania wyników prac B+R, wsparcie mechanizmów dyfuzji wiedzy w gospodarce (transfer technologii), rozwój potencjału sektora venture capital, rozwój nowych modeli biznesowych na rzecz transformacji w kierunku gospodarki o obiegu zamkniętym, transformacja modeli biznesowych polskich przedsiębiorstw w kierunku określanym jako Przemysł 4.0 oraz rozwój kompetencji i umiejętności (w tym zawodowych) wspierających transformację gospodarczą, tym m. in. ekoprojektowanie, a także internacjonalizację polskich przedsiębiorstw.
- **Program w zakresie rozwoju cyfrowego, CP 1, 3 (obecny PO PC).** Program będzie finansowany z EFRR i będzie obejmował następujący zakres: cyfrowe kompetencje pracowników instytucji publicznych, cyberbezpieczeństwo, e-usługi sektora publicznego i prywatnego, cyfryzację

back-office administracji publicznej, zwiększenie dostępności danych cyfrowych o wysokim potencjale wykorzystania, zwiększenie potencjału i wykorzystywania zaawansowanych technologii cyfrowych, w tym zastosowań analizy wielkich zbiorów danych, zwiększenie dostępu do usług ultra-szybkiego szerokopasmowego Internetu, wsparcie rozwiązań informatycznych i technologicznych problemów społeczno-gospodarczych, budowę potencjału centrów innowacji cyfrowych dla e-administracji (DIH).

- **Program w zakresie rozwoju kapitału ludzkiego, CP 4 (obecny PO WER).** Program będzie finansowany z EFS+ i będzie obejmował następujący zakres: rynek pracy, zasoby ludzkie, edukację i kwalifikacje, włączenie i integrację społeczną, ochronę zdrowia, innowacje społeczne, rozwój ekonomii społecznej i usług społecznych.
- **Program w zakresie wschodniej Polski, CP 1, 2, 3, 4 (obecny PO PW).** Program będzie finansowany z EFRR i będzie obejmował następujący zakres: wsparcie rozwoju przedsiębiorczości, rozwój i modernizacja systemu dystrybucji energii, adaptacja do zmian klimatu i ochrona przyrody, zrównoważona mobilność miejska, gospodarka o obiegu zamkniętym, zwiększenie dostępności transportowej (drogowej i kolejowej), miejsca aktywności społecznej oraz produkty turystyczne, wsparcie podmiotów świadczących usługi sanatoryjne/uzdrowiskowe. Programem będą objęte w dalszym ciągu słabiej rozwinięte województwa wschodniej Polski: warmińsko-mazurskie, podlaskie, lubelskie, świętokrzyskie i podkarpackie oraz znajdująca się w podobnej sytuacji, wyodrębniona na poziomie NUTS2, jednostka statystyczna – region mazowiecki regionalny.
- **Program w zakresie pomocy najbardziej potrzebującym⁸², CP 4 (PO PŻ).** Program będzie finansowany z EFS+ i będzie obejmował następujący zakres: pomoc żywnościowa lub podstawowa pomoc materialna oraz działania w obszarze włączenia społecznego, tzw. działania towarzyszące dla osób najbardziej potrzebujących służące zwiększeniu samodzielności osób zagrożonych ubóstwem i wykluczeniem społecznym.
- **Program Pomoc Techniczna dla Funduszy Unii Europejskiej (obecny PO PT).** Program będzie finansowany z EFRR i będzie obejmował m.in. wsparcie instytucji systemu wdrażania programów w perspektywie 2021-2027, działania wzmacniające potencjał beneficjentów Funduszy Europejskich oraz przedsięwzięcia koordynacyjne np. w obszarze Funduszy Europejskich, a także koordynacji strategicznej i zarządczej UP.
- **Program dla FST, CP 6.** Program będzie współfinansowany z FST i będzie obejmował działania mające na celu łagodzenie skutków transformacji branży paliw kopalnych w kierunku gospodarki neutralnej klimatycznie. Program będzie wspierał działania takie jak: zmiany profilu gospodarczego, wzrost innowacyjności i rozwój MŚP pozwalający na tworzenie nowych, trwałych miejsc pracy, wzrost gospodarczy oparty o wiedzę, zmiany kwalifikacji i aktywne przeciwdziałanie bezrobociu, rekultywacja terenów pogórnich dla poprawy atrakcyjności inwestycyjnej, cyfryzacja, wspieranie zrównoważonej mobilności oraz wspieranie działań związanych z edukacją i włączeniem społecznym na obszarach i w zakresie wskazanym w terytorialnych planach sprawiedliwej transformacji. Program będzie realizowany w

⁸² W perspektywie finansowej 2014-2020 program ten jest finansowany z FEAD i nie stanowi elementu Umowy Partnerstwa. W perspektywie 2021-2027 FEAD został połączony z EFS+ i stąd wśród programów uwzględnionych w UP program skierowany do osób najbardziej potrzebujących będący kontynuacją obecnego programu finansowanego z FEAD. Na ten cel będzie przeznaczony 2% zasobów EFS+.

województwach: dolnośląskim, śląskim i wielkopolskim, a także łódzkim, lubelskim i małopolskim. Ponadto realizowane będą z poziomu krajowego projekty systemowe lub o charakterze ponadregionalnym.

- **Program w zakresie rybnactwa i morza, CP 2, 5 (obecny PO Ryby).** Program będzie wdrażał środki z Europejskiego Funduszu Morskiego i Rybackiego w następującym zakresie: wsparcie zrównoważonego rybołówstwa i ochrony żywych zasobów morza, bezpieczeństwo żywnościowe, poprawa skuteczności międzynarodowego zarządzania oceanami, ochrona, bezpieczeństwo oraz czystość mórz i oceanów, a także zrównoważone zarządzanie nimi, rozwój zrównoważonej niebieskiej gospodarki oraz wsparcie dobrobytu społeczności nadbrzeżnych z wykorzystaniem narzędzia RLKS.

- **16 regionalnych programów , CP 1, 2, 3, 4, 5, zarządzanych przez samorządy województw.**

Programy będą finansowane z EFRR oraz EFS+. Wysokość środków przeznaczonych na realizację programu, jak też jego zakres są przedmiotem negocjacji kontraktu programowego zarządu województwa z ministrem właściwym ds. rozwoju regionalnego. Kontrakt programowy wskazuje m.in. maksymalną kwotę dofinansowania programu środkami pochodzącymi z Funduszy UE lub z budżetu państwa oraz minimalną kwotę wkładu krajowego niezbędną do jego realizacji, którą zapewnia samorząd województwa ze środków własnych lub środków beneficjentów tego programu. W zakresie skali i warunków finansowania projekt kontraktu programowego jest uzgadniany z ministrem właściwym ds. finansów publicznych. Zakres interwencji wynika ze Strategii Rozwoju Województwa i jest wypracowany w ramach powołanych przez zarząd województwa grup roboczych, reprezentujących różne sektory i interesariuszy. Celem indywidualnych negocjacji kontraktu jest jak najlepsze dopasowanie interwencji programów do zdiagnozowanych potrzeb i potencjałów regionów. Przedmiotem interwencji programów regionalnych są inwestycje m.in. w prowadzenie oraz wdrożenia działalności badawczo-rozwojowej przedsiębiorstw, wsparcie MŚP, e-usługi publiczne szczebla regionalnego i lokalnego, klastry, rozwój OZE, efektywność energetyczną, przystosowanie do zmian klimatu, ochronę terenów cennych ze względu na przyrodę, retencję wody, gospodarkę wodno-ściekową, odpadową, regionalną infrastrukturę transportową i tabor, infrastrukturę w zakresie kultury i turystyki, aktywizację zawodową, podnoszenie kwalifikacji, usługi środowiskowe: społeczne, opieki długookresowej i psychiatrycznej, e-usługi, integrację społeczną, wsparcie podmiotów ekonomii społecznej, edukację na potrzeby rynku pracy, profilaktykę w ochronie zdrowia, standardy usług w zakładach leczniczych, integrację imigrantów i Romów;

- **Programy Interreg** z udziałem Polski będą realizowane w ramach trzech komponentów:
 - współpracy transgranicznej regionów państw sąsiadujących ze sobą,
 - współpracy transnarodowej kilku / kilkunastu państw w danym regionie Europy,
 - współpracy międzyregionalnej obejmującej cały obszar UE,

Polska będzie uczestniczyć w dziewięciu programach transgranicznych, dwóch transnarodowych i czterech programach współpracy międzyregionalnej.

Dzięki działaniom w ramach współpracy transgranicznej Interreg granice dzielące państwa stają się mniej widoczne i uciążliwe. Dzieje się tak przez realizację wspólnych przedsięwzięć ukierunkowanych m.in. na rozwój infrastruktury drogowej i turystycznej, ochronę dziedzictwa naturalnego, współpracę w dziedzinie edukacji, czy wspólne inicjatywy instytucji publicznych z sąsiadującymi regionów.

Realizowane będą programy: Polska-Saksonia, Polska-Słowacja, Południowy Bałtyk, Polska-Białoruś-

Ukraina, Polska-Rosja, Meklemburgia Pomorze Przednie / Brandenburgia – Polska, Brandenburgia – Polska, Czechy – Polska, Litwa – Polska.

Programy współpracy transnarodowej Interreg pozwalają przewyższać wyzwania o znaczeniu ponadregionalnym i niwelować bariery rozwojowe współpracujących obszarów. Polska bierze udział w programach: Region Morza Bałtyckiego i Europa Środkowa. Wspólne inicjatywy na poziomie kilku / kilkunastu państw przynależnych do danego obszaru geograficznego sprzyjają częstszym kontaktom międzynarodowym, wymianie wiedzy i doświadczeń oraz mobilności mieszkańców Unii Europejskiej.

Polska uczestniczy także w programie współpracy międzyregionalnej Interreg EUROPA, w którym biorą udział wszystkie kraje UE oraz Szwajcaria i Norwegia. Dostęp do wiedzy i dobrych praktyk sprawdzonych w innych krajach, a także wspólne przedsięwzięcia realizowane w międzynarodowych partnerstwach mają wpływ na kształtowanie regionalnych polityk publicznych.

Programami współpracy międzyregionalnej z udziałem Polski są również: ESPON (współpraca i wymiana doświadczeń między podmiotami odpowiedzialnymi za polityki publiczne), URBACT (wsparcie zrównoważonego rozwoju obszarów miejskich) oraz INTERACT (poprawa zdolności instytucjonalnych, w tym szkolenia, dla podmiotów realizujących programy Interreg).

Decyzje dotyczące szczegółowych zakresów tematycznych wsparcia w każdym programie są podejmowane na forum międzynarodowych grup roboczych odpowiedzialnych za ich przygotowanie.

2.2 Instrumenty terytorialne- założenia funkcjonowania

W perspektywie finansowej 2021-2027 będą wykorzystywane wszystkie, określone w rozporządzeniu ogólnym, instrumenty terytorialne, tj: zintegrowane inwestycje terytorialne ZIT (art. 24 rozporządzenia ogólnego), rozwój lokalny kierowany przez społeczność – RLKS (art. 25-28 rozporządzenia ogólnego) oraz inne instrumenty terytorialne (IIT).

Instrumenty terytorialne mogą być zastosowane do realizacji działań wynikających ze strategii terytorialnych i lokalnych strategii spełniających warunki wynikające rozporządzenia ogólnego w ramach wszystkich celów polityki – nie są one przypisane wyłącznie do interwencji CP 5, jednak w CP 5 ich zastosowanie jest obowiązkowe.

Co najmniej 8% alokacji EFRR będzie przeznaczona na zrównoważony rozwój obszarów miejskich, wdrażany poprzez instrumenty terytorialne. Dotyczy to interwencji z poziomu krajowego i regionalnego łącznie. Minimalna kwota w ramach RPO przeznaczona na ten cel zostanie uzgodniona we właściwym kontrakcie programowym.

Na jednym obszarze może funkcjonować więcej niż jeden instrument terytorialny, jeżeli zapewniona zostanie komplementarność podejmowanych działań i spełniona zasada o zakazie podwójnego finansowania.

2.2.1. Zintegrowane Inwestycje Terytorialne

Istotą ZIT w perspektywie 2021-2027 jest realizacja partnerskich projektów przyczyniających się do rozwiązywania problemów i wspólnego bądź skoordynowanego zaspakajania potrzeb obszaru objętego ZIT. Instrument ten będzie wykorzystywany do wspierania miejskich obszarów funkcjonalnych (dalej: MOF), wskazanych przez władze samorządowe w strategii rozwoju województwa (dalej: SRW). ZIT będzie obejmował także obszary wiejskie powiązane funkcjonalnie z ośrodkami miejskimi realizującymi ZIT.

Warunkiem realizacji ZIT dla MOF miast wojewódzkich (OSI o znaczeniu regionalnym) jest przygotowanie strategii rozwoju ponadlokalnego (o której mowa w nowelizacji ustawy z dnia 6 grudnia 2006 r. o zasadach prowadzenia polityki rozwoju z dnia 15 lipca 2020 r. (Dz. U. 2020 poz. 1378) dla całego obszaru MOF. Strategia rozwoju ponadlokalnego może pełnić funkcję Planu działań ZIT.

W przypadku miast średnich tracących funkcje społeczno-gospodarcze, dla których w SRW wyznaczono MOF, warunek ten będzie miał charakter fakultatywny. Premiowane będą te partnerstwa, które przygotowują strategię rozwoju ponadlokalnego. Zmiany dotyczące miejskich obszarów funkcjonalnych wskazanych do realizacji ZIT są wprowadzane do SRW w drodze uchwały właściwego organu województwa (zarządu województwa lub sejmiku województwa) za zgodą ministra właściwego ds. rozwoju regionalnego.

Warunki realizacji ZIT

A. Zawiązanie zinstytucjonalizowanej formy partnerstwa (powołanie Związku ZIT)
Jednym z warunków realizacji ZIT jest zawiązanie zinstytucjonalizowanej formy partnerstwa – tzw. Związku ZIT. Związki ZIT będą pełniły funkcję wspólnej reprezentacji władz miast i obszarów powiązanych z nimi funkcjonalnie wobec władz krajowych i regionalnych. Podstawowym zadaniem Związku ZIT jest kreowanie polityki rozwoju na obszarze realizacji ZIT i koordynowanie realizacji projektów wynikających z planu działań ZIT, w tym poszukiwanie zewnętrznych źródeł jego finansowania, nie tylko z alokacji dedykowanej instrumentowi ZIT w ramach EFRR i EFS+ lub FS. Możliwe są cztery formy partnerstwa:

- stowarzyszenie jednostek samorządu terytorialnego;
- porozumienie międzygminne;
- związek międzygminny, powiatowy lub powiatowo-gminny;
- związek metropolitalny województwa śląskiego.

Wybrana forma prawna powinna być ściśle powiązana z zakresem zadań, jakie poszczególne JST chciałyby wspólnie realizować w obszarze funkcjonalnym.

B. Przygotowanie Planu działań ZIT

Podstawowym dokumentem realizacji działań realizowanych w formule ZIT jest Plan działań ZIT, który pełni rolę strategii terytorialnej, o której mowa w art. 23 rozporządzenia ogólnego.

Plan działań ZIT powinien w szczególności zawierać:

- syntezę diagnozy obszaru realizacji ZIT wraz z analizą problemów, potrzeb i potencjałów rozwojowych;
- cele, jakie mają być zrealizowane w ramach ZIT, ze wskazaniem podejścia zintegrowanego, oczekiwanych wskaźników rezultatu i produktu, powiązania z właściwym programem;
- listę projektów wraz z informacją na temat sposobu ich wyboru oraz powiązania z innymi projektami;
- źródła finansowania;
- warunki i procedury obowiązujące w realizacji Planu działań ZIT;
- opis procesu zaangażowania partnerów społeczno-gospodarczych oraz właściwych podmiotów reprezentujących społeczeństwo obywatelskie, podmiotów działających na rzecz ochrony środowiska oraz podmiotów odpowiedzialnych za promowanie włączenia społecznego, praw podstawowych, praw osób niepełnosprawnych, równości płci i niedyskryminacji w pracach nad przygotowaniem i wdrażaniem Planu działań ZIT oraz sprawozdanie z jego konsultacji społecznych.

JST wchodzące w skład Związku ZIT, które posiadają lub zamierzają przygotować strategię rozwoju ponadlokalnego, będą mogły nie przygotowywać oddzielnego dokumentu dla realizacji ZIT, a jedynie przygotować dodatkową część wdrożeniową strategii rozwoju ponadlokalnego koncentrującą się na realizacji ZIT, która będzie spełniała wszystkie powyższe warunki dla planu działań ZIT. Tym samym, posiadana przez nie strategia rozwoju ponadlokalnego będzie pełniła funkcję planu działań ZIT.

Możliwe jest również przygotowanie Planu ZIT jako dokumentu wdrożeniowego do strategii ponadlokalnej, zawierającego niezbędne elementy Planu nieujęte w strategii.

Plan działań ZIT powinien być uzgodniony z właściwą instytucją zarządzającą programem. Związek ZIT powinien uzyskać potwierdzenie możliwości finansowania wskazanych w Planie projektów ze środków programu. W przypadku, gdy projekty lub przedsięwzięcia wynikające z Planu działań ZIT mają być współfinansowane również ze środków krajowego programu, wymagana jest dodatkowo opinia ministra właściwego ds. rozwoju regionalnego pod kątem zgodności Planu działań ZIT z UP.

C. Finansowanie Planu działań ZIT

Projekty wynikające z Planu działań ZIT mogą być finansowane ze środków regionalnego programu zarówno z EFRR, jak i EFS+ w ramach wydzielonych działań. Dodatkowym źródłem wsparcia planów działań ZIT mogą być środki krajowych programów, w szczególności w obszarach wskazanych w pkt. D.

D. Zakres tematyczny ZIT

Projekty ZIT mogą realizować wszystkie cele polityki spójności wskazane w rozporządzeniu ogólnym. Działania ZIT w ramach CP 1-4 wliczają się do koncentracji tematycznej. Działania w CP 5 dotyczą w tym przypadku wyłącznie interwencji właściwej dla CP5.

Interwencja wdrażana w ramach Planów działań ZIT w perspektywie finansowej 2021-2027 powinna mieć charakter ponadlokalny służąc wzmocnieniu relacji funkcjonalnych i w szczególności będzie ukierunkowana na:

- i. Rozwój zrównoważonego transportu publicznego łączącego miasto i jego obszar funkcjonalny – realizacja projektów dotyczących np. zakupu lub modernizacji taboru na potrzeby czystej komunikacji miejskiej wraz z budową i przebudową niezbędnej infrastruktury na jego potrzeby, rozwój e-usług w obszarze komunikacji miejskiej (np. wprowadzenie zintegrowanych kart miejskich), udogodnienia dla podróży multimodalnych i mobilności pracowników (m.in. budowa systemów „parkuj i jedź”, parkingów rowerowych), realizacja innowacyjnych transportowych systemów informacji i zarządzania ruchem, ograniczenie i uspokajanie ruchu samochodowego w centrach miast, budowa ścieżek rowerowych dla celów komunikacyjnych (CP 3 – kody interwencji: 066, 069, 070 i 072 w zakresie kolei aglomeracyjnej oraz 073, 074, 075 i 076).
- ii. Poprawę stanu środowiska przyrodniczego na obszarze funkcjonalnym miasta, szczególnie w zakresie jakości powietrza – realizacja projektów w zakresie gospodarki odpadami i oczyszczania ścieków oraz działania służące ograniczeniu niskiej emisji, w tym wymiana źródeł ciepła na bardziej ekologiczne (CP 2 – kody interwencji: 035, 036, 037, 038 i 039).
- iii. Zwiększenie efektywności energetycznej w obszarze funkcjonalnym – realizacja projektów w zakresie inteligentnych systemów dystrybucji energii, wysokosprawnej kogeneracji, systemów ciepłowniczych, kompleksowej modernizacji energetycznej w budynkach mieszkaniowych, w tym termomodernizacja budynków (CP 2 – kody interwencji: 033 i 034).
- iv. Wsparcie rozwoju kształcenia i szkolenia zawodowego w odpowiedzi na potrzeby i wyzwania rynku pracy w obszarze funkcjonalnym – realizacja projektów z zakresu wsparcia infrastruktury na potrzeby kształcenia i szkolenia zawodowego oraz kształcenia osób dorosłych, w tym budowa i rozbudowa oraz wyposażenie w bazę dydaktyczną nowych obiektów, a także przebudowa, adaptacja, modernizacja, wyposażenie w bazę dydaktyczną już istniejących obiektów, ukierunkowanej na tworzenie i rozwój kształcenia praktycznego w branżach zgodnych z potrzebami rynku pracy w miejskim obszarze funkcjonalnym (CP 4 – kody interwencji: 088).

E. Zawarcie stosownych zapisów w programie regionalnym, spełniających wymogi KE oraz zgodnych z zapisami UP

Realizacja projektów ZIT w ramach programu regionalnego wymaga wyodrębnienia dedykowanych działań w ramach co najmniej dwóch priorytetów programu finansowanych z co najmniej 2 celów polityki spójności.

Regionalne programy zawierają informacje dotyczące realizacji ZIT, w tym w szczególności:

- przewidywany obszar/obszary realizacji ZIT, oparty na delimitacji MOF w SRW;
- indykatywną wartość środków funduszy (EFRR, EFS+ lub FS) w ramach wskazanych priorytetów programu przyporządkowanych do celów polityki i celów szczegółowych.

W programie określone są zadania Związku ZIT związane z przygotowaniem Planu działań ZIT oraz udziałem w wyborze projektów. Nie ma obowiązku wyznaczania ZIT jako IP, poza sytuacją, w której IZ

przekazuje ZIT zadania wykraczające poza przygotowanie Planu działań ZIT i udział w wyborze projektów lub przedsięwzięć z niego wynikających, finansowanych ze środków programu.

2.2.2. Inne instrumenty terytorialne

Rozwój lokalny może być realizowany również przez inne instrumenty terytorialne (IIT). Mogą być one wdrażane na obszarach strategicznej interwencji wyznaczonych na poziomie krajowym lub regionalnym, w szczególności w miastach średnich tracących funkcje społeczno-gospodarcze, dla których nie zostaną wyznaczone MOF, na obszarach w zagrożonych trwałą marginalizacją, a także innych obszarach wymagających dodatkowego wsparcia. Mogą to być wskazane przez samorządy województw w SRW takie obszary, jak: obszary uzdrowiskowe, obszary o szczególnym potencjale turystycznym lub kulturowym, o szczególnych problemach. W ramach IIT będzie wspierane także przeciwdziałanie degradacji miast i obszarów zmarginalizowanych oraz działania rewitalizacyjne.

IIT może być realizowany przez pojedyncze jst szczebla lokalnego, tj. gminy i powiaty. Jednak ze względu na zwiększony potencjał i skalę oddziaływania rekomenduje się wdrażanie IIT przez partnerstwa jst. IIT jest przeznaczony dla wszystkich typów obszarów, zarówno obszarów miejskich, jak i wiejskich.

Warunki realizacji IIT

- A. Zawarcie stosownych zapisów w programie, spełniających wymogi KE oraz zgodnych z zapisami UP

Program regionalny musi wskazywać priorytet (lub priorytety) oraz działanie (lub działania), w ramach których przewidziana jest realizacja instrumentu IIT przy czym działania te nie muszą być ograniczone tylko do IIT. Ponadto program określa fundusze i alokację na realizację IIT.

Program regionalny określa szczegółowy zakres zadań podmiotów realizujących IIT związanych z przygotowaniem Planu działań IIT oraz udziałem w wyborze projektów.

- B. Przygotowanie planu działań IIT

Podstawowym dokumentem realizacji działań w formule IIT jest Plan działań IIT, który pełni funkcję strategii terytorialnej, o której mowa w art. 23 rozporządzenia ogólnego. Plan działań IIT może zostać przygotowany przez jednostki samorządu terytorialnego w ramach porozumienia terytorialnego (PT), o którym mowa w znowelizowanej ustawie o zasadach prowadzenia polityki rozwoju. Plan działań IIT może zostać przygotowany również przez jednostkę samorządu terytorialnego szczebla lokalnego, tj. gminę lub powiat – na bazie istniejących w gminie lub powiecie dokumentów strategicznych.

Plan działań IIT powinien w szczególności zawierać:

- diagnozę obszaru realizacji IIT wraz z analizą problemów i potrzeb rozwojowych;
- cele, jakie mają być zrealizowane w ramach IIT, ze wskazaniem podejścia zintegrowanego, oczekiwanych wskaźników rezultatu i produktu, powiązania z programem;
- listę projektów wraz z informacją na temat sposobu ich wyboru oraz powiązania z innymi projektami;
- opis procesu zaangażowania partnerów społeczno-gospodarczych oraz właściwych podmiotów reprezentujących społeczeństwo obywatelskie, podmiotów działających na rzecz ochrony środowiska oraz podmiotów odpowiedzialnych za promowanie włączenia społecznego, praw podstawowych, praw osób niepełnosprawnych, równości płci i niedyskryminacji w pracach nad przygotowaniem i wdrażaniem planu działań IIT.

W przypadku niektórych obszarów tematycznych nie ma konieczności przygotowywania planów działań IIT na potrzeby realizacji IIT, jeżeli dotychczas obowiązujące dokumenty o charakterze strategicznym spełniają warunki określone dla planu działań IIT. W takim wypadku funkcjonujące już dokumenty mogą pełnić funkcję planu działań IIT.

Dotyczy to między innymi gminnych programów rewitalizacji (GPR), których podstawa prawna wynika z ustawy o rewitalizacji, które mogą pełnić funkcję planu działań IIT, po spełnieniu warunków wskazanych powyżej dla planu działań IIT. W przypadku, gdy nie spełniają któregoś z nich, muszą zostać zaktualizowane w tym zakresie.

Funkcję planów działań IIT, po spełnieniu wszystkich warunków, pełnią również strategie rozwoju gminy, strategie rozwoju ponadlokalnego lub inne dokumenty strategiczne, w zależności od zakresu wsparcia dedykowanego obszarowi realizacji IIT.

Zakres tematyczny IIT

Zakres tematyczny IIT wynika z planu działań IIT. IIT może realizować działania ze wszystkich zakresów tematycznych, o ile służą wzmocnieniu procesów funkcjonalnych na terytoriach objętych strategią. Należy zwrócić uwagę szczególnie na tworzenie warunków dla rozwoju lokalnej przedsiębiorczości i wspierania rynku pracy. Jeśli IIT realizuje działania wynikające z Celu 5 – działania koncentrują się na priorytetach inwestycyjnych określonych rozporządzeniem, tj. ochrona, rozwój i promowanie publicznych walorów turystycznych i powiązanych usług turystycznych; ochrona, rozwój i promowanie dziedzictwa kulturowego i usług w dziedzinie kultury; ochrona, rozwój i promowanie dziedzictwa naturalnego i ekoturystyki oraz fizyczna regeneracja i bezpieczeństwo przestrzeni publicznych.

2.2.3. Rozwój Lokalny Kierowany przez Społeczność

Instrument RLKS umożliwia społecznościom lokalnym inicjowanie i realizację w sposób partycypacyjny działań rozwojowych, poprzez powołanie na określonym terytorium Lokalnych Grup Działania (LGD), które odpowiadają za opracowanie i realizację Lokalnych Strategii Rozwoju (LSR). Jest to instrument dedykowany przede wszystkim do wsparcia obszarów wiejskich oraz rozwoju społeczeństwa obywatelskiego na obszarach objętych RLKS.

Wykorzystanie RLKS jako jednego z instrumentów w ramach programów regionalnych jest fakultatywne. O jego zastosowaniu decyduje IZ, decydując równocześnie, czy zamierza zastosować mechanizm funduszu wiodącego i wskazując w takim przypadku fundusz wiodący lub fundusze wiodące dla RLKS w danym województwie.

Wsparcie realizacji Lokalnych Strategii Rozwoju może przybrać także formułę pośrednią, stosowaną już w perspektywie 2014-2020. Polega ona na zapewnieniu w ramach programu regionalnego dedykowanego działania/działań lub dodatkowych punktów w naborach otwartych na projekty wynikające z LSR, zgłaszane przez LGD.

Zakres tematyczny

W ramach RLKS wpierane będą projekty wynikające z LSR, których celem jest zaspokojenie specyficznych, oddolnie zgłaszanych potrzeb lokalnych. Projekty wynikające z LSR mogą być finansowane z EFRROW i EFMR, a także EFS+ oraz EFRR. Powinien to być instrument ograniczony tak pod względem zakresu, jak i alokacji, skupiony na animacji lokalnych społeczności oraz rozwijaniu współpracy i sieciowaniu LGD, a także realizowaniu działań, w których oddolne podejście udowodniło

swoją skuteczność i może przynieść większą wartość dodaną niż w przypadku realizacji ich tylko w tradycyjny, odgórny sposób bądź realizacji ich wyłącznie z inicjatywy podmiotów publicznych. RLKS nie jest instrumentem, który miałby zastępować działalność inwestycyjną gminy, lecz przede wszystkim ma służyć budowie kapitału społecznego na danym terenie, budowaniu więzi społecznych i służyć rozwiązywaniu lokalnych problemów.

RLKS może być instrumentem wielofunduszowym, angażując środki EFRR w ramach CP 5, EFS+, EFRROW i EFMR. W celu uproszczenia instrumentu w tym zakresie istnieje możliwość ustanowienia tzw. funduszu wiodącego dla działań finansowanych z różnych źródeł w ramach jednej strategii. Zastosowanie funduszu wiodącego pozwala na wprowadzenie np. wspólnych zasad kontroli i korekt, jednak przy zachowaniu różnych zasad kwalifikowalności, co wynika z treści rozporządzenia. Co do zasady EFRR nie będzie wykorzystywany do finansowania kosztów bieżących i animacji w ramach RLKS. RLKS może realizować działania finansowane w szczególności z EFS+ w ramach CP 4, które mogą być uzupełniane działaniami inwestycyjnymi w formie cross-finansingu.

Wdrażanie

Na poziomie krajowym zasady realizacji RLKS reguluje ustawa z dnia 20 lutego 2015 r. o RLKS, wspólna dla wszystkich strategii, niezależnie od źródła finansowania.

W zależności od obszaru objętego strategią IZ programu regionalnego powinna ustalić fundusz wiodący stosując się do następujących zasad:

- w przypadku strategii obejmujących obszary pozamiejskie – EFRROW (ze względu na najbardziej elastyczne zasady wdrażania),
- w strategiach obejmujących obszary miejskie, w których przewidziano realizację działań w zakresie rozwijania powiązań miasto-wieś - EFRROW,
- na obszarach miejskich, na których wykluczone jest finansowanie inwestycji z EFRROW – EFS+

Do rozliczeń RLKS należy rozważyć zastosowanie metodyki kosztów uproszczonych.

Tabela: Instrumenty terytorialne w Polsce

Instrument	Obszar	Zakres tematyczny	Strategia	Podmiot wdrażający	CP	Fundusz
ZIT	MOF (MOF OW i MOF miast średnich tracących funkcje społeczno-gospodarcze) wskazane w SRW jako OSI	Zgodnie z Planem działań ZIT/strategią rozwoju ponadlokalnego, w tym w szczególności: Transport niskoemisyjny Poprawa stanu środowiska przyrodniczego na obszarze MOF. Zwiększenie efektywności energetycznej w MOF Wsparcie rozwoju kształcenia i szkolenia zawodowego	Plan działań ZIT Strategia rozwoju ponadlokalnego obowiązkowa dla MOFOW, rekomendowana dla miast średnich tracących funkcje społeczno-gospodarcze	Związek ZIT	CP1-CP5 (RPO, wybrane KPO)	Strategia jedno lub wielofunduszowa Możliwe finansowanie z EFRR lub EFS+, lub FS
RLKS	Obszary wiejskie, miejskie, miejsko-wiejskie	Zgodnie z LSR. Projekty małej skali, zgłaszane oddolnie na poziomie lokalnym	Lokalna Strategia Rozwoju	Lokalne Grupy Działania	CP1-CP5 (RPO)	Strategia jednofunduszowa finansowana z EFRROW lub EFRM Możliwość realizacji strategii wielofunduszowych łączących wsparcie EFRROW, EFRM i EFS+lub EFRR ,
Inne Instrumenty Terytorialne	miasta średnie tracące funkcje społeczno-gospodarcze dla których nie wyznaczono MOF obszary zagrożone trwałą marginalizacją, OSI o	Zgodnie z Planem działań IIT, w tym m.in.: lokalna przedsiębiorczość miejsca pracy, zielone rozwiązania W ramach CP5: turystyka dziedzictwo kulturowe i	Plan działań IIT Gminny program rewitalizacji Strategia rozwoju lokalnego Strategia rozwoju ponadlokalnego Inne dokumenty strategiczne spełniające wymogi art. 22 rozporządzenia	Gmina, powiat, jednostki samorządu terytorialnego w ramach porozumienia terytorialnego	CP5 uzupełniające o CP1-CP4	Strategie zintegrowane (CP1-5), finansowane z EFRR i EFS+. W przypadku GPR strategie dwufunduszowe – EFRR i EFS + EFRR EFS+

Instrument	Obszar	Zakres tematyczny	Strategia	Podmiot wdrażający	CP	Fundusz
	znaczeniu regionalnym, obszary rewitalizacji	kultura dziedzictwo naturalne rewitalizacja na podstawie GPR bezpieczeństwo przestrzeni publicznych,	ogólnego			

2.3 Formy wsparcia finansowego

Zgodnie ze Strategią na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju w celu bardziej efektywnego, wieloletniego wykorzystania środków publicznych dla stymulacji rozwoju polskiej gospodarki, obok podstawowej formy wsparcia jaką jest dotacja, sukcesywnie zwiększana będzie skala i zakres finansowania zadań z zastosowaniem zwrotnych form wsparcia.

Zgodnie z art. 52 rozporządzenia ogólnego do wsparcia w formie instrumentów finansowych będą się kwalifikowały projekty wykonalne finansowo, generujące zwrot lub zysk, nie znajdujące wystarczających źródeł finansowania na rynku.

Biorąc pod uwagę dotychczasowe doświadczenia polityki spójności, przewiduje się w okresie 2021 – 2027 zastosowanie instrumentów finansowych w projektach charakteryzujących się relatywnie niskimi ryzykiem ze względu na wykonalność ekonomiczną, poziom zwrotu z inwestycji i okres tego zwrotu oraz ze względu na status odbiorcy wsparcia.

Dotychczas przeprowadzone analizy oraz doświadczenie lat 2007-2013 oraz 2014-2020 wskazują na kilka obszarów, które wstępnie kwalifikują się do wsparcia z wykorzystaniem instrumentów finansowych lub form mieszanych (np. instrument finansowy z dotacją, pożyczka z umorzeniem lub inne). Są to następujące obszary:

- inwestycje w przedsiębiorstwach nakierowane na rozwój i zwiększenie konkurencyjności MŚP (np. prace budowlane, zakup maszyn i urządzeń, niepowiązane z działalnością B+R);
- wsparcie dla nowopowstałych firm, a także dla innowacyjnych firm na etapie rozwoju i ekspansji (scale-up);
- udział w targach i misjach zagranicznych;
- wdrażanie wyników prac B+R w przedsiębiorstwach oraz cyfryzacja przedsiębiorstw;
- budowa potencjału ośrodków innowacji, proinnowacyjne usługi dla przedsiębiorstw świadczone przez m. in. ośrodki badawcze i ośrodki innowacji;
- rozwój przedsiębiorstw w oparciu o klastry;
- produkcja energii z OZE i magazynowania energii;
- efektywność energetyczna przedsiębiorstw i niektóre typy budynków mieszkalnych;
- produkcja energii elektrycznej i ciepła w skojarzeniu;

- przetwarzanie odpadów;
- budowa i modernizacja sieci szerokopasmowych;
- zakup taboru przewozowego w transporcie intermodalnym;
- infrastruktura przeładunkowa w transporcie morskim i intermodalnym
- rozwój sieci ładowania pojazdów elektrycznych;
- podnoszenie kompetencji zawodowych, np. kształcenie ustawiczne osób dorosłych oraz szkolenia pracowników;
- samozatrudnienie i tworzenie miejsc pracy;
- wsparcie podmiotów ekonomii społecznej.

Ostateczne rozstrzygnięcie o zakresie i formie wsparcia zostanie podjęte po przeprowadzeniu przez IZ analizy ex-ante, zgodnie z art. 52.3 rozporządzenia ogólnego.

Biorąc pod uwagę doświadczenia w zakresie wykorzystania instrumentów finansowych zapewniona będzie jednolitość i spójność podejścia poprzez konsekwentne stosowanie danej formy wsparcia przy danym typie projektu. Jeśli zasadne, w celu ograniczenia zjawiska wypierania form wsparcia czy konkurowania między nimi (tym samym konkurowania między programami), nie wyklucza się również standaryzacji parametrów form wsparcia.

W trakcie okresu finansowania na poziomie zarządzania strategicznego zostanie dokonany przegląd stosowanych instrumentów pod kątem postępów w realizacji i adekwatności form wsparcia.

Instytucje zarządzające dysponujące środkami na instrumenty finansowe, a także środkami podlegającymi ponownemu użyciu przeznaczonymi na instrumenty w poprzednich perspektywach finansowych zobowiązane będą do wykazania komplementarności wsparcia realizowanego z obu źródeł.

2.4 Zasady horyzontalne

Zasada równości szans kobiet i mężczyzn

Zasada równości szans kobiet i mężczyzn jest jedną z podstawowych zasad UE, której przestrzeganie gwarantuje kobietom i mężczyznom równe prawa i obowiązki, a także równy dostęp do zasobów (środków finansowych, szans rozwoju), z których mogą korzystać. Zasada będzie w dalszym ciągu przestrzegana podczas wdrażania programów realizujących różne obszary wsparcia finansowane ze wszystkich funduszy strukturalnych i inwestycyjnych. Jej zastosowanie ma charakter horyzontalny. W sposób szczególny powinny zostać powzięte działania przyczyniające się do zwiększenia trwałego udziału kobiet i mężczyzn w zatrudnieniu i rozwoju ich kariery, ograniczenia segregacji na rynku pracy, zwalczania dyskryminacji związanych z płcią w dziedzinie kształcenia i szkolenia a także przeciwdziałania pauperyzacji kobiet oraz propagowania godzenia pracy i życia osobistego poprzez dostęp do opieki nad dziećmi i osobami zależnymi.

Sposób odniesienia się w programie do zasady równości szans kobiet i mężczyzn powinien wynikać z analizy sytuacji społeczno-gospodarczej przygotowanej na potrzeby programu, z uwzględnieniem sytuacji kobiet i mężczyzn w obszarach, które będą podlegać wsparciu z danego funduszu. W treści programu powinien znaleźć się opis sposobu promowania równości szans kobiet i mężczyzn na

każdym etapie, tj. podczas programowania, wyboru i wdrażania projektów⁸³ oraz monitorowania i ewaluacji.

Szerszy opis zastosowania zasady równości szans kobiet i mężczyzn dla wszystkich funduszy realizujących politykę spójności zostanie zawarty w Wytycznych dotyczących zasady równości szans kobiet i mężczyzn oraz zasady równości szans i niedyskryminacji w tym dostępności dla osób z niepełnosprawnościami.

Zasada równości szans i niedyskryminacji w tym dostępności dla osób z niepełnosprawnościami

Zasada niedyskryminacji ma na celu zapobieganie wszelkim formom dyskryminacji, nie tylko ze względu na płeć, ale również z powodu rasy lub pochodzenia etnicznego, religii lub światopoglądu, niepełnosprawności, wieku lub orientacji seksualnej.

Przestrzeganie tej zasady jest prawnym obowiązkiem, dlatego wszystkie projekty realizowane w ramach programów muszą przyczynić się do jej realizacji.

Powinno się to wyrażać w konkretnym zakresie interwencji, mającym na celu zapewnienie wszystkim osobom, w tym osobom ze szczególnymi potrzebami, jednakowego dostępu do edukacji, informacji i zatrudnienia - co przyczyni się do zapobiegania powstawaniu problemów społecznych, tj. marginalizacji społecznej, bezrobocia czy ubóstwa.

Poprzez eliminację wszelkich barier fizycznych, finansowych, socjalnych czy psychologicznych, utrudniających lub zniechęcających do brania pełnego udziału w życiu społeczeństwa, należy dążyć do umożliwienia wszystkim osobom czynnego uczestnictwa w rynku pracy i integracji z otoczeniem społecznym.

Zasada równości szans i niedyskryminacji, w tym dostępności dla osób z niepełnosprawnościami powinna być realizowana przede wszystkim poprzez zastosowanie uniwersalnego projektowania oraz mechanizmu racjonalnych usprawnień, opisanych w art. 2 Konwencji ONZ o prawach osób niepełnosprawnych. Są to narzędzia umożliwiające kompleksowe podejście do planowania i projektowania zarówno produktów, jak i odpowiedniego otoczenia, mając na celu promowanie społeczeństwa włączającego wszystkich obywateli oraz zapewniając im pełną równość oraz możliwość uczestnictwa w inwestycjach i inicjatywach finansowanych ze środków funduszy europejskich. Konsekwencją horyzontalnego charakteru zasady niedyskryminacji powinno być uwzględnienie jej na każdym etapie wdrażania programów.

W ramach realizacji polityki spójności w Polsce, w szczególności rozwijana będzie zasada zapewniania dostępności do usług, infrastruktury, komunikacji, kultury, edukacji i zatrudnienia realizowanych w ramach projektów dla osób ze szczególnymi potrzebami, o których mowa w ustawie z dnia 19 lipca 2019 r. o zapewnianiu dostępności osobom ze szczególnymi potrzebami (Dz. U. z 2020 r. poz. 1062). Jest to w pełni zgodne z celami i założeniami rządowego programu Dostępność Plus, a także założeniami Strategii Osób z Niepełnosprawnościami 2020-2030, której realizacja stanowić będzie wypełnienie horyzontalnego warunku podstawowego⁸⁴ dotyczącego wdrażania Konwencji ONZ o prawach osób niepełnosprawnych.

W treści programu powinien znaleźć się opis jego wkładu w promowanie równości szans i niedyskryminacji, w tym dostępności dla osób z niepełnosprawnościami.

⁸³ W ramach rozporządzenia ogólnego (CPR) wskazano, że IZ powinna zadbać o to, aby procedura wyboru projektu pozwalała na zgodność z zasadą równości szans kobiet i mężczyzn.

⁸⁴ Zgodnie z załącznikiem III do rozporządzenia ogólnego (CPR).

Szerszy opis zastosowania zasady niedyskryminacji dla wszystkich funduszy realizujących politykę spójności zostanie zawarty w Wytycznych dotyczących zasady równości szans kobiet i mężczyzn oraz zasady równości szans i niedyskryminacji w tym dostępności dla osób z niepełnosprawnościami.

Zasada zrównoważonego rozwoju i nieszkodzenia środowisku

Zrównoważony rozwój oznacza solidarność międzypokoleniową, polegającą na wdrażaniu rozwiązań, które gwarantują dalszy wzrost i pozwalają na aktywne włączenie w procesy rozwojowe wszystkich grup społecznych, umożliwiając im jednocześnie czerpanie korzyści ze wzrostu gospodarczego bez umniejszania szans przyszłych pokoleń na zaspokojenie potrzeb. Idea ta została zdefiniowana m. in. w Raplocie Światowej Komisji ds. Środowiska i Rozwoju z 1987 r. , a potem opisana w 27 Zasadach Zrównoważonego Rozwoju zamieszczonych w dokumencie podpisanym przez ministrów większości krajów, nazwanym podczas Szczytu Ziemi w Rio de Janeiro w sprawie środowiska i rozwoju - „Deklaracją z Rio”, która to konferencja zorganizowana przez ONZ odbyła się w 1992 r. Zasadę tę respektuje również Unia Europejska. Dokumenty o charakterze strategicznym czy programowym przyjmowane na poziomie UE zawierają odniesienia do zrównoważonego rozwoju i realizacji celów Agendy 2030. Również w art. 11 TFUE podkreślono, iż cele funduszy europejskich powinny być osiągnane w zgodzie z założeniami koncepcyjnymi dotyczącymi zrównoważonego rozwoju oraz wspieraniem w krajach UE celu zachowania, ochrony i poprawy jakości środowiska naturalnego.

Polityka spójności jako że obejmuje jedną trzecią budżetu UE, musi promować zasadę zrównoważonego rozwoju poprzez działania wszystkich instytucji zaangażowanych w wydatkowanie środków finansowych. Należy dołożyć wszelkich starań, aby instytucje odpowiedzialne za programowanie i wdrażanie programów i projektów w perspektywie finansowej 2021-27 kierowały się celami określonymi w dokumencie UE „Zielony Ład”, a więc realizowały m.in. postulat adaptacyjności do zmian klimatu, energooszczędności, zachowania różnorodności biologicznej. Osiągnięcie tych założeń jest możliwe poprzez promowanie przez instytucje zarządzające programami strategicznego wykorzystania zamówień publicznych do wspierania celów polityki. Beneficjenci będą zachęceni do stosowania większej liczby kryteriów związanych z jakością i kosztami cyklu życia produktu. Jeżeli będzie to wykonalne, względy środowiskowe (np. kryteria ekologicznych zamówień publicznych) i społeczne, a także zachęty do innowacji zostaną włączone do procedur zamówień publicznych stosowanych zarówno przez beneficjentów, jak i instytucje wdrażające programy.

Elementem zrównoważonego rozwoju jest również właściwe planowanie przestrzenne. Inwestycje finansowane w ramach nowych programów powinny uwzględniać ład przestrzenny, wykorzystywać narzędzia koordynacyjne oraz współpracę samorządów terytorialnych w tym zakresie. Zrównoważony rozwój oznacza budowanie bardziej konkurencyjnej gospodarki niskoemisyjnej, która będzie korzystać z zasobów w sposób racjonalny i oszczędny, ochronę środowiska naturalnego, ograniczenie emisji gazów cieplarnianych i kompleksową ochronę i zapobieganie utracie bioróżnorodności. Z drugiej strony celem jest również wspieranie innowacyjności i konkurencyjności gospodarki, wyrażających się głównie zwiększeniem nakładów na B+R, opracowanie nowych, przyjaznych dla środowiska technologii i metod produkcji, wprowadzenie efektywnych, inteligentnych sieci energetycznych, pomaganie konsumentom w dokonywaniu świadomych wyborów. W realizacji zasady zrównoważonego rozwoju będą brać udział w różnym zakresie wszystkie programy polityki spójności.

2.5 Wykorzystanie formuły partnerstwa publiczno-prywatnego

W trakcie realizacji programów w ramach UP, rekomenduje się instytucjom systemu wdrażania stosowanie formuły PPP przy realizacji projektów inwestycyjnych.

Podstawową zaletą formuły PPP jest jej kompleksowość. Partner prywatny (czyli wykonawca wybrany zgodnie z określonymi procedurami) odpowiada nie tylko za projektowanie budowę i finansowanie (w całości lub w części) inwestycji, ale również za późniejsze zarządzanie infrastrukturą, za co otrzymuje wynagrodzenie. Partner prywatny, dążąc do maksymalizacji swoich przychodów, dąży jednocześnie do optymalizacji kosztów operacyjnych, przy zachowaniu umówionej jakości usług. Mając powyższe na uwadze, realizację projektu w formule PPP należy traktować jako równorzędną formule tradycyjnej, a w przypadku niektórych sektorów (np. efektywności energetycznej), jako zalecaną. Doświadczenia z realizacji projektów PPP z poprzednich perspektyw finansowych są pozytywne. Inwestycje tego typu zostały z sukcesem zrealizowane m.in. w sektorach: gospodarki odpadami, efektywności energetycznej oraz telekomunikacji.

Minister właściwy ds. rozwoju regionalnego pełni rolę centralnej jednostki koordynująco-zarządzającej PPP w Polsce. W ramach swoich zadań m.in. świadczy wsparcie doradcze dla instytucji systemu wdrażania PS zarówno na etapie przygotowania, jak i wdrażania programów.

3. KOMPLEMENTARNOŚĆ FUNDUSZY I PROGRAMÓW

3.1 Komplementarność programów i funduszy

Programowanie

Poniższy tekst będzie tekstem źródłowym do wzoru Umowy Partnerstwa w części odpowiadającej wymogom art. 8 (b) (ii), tj. (ii) coordination, demarcation and complementarities between the Funds and, where appropriate, coordination between national and regional programmes;

Na etapie programowania polityki spójności ważną rolę w zakresie komplementarności i koordynacji z innymi politykami odgrywają grupy robocze dla wsparcia przygotowania programów finansowanych w ramach polityki spójności oraz koordynacji interwencji w ramach celów tej polityki. Zostały one powołane na mocy Zarządzenia Ministra Inwestycji i Rozwoju z dnia 26 kwietnia 2019 r. oraz Decyzji Ministra Finansów, Funduszy i Polityki Regionalnej z dnia 29 października 2020 r.

Ich zadaniem jest wypracowanie zakresu wsparcia w ramach poszczególnych celów polityki spójności. Podczas swoich prac grupy robocze uwzględniają koordynację i komplementarność interwencji realizowanych na poziomie krajowym i regionalnym oraz koordynację z programami i kierunkami interwencji w ramach Wspólnej Polityki Rybołówstwa oraz politykami sektorowymi. W skład powyższych grup roboczych wchodzi przedstawiciele MFiPR, przedstawiciele innych resortów, a także zarządów województw, organizacji pozarządowych, środowisk naukowych i innych.

Wypracowana przez ww. grupy robocze wstępna propozycja zakresu interwencji PS pozwoli na uzyskanie komplementarności działań realizowanych w poszczególnych programach, co przełoży się na wyższą efektywność wsparcia funduszy UE. Poniżej przedstawiono ogólne informacje dot. podziału interwencji w ramach poszczególnych celów polityki.

Komplementarność w ramach Celów Polityki

Podział interwencji w ramach CP1

Na poziomie krajowym, jak i regionalnym będzie realizowane wsparcie dotyczące:

- prowadzenia oraz wdrażania działalności badawczo-rozwojowej przedsiębiorstw - wysokość wsparcia oraz typy projektów w RPO zależne będą od potencjału danego regionu;
- infrastruktury B+R – wsparcie w ramach Polskiej Mapy Infrastruktury Badawczej i Sieci Łukasiewicz będzie realizowane na poziomie krajowym, natomiast na poziomie regionalnym w zakresie inwestycji uzgodnionych w kontrakcie programowym;
- rozwoju klastrów: na poziomie krajowym wspierane będą krajowe klastry kluczowe oraz ponadregionalne klastry wzrostowe, zaś na poziomie regionalnym klastry załączkowe oraz wzrostowe regionalne;
- działania z zakresu e-usług publicznych - o znaczeniu krajowym będą realizowane na poziomie krajowym, na poziomie regionalnym – e-usługi szczebla regionalnego i lokalnego;
- wsparcie rozwoju nowych przedsiębiorstw;
- projekty mające na celu identyfikację nowych kierunków badań naukowych i prac rozwojowych w ramach PPO - na poziomie krajowym (w ramach Krajowej Inteligentnej Specjalizacji) oraz regionalnym (w ramach Regionalnych Inteligentnych Specjalizacji);
- wsparcie MŚP poprzez instrumenty finansowe - na poziomie krajowym (instrumenty kapitałowe, gwarancje portfelowe, dłużne- quasi kapitałowe), na poziomie regionalnym (m.in. instrumenty dłużne, gwarancje/poręczenia indywidualne).

Wsparcie dotyczące rozwoju kadr naukowych realizowane będzie na poziomie krajowym.

Podział interwencji w ramach CP2

W obszarze infrastruktury energetycznej projekty będą realizowane tylko w ramach interwencji krajowej.

Wsparcie rozwoju OZE będzie realizowane z programów krajowych i regionalnych. Podział interwencji oparty będzie o moc instalacji. Również przedsięwzięcia w zakresie efektywności energetycznej realizowane będą na poziomie krajowym i regionalnym. Efektywność energetyczna budynków jednorodzinnych, szkół i szpitali będzie przede wszystkim finansowana z RRF, ale nie wyklucza się wsparcia także z polityki spójności. Wyłącznie z poziomu kraju wspierana będzie budowa i rozbudowa jednostek kogeneracyjnych, zaś inwestycje w sieci ciepłownicze będą podzielone wg mocy zamówionej wytwarzanego ciepła. Wymienione inwestycje będą realizacją zadań wynikających ze strategii niskoemisyjnych.

Inicjatywy mające na celu podnoszenie świadomości odnośnie zmian klimatu i transformacji energetycznej podejmowane będą głównie z poziomu kraju.

W obszarze środowiska, w tym w szczególności w ramach przystosowania do zmian klimatu, projekty będą realizowane z poziomu krajowego i regionalnego, w zależności od skali przedsięwzięcia np. odnośnie urządzeń wodnych czy infrastruktury służącej zmniejszeniu skutków suszy czy powodzi, jego zasięgu lub wielkości odbiorcy, np. wielkości miast (zadania wynikające z planów adaptacji do zmian klimatu). W uproszczeniu, z poziomu kraju wspierane będą projekty identyfikowane przez resort klimatu lub gospodarki morskiej, zaś z poziomu regionu – projekty wynikające z potrzeb samorządów. Podobny podział przewidziano w zakresie retencji wody czy doposażenia służb.

Inwestycje z zakresu gospodarki wodno-ściekowej wspierane będą z poziomu kraju dla aglomeracji powyżej 10 tys. RLM, zaś z poziomu regionów – poniżej tej wartości.

W ramach gospodarki odpadowej, np. wspierającej recykling odpadów, podział interwencji nastąpi w oparciu o wartość projektu. Przedsięwzięcia dotyczące selektywnej zbiórki odpadów w ramach PSZOK

– wg liczby obsługiwanych mieszkańców. Zapobieganie powstawaniu odpadów z żywności wspierane będzie z poziomu krajowego, rekultywacja gruntów – w zależności od własności lub podległości terenów. Zagospodarowanie odpadów niebezpiecznych będzie domeną regionów.

Wsparcie ochrony dziedzictwa przyrodniczego parków narodowych i obszarów Natura 2000 będzie w obszarze interwencji krajowej, pozostałe tereny chronione (np. parki krajobrazowe, rezerwy) wspierane będą głównie z poziomu regionalnego. Wsparcie ochrony bioróżnorodności przewidziano na poziomie krajowym.

W zakresie transportu promowanie zrównoważonej multimodalnej mobilności miejskiej realizowane będzie głównie na poziomie krajowym.

Jedynie na poziomie krajowym realizowane będą działania w ramach celów szczegółowych:

- Rozwój inteligentnych systemów i sieci energetycznych oraz systemów magazynowania poza TEN-T; oraz realizowane w ramach EFMR:
- Wsparcie zrównoważonego rybołówstwa i ochrony żywych zasobów morza;
- Wkład w bezpieczeństwo żywnościowe w Unii dzięki konkurencyjności i zrównoważeniu w akwakulturze oraz na rynkach;
- Poprawa skuteczności międzynarodowego zarządzania oceanami oraz wkład w bezpieczeństwo oraz czystość mórz i oceanów, a także zrównoważone zarządzanie nimi.

Podział interwencji w ramach CP3

Działania dotyczące doskonalenia sieci połączeń cyfrowych będą realizowane wyłącznie na poziomie krajowym.

Działania realizowane w ramach celu szczegółowego Rozwój zrównoważonej, inteligentnej, bezpiecznej i intermodalnej sieci TEN-T odpornej na zmianę klimatu będą realizowane głównie na poziomie krajowym, a także na poziomie ponadregionalnym w zakresie linii kolejowych i dróg krajowych.

Inwestycje w ramach celu szczegółowego Rozwój i poprawa zrównoważonej, inteligentnej i intermodalnej mobilności odpornej na zmianę klimatu na szczeblu krajowym, regionalnym i lokalnym, w tym poprawę dostępu do sieci TEN-T i mobilności transgranicznej będą realizowane na poziomie krajowym lub regionalnym w zależności od typu projektu.

Demarkacja oparta będzie m.in. o kategorię infrastruktury i jej charakter (krajowa, ponadregionalna, regionalna), jej przynależność do sieci TEN-T, miejsce realizacji. W przypadku taboru kluczowy będzie charakter wykonywanych przewozów.

Podział interwencji w ramach CP4

Na poziomie krajowym i regionalnym realizowane będą działania EFRR w ramach celów szczegółowych: Zapewnienie równego dostępu do opieki zdrowotnej i wzmocnienie odporności systemu opieki zdrowotnej, a także Wzmocnienie roli kultury i turystyki w rozwoju gospodarczym, włączeniu społecznym i innowacjach społecznych.

Większość z działań współfinansowanych z EFS+ będzie realizowana zarówno na poziomie krajowym, jak i regionalnym. W obszarze zdrowia dotyczy to przede wszystkim działań w zakresie profilaktyki, deinstytucjonalizacji opieki medycznej oraz wdrażania standardów dostępności w podmiotach leczniczych.

W obszarze rynku pracy na poziomie regionalnym realizowane będą działania ukierunkowane przede wszystkim na wsparcie osób, czyli m.in. aktywizację zawodową osób pozostających bez pracy,

znajdujących się w trudnej sytuacji na rynku pracy zwłaszcza: kobiet, osób młodych, osób starszych, osób długotrwale bezrobotnych i osób o niskich kwalifikacjach czy zapewnienie większego dostępu do stabilnego zatrudnienia oraz możliwości podnoszenia kompetencji i kwalifikacji dla osób zatrudnionych na umowach krótkoterminowych, umowach cywilno-prawnych, ubogich pracujących i osób odchodzących z rolnictwa. Wsparcie na poziomie regionalnym (w obszarze włączenia społecznego) będzie również kierowane do migrantów zarobkowych oraz pracodawców w obszarze ich integracji na rynku pracy. Z kolei na poziomie krajowym podejmowane będą działania horyzontalne, ukierunkowane na tworzenie ram dla funkcjonowania polityki rynku pracy, wypracowanie mechanizmów i w kluczowych obszarach i ich wdrażanie.

W obszarze edukacji na poziomie krajowym podejmowane będą działania horyzontalne, ukierunkowane na wsparcie systemu oświaty bądź mające na celu wypracowanie powszechnych rozwiązań o charakterze ponadregionalnym. Z kolei na poziomie regionalnym interwencja będzie ukierunkowana na bezpośrednie wsparcie szkół i przedszkoli oraz dostosowanie systemu edukacji do potrzeb regionalnego rynku pracy.

W obszarze włączenia społecznego na poziomie krajowym realizowane będą w szczególności działania dot. kompleksowego wsparcia dla osób z niepełnosprawnościami i ich rodzin, poprawy funkcjonowania systemu wsparcia ekonomii społecznej, koordynacji przez ROPS działań w obszarze włączenia społecznego, zapewnienia dostępu dla PES do zwrotnych instrumentów finansowych. Na poziomie regionalnym będzie realizowane wsparcie dot. m.in. zagrożonych ubóstwem lub wykluczeniem społecznym i osób biernych zawodowo oraz wsparcie bezpośrednie podmiotów ekonomii społecznej i przedsiębiorstw społecznych.

Wyjątek stanowią działania realizowane jedynie na poziomie krajowym w ramach celów szczegółowych określonych w rozporządzeniu w spr EFS+ w art. 4.1.(i) - w zakresie projektów dot. instrumentów zwrotnych dla osób fizycznych, 4.1.(iii), 4.1.(v) – w zakresie projektów z obszarów ochrony zdrowia i szkolnictwa wyższego oraz 4.1.(vi) - w zakresie projektów z obszaru ochrony zdrowia.

Wyłącznie na poziomie krajowym realizowane będzie wsparcie w ramach Programu Operacyjnego Pomoc Żywnościowa 2021+.

Jedynie na poziomie regionalnym realizowane będą działania współfinansowane z EFS+ mające na celu aktywizację społeczno-zawodową członków społeczności marginalizowanych..

Podział interwencji w ramach CP5

Działania finansowane w ramach CP5 będą realizowane głównie na poziomie regionalnym. W ramach CP5 mogą być realizowane także projekty w obszarach tematycznych właściwych dla CP1-4. W takim przypadku nie wliczają się do koncentracji tematycznej, wymaganej w rozporządzeniu ogólnym.

W ramach CP5 dofinansowane będą przedsięwzięcia na poziomie lokalnym i ponadlokalnym wdrażane na podstawie strategii terytorialnej za pomocą instrumentów terytorialnych. Strategie terytorialne są spójne ze strategiami rozwoju województwa. Regionalne IZ zapewnią komplementarność instrumentów terytorialnych z celami regionalnych programów. Projekty dotyczące wsparcia kultury, dziedzictwa kulturowego i turystyki będą wdrażane na poziomie regionalnym zarówno w CP4, jak i w CP5. Komplementarność będzie zapewniona w zakresie sposobu wdrażania, celów, obiektów kultury. Na poziomie krajowym będzie realizowany priorytet EFMR *Wkład w rozwój zrównoważonej niebieskiej gospodarki oraz wsparcie dobrobytu społeczności nadbrzeżnych*. W ramach krajowego programu RYBY

2021-2027 w CP5 będą realizowane działania na rzecz terenów zależnych od rybactwa, w tym regionów nadbrzeżnych. Działania te będą realizowane z wykorzystaniem instrumentu RLKS.

Podział interwencji w ramach CP6

Działania w ramach celu będą realizowane w pięciu województwach. Realizowane projekty wynikać będą z terytorialnych planów sprawiedliwej transformacji. Samorządy województw będą odpowiedzialne za zapewnienie komplementarności z pozostałymi celami polityki spójności wdrażanymi w regionalnych programach, a także innymi funduszami i programami finansującymi kompleksowe terytorialne plany sprawiedliwej transformacji

Pomimo wyraźnego rozdzielenia zakresu interwencji poszczególnych celów, wzajemnie się one uzupełniają. CP1 będzie komplementarnie wspierać projekty proekologiczne w CP2 poprzez eko-innowacje. CP2 znajduje powiązanie z CP3 poprzez wspieranie pojazdów transportu niskoemisyjnego oraz inwestycji drogowych i kolejowych. CP3 będzie komplementarne z pozostałymi celami poprzez wsparcie rozwoju cyfryzacji, obecnej niemal w każdym obszarze wsparcia. Działania w zakresie zmiany i podnoszenia kwalifikacji (CP4) będą komplementarne do działań inwestycyjnych realizowanych w ramach pozostałych celów, w szczególności CP1 i CP6. Obszar CP5 czerpie ze wszystkich pozostałych celów, zaś CP6 jest komplementarny z działaniami mającymi na celu zmniejszenie emisji w CP2 i CP3.

Współpraca w ramach strategii makroregionalnych i strategii na rzecz basenu morskiego

Polskie regiony uczestniczą w realizacji Strategii UE dla Makroregionu Morza Bałtyckiego. Ponadto Polska dąży do objęcia strategią obszaru górskiego i transgranicznego Karpat, które wpisują się zarówno w katalog regionów wymagających wsparcia, jak i w wymiar współpracy makroregionalnej UE. Jak podkreśliła KE w Sprawozdaniu z 2019 r.⁸⁵, strategię makroregionalne stanowią wyjątkowe zintegrowane ramy umożliwiające sprostanie wspólnym wyzwaniom, którym nie mogą sprostać państwa czy regiony działające osobno. KE wskazała również, że strategię te stały się integralną częścią ram politycznych, będąc instrumentem służącym optymalnemu wykorzystaniu istniejących zasobów finansowych oraz przyczyniających się do wykorzystania potencjału terytorialnego regionów. Strategię makroregionalne nie dysponują dedykowanymi źródłami finansowania, ich zamierzenia są wdrażane w ramach polityki spójności i innych funduszy. W perspektywie finansowej 2021-27 potrzebne jest ściślejsze powiązanie Strategii Morza Bałtyckiego oraz przyszłej Strategii dla Obszaru Karpat⁸⁶ z wdrażaniem poszczególnych funduszy⁸⁷. W krajowych i stosownych programach regionalnych zostaną przewidziane adekwatne rozwiązania na poziomie osi priorytetowych oraz kryteriów wyboru projektów.

3.2 Komplementarność funduszy polityki spójności i EFMR z innymi instrumentami UE

Poniższy tekst będzie tekstem źródłowym do wzoru Umowy Partnerstwa, w części odpowiadającej wymogom art. 8 (b) (iii), tj. (iii) complementarities and synergies between the funds covered by the Partnership Agreement, the AMIF, the ISF, the BMVI, and other Union instruments, including LIFE

⁸⁵ Sprawozdanie Komisji dla PE, Rady, Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego i Komitetu Regionów COM(2019)

⁸⁶ O przyjęcie strategii makroregionalnej dla Karpat zabiegają Polska, Słowacja, Ukraina i Węgry, zgodnie z Deklaracją Karpacką podpisaną 5 września 2018 r. w Krynicy

⁸⁷ Stanowisko Rządu RP do projektu przepisów dotyczących EWT na lata 2021-2027

strategic integrated projects and strategic nature projects, and, where appropriate, projects funded under Horizon Europe;

Komplementarność z Krajowym Planem Odbudowy i REACT-EU

W odpowiedzi na kryzys wywołany przez pandemię COVID-19 Unia Europejska stworzyła szereg instrumentów, z których mogą korzystać państwa członkowskie UE, w tym REACT-EU oraz Recovery and Resilience Facility (RRF).

REACT-EU to nowy mechanizm związany z przeciwdziałaniem skutkom pandemii COVID-19, polegający na zwiększeniu budżetu polityki spójności w ramach perspektywy finansowej 2014-2020. Środki REACT-EU mogą zwiększyć budżet EFRR, EFS oraz FEAD (Fundusz Pomocy na Rzecz Najbardziej Potrzebującym). Jest to mechanizm finansowania działań w perspektywie do 31.12.2023 r. W Polsce środki będą dystrybuowane zarówno w ramach krajowych, jak i regionalnych programów.

RRF stanowi pierwszy i najważniejszy filar Europejskiego Planu Odbudowy (ogłoszonego 27 maja 2020 r. pod roboczą nazwą: NextGenerationEU). Instrument będzie finansował inwestycje i reformy wynikające z Planu Odbudowy i Odporności (Recovery and Resilience Plan), które dotąd nie zostały objęte finansowaniem z innych programów i polityk UE. Koordynacja programowania i wydatkowania środków zarówno z polityki spójności, jak i instrumentów zaproponowanych przez Komisję Europejską jest prowadzona w resorcie polityki regionalnej. Wykorzystanie systemu instytucjonalnego polityki spójności do programowania oraz wdrażania środków w ramach REACT-EU oraz KPO pozwoli na zapewnienie synergii realizowanych działań oraz uniknięcie podwójnego finansowania tych samych inicjatyw.

Komplementarność z WPR

Komplementarność działań w ramach WPR i PS będzie zapewniona w drodze działania grup roboczych wspierających prace nad przygotowaniem programów na lata 2021-2027 oraz Zespołu wspierającego prace w zakresie projektowania rozwoju obszarów wiejskich i rolnictwa ze środków europejskich na lata 2021-2027.

Polityka spójności jest adresowana horyzontalnie do wszystkich obszarów, w tym obszarów wiejskich. Obszary wiejskie w dużym zakresie należą też do OSI, dla których będą wdrożone specjalne instrumenty, a we wszystkich programach mogą zostać zastosowane dedykowane kryteria.

Działania na obszarach wiejskich, które nie są przedmiotem interwencji WPR, a są zgodne z zakresem PS będą finansowane z funduszy PS, np. inwestycje środowiskowe, takie jak gospodarowanie wodą, gospodarka odpadami i ściekami, ochrona różnorodności biologicznej i klimatu w sektorach innych niż rolnictwo, inwestycje na rzecz rozwoju infrastruktury (np. transport, efektywność energetyczna, przesył i dystrybucja energii), rozwój przedsiębiorczości i kompetencji niezbędnych na pozarolniczym rynku pracy, włączenie społeczne, itp.

Instrumentem zapewnienia komplementarności WPR i PS będzie też RLKS finansowany zarówno z EFRROW jak i EFSI.

Komplementarność z wybranymi programami i instrumentami zarządzanymi centralnie przez KE

Realizacja programów zarządzanych centralnie przez KE wspiera przede wszystkim osiągnięcie wszystkich celów polityki spójności. Komplementarność i synergia z PS widoczna jest zwłaszcza w działaniach podejmowanych w ramach następujących programów:

Horizont Europa (HE) - synergia PS z tym programem widoczne są głównie na poziomie celów. Cele polityki spójności znajdują swoje bezpośrednie odzwierciedlenie w filarach i klastrach HE. Do celów PS

kontrybuować będą także działania realizowane w ramach 5 ogólnoeuropejskich misji, finansowanych w ramach HE. Innowacyjne rozwiązania, produkty i technologie opracowane w ramach projektów finansowanych z HE będą wdrażane przy realizacji wszystkich celów PS.

EURATOM – synergia tego badawczego w swoim charakterze programu z polityką spójności dotyczą przede wszystkim pierwszego drugiego celu związanego z dążeniem do osiągnięcia przyjaznej dla środowiska bezemisyjnej Europy. Sprzyjać temu mają planowane działania zmierzające do poprawy bezpieczeństwa technologii atomowych, bezpieczeństwa energii jądrowej, ochrony przed promieniowaniem oraz odejścia od wykorzystania węgla jako źródła energii.

Erasmus + - działania planowane do realizacji w ramach EFS + w zakresie umiędzynarodowienia szkolnictwa wyższego są komplementarne do akcji przewidzianych w programie „Erasmus+”. Projekty centralne tj. Uniwersytety Europejskie oraz Centra Doskonałości VET są także komplementarne z celami EFS+ jako element umacniania rozwoju jakości kształcenia. Ponadto działania programowe skierowane na podnoszenie kwalifikacji oraz zwiększanie szans na zatrudnienie ludzi młodych są komplementarne z niektórymi celami PS.

LIFE - synergia z PS, Horyzontem Europa oraz WPR polega na zapewnieniu możliwości finansowania różnych etapów realizacji przedsięwzięć środowiskowych (np. w obszarze GOZ), dotyczących adaptacji do zmian klimatu oraz przejścia na czystą energię. Środki LIFE finansujące budowanie potencjału, stymulujące inwestycje i wspieranie wdrażania polityk w dziedzinach, w których przejście na czystą energię jest najtrudniejsze pozwolą na efektywniejsze korzystanie z instrumentów dedykowanych sprawiedliwej transformacji. Możliwość stosowania mechanizmu Seal of Excellence także umożliwi pogłębienie efektu synergii.

EaSI – komplementarność tego programu służącego realizacji celów Unii w zakresie promowania wysokiego poziomu zatrudnienia, gwarantowania odpowiedniej i godnej ochrony socjalnej, zwalczania wykluczenia społecznego i ubóstwa oraz poprawy warunków pracy z polityką spójności widoczna jest przede wszystkim z dążeniami do osiągnięcia celu czwartego „Europa o silniejszym wymiarze społecznym” we wszystkich jego obszarach.

COSME – to program wzmacniający konkurencyjność i trwałość unijnych przedsiębiorstw, szczególnie małych i średnich oraz krzewienie kultury przedsiębiorczości, wspieranie tworzenia miejsc pracy oraz wzrostu MŚP. Komplementarność i synergia z polityką spójności dotyczy działań dążących do osiągnięcia jej wszystkich sześciu celów poprzez wspieranie przedsiębiorczości, a dzięki wspieraniu innowacyjności występuje też synergia z innymi programami zarządzanymi centralnie jak Horyzont Europa czy LIFE.

Cyfrowa Europa – jako program służący realizacji strategii KE dotyczącej jednolitego rynku cyfrowego i reagowaniu na rosnącą rolę technologii cyfrowych i towarzyszące im wyzwania w przyszłości komplementarny jest przede wszystkim z celem trzecim PS „Lepiej połączona Europa”. Synergia z PS wyraża się w dążeniu do poprawy umiejętności cyfrowych, szerszego zastosowania sztucznej inteligencji i przetwarzania o wysokiej wydajności.

Powyższe synergia na poziomie celów są uzupełniane poprzez szereg instrumentów operacyjnych bezpośrednio wspierających realizację projektów. Dobrze rozwinięte instrumenty typu Seal of Excellence, możliwość współfinansowania partnerstw czy wnoszenia wkładu z funduszy strukturalnych do najbardziej prestiżowych instrumentów programów realizowanych centralnie będą działały na rzecz pogłębienia synergii i wzmocnienia komplementarności oddziaływania projektów. Z drugiej strony mechanizmy typu plug-in umożliwiają włączenie projektów wybranych w ramach interwencji w funduszach strukturalnych do europejskiego łańcucha wsparcia innowacji.

Program Kreatywna Europa mający na celu wzmocnienie unijnego sektora kultury i sektora kreatywnego. obejmuje 3 komponenty: kulturę, media i działania międzysektorowe. Synergia PS (w zakresie EFS+) oraz „Kreatywnej Europy” jest widoczna na poziomie celów. Wzmocnienie różnorodności kulturowej i językowej poprzez usprawnienie transgranicznego przepływu europejskich utworów kulturalnych i audiowizualnych przyczyni się do dialogu międzykulturowego, będzie więc mieć pozytywny wpływ na obszar włączenia społecznego. Ponadto, program sprzyja tworzeniu miejsc pracy w sektorach kultury i kreatywnym. „Kreatywna Europa” będzie też wspierać projekty z zakresu architektury i ochrony dziedzictwa kulturowego.

Do instrumentów komplementarnych i wspierających osiągnięcie celów polityki spójności należą:

Instrument Łącząc Europę (Connecting Europe Facility - CEF) - instrument finansowy, wspierający realizację projektów w sektorach transportu, energii i telekomunikacji. W CEF 2021-2027, 60% finansowania ma być przeznaczony na wypełnianie celów klimatycznych.

W sektorze transportu wsparcie finansowe będzie przeznaczony na następujące typy projektów:

- rozwój sieci TEN-T w sektorach kolejowym, drogowym, morskim i wodnym śródlądowym zgodnie z Rozporządzeniem PE i Rady (UE) nr 1315/2013 ws. unijnych wytycznych dotyczących rozwoju transeuropejskiej sieci transportowej,
- rozwój intermodalnej, bezpiecznej i chronionej infrastruktury, w tym np. autostrady morskie, aplikacje telematyczne (ERTMS, RIS, ITS, VTMS i usługi e-Maritime, SESAR), infrastruktura paliw alternatywnych
- projekty lub działania w ramach projektów na odcinkach sieci transportowej umożliwiających transport wojskowy, w celu adaptacji części sieci do podwójnego cywilno-wojskowego wykorzystania.

W sektorze energii wsparcie ma być przeznaczony na następujące typy projektów:

- projekty będące przedmiotem wspólnego zainteresowania zgodnie z art. 14 Rozporządzenia PE i Rady (UE) nr 347/2013 w sprawie wytycznych dotyczących transeuropejskiej infrastruktury energetycznej
- projekty transgraniczne w zakresie energii odnawialnej, w tym rozwiązania innowacyjne i magazynowanie energii odnawialnej.

W sektorze telekomunikacji wsparcie ma być przeznaczony na następujące typy projektów:

- rozwój i dostęp do sieci o dużej przepustowości, w tym systemu 5G
- udostępnianie wysokiej jakości połączeń bezprzewodowych dla lokalnych społeczności
- projekty zapewniające nieprzerwany zasięg w systemach 5G dla wszystkich transeuropejskich sieci
- nowe lub ulepszone sieci szkieletowe, w tym podmorskie i w tym z państwami trzecimi
- projekty wdrażające łączność cyfrową w projektach transgranicznych w sektorach transportu i energii.

Należy zauważyć, że część środków z FS ma zostać transferowane do CEF Transport z przeznaczeniem na inwestycje w krajach kohezyjnych. Inwestycje te mają posiadać wysoką europejską wartość dodaną i stanowić wkład w budowę TEN-T. W przypadku Polski, o środki transferowane z FS do CEF Transport ubiegać się będą zarządcy publicznej infrastruktury transportowej położonej w sieci TEN-T we właściwych gałęziach transportu, tj. PKP PLK S.A., CPK sp. z o.o., GDDKiA, zarządcy portów morskich, urzędy morskie oraz PGW „Wody Polskie”, w zależności od priorytetów określonych w konkretnych naborach. Nowy program CEF jest komplementarny nie tylko względem programów finansowanych z funduszy strukturalnych w ramach polityki spójności, ale również względem innych programów UE, takich jak np. Horyzont Europa, Europa Cyfrowa oraz instrument Program InvestEU.

Komplementarność z Programem InvestEU

Negocjowany jeszcze obecnie budżet unijny na lata 2021-2027 obejmuje m.in. Fundusz Program InvestEU. W założeniu jest to narzędzie finansowe, łączące szereg dostępnych obecnie programów, którego celem jest wspieranie inwestycji i tworzenia miejsc pracy w państwach Wspólnoty. Finansowy filar Programu InvestEU – Fundusz InvestEU będzie oferował wsparcie zwrotne dla szerokiego spektrum projektów inwestycyjnych, ujętych w następujących, planowanych aktualnie segmentach:

1. Zrównoważona infrastruktura (m.in. projekty z sektora transportu i energetyki)
2. Badania naukowe, innowacje i cyfryzacja
3. MŚP (preferencyjne wsparcie finansowe – głównie pożyczki)
4. Inwestycje społeczne i umiejętności

Fundusz będzie oferował wsparcie zwrotne dla inwestycji generujących przychody w wysokości wystarczającej do spłaty wsparcia udzielonego z Funduszu. Głównymi odbiorcami wsparcia będą przedsiębiorstwa (firmy prywatne, spółki skarbu państwa oraz spółki będące własnością samorządów) oraz inne podmioty prywatne (m.in. sektor bankowy) i publiczne (samorządy, uniwersytety, jednostki naukowe).

Komplementarność Funduszu InvestEU z PS będzie wynikała przede wszystkim z faktu, iż środki wsparte gwarancją InvestEU mogą być jednym ze źródeł finansowania ważnych projektów gospodarczych (w szczególności dużych zamierzeń infrastrukturalnych), obok innych instrumentów UE, w tym dotacji z tytułu polityki spójności. Skala potrzeb kapitałowych na finansowanie takich projektów może uzasadniać konieczność łączenia różnych źródeł finansowania. Uzupełnienie kapitałowe z gwarancji InvestEU może wpływać pozytywnie na możliwość realizacji określonych programów inwestycyjnych w pełnym zakresie tj. zgodnie z występującymi potrzebami, a nie w zakresie wynikającym tylko z wysokości dostępnych dotacji UE. Mając powyższe na uwadze w toku wdrażania inwestycji należy brać pod uwagę możliwości łączenia wsparcia zwrotnego z Funduszu InvestEU z dofinansowaniem ze środków PS. Tego typu wsparcie przewidziane jest np. jako II filar w ramach Mechanizmu Sprawiedliwej Transformacji, którego podstawę będzie stanowił Fundusz Sprawiedliwej Transformacji.

Komplementarność z Programem Zdrowie

Realizacja Programu Zdrowie nie ograniczy zakresu wsparcia EFS+ i EFRR w obszarze zdrowia. Koordynacja z Programem UE Zdrowie będzie dotyczyła przede wszystkim etapu programowania wsparcia EFS+ i EFRR tak, aby nie powielać działań, które będą mogły być realizowane w Programie Zdrowie. Koordynacja zostanie zapewniona głównie przez zaangażowanie odpowiednich komitetów właściwych dla EFS+ i EFRR oraz Programu Zdrowie.

Komplementarność z FAM, FBW i IZGW

W zakresie Funduszu Azylu i Migracji (FAM), Funduszu Bezpieczeństwa Wewnętrznego (FBW), Instrumentu na rzecz Zarządzania Granicami i Wiz (IZGW) podczas przygotowania odpowiednich programów krajowych odbędą się otwarte konsultacje. Podczas oceny i wyboru projektów, Organ Odpowiedzialny (odpowiednio dla FAM, FBW i IZGW) zapewni komplementarność wykorzystując odpowiednie procedury, podobnie jak w okresie 2014-2020. Na poziomie programów komplementarność będzie zapewniona przez Międzyresortowy Zespół do spraw Europejskich Funduszy Spraw Wewnętrznych. FAM (szkolenia językowe, kursy wprowadzające w społeczeństwo przyjmujące, działania integracyjne) będzie komplementarny przede wszystkim do ESF+, a IZGW i FBW (systemy informatyczne w obszarze ochrony granic i bezpieczeństwa wewnętrznego, w tym wielkoskalowe systemy informacyjne UE) do EFRR.

Dla działań FBW i IZGW zapewniona zostanie synergia w zakresie badań naukowych i innowacji z programem Horyzont Europa.

4. ZDOLNOŚCI ADMINISTRACYJNE I POMOC TECHNICZNA

Zdolności administracyjne

Poniższy tekst będzie tekstem źródłowym do wzoru Umowy Partnerstwa, w części odpowiadającej wymogom art. 8(g), CPR, tj. A summary of actions planned to reinforce administrative capacity of the implementation of the funds covered by the Partnership Agreement (Text field [4 500])

W realizację programów wdrażanych w perspektywie 2021-2027 w Polsce zaangażowanych będzie szereg instytucji, w większości posiadających doświadczenie z poprzednich okresów programowania. Ich potencjał podtrzymywany i wzmacniany jest poprzez realizację odpowiednich działań. Przy określaniu zakresu planowanego wsparcia postawiono sobie następujące cele:

- zatrudnienie i wynagrodzenia powinny być adekwatne do wykonywanych zadań i zakresu odpowiedzialności, z uwzględnieniem konieczności realizacji dodatkowych obowiązków lub ograniczenia zadań w przypadku niektórych instytucji;
- polityka zatrudnieniowa powinna zapobiegać nadmiernej rotacji i gwarantować zachowanie pamięci instytucjonalnej systemu;
- zapewnienie płynnego przejścia pomiędzy dwoma okresami programowania, z uwzględnieniem konieczności wykorzystania dotychczasowych doświadczeń poprzez angażowanie kadr w skali dającej gwarancję sprawnego zakończenia realizacji perspektywy 2014-2020 oraz sprawnego uruchomienia programów 2021-2027.

Osiągnięcie powyższych celów wymaga kompleksowych i nowoczesnych działań rozwojowych. Będą się one opierały na pięciu założeniach:

- zapewnienie stabilnego, odpornego na zmiany systemu finansowania konkurencyjnych wynagrodzeń i możliwości ciągłego podnoszenia kompetencji pracowników;
- zapewnienie kompleksowej oferty dla doświadczonych pracowników oraz przejrzystych ścieżek kariery i rozwoju kompetencji zawodowych dla pracowników z mniejszym doświadczeniem;
- wzrost efektywności procesów zarządzania zasobami ludzkimi, w tym m.in. poprzez podejmowanie działań z zakresu poprawy wizerunku pracodawcy (*employer branding*), monitorowanie satysfakcji pracowników (w tym badania ankietowe) i rozmowy przeprowadzane z odchodzącymi pracownikami (tj. *exit interview*), wsparcie modernizacji i cyfryzacji procesów zarządzania zasobami ludzkimi, prowadzenie programów wdrożenia dla nowych pracowników (*onboarding*);
- promowanie upowszechnienia elastycznych i atrakcyjnych form pracy, w tym upowszechnienie pracy zdalnej, a także rozwój świadczeń pozapłacowych;
- upowszechnienie wymiany pracowników pomiędzy instytucjami (m.in. staże w innej instytucji).
- dbanie o przyjazną atmosferę, wysoki poziom zarządzania oraz optymalne wyposażenie środowiska pracy.

Ww. założenia staną się podstawą zarządzania zasobami ludzkimi na poziomie całego systemu wdrażania funduszy Unii Europejskiej w Polsce. Opracowane zostaną standardy i rekomendacje dotyczące zarządzania zasobami ludzkimi wobec kadr pracujących w obszarze funduszy UE we wszystkich instytucjach. Nad całością procesu będzie czuwał Zespół Zarządzania Zasobami Ludzkimi stanowiący organ pomocniczy ministra ds. rozwoju regionalnego. Planowane jest uruchomienie nowoczesnej internetowej platformy w systemie wdrażania FUE, która usprawni proces zarządzania zasobami ludzkimi. Umożliwi ona sprawne i szybkie prowadzenie procesów rekrutacji, *onboardingu* czy

employer branding, ale także zapoznanie się z aktualnymi ofertami szkoleń i staży oraz monitoring poziomu satysfakcji z pracy i *exit interview*.

Podstawowym źródłem finansowania powyższych założeń będzie pomoc techniczna (PT). Wiodącą rolę w tym zakresie odegra krajowy program Pomoc Techniczna dla FUE dedykowany wsparciu działań horyzontalnych służących wzmocnieniu potencjału z zakresu wspólnego dla wszystkich programów tj. m.in. zamówień publicznych, pomocy publicznej, oceny oddziaływania na środowisko, działań zapobiegających korupcji i nadużyciom finansowym. Rolę uzupełniającą w zakresie stosowania najlepszych praktyk w instytucjach wdrażających poszczególne programy odegrają priorytety pomocy technicznej w tych programach. Katalog możliwych do sfinansowania działań oraz stosowanych zasad będzie określony we wspólnych wytycznych w zakresie stosowania pomocy technicznej.

Oprócz działań skierowanych na wzmocnienie potencjału instytucji PT będzie wspierała przygotowanie potencjalnych beneficjentów i partnerów do właściwego wykorzystania FUE. Prowadzone będą specjalistyczne działania szkoleniowe i edukacyjne mające na celu przygotowanie wysokiej jakości projektów wpisujących się w przyjęte w kraju i na poziomie europejskim ramy strategiczne.

Szczególne znaczenie nabiera wsparcie beneficjentów, w tym JST, w przygotowaniu i realizacji projektów w zakresie gospodarki odpadami, adaptacji do zmian klimatu, zrównoważonej mobilności miejskiej, współpracy na rzecz rozwoju społeczno-gospodarczego w obszarach funkcjonalnych. W przypadku, gdy środki PT okażą się niewystarczające, instytucje zarządzające poszczególnymi programami będą mogły podjąć decyzję o wykorzystaniu art. 32 rozporządzenia ogólnego (finansowanie niepowiązane z kosztami) lub, w przypadku środków EFRR lub FS, możliwości przewidzianej w art. 2.3(a) rozporządzenia w spr. EFRR/FS.

Pomimo niewątpliwie dobrych rezultatów i tempa wykorzystywania środków unijnych przez Polskę w ramach poprzednich perspektyw finansowych oraz pomimo tego, że przegląd raportów z badań ewaluacyjnych wskazuje, że przyjęty system wdrażania w rozumieniu układu instytucjonalnego, poziomu decentralizacji i ram proceduralnych jest oceniony jako funkcjonujący właściwie i nie wymaga zasadniczych zmian, przed Polską nadal stoją liczne wyzwania związane głównie z utrzymaniem potencjału instytucji oraz wzmocnieniem potencjału beneficjentów i partnerów w celu zapewnienia podaży dobrych jakościowo projektów realizujących cele zapisane w dokumentach strategicznych.

Pomoc techniczna

Poniższy tekst będzie tekstem źródłowym do wzoru Umowy Partnerstwa w części odpowiadającej wymogom Article 8(d bis), CPR, tj.: (d bis) for technical assistance, the choice of the Member State of the form of Union contribution pursuant to Article 30(3) and, where applicable, the preliminary financial allocation from each of the funds covered by the Partnership Agreement at national level and breakdown of financial resources by programme and category of regions; (Text field [3500])

Do rozliczenia pomocy technicznej z Komisją Europejską Polska wybiera system oparty o koszty rzeczywiste, który zakłada funkcjonowanie krajowego programu pomocy technicznej (PT dla FUE) oraz priorytetów pomocy technicznej w pozostałych programach (krajowych i regionalnych). Polska ma bardzo dobre doświadczenia związane z funkcjonowaniem takiego systemu w poprzednich perspektywach finansowych, co zostało dostrzeżone także na poziomie instytucji unijnych – np. Parlament Europejski z zadowoleniem przyjmuje przykład wielopoziomowego systemu wdrażania polityki spójności w Polsce (trzy filary pomocy technicznej), który umożliwia stosowanie bardziej

ukierunkowanego na wyniki, skoordynowanego, strategicznego i przejrzystego podejścia oraz przynosi większą wartość dodaną⁸⁸.

Ze środków pomocy technicznej finansowane jest znacznie więcej działań niż tylko wsparcie instytucji systemu zarządzania. Jesteśmy przykładem kraju, który mocno wspiera beneficjentów (w tym także jednostki samorządu terytorialnego) w zapewnieniu podaży dobrych projektów. Wspieramy również przygotowanie strategii terytorialnych zarówno z poziomu krajowego, jak i regionalnego. Dużą wagę przykładamy do działań koordynacyjnych m.in. w zakresie rozpoznawalności i komunikacji oraz podejmujemy szereg działań ukierunkowanych na wsparcie otoczenia systemu zarządzania funduszami.

System rozliczania oparty o koszty rzeczywiste daje też większą gwarancję wdrożenia na czas działań finansowanych z pomocy technicznej niezbędnych do uruchomienia nowej perspektywy finansowej. Rozliczanie środków PT w oparciu o koszty rzeczywiste jest łatwe do zaplanowania i generuje w miarę stałe koszty roczne. Jednocześnie podjęte zostaną działania w celu upowszechnienia stosowania kosztów uproszczonych w rozliczeniach z beneficjentami PT.

⁸⁸ Sprawozdanie w sprawie perspektyw pomocy technicznej w ramach polityki spójności (2016/2303(INI)), Parlament Europejski, Sprawozdawczynie: Ruža Tomašić, 2017 r., str. 8

5. INFORMACJE FINANSOWE⁸⁹

5.1 Wstępna alokacja EFRR, FS, EFS+, EFMR na cele polityki spójności (mln euro)

<i>cel</i>	<i>EFRR (mln euro)</i>	<i>EFS+ (mln euro)</i>	<i>Fundusz Sprawiedliwej Transformacji (mln euro)</i>	<i>Fundusz Spójności (mln euro)</i>	<i>EFMR (mln euro)</i>	<i>łącznie (mln euro)</i>
<i>polityki spójności</i>	<i>alokacja na poziomie krajowym</i>	<i>alokacja na poziomie krajowym</i>		<i>alokacja na poziomie krajowym</i>	<i>alokacja na poziomie krajowym</i>	
Cel 1. Bardziej konkurencyjna i inteligentna Europa dzięki promowaniu innowacyjnej i inteligentnej transformacji gospodarczej	11 784					11 784
Cel 2. Bardziej przyjazna dla środowiska niskoemisyjna Europa	14 140			5 949	446	20 536
Cel 3. Lepiej połączona Europa	11 548			6 010		17 558
Cel 4. Europa o silniejszym wymiarze społecznym	3 299	11 469				14 768
Cel 5. Europa bliżej obywateli	4 713				35	4 749
Cel 6. Fundusz Sprawiedliwej Transformacji			4 234			4 234
Pomoc techniczna	1 650	180	176	307	31	2 343
Alokacja 2026-2027						
łącznie	47 135	11 649	4 411	12 266	512	75 972

⁸⁹ Informacje finansowe w tabelach 5.1, 5.2, 5.4, 5.5 są zaokrąglone do mln EUR. Ewentualne rozbieżności w sumowaniu kwot wynikają z zaokrąglenia.

5.2 Transfer środków między kategoriami regionu (mln euro)

<i>kategoria regionu</i> (a)	<i>alokacja wg kategorii regionu</i> (b)	<i>transfer do:</i> (c)	<i>wysokość transferu</i> (d)	<i>udział transferowanej alokacji początkowej</i> (e)=(d)/(b)	<i>alokacja wg kategorii regionu po transferze</i> (f)=(b)-(d)
słabiej rozwinięty	57 687	bardziej rozwinięty		0,00%	57 687
		przejściowy		0,00%	
lepiej rozwinięty	157	słabiej rozwinięty		0,00%	157
przejściowy	4 486	słabiej rozwinięty		0,00%	4 486

* Initial allocation by category of region as communicated by the Commission after InvestEU contributions and transfers referred to in tables 2-4, applicable to ERDF and ESF+ only.

5.3 Przesunięcia między funduszami objętymi zarządzaniem dzielonym, w tym między funduszami polityki spójności

		EFRR				ESF+				FS	EFMR	AMIF	ISF	BMVI	Suma
		lepiej rozwinięty	przejściowy	słabiej rozwinięty	Outermost	lepiej rozwinięty	przejściowy	słabiej rozwinięty	Outermost						
EFRR	lepiej rozwinięty														
	przejściowy														
	słabiej rozwinięty														
	Outermost														
ESF+	lepiej rozwinięty														
	przejściowy									217 728 091					217 728 091
	słabiej rozwinięty									2 764 870 796					2 764 870 796
	Outermost														
FS															
EFMR															
Suma										2 982 598 887					2 982 598 887

5.4 Alokacje na poszczególne programy (mln euro)

<i>Program</i>	<i>Fundusz</i>	<i>Wkład UE(mln euro)</i>	<i>Wkład krajowy** (mln euro)</i>	<i>Łącznie (mln euro)</i>
<i>Kontynuacja RPO Dolnośląskiego</i>	<i>EFRR</i>	652	279	931
	<i>EFSA</i>	218	93	312
<i>Kontynuacja RPO Kujawsko-Pomorskiego</i>	<i>EFRR</i>	1 105	195	1300
	<i>EFSA</i>	370	65	435
<i>Kontynuacja RPO Lubelskiego</i>	<i>EFRR</i>	1 325	234	1559
	<i>EFSA</i>	443	78	522
<i>Kontynuacja RPO Lubuskiego</i>	<i>EFRR</i>	552	97	649
	<i>EFSA</i>	185	33	217
<i>Kontynuacja RPO Łódzkiego</i>	<i>EFRR</i>	1 222	216	1438

<i>Program</i>	<i>Fundusz</i>	<i>Wkład UE(mln euro)</i>	<i>Wkład krajowy** (mln euro)</i>	<i>Łącznie (mln euro)</i>
	<i>EFS+</i>	409	72	481
<i>Kontynuacja RPO Małopolskiego</i>	<i>EFRR</i>	1 155	204	1359
	<i>EFS+</i>	386	68	455
<i>Kontynuacja RPO Mazowieckiego</i>	<i>EFRR</i>	1251	290	1541
	<i>EFS+</i>	418	97	516
<i>Kontynuacja RPO Opolskiego</i>	<i>EFRR</i>	572	101	673
	<i>EFS+</i>	191	34	225
<i>Kontynuacja RPO Podkarpackiego</i>	<i>EFRR</i>	1 244	220	1464
	<i>EFS+</i>	416	73	490
<i>Kontynuacja RPO Podlaskiego</i>	<i>EFRR</i>	743	131	874

<i>Program</i>	<i>Fundusz</i>	<i>Wkład UE(mln euro)</i>	<i>Wkład krajowy** (mln euro)</i>	<i>Łącznie (mln euro)</i>
	<i>EFS+</i>	249	44	292
<i>Kontynuacja RPO Pomorskiego</i>	<i>EFRR</i>	846	149	995
	<i>EFS+</i>	283	50	333
<i>Kontynuacja RPO Śląskiego</i>	<i>EFRR</i>	1 772	313	2084
	<i>EFS+</i>	593	105	697
<i>Kontynuacja RPO Świętokrzyskiego</i>	<i>EFRR</i>	829	146	975
	<i>EFS+</i>	277	49	326
<i>Kontynuacja RPO Warmińsko-Mazurskiego</i>	<i>EFRR</i>	920	162	1083
	<i>EFS+</i>	308	54	362
<i>Kontynuacja RPO Wielkopolskiego</i>	<i>EFRR</i>	802	344	1145

<i>Program</i>	<i>Fundusz</i>	<i>Wkład UE(mln euro)</i>	<i>Wkład krajowy** (mln euro)</i>	<i>Łącznie (mln euro)</i>
	<i>EFS+</i>	268	115	383
<i>Kontynuacja RPO Zachodniopomorskiego</i>	<i>EFRR</i>	982	173	1155
	<i>EFS+</i>	329	58	387
<i>Środki do rozdysponowania między RPO na późniejszym etapie⁹⁰</i>	<i>EFRR</i>	5 323	1 062	6 385
	<i>EFS+</i>	1 781	355	2 137
<i>Kontynuacja PO IŚ</i>	<i>EFRR</i>	12 820	2 498	15 319
	<i>FS</i>	12 266	2 165	14 430
<i>Kontynuacja PO IR</i>	<i>EFRR</i>	7 973	1 568	9 541
<i>Kontynuacja PO WER</i>	<i>EFS+</i>	4 291	844	5 135
<i>Kontynuacja PO PC</i>	<i>EFRR</i>	1 988	392	2 380

⁹⁰ Podział środków nastąpi w ramach negocjacji kontraktu programowego zgodnie z Art. 14ra pkt 3 ustawy o zasadach prowadzenia polityki rozwoju.

<i>Program</i>	<i>Fundusz</i>	<i>Wkład UE(mln euro)</i>	<i>Wkład krajowy** (mln euro)</i>	<i>Łącznie (mln euro)</i>
<i>Kontynuacja PO PW</i>	<i>EFRR</i>	<i>2 508</i>	<i>443</i>	<i>2951</i>
<i>Kontynuacja PO PT</i>	<i>EFRR</i>	<i>550</i>	<i>109</i>	<i>659</i>
<i>Kontynuacja PO PŻ</i>	<i>EFS+</i>	<i>233</i>	<i>46</i>	<i>279</i>
<i>Program FST</i>	<i>FST</i>	<i>3 849</i>	<i>530</i>	<i>4 379</i>
<i>Program FST</i>	<i>FST – ESF+ uzupełniający transfer do FST</i>	<i>281</i>	<i>68</i>	<i>349</i>
<i>Program FST</i>	<i>FST - EFRR uzupełniający transfer do FST</i>	<i>281</i>	<i>68</i>	<i>349</i>
<i>Łącznie</i>	<i>EFRR, EFS+, FS, FST</i>	<i>75 460</i>	<i>14 491</i>	<i>89 951</i>
<i>Kontynuacja PO RYBY</i>	<i>EFMR</i>	<i>512</i>	<i>171</i>	<i>683</i>
<i>Łącznie</i>	<i>Wszystkie fundusze</i>	<i>75 972</i>	<i>14 662</i>	<i>90 634</i>

* Program może być wielofunduszowy zgodnie z art. 20 ust. 1 Rozporządzenia Ogólnego (priorytet może być wielofunduszowy zgodnie z art. 17 ust. 2).

** Zgodnie z art. 106 ust. 2 dotyczącym określania stawek współfinansowania.

Pro rata:

W przypadku ogólnokrajowych priorytetów w programie finansowanych z EFRR lub EFS+ obejmujących więcej niż jedną kategorię regionu stosuje się mechanizm rozliczeniowy "pro rata" przewidziany w art. 57 rozporządzenia ogólnego. Wydatki ponoszone w ramach wspomnianych priorytetów będą zatem przypisywane do kopert poszczególnych kategorii regionów zgodnie z tym ustalonym podziałem, niezależnie od faktycznego miejsca poniesienia konkretnego wydatku.

5.5 Przewidywana alokacja z funduszy na pomoc techniczną na poziomie krajowym (mln euro)

Program	Fundusz	Wkład UE		Wkład krajowy	Łącznie
		Wkład UE bez pomocy technicznej zgodnie z art. 30 ust. 5	Wkład UE na pomoc techniczną zgodnie z art. 30 ust. 5		
Kontynuacja RPO Dolnośląskiego	EFRR		26,1	11,2	37,3
Kontynuacja RPO Kujawsko-Pomorskiego	EFRR		44,2	7,8	52,1
Kontynuacja RPO Lubelskiego	EFRR		53,1	9,4	62,4
Kontynuacja RPO Lubuskiego	EFRR		22,1	3,9	26,0
Kontynuacja RPO Łódzkiego	EFRR		48,9	8,6	57,6
Kontynuacja RPO Małopolskiego	EFRR		46,2	8,2	54,4
Kontynuacja RPO Mazowieckiego	EFRR		50,1	11,6	61,7
Kontynuacja RPO Opolskiego	EFRR		22,9	4,0	26,9
Kontynuacja RPO Podkarpackiego	EFRR		49,8	8,8	58,6

Program	Fundusz	Wkład UE		Wkład krajowy	Łącznie
		Wkład UE bez pomocy technicznej zgodnie z art. 30 ust. 5	Wkład UE na pomoc techniczną zgodnie z art. 30 ust. 5		
Kontynuacja RPO Podlaskiego	EFRR		29,7	5,2	35,0
Kontynuacja RPO Pomorskiego	EFRR		33,9	6,0	39,8
Kontynuacja RPO Śląskiego	EFRR		70,9	12,5	83,5
Kontynuacja RPO Świętokrzyskiego	EFRR		33,2	5,9	39,0
Kontynuacja RPO Warmińsko-Mazurskiego	EFRR		36,9	6,5	43,4
Kontynuacja RPO Wielkopolskiego	EFRR		32,1	13,8	45,9
Kontynuacja RPO Zachodniopomorskiego	EFRR		39,3	6,9	46,3
Środki do rozdysponowania między RPO na późniejszym etapie	EFRR		213,1	42,5	255,7
Kontynuacja PO IŚ	FS		306,6	54,1	360,8
Kontynuacja PO IR	EFRR		159,5	31,4	190,8
Kontynuacja PO WER	EFSD		171,6	33,8	205,4

Program	Fundusz	Wkład UE		Wkład krajowy	Łącznie
		Wkład UE bez pomocy technicznej zgodnie z art. 30 ust. 5	Wkład UE na pomoc techniczną zgodnie z art. 30 ust. 5		
Kontynuacja PO PC	EFRR		49,7	9,8	59,5
Kontynuacja PO PW	EFRR		37,6	6,6	44,3
Kontynuacja PO PT	EFRR		550	109	659
Kontynuacja PO PŻ	EFSD		8,2	1,6	9,8
Program FST	FST		154,0	21,2	175,2
Program FST	FST – ESF+ uzupełniający transfer do FST		11,2	2,7	14,0
Program FST	FST - EFRR uzupełniający transfer do FST		11,2	2,7	14,0
łącznie	EFRR, FS, ESF+, FST		2312,2	446	2758,3
Kontynuacja PO RYBY	EFMR		31	10	41
łącznie	Wszystkie fundusze		2343,0	456,3	2799,2

6. SPISY

6.1 Spis map i wykresów

Mapa 1 <i>Nakłady wewnętrzne na działalność B+R w relacji do PKB w 2017 r.</i>	11
Mapa 2: Przedsiębiorstwa innowacyjne w przemyśle w latach 2016-2018.....	12
Mapa 3: Przedsiębiorstwa innowacyjne w sektorze usług w latach 2016–2018	12
Mapa 4 Zasoby energii odnawialnej	29
Mapa 5: Poziom ryzyka powodziowego.....	33
Mapa 6: Prognozy różnicy liczby dni suchych w roku między okresem 2008–2018 i 2021–2050	34
Mapa 7: Obszary objęte różnymi formami ochrony przyrody w Polsce.....	39
Mapa 8: Wskaźnik międzygałęziowej dostępności transportowej (syntetyczny) – wartość w 2017 r. ..	47
Mapa 9: Odsetek gospodarstw domowych w danej gminie z brakiem dostępu do usług o przepustowości co najmniej 30 Mb/s	54
<i>Mapa 10: Wskaźnik zatrudnienia w Polsce, III kw. 2019 r.</i>	59
Mapa 11: Lekarze i dentyści, pielęgniarki i położne w 2016 r.....	76
Mapa 12. Obszary zagrożone trwałą marginalizacją oraz miasta średnie tracące funkcje społeczno-gospodarcze.....	85
Wykres 1: Wskaźnik innowacyjności państw członkowskich UE	9
Wykres 2: Indeks DESI, komponent Integracja technologii cyfrowej, porównanie danych dla Polski i UE.	16
Wykres 3. Emisje gazów cieplarnianych w okresie 1988-2018 r.....	23
Wykres 4. Udziały poszczególnych kategorii źródeł w całkowitej emisji krajowej GC w 2018 r.....	24
Wykres 5. Udział stałych paliw kopalnych w końcowym zużyciu energii w sektorze mieszkaniowym (%)	25
Wykres 6. Struktura pozyskania energii ze źródeł odnawialnych w Polsce wg nośników w 2018 r.	28
Wykres 7. Odpady wytworzone w ciągu roku w Polsce	37
Wykres 8. Liczba ofiar śmiertelnych i ciężko rannych w wypadkach drogowych w Polsce w latach 2009 – 2019.....	48
Wykres 9. Stopień pokrycia terenów wiejskich i miejskich zasięgami stacjonarnymi o przepustowości poniżej 30 Mb/s, od 30 Mb/s do 100 Mb/s oraz 100 Mb/s i więcej (% gospodarstw domowych)	54
Wykres 10. Wskaźnik zatrudnienia kobiet w wieku 25-49 lat mających dzieci	61
Wykres 11. Wskaźnik zatrudnienia kobiet w wieku 25-49 lat niemających dzieci	61
Wykres 12. Osoby dorosłe uczestniczące w kształceniu i szkoleniu.....	67
Wykres 13. Stacjonarne zakłady pomocy społecznej w 2019 r.....	72
Wykres 14: Krajowa produkcja węgla kamiennego w Polsce na tle wybranych państw członkowskich UE	93

6.2 Spis skrótów

5G – technologia mobilna piątej generacji
BAEL - Badanie Aktywności Ekonomicznej Ludności
B+R – badania i rozwój
B+R+I – badania i rozwój i innowacje
CEF – (ang. Connecting Europe Facility) Instrument „Łącząc Europę”
CNG – (ang. Compressed Natural Gas) sprężony gaz ziemny
COSME – Program ramowy na rzecz konkurencyjności przedsiębiorstw oraz małych i średnich przedsiębiorstw 2014-2020
CP – Cel Polityki
CSR – (ang. Country-Specific Recommendations) Zalecenia dla poszczególnych państw członkowskich
DESI – (ang. Digital Economy and Society Index) Indeks gospodarki cyfrowej i społeczeństwa cyfrowego
DNB – Dochód Narodowy Brutto
EaSI – (ang. EU Programme for Employment and Social Innovation) Europejski program na rzecz zatrudnienia i innowacji społecznych
EFMR – Europejski Fundusz Morski i Rybacki
EFPS – Europejski Filar Praw Socjalnych
EFRR – Europejski Fundusz Rozwoju Regionalnego
EFRROW – Europejski Fundusz Rolny na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich
EFS – Europejski Fundusz Społeczny
EFSI – Europejskie Fundusze Strukturalne i Inwestycyjne
EFS+ - Europejski Fundusz Społeczny +
EPO – Europejski Urząd Patentowy
ERASMUS+ - program Unii Europejskiej w dziedzinie edukacji, szkoleń, młodzieży i sportu na lata 2014-2020 i jego nowa edycja na lata 2021-2027
ERTMS – (ang. European Rail Traffic Management System) - Europejski System Zarządzania Ruchem Kolejowym
ESCO – Energy Service Company
EURATOM – Europejska Wspólnota Energii Atomowej
EWT – Europejska Współpraca Terytorialna
FAM - Fundusz Azylu i Migracji
FBW – Fundusz Bezpieczeństwa Wewnętrznego
FS – Fundusz Spójności
FST – Fundusz na rzecz Sprawiedliwej Transformacji
FUE - Fundusze Unii Europejskiej
GOZ – gospodarka o obiegu zamkniętym
GERD – (ang. Gross Domestic Expenditure on R&D) wydatki brutto na badania i rozwój
good governance – dobre rządzenie, sprawowanie władzy publicznej w ramach wzajemnych relacji rządu, administracji i społeczeństwa, cechujące się otwartością, partnerstwem, rozliczalnością, skutecznością, efektywnością i spójnością
GPR - gminny program rewitalizacji
GUS – Główny Urząd Statystyczny
Horyzont 2020 – Program ramowy UE w zakresie badań naukowych i innowacji 2014-2020
HE – Horyzont Europa

ICT – (ang. Information and Communication Technology) technologie informacyjno-komunikacyjne (TIK)

IIT - inne instrumenty terytorialne

IK UP – Instytucja Koordynująca Umowę Partnerstwa

IOB – Instytucje Otoczenia Biznesu

IT – technologie informacyjne

ITS – (ang. Intelligent transportation systems) inteligentne systemy transportowe

IZGW – Instrument na rzecz Zarządzania Granicami i Wiz

JST – jednostki samorządu terytorialnego

KE – Komisja Europejska

KIS – Krajowe Inteligentne Specjalizacje

KPEiK – Krajowy Plan na rzecz Energii i Klimatu

KPK – Krajowy Punkt Kontaktowy

KP – krajowy program

KPM – Krajowa Polityka Miejska

KPON – Konwencja o Prawach Osób Niepełnosprawnych (ONZ)

KUP – Komitet ds. Umowy Partnerstwa

KSRR – Krajowa Strategia Rozwoju Regionalnego do 2030 roku

LEZ – (ang. Low Emission Zone) - strefy ograniczonej emisji transportu

LGD – lokalne grupy działania

LIFE – Program działań na rzecz środowiska i klimatu

LNG – (ang. Liquefied Natural Gas) skroplony ciekły gaz ziemny

LSR – lokalne strategie rozwoju

LZW - Lubelskie Zagłębie Węglowe

MFiPR – Ministerstwo Funduszy i Polityki Regionalnej

MGMiŻŚ – Ministerstwo Gospodarki Morskiej i Żeglugi Śródlądowej

MRiRW – Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi

MST - Mechanizm Sprawiedliwej Transformacji

MŚP – małe i średnie przedsiębiorstwa

Natura 2000 - Europejska Sieć Ekologiczna Natura 2000

NGO – organizacja pozarządowa

NIK – Najwyższa Izba Kontroli

NOx - tlenki azotu

NPS – Narodowy Plan Szerokopasmowy

NSRO 2007-2013 – Narodowe Strategiczne Ramy Odniesienia 2007-2013

NUTS – (fr. Nomenclature des unités territoriales statistiques) Klasyfikacja Jednostek Terytorialnych do Celów Statystycznych)

OECD – Organizacja Współpracy Gospodarczej i Rozwoju

OSI – Obszary Strategicznej Interwencji

OWES - Ośrodek Wsparcia Ekonomii Społecznej

OZE – odnawialne źródła energii

PEP2030 - Polityka ekologiczna państwa 2030

PEP2040 - „Polityka energetyczna Polski do 2040 r. – strategia rozwoju sektora paliwowo-energetycznego”

POZ – Podstawowa Opieka Zdrowotna

PKB – Produkt Krajowy Brutto
PM2.5 - aerozole atmosferyczne, których średnica nie jest większa niż 2.5 mikrometra
PM10 - mieszanina zawieszonych w powietrzu cząsteczek, których średnica nie przekracza 10 mikrogramów
Policy Paper dla obszaru zdrowia - dokument, który przedstawia długofalową wizję rozwoju systemu ochrony zdrowia, a także cele strategiczne oraz narzędzia ich realizacji w latach 2014-2020
p.p – punkt procentowy
PPP – Partnerstwo Publiczno-Prywatne
PS WPR - Plan Strategiczny WPR
PUP – Powiatowy Urząd Pracy
PS – Polityka Spójności
RIS – Regionalne Inteligentne Specjalizacje
RLKS – Rozwój Lokalny Kierowany przez Społeczność
RP – regionalny program
RRF – (ang. Recovery and Resilience Facility) Instrument na rzecz Odbudowy i Zwiększenia Odporności
RUE - Rada Unii Europejskiej
SAIDI - wskaźnik przeciętnego systemowego czasu trwania przerwy długiej i bardzo długiej w dostarczaniu energii elektrycznej do odbiorców przyłączonych do sieci przesyłowej
SAIFI - wskaźnik przeciętnej systemowej częstości przerw długich i bardzo długich w dostarczaniu energii elektrycznej do odbiorców przyłączonych do sieci przesyłowej
SOO – Specjalny obszar ochrony siedlisk
SOR – Strategia na Rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju do r. 2020 (z perspektywą do 2030 r.)
SPA 2020 – Strategiczny Plan Adaptacji dla sektorów i obszarów wrażliwych na zmiany klimatu do roku 2020 z perspektywą do roku 2030
SRT 2030 - Strategia Zrównoważonego Rozwoju Transportu do 2030 roku
STEM – (ang. Science, Technology, Engineering, Mathematics) nauka, technologia, inżynieria i matematyka
SUE RMB – Strategia UE Regionu Morza Bałtyckiego
SUMP - Plany Zrównoważonej Mobilności Miejskiej
TEN-T - Transeuropejska Sieć Transportowa
TWh - terawatogodzina
UE – Unia Europejska
UP – Umowa Partnerstwa
venture capital – kapitał lokowany w przedsięwzięcia związane z wysokim ryzykiem, spółka inwestująca w takie przedsięwzięcia
WDB – wartość dodana brutto
WHO – (ang. World Health Organization) Światowa Organizacja Zdrowia
WMDT - Wskaźnik międzygałęziowej dostępności transportowej
WPR – Wspólna Polityka Rolna
WRF - Wieloletnie Ramy Finansowe
ZIT – Zintegrowane Inwestycje Terytorialne
ZSK - Zintegrowany System Kwalifikacji
ZUP – założenia Umowy Partnerstwa

ZAŁĄCZNIKI

7.1. Zróżnicowania regionalne

Poniższy tekst będzie tekstem źródłowym do wzoru Umowy Partnerstwa w części odpowiadającej wymogom art. Article 8(ga), CPR, tj. where appropriate, an integrated approach to address the demographic challenges and/ or specific needs of regions and areas; (Text field [3 500])

Wyzwaniem obecnym od wielu lat w Polsce jest przeciwdziałanie rosnącemu zróżnicowaniu i polaryzacji), ponieważ przestrzennie, społecznie i gospodarczo jesteśmy ciągle państwem niejednorodnym.

Zróżnicowanie na poziomie NUTS 2 pokazuje, że większość województw należy do grupy regionów słabiej rozwiniętych. Tylko nowo wydzielony statystycznie (2016 r.) region warszawski stołeczny zalicza się do regionów lepiej rozwiniętych, a dwa województwa – wielkopolskie i dolnośląskie – do regionów w okresie przejściowym. Polska jest wśród tych państw UE, w których rozdzwięk wartości PKB per capita pomiędzy najuboższymi, a najsilniejszymi regionami jest największy. Mimo zahamowania procesu narastania zróżnicowania w poziomie rozwoju ekonomicznego województw, ciągle utrzymuje się dystans rozwojowy pomiędzy najuboższymi gospodarczo polskimi regionami, zgrupowanymi w Polsce Wschodniej, a pozostałymi z grupy regionów słabiej rozwiniętych. Średni PKB per capita dla obu grup to odpowiednio 49,6 i 62,1%.

Różnice w zakresie PKB per capita w podregionach (NUTS 3) są znacznie wyższe niż w kategorii NUTS 2. Dla podregionów z największymi ośrodkami miejskimi wartości tego wskaźnika są na poziomie 293% (podregion stołeczny), ponad 190% (podregion Poznania), około 165% (podregiony Wrocławia i Krakowa). Najniższe wartości PKB per capita odnotowują podregiony przemyski i chełmsko-zamojski (53%), nowotarski (57%) i ełcki (58%).

Polska doświadcza właśnie kolejnej fazy urbanizacji – metropolizacji. Rosną dysproporcje rozwojowe między metropoliami, podążającymi za trendami światowymi, a małymi miasteczkami i wsiami (położonymi na peryferiach, poza miejskimi obszarami funkcjonalnymi, co powoduje, że tracą swoje funkcje społeczno-gospodarcze). Proces ten koncentruje najważniejsze zasoby potrzebne do rozwoju (np. kapitał ludzki, zasoby pieniężne) w największych ośrodkach miejskich i ich obszarach funkcjonalnych i prowadzi do powstawania spolaryzowanych przestrzennie układów „metropolie – nie metropolie”.

Miasta lokalne w obszarach funkcjonalnych największych miast znajdują się w znacznie lepszej kondycji gospodarczej niż pozostałe miasta tej rangi w Polsce. W znacznie gorszej sytuacji są niewyspecjalizowane ośrodki o charakterze lokalnym, położone peryferyjnie, słabo skomunikowane z resztą kraju, położone na granicy województw, na terenach nieuprzemysłowionych, na obszarach rolniczych. W tych ośrodkach obserwujemy negatywne sprzężenie zwrotne – słabą sytuację gospodarczą pogłębia niewielka dynamika procesów rozwojowych. Charakteryzują się one niskim poziomem przedsiębiorczości, niewielką liczbą nowo rejestrowanych podmiotów gospodarczych, ukrytym bezrobociem. Depopulacji próbują przeciwdziałać władze samorządowe, jednak skala problemów i zależność od trendów globalnych wymaga interwencji władz centralnych.

7.2. Wyzwania demograficzne⁹¹

Polskie regiony są bardzo zróżnicowane zarówno pod względem struktury ludności, jak i sytuacji ekonomicznej, która wpływa na możliwości radzenia sobie z wyzwaniami demograficznymi.

Rozpoznanie ich przyczyn, charakteru i skali może posłużyć stworzeniu skutecznego planu działań łagodzących negatywne konsekwencje przemian demograficznych.

Niepokojące tendencje w kształtowaniu się stanu i struktury ludności Polski zauważane są od wielu lat. Według prognoz GUS Polskę czeka dalszy stopniowy ubytek ludności oraz znaczące zmiany w strukturze wg wieku. Do 2030 r. spadek liczby ludności wystąpi w 67% wszystkich gmin. Wyraźnie pod tym kątem wyróżnia się wschodnia część Polski, zwłaszcza województwo podlaskie, w którym gminy z największym przewidywanym spadkiem ludności stanowią ponad 40% całego województwa. Problem depopulacji dotyczy 70% miast średnich (tj. ośrodków liczących od 20 do 100 tys. mieszkańców) i 67% miast małych (poniżej 20 tys. mieszkańców)⁹².

Z drugiej strony prognozy przewidują dalszy rozwój suburbanizacji aglomeracji miejskich, a także miast średniej wielkości. Znaczące wzrosty ludności będą odnotowywały gminy sąsiadujące z ośrodkami miejskimi, powodując jednocześnie spadek liczby ludności w największych miastach. Spośród 39 miast powyżej 100 tys. jedynie w 6 wystąpi niewielki wzrost liczby ludności.

Depopulacja jest procesem odzwierciedlającym szersze problemy rozwojowe miast. Potwierdzeniem jest widoczne wyludnienie się miast średnich tracących funkcje społeczno-ekonomiczne. W latach 2002–2018 aż 92% tego rodzaju ośrodków miejskich dotkniętych było spadkiem liczby mieszkańców. Zauważany jest również postępujący proces starzenia ludności. W 2016 r. w 107 gminach odsetek osób w wieku 65 i więcej lat był wyższy niż 20%. Gminy te były położone przede wszystkim w województwach podlaskim oraz lubelskim. Wg prognoz w 2030 r. gminy z udziałem osób starszych przekraczającym 20% będą stanowiły już prawie dwie trzecie wszystkich gmin w Polsce. Prognozuje się również, że do 2030 r. udział osób w wieku przedprodukcyjnym przewyższy udział osób w wieku poprodukcyjnym w zaledwie 160 gminach, głównie w województwie pomorskim i małopolskim. Efektem będzie poważna zmiana struktury ludności według ekonomicznych grup wieku, która wymagać będzie wypracowania polityki pozwalającej na uzupełnianie braków zasobów pracy z jednoczesnymi działaniami na rzecz podwyższenia poziomu zatrudnienia, w tym wydłużenie okresu aktywności zawodowej, oraz zmiany w zakresie zabezpieczeń emerytalno-rentowych i opieki zdrowia. Szacuje się, że pomiędzy 2025 a 2040 r. liczebność osób w wieku co najmniej 80 lat i więcej zwiększy się dwukrotnie – z 1,7 mln do 3,4 mln⁹³. Wysoki poziom społecznych nierówności w zdrowiu populacji osób starszych (oprócz różnic w zamożności, wykształceniu, zawodzie czy miejscu zamieszkania) może wynikać także z różnic w dostępie do opieki zdrowotnej. Potrzeba opieki wynikająca z ograniczeń funkcjonalnych u osób starszych rozkłada się nierównomiernie w polskiej populacji – ograniczenia funkcjonalne występują dwukrotnie częściej w grupie osób o najniższych dochodach niż w grupie osób o dochodach najwyższych oraz trzykrotnie częściej w grupie osób z wykształceniem podstawowym niż w grupie osób z wykształceniem wyższym. Ograniczenia funkcjonalne narastają wraz z wiekiem, przy czym bardziej dotknięte są nimi kobiety niż mężczyźni. Krytyczny moment dla znacznego uzależnienia wynosi 85 lat, a występowanie takiej zależności jest charakterystyczne w szczególności dla obszarów

⁹¹ CPR art. 8(ga); Po wypracowaniu skonsultowanej i dojrzałej wersji opisu jego treść powinna zostać przeniesiona w sposób syntetyczny do unijnego wzoru UP - część zatytułowana: *An integrated approach to address the demographic challenges and/or specific needs of regions and areas.*

⁹² Krajowa Polityka Miejska, raport roboczy, 2019

⁹³ Za: *Informacja o sytuacji osób starszych na podstawie badań Głównego Urzędu Statystycznego*, GUS, Warszawa 2018, s. 7.

wiejskich. Ponad 20% przebadanych seniorów w wieku powyżej 85 lat jest całkowicie zależnych od opieki innych⁹⁴.

Mimo ustawowo przysługującego wszystkim świadczeniodawcom równego dostępu do świadczeń gwarantowanych, istnieją duże różnicowania w dostępie do tych usług w zależności od regionu czy miejscowości zamieszkania. Konieczne staje się konsekwentne rozwijanie dziennych form opieki medycznej dla osób starszych i potrzebujących wsparcia w codziennym funkcjonowaniu, opieki długoterminowej, paliatywnej, hospicyjnej, opieki w nowoczesnych formach, np. telemedycyny, wsparcie opiekunów nieformalnych. Będzie to następowało zgodnie z zaplanowanym strategicznie przez rząd procesem deinstytucjonalizacji.

Na niekorzystną sytuację demograficzną w Polsce będzie miał wpływ m.in. ujemny współczynnik przyrostu naturalnego, który w 2030 r. wg prognoz wyniesie -2,5%. Najniższy poziom tego współczynnika wystąpi w gminach na Podlasiu, Lubelszczyźnie, Śląsku, w województwie świętokrzyskim, a także południowych gminach województwa dolnośląskiego. Odwrotna sytuacja wystąpi natomiast w gminach sąsiadujących z większymi miastami, które odnotują dodatni współczynnik przyrostu naturalnego. Korzystnie na gminy sąsiadujące z aglomeracjami miejskimi wpłynie również dodatnie saldo migracji wewnętrznych i zagranicznych. Obszary, w których prognozuje się natomiast największy odpływ ludności leżą głównie w województwach lubelskim, podlaskim, warmińsko-mazurskim, zachodniopomorskim oraz mazowieckim.

Kryzys demograficzny dotyka cały kraj, ale sytuacja obszarów problemowych w poszczególnych regionach jest bardzo zróżnicowana. Zdecydowanej interwencji publicznej wymaga niwelowanie negatywnych skutków przemian demograficznych, ale jednocześnie konieczne jest zmniejszanie różnic w rozwoju regionów. Działania podejmowane na rzecz wzrostu poziomu zatrudnienia, długości okresu aktywności zawodowej i wysokiej jakości miejsc pracy oraz ułatwienia mobilności geograficznej i zawodowej pracowników, a także pozostałe inwestycje w kapitał ludzki, przy pomocy funduszy strukturalnych, sprzyjają dostosowaniu się obywateli do zmian na rynku pracy. Przy wysokim odpływie ludności w wieku produkcyjnym, ujemnym przyroście naturalnym, a także szybkim procesie starzenia ludności powyższe działania, podejmowane przez rząd i wspierane przez fundusze unijne, wydają się być niezbędne do utrzymania prawidłowego tempa rozwoju i zapobieżeniu marginalizacji ekonomicznej i społecznej znacznej części kraju.

7.3. System instytucji zaangażowanych w realizację Umowy Partnerstwa

W nowej perspektywie utrzymany zostanie obecny system zarządzania na poziomie krajowym i na poziomie regionalnym. W systemie wdrażania polityki spójności będą funkcjonować instytucje poziomu zarządzania i kontroli oraz audytu/kontroli: (1) instytucja koordynująca na poziomie UP; (2) instytucje zarządzające; (3) instytucje pośredniczące; (4) instytucje wdrażające; (5) instytucja audytowa; (6) instytucja odpowiedzialna za otrzymywanie płatności z KE. Dodatkowo, wprowadzona zostanie kategoria instytucji odpowiedzialnej za spełnienie warunku podstawowego.

⁹⁴ Wizner B., Skalska A., Klich-Rączka A., Piotrowicz K., Grodzicki T., 2013, Ocena stanu funkcjonalnego u osób w starszym wieku. [w:] Mossakowska M., Więcek A., Błędowski P. (red.), PolSenior. Aspekty medyczne, psychologiczne i ekonomiczne starzenia się ludzi w Polsce, terMedia, Poznań 2012.

Instytucje koordynujące na poziomie UP

Za koordynację na poziomie UP odpowiedzialny jest minister właściwy ds. rozwoju regionalnego pełniący funkcję państwa członkowskiego w rozumieniu rozporządzenia ogólnego, z zastrzeżeniem wiodącej roli:

- ministra właściwego ds. rybołówstwa w zakresie EFMR;
- ministra właściwego ds. wewnętrznych w zakresie Funduszu Azylu i Migracji, Funduszu Bezpieczeństwa Wewnętrznego oraz Instrumentu na rzecz Zarządzania Granicami i Wiz;
- ministra właściwego ds. zdrowia w zakresie komponentu „Zdrowie”;
- ministra właściwego ds. pracy oraz zabezpieczenia społecznego w zakresie działań dotyczących komponentu „Zatrudnienie i innowacje społeczne”,
- ministra właściwego ds. zabezpieczenia społecznego w zakresie programowania działań ukierunkowanych na przeciwdziałanie deprecjacji materialnej przez udzielanie pomocy żywnościowej lub podstawowej pomocy materialnej osobom najbardziej potrzebującym oraz z zastrzeżeniem kompetencji właściwych Radzie Ministrów.

Wskazani ministrowie pełnią wiodącą rolę w koordynacji w zakresie programowania działań. Powyższe oznacza, że wskazani ministrowie są odpowiedzialni za przygotowanie właściwych programów lub ich części, wdrażających wskazane fundusze, komponenty funduszy i instrumenty.

Instytucje koordynujące na poziomie UP odpowiadają za właściwą realizację celów UP. Wyróżnia się: (1) instytucję koordynującą ds. strategicznych; (2) instytucję koordynującą ds. wdrożeniowych; (3) instytucję koordynującą ds. RP; (4) instytucję koordynującą ds. EFS+ oraz (5) instytucję koordynującą ds. informacji i promocji.

Minister właściwy ds. rozwoju regionalnego w związku z powyższą kompetencją w szczególności koordynuje programowanie i negocjacje dokumentów programowych na lata 2021-2027 realizujących Umowę Partnerstwa, zapewnia przygotowanie ram prawnych oraz wydaje wytyczne w zakresie programów polityki spójności na lata 2021-2027, koordynuje UP (z zastrzeżeniem wiodącej roli ww. ministrów), RP oraz interwencje współfinansowane z EFS+.

Instytucje zarządzające

Za przygotowanie programów realizujących Umowę Partnerstwa oraz sprawne i efektywne funkcjonowanie systemów zarządzania i kontroli programów odpowiedzialne są IZ. Rolę IZ dla KP pełni minister właściwy ds. rozwoju regionalnego, z zastrzeżeniem programu współfinansowanego z EFMR, dla którego rolę IZ pełni minister właściwy ds. rybołówstwa oraz programu dotyczącego pomocy żywnościowej współfinansowanego ze środków EFS+, dla którego rolę IZ pełni minister właściwy ds. zabezpieczenia społecznego⁹⁵, a w przypadku wielofunduszowych (zintegrowanych) RP rolę IZ pełnią zarządy województw. IZ w ramach KP lub RP odpowiada za całokształt zagadnień związanych z zarządzaniem programem, w zakresie określonym przepisami art. 66 projektu rozporządzenia ogólnego, zgodnie z zasadami należytego zarządzania finansowego.

Poza funkcjami związanymi z zarządzaniem, ewaluacją i kontrolą, IZ powierzone zostały zadania w zakresie rachunkowości, zgodnie z przepisami art. 70 projektu rozporządzenia ogólnego.

Instytucje pośredniczące

Zgodnie z art. 65 ust. 3 projektu rozporządzenia ogólnego IZ może wyznaczyć jedną lub większą liczbę instytucji pośredniczących do pełnienia niektórych zadań na jej odpowiedzialność. Uzgodnienia pomiędzy instytucją zarządzającą a instytucjami pośredniczącymi są ujęte na piśmie.

⁹⁵ Zgodnie z planowaną nowelizacją ustawy o zasadach prowadzenia polityki rozwoju.

Institucje wdrażające

W celu zapewnienia sprawnego wdrażania programu, instytucja pośrednicząca może delegować część zadań związanych z realizacją programu (na poziomie działania) jednej albo większej liczbie instytucji wdrażających.

Institucja audytowa

IA powoływana jest zgodnie z art. 71 projektu rozporządzenia ogólnego. Podobnie jak w perspektywie 2014-2020 rola instytucji audytowej dla wszystkich KP i RP polityki spójności zostanie powierzona Szefowi Krajowej Administracji Skarbowej (art. 14 ust. 1 pkt 14 ustawy o Krajowej Administracji Skarbowej), który sprawuje swoją funkcję przy pomocy komórki organizacyjnej urzędu obsługującego ministra właściwego ds. finansów publicznych oraz izb administracji skarbowej.

Institucja odpowiedzialna za otrzymywanie płatności z KE

Institucją odpowiedzialną za otrzymywanie płatności z KE jest minister właściwy ds. finansów publicznych. Środki przekazywane są przez KE jako zaliczki oraz płatności okresowe i płatność końcowa i przekazywane na finansowanie projektów.

Minister właściwy ds. finansów publicznych, w zakresie skali i warunków finansowania RP, uzgadnia projekt kontraktu programowego z ministrem właściwym ds. rozwoju regionalnego.

Institucja odpowiedzialna za spełnienie warunku

W perspektywie finansowej 2021-2027 zmienia się charakter warunkowości. Spełnienie warunków podstawowych, zarówno horyzontalnych (załącznik III do Rozporządzenia Ogólnego) jak również tematycznych (załącznik IV do Rozporządzenia Ogólnego) ma charakter ciągły i jest zapewniane w trakcie trwania całej perspektywy finansowej. Instytucjami odpowiedzialnymi za spełnienie poszczególnych warunków są organy administracji rządowej: ministrowie właściwi ds. obszarów objętych warunkiem lub samorządowej: zarządy województw w zakresie warunków na poziomie regionalnym.

W celu zapewnienia spełnienia warunku podstawowego (ogólnego) dotyczącego istnienia skutecznych mechanizmów zapewniających zgodność programów wspieranych z EFSI i ich realizacji z Kartą praw podstawowych UE (KPP) oraz zgłaszania przypadków niezgodności operacji wspieranych z EFSI z KPP właściwemu komitetowi monitorującemu, przyjęto właściwe procedury na poziomie umowy partnerstwa oraz dla każdego z programów.

Spełnienie warunku podstawowego (ogólnego) dotyczącego zapewnienia wdrażania postanowień Konwencji o Prawach Osób Niepełnosprawnych (KPON) w zakresie zgodności przygotowania i wdrażania programów współfinansowanych z EFSI z postanowieniami KPON, w tym zgłaszania komitetowi monitorującemu przypadków niezgodności operacji wspieranych przez fundusze z KPON, umożliwi właściwa procedura na poziomie umowy partnerstwa oraz dla każdego z programów.

Ponadto spełnienie warunku w pozostałym zakresie zapewnia Strategia na rzecz osób z niepełnosprawnościami 2020-2030.

7.4. Koordynacja

Powierzenie ministrowi właściwemu ds. rozwoju regionalnego kompetencji w zakresie przygotowania Umowy Partnerstwa oraz opiniowania wszystkich programów realizujących UP oraz ich zmian pod kątem zgodności z Umową, a także w zakresie negocjacji programów realizujących UP, jak również w zakresie przygotowania ram prawnych oraz wydania wytycznych w zakresie programów polityki spójności na lata 2021-2027 jest kluczowym instrumentem zapewniającym spójny i komplementarny system dokumentów programowych na lata 2021-2027 oraz mechanizmów i zasad ich wdrażania. Ponadto, pełnienie przez ministra właściwego ds. rozwoju regionalnego funkcji strategicznej w odniesieniu do polityki rozwoju umożliwia koordynację interwencji rozwojowych podejmowanych przy wykorzystaniu różnych źródeł finansowania. Przede wszystkim dotyczy to przygotowania i wdrożenia Krajowego Planu Odbudowy finansowanego ze środków Instrumentu na rzecz Odbudowy i Odporności (Recovery and Resilience Facility). Do koordynacji Krajowego Planu Odbudowy zostaną wykorzystane te same mechanizmy, które są wykorzystywane do koordynacji UP. Koordynacja na poziomie Umowy Partnerstwa jest realizowana w dwóch podstawowych wymiarach: strategicznym i zarządczym.

Koordynacja strategiczna na poziomie UP

Koordynacja strategiczna na poziomie UP jest zorientowana na zapewnienie właściwej realizacji celów UP i polega w szczególności na:

- reprezentowaniu Rzeczypospolitej Polskiej w kontaktach z KE w zakresie związanym z realizacją UP;
- przygotowaniu pakietu dokumentów programowych na lata 2021-2027;
- negocjacjach pakietu dokumentów programowych na lata 2021-2027;
- osiągnięciu celów UP, celów polityki i związanych z nimi wskaźników;
- zapewnieniu koordynacji RP, w tym w obszarze komplementarności z programami krajowymi;
- zapewnieniu koordynacji interwencji współfinansowanej z EFS+, w tym zapewnieniu wspólnych standardów dla interwencji podejmowanych w ramach EFS+ na poziomie regionalnym;
- zapewnieniu koordynacji między funduszami oraz w ramach funduszy;
- ukierunkowaniu programów na realizację celów SOR oraz realizację zasad EFPS;
- monitorowaniu spójności działań realizujących cele różnych polityk objętych UP;
- monitorowaniu rzeczowym i finansowym wsparcia OSI ze środków polityki spójności, z uwzględnieniem podziału administracyjnego oraz wpływu interwencji (bezpośredniego i pośredniego);
- monitorowaniu spójności działań realizowanych w ramach programów z działaniami realizowanymi w ramach innych instrumentów UE, w tym programów zarządzanych centralnie przez KE;
- podziale zakresów interwencji, określeniu zasad służących osiągnięciu komplementarności interwencji oraz koordynacji wsparcia w różnych programów z politykami krajowymi (np. rynku pracy, zdrowia, integracji społecznej, edukacji, transportu, ochrony środowiska);
- monitorowaniu spełnienia warunków podstawowych;
- monitorowaniu warunkowości makroekonomicznej;
- prowadzeniu ewaluacji na poziomie horyzontalnym (Umowy Partnerstwa) oraz opracowaniu zaleceń co do kształtu i sposobu realizacji ewaluacji polityki spójności w Polsce;

- analizie powiązania interwencji EFSI z realizacją CSR na podstawie m.in. danych wynikających z monitorowania procesu realizacji CSR przez ministra właściwego ds. gospodarki;
- zapewnieniu koordynacji, prowadzeniu i monitorowaniu działań informacyjnych i promocyjnych na poziomie horyzontalnym w odniesieniu do UP oraz w razie potrzeby innych instrumentów UE.

Koordinacja zarządcza na poziomie UP

Koordinacja zarządcza na poziomie UP polega w szczególności na:

- analizie bieżącego stanu realizacji wszystkich programów pod kątem zasady n+;
- analizowaniu i rozwiązywaniu problemów wdrożeniowych na poziomie UP, w tym proponowaniu stosownych uproszczeń;
- analizowaniu potencjału administracyjnego niezbędnego do realizacji celów UP
- wypracowywaniu rozwiązań systemowych w zakresie instrumentów finansowych oraz pomocy publicznej;
- zapewnieniu Centralnego Systemu Teleinformatycznego wspierającego realizację programów;
- zapewnieniu ram prawnych wdrażania programów polityki spójności;
- wydawaniu wytycznych dotyczących wdrażania funduszy strukturalnych, Funduszu Spójności i Funduszu na rzecz Sprawiedliwej Transformacji;
- monitorowaniu realizacji programów oraz wydawaniu rekomendacji dotyczących postępu finansowego lub sposobu realizacji programu.

Narzędzia koordynacji strategicznej

Wśród narzędzi koordynacji strategicznej wyróżnia się m.in.:

Komitet ds. Umowy Partnerstwa (KUP)

KUP powoływany jest zgodnie z art. 141 ustawy o zasadach prowadzenia polityki rozwoju w celu zapewnienia koordynacji i monitorowania realizacji UP, w szczególności programów służących jej realizacji. Przewodniczącym KUP jest minister właściwy ds. rozwoju regionalnego. W skład KUP wchodzi przedstawiciele: wszystkich instytucji zarządzających programami służącymi realizacji UP, IK UP w obszarze informacji i promocji, ministrów właściwych ze względu na zakres objęty UP, ministra właściwego ds. finansów publicznych, ministra właściwego ds. gospodarki, Prezesa GUS, partnerzy społeczni i gospodarczy oraz przedstawiciele samorządów wskazani przez Komisję Wspólną Rządu i Samorządu Terytorialnego.

KUP podejmuje zasadnicze decyzje odnoszące się do realizacji UP w kwestiach dotyczących koordynacji celów UP oraz CP, koordynacji interwencji polityki spójności z innymi politykami UE i z innymi instrumentami UE, instrumentami krajowymi oraz EBI.

W celu zapewnienia koordynacji i spójności działań w obszarze transformacji regionów górniczych (podejmowanych w ramach I, II, III filaru MST) powołany zostanie w ramach KUP podkomitet do spraw koordynacji finansowania transformacji energetycznej.

Kontrakt programowy

Kontrakt programowy zgodnie z zapisami Krajowej Strategii Rozwoju Regionalnego 2030 jest mechanizmem uzgodnień pomiędzy rządem, reprezentowanym przez ministra właściwego ds. rozwoju regionalnego, a samorządem województwa stanowiącym zobowiązanie stron do realizacji zadań w ramach programu służącego realizacji UP. Określa kierunki i warunki dofinansowania RP, w tym przedsięwzięcia priorytetowe realizowane w tym programie. Kontrakt może także określać zasady identyfikacji lub wskazywać przedsięwzięcia istotne w skali kraju zlokalizowane w poszczególnych regionach i finansowane w ramach jednego lub kilku KP. Negocjacje i przyjęcie przez strony kontraktu programowego są warunkiem przygotowania projektu RP i rozpoczęcia jego negocjacji z KE.

Wspólna Lista Wskaźników Kluczowych

Na poziomie monitoringu rzeczowego, w tym ram wykonania (ustanowionych zgodnie z art. 12 i 13 projektu rozporządzenia ogólnego), obowiązuje wspólna dla wszystkich programów krajowych i regionalnych lista wskaźników produktu i rezultatu bezpośredniego, a w przypadku EFS+ również wskaźników rezultatu długoterminowego.. Umożliwia ona agregację i porównanie wyników poszczególnych programów w ramach podejmowanych interwencji.

Krajowa Jednostka Ewaluacji

Jednostka, której zadaniem jest ewaluacja wpływu realizacji UP na zmiany społeczno-gospodarcze w Polsce oraz skuteczności podejmowanych interwencji. Zadaniem jednostki jest również koordynacja procesu ewaluacji polityki spójności na pozostałych poziomach.

Dokumenty strategiczne stanowiące ramy dla planowanych interwencji

Dokumenty o charakterze strategicznym o zasięgu krajowym i regionalnym, które dają podstawy do podejmowania skoordynowanych interwencji w ramach różnych programów finansowanych ze środków polityki spójności. Będą to również dokumenty, które powstaną w ramach wykonania warunków podstawowych.

Narzędzia koordynacji zarządczej

Wśród narzędzi koordynacji zarządczej wyróżnia się m.in.:

Międzyresortowy Zespół ds. Funduszy Unii Europejskiej

Na poziomie koordynacji zarządczej minister właściwy ds. rozwoju regionalnego wspomagany jest przez Międzyresortowy Zespół ds. Funduszy Unii Europejskiej. Ww. Zespół, składa się z przedstawicieli IZ wszystkich programów objętych zakresem UP, resortów zaangażowanych w realizację UP, a także przedstawiciela KPK dla SUE RMB oraz przedstawiciela IK UP w obszarze informacji i promocji. Celem Zespołu jest zapewnienie efektywnego wykorzystania przez Polskę funduszy Unii Europejskiej. Do jego zadań należy w szczególności: monitorowanie postępu realizacji programów, dokonywanie oceny efektywności i skuteczności wykorzystania funduszy europejskich oraz opracowywanie rozwiązań służących zapewnieniu efektywnej ich absorpcji.

Komitet Monitorujący

Zgodnie z art. 33 projektu rozporządzenia ogólnego KM powoływany jest przez IZ w ciągu trzech miesięcy od daty powiadomienia danego państwa członkowskiego o decyzji w sprawie zatwierdzenia programu.

Każdy komitet monitorujący zostanie ukształtowany zgodnie z art. 34 rozporządzenia ogólnego. Funkcje komitetu monitorującego, do których należy m.in. zatwierdzanie metodyki i kryteriów wyboru projektów, rozpatrywanie postępów w realizacji programu i osiągnięciu celów pośrednich i celów końcowych czy analizowanie kwestii mających wpływ na wyniki programu i środków podjętych w celu zaradzenia tym kwestiom, opisane są w art. 35 projektu rozporządzenia ogólnego.

Centralny System Teleinformatyczny 2021-2027

Kontynuator najlepszych praktyk i doświadczeń związanych z informatyzacją polityk rozwojowych, składający się z:

- a. monolitu (obejmującego kluczowe procesy związane z monitoringiem i rozliczaniem projektów oraz certyfikacją środków do KE – w zakresie odpowiadającym tzw. ścieżce audytu);
- b. mikroserwisów - obejmujących następujące obszary:
 - ✓ zarządzanie strukturą programu,
 - ✓ administracja uprawnieniami,
 - ✓ przygotowanie wniosków o dofinansowanie i aplikowanie o wsparcie,

- ✓ ocena i wybór projektów do dofinansowania,
- ✓ obsługa zasady konkurencyjności,
- ✓ monitoring danych dotyczących osób wspartych w ramach EFS+,
- ✓ obsługa procesów kontroli projektów,
- ✓ szczegółowy monitoring danych w ramach instrumentów finansowych.

Dzięki wykorzystaniu nowoczesnych rozwiązań typu *Business Intelligence* i wymiany informacji z istniejącymi rejestrami publicznymi system :

- wspiera podejmowanie decyzji na poziomie koordynacyjnym (IK) i zarządczym (IZ, IP);
- zapewnia komplementarność z działaniami podejmowanymi w ramach Krajowego Planu Odbudowy;
- zapewnia efektywną obsługę procesów audytowych;
- redukuje do niezbędnego minimum obciążenia administracyjne zarówno dla beneficjentów jak i instytucji zaangażowanych w realizację programów.

7.5. Podsumowanie wypełnienia warunków

Poniższy tekst będzie tekstem źródłowym do wzoru Umowy Partnerstwa w części odpowiadającej wymogom art. Article 8 3rd, tj. A summary of the assessment of the fulfilment of relevant enabling conditions referred to in Article 11 and Annexes III and IV

Reference: Article 8 3rd subparagraph CPR

<u>Warunek</u>	<u>Fundusz</u>	<u>Cele szczegółowe</u>	<u>Ocena spełnienia warunku</u> <u>[1000]</u>
Skuteczne mechanizmy monitorowania rynku zamówień publicznych	EFRR FS EFS+ EFMR FST FAM IZGW FBW	Cele szczegółowe w ramach celów polityki 1-6	Ocena spełnienia przekazana do KE w marcu 2020 r.
Narzędzia i zdolności umożliwiające skuteczne stosowanie zasad pomocy państwa	EFRR FS EFS+ EFMR FST Nie dotyczy FAM, IZGW i FBW	Cele szczegółowe w ramach celów polityki 1-6	Ocena spełnienia przekazana do KE w marcu 2020 r. Nieoficjalne potwierdzenie spełnienia warunku.
Skuteczne stosowanie i wdrożenie Karty praw podstawowych Unii Europejskiej	EFRR FS EFS+ EFMR FST FAM IZGW FBW	Cele szczegółowe w ramach celów polityki 1-6	niespełniony
Wdrażanie i stosowanie Konwencji o prawach osób niepełnosprawnych zgodnie z decyzją Rady 2010/48/WE.	EFRR FS EFS+ EFMR FST FAM IZGW FBW	Cele szczegółowe w ramach celów polityki 1-6	niespełniony
1. Dobre zarządzanie krajową lub regionalną strategią inteligentnej specjalizacji	EFRR	Wszystkie cele szczegółowe w ramach tego celu polityki	niespełniony

2.1. Ramy strategiczne polityki na rzecz wsparcia renowacji budynków pod kątem efektywności energetycznej budynków mieszkalnych i niemieszkalnych	EFRR, FS	2.1. ⁹⁶ Promowanie efektywności energetycznej i ograniczenie emisji gazów cieplarnianych	niespełniony
2.2. Zarządzenie sektorem energii	EFRR, FS	2.1. Promowanie efektywności energetycznej i ograniczenie emisji gazów cieplarnianych 2.2. Promowanie energii odnawialnej	Ocena spełnienia przekazana do KE w lipcu 2020 r.
2.3. Skuteczne propagowanie wykorzystania energii odnawialnej w poszczególnych sektorach i w całej UE	EFRR, FS	2.2. Promowanie energii odnawialnej	niespełniony
2.4. Skuteczne ramy zarządzania ryzykiem związanym z klęskami żywiołowymi.	EFRR, FS	2.4. Wspieranie działań w zakresie dostosowania do zmiany klimatu, zapobiegania ryzyku i odporności na klęski żywiołowe	niespełniony
2.5. Zaktualizowane planowanie wymaganych inwestycji w sektorach gospodarki wodnej i ściekowej	EFRR, FS	2.5. Promowanie zrównoważonej gospodarki wodnej	niespełniony
2.6. Aktualizowane planowanie w zakresie gospodarowania odpadami	EFRR, FS	2.6. Promowanie przejścia na gospodarkę o obiegu zamkniętym	niespełniony
2.7. Ramy priorytetowego traktowania w przypadku koniecznych środków ochrony obejmujących współfinansowanie unijne	EFRR, FS	2.7. Poprawa ochrony i zachowania przyrody, różnorodności biologicznej i zielonej infrastruktury, w tym na obszarach miejskich, oraz redukcja wszelkich form zanieczyszczenia	niespełniony
3.1. Krajowy lub	EFRR	3.1. Udoskonalanie sieci	Ocena spełnienia przekazana do KE w

⁹⁶ Brzmienie celów szczegółowych zgodnie z kompromisem z 13 grudnia 2019 r. w zakresie Bloku 2 CPR: Aneksu III i IV

regionalny plan sieci szerokopasmowych		połączeń cyfrowych	czerwcu 2020 r.
3.2./3.3.Kompleksowe planowanie transportu na odpowiednim poziomie	EFRR i FS	3.2. Rozwój zrównoważonej, inteligentnej, bezpiecznej i intermodalnej sieci TEN-T odpornej na zmianę klimatu 3.3 Zrównoważona, inteligentna i intermodalna mobilność odporna na zmianę klimatu na szczeblu krajowym, regionalnym i lokalnym, obejmująca lepszy dostęp do sieci TEN-T i mobilności transgranicznej	niespełniony
4.1.Ramy strategiczne polityki na rzecz aktywnej polityki rynku pracy	EFRR EFS	4.1 Zwiększenie efektywności rynków pracy i dostępu do wysokiej jakości zatrudnienia poprzez rozwój innowacji społecznych i infrastruktury 4.1.1 Poprawa dostępu do zatrudnienia wszystkich osób poszukujących pracy, w szczególności młodych i długotrwale bezrobotnych i znajdujących się w niekorzystnej sytuacji grup na rynku pracy oraz osób nieaktywnych zawodowo, promujących samozatrudnienie i ekonomię społeczną; 4.1.2 Modernizacja instytucji i służb rynku pracy w celu zapewnienia szybkiego i zindywidualizowanego wsparcia w celu dostosowania umiejętności i kwalifikacji zawodowych do potrzeb rynku pracy, przekwalifikowania i mobilności	Ocena spełnienia przekazana do KE w maju 2020.
4.2.Krajowe ramy strategiczne na rzecz równości płci	EFRR EFS	4.1 Zwiększenie efektywności rynków pracy i dostępu do wysokiej jakości zatrudnienia poprzez rozwój innowacji społecznych i infrastruktury 4.1.3 Promowanie rynku	niespełniony

		<p>pracy zrównoważonego pod względem płci oraz lepszej równowagi między życiem zawodowym i prywatnym, w tym poprzez dostęp do opieki nad dziećmi i opieki nad osobami zależnymi</p> <p>Promowanie adaptacji pracowników, przedsiębiorstw i przedsiębiorców do zmian oraz aktywnego i zdrowego starzenia się oraz zdrowego i dobrze dostosowanego środowiska pracy uwzględniającego zagrożenia dla zdrowia.</p>	
4.3. Ramy strategiczne polityki na rzecz systemu kształcenia i szkolenia na wszystkich szczeblach	EFRR EFS	<p>4.2. Poprawa dostępu do usług integracyjnych i wysokiej jakości w edukacji, szkoleniach i uczeniu się przez całe życie poprzez rozwój infrastruktury;</p> <p>4.2.1 Poprawa jakości, skuteczności i przydatności systemów edukacji i szkoleń na rynku pracy, w celu wspierania nabywania kluczowych kompetencji, w tym umiejętności cyfrowych;</p> <p>4.2.3 Promowanie równego dostępu do wysokiej jakości i integracyjnej edukacji i szkoleń oraz ich ukończenia, w szczególności dla grup znajdujących się w niekorzystnej sytuacji, od wczesnej edukacji i opieki nad dzieckiem poprzez edukację ogólną i zawodową, aż po poziom szkolnictwa wyższego, a także kształcenie dorosłych i uczenie się, w tym ułatwianie mobilności edukacyjnej dla wszystkich</p>	niespełniony
4.4. Krajowe ramy strategiczne polityki na rzecz włączenia	EFRR: EFS	4.3 Zwiększenie integracji społeczno-ekonomicznej marginalizowanych	niespełniony.

społecznego i walki z ubóstwem		<p>społeczności, migrantów i grup w niekorzystnej sytuacji poprzez zintegrowane działania obejmujące mieszkalnictwo i usługi społeczne</p> <p>4.3.1 Wspieranie aktywnego włączenia społecznego, w tym w celu promowania równości szans i aktywnego uczestnictwa, oraz zwiększanie szans na zatrudnienie</p> <p>4.3.1a (poprawka PE-nowy) Promowanie integracji społecznej osób zagrożonych ubóstwem lub wykluczeniem społecznym, w tym osób najbardziej potrzebujących i dzieci</p>	
4.5. Krajowe strategiczne ramy polityki na rzecz integracji Romów	EFS	4.3.2. Promowanie integracji społeczno-gospodarczej obywateli państw trzecich i społeczności marginalizowanych, takich jak Romowie	niespełniony
4.6. Strategiczne ramy polityki dotyczące zdrowia i opieki długoterminowej	EFRR EFS	<p>4.4 Zapewnienie równego dostępu do opieki zdrowotnej poprzez rozwój infrastruktury, w tym podstawowej opieki zdrowotnej;</p> <p>4.3.4 Zwiększenie równego i terminowego dostępu do wysokiej jakości, zrównoważonych i niedrogich usług; modernizacja systemów zabezpieczenia społecznego, w tym promowanie dostępu do ochrony socjalnej, poprawa dostępności, skuteczności i odporności systemów opieki zdrowotnej i usług opieki długoterminowej</p>	niespełniony

7.6. Informacja i promocja

W perspektywie finansowej 2021-2027 widoczność działań i efektów PS ma kluczowe znaczenie dla dostrzegania i zrozumienia przez obywateli znaczenia i roli UE, upowszechniania idei integracji europejskiej rozumianej jako przestrzeń budowy współpracy i dbania o słabszych uczestników wspólnoty. KE zwraca uwagę, że komunikacja na temat Funduszy Europejskich jest tak samo ważna, jak ich wdrażanie, sprawozdawczość czy kształtowanie polityki spójności. W Polsce od wielu lat prowadzone są skuteczne i skoordynowane działania informacyjne, promocyjne i edukacyjne na rzecz Funduszy UE i ich roli w realizacji celów rozwojowych Polski, a przez to ich wpływu na życie Polaków. W perspektywie finansowej 2021-2027 kontynuowane będą działania komunikacyjne dotyczące celów i możliwości finansowania działań z FUE oraz na temat wyników programów i projektów PS, dopasowane do potrzeb i oczekiwań konkretnych grup docelowych.

W latach 2021-2027 działania informacyjne i promocyjne nadal będą koncentrować się na dostarczaniu potencjalnym beneficjentom i beneficjentom kompleksowych i dostosowanych do ich potrzeb informacji, dotyczących możliwości i zasad realizacji projektów.

Jednocześnie, dla utrzymania wysokiego poziomu świadomości na temat osiągnięć polityki spójności oraz roli i znaczenia wsparcia pochodzącego z UE do realizacji celów rozwojowych kraju i UE, prowadzone będą działania informacyjno-promocyjne skierowane do ogółu społeczeństwa. Zwiększenie widoczności FUE i efektów polityki spójności oraz informowanie o ich pozytywnym wpływie na rozwój całych regionów i życie mieszkańców Polski ma kluczowe znaczenie dla dostrzegania i zrozumienia przez obywateli efektów działań i celów UE.

Działania komunikacyjne prowadzone w ramach wszystkich FUE realizowane będą we współpracy wszystkich instytucji w systemie. Współpraca dotyczyła będzie w szczególności następujących działań m.in.: kampanii otwierającej nową perspektywę finansową, systemu informacji (ogólnopolski portal internetowy Fundusze Europejskie, ogólnopolska sieć punktów informacyjnych FE), dużych działań promocyjnych skierowanych do ogółu społeczeństwa, jak również wsparcia i aktywizowania beneficjentów do współpracy przy promocji.

Minister właściwy ds. rozwoju regionalnego będzie koordynował (przez IK UP w obszarze informacji i promocji) działania komunikacyjne realizowane w ramach wszystkich funduszy i programów polityki spójności oraz zapewni komplementarność i spójność tych działań. Koordynacja odbywa się w szczególności poprzez:

- opracowanie wytycznych w zakresie informacji i promocji,
- opracowanie horyzontalnej *Strategii komunikacji Funduszy Europejskich*,
- wyznaczenie na poziomie IK UP w obszarze informacji i promocji osoby odpowiedzialnej za koordynację działań związanych z komunikacją FUE w odniesieniu do wszystkich programów (krajowy koordynator ds. komunikacji) – zgodnie z art. 43 projektu rozporządzenia ogólnego.

Opis celów i grup docelowych działań komunikacyjnych polityki spójności oraz sposób ich wdrażania znajdzie się w horyzontalnym dokumencie – *Strategia komunikacji Funduszy Europejskich*. Za jej realizację będzie odpowiadał minister właściwy ds. rozwoju regionalnego. W oparciu o horyzontalną strategię komunikacji IZ RPO przygotowują, spójne z nią, strategie komunikacji dla poszczególnych programów uwzględniające ich specyfikę. Strategie programowe będą rozwinięciem i uszczegółowieniem założeń przedstawionych w rozdziale programu poświęconemu komunikacji. Strategie komunikacji dla programów krajowych będą stanowić integralną część horyzontalnej strategii komunikacji.

Działania informacyjno-promocyjne realizowane w perspektywie 2021-2027 będą służyły wzmocnieniu koordynacji działań, aby utrzymać wysoką spójność przekazu oraz komplementarność komunikatów i narzędzi. Ścisła współpraca umożliwi spójniejsze i skuteczniejsze informowanie o dokonaniach osiągniętych w ramach polityki spójności w powiązaniu z innymi politykami UE i z innymi instrumentami UE lub programami KE.

Kontynuowane będą prace nad, leżącym u podstaw skutecznej komunikacji, przygotowaniem dostępnych i prostych w odbiorze dokumentów skierowanych do potencjalnych beneficjentów i beneficjentów, a także materiałów przeznaczonych do komunikacji w mediach, przy użyciu czytelnego i zrozumiałego powszechnie języka.

W celu zapewnienia kompleksowej i dostępnej w jednym miejscu informacji o wszystkich funduszach kontynuowane będzie działanie Sieci Punktów Informacyjnych Funduszy Europejskich (sieć PIFE) oraz Portalu Fundusze Europejskie. Narzędzia te zapewnią potencjalnym beneficjentom i beneficjentom wiedzę o wszystkich programach polityki spójności, sprofilowaną zgodnie z ich potrzebami oraz praktyczne wsparcie w ubieganiu się o dofinansowanie.

Dodatkowo, aby zapewnić komplementarność wsparcia w ramach EFSI ze wsparciem dostępnym z innych instrumentów europejskich (np. programów zarządzanych centralnie przez Komisję Europejską), sieć PIFE oraz Portal Fundusze Europejskie będą dostarczały również informacji o innych źródłach unijnego wsparcia.

W perspektywie na lata 2021-2027 (zgodnie z art. 41 rozporządzenia ogólnego) narzędziem informowania społeczeństwa i pogłębiania wiedzy obywateli UE na temat roli i osiągnięć Funduszy będzie jeden portal internetowy, który zapewni dostęp do wszystkich programów.

7.7 System monitorowania

Oczekiwane rezultaty interwencji prowadzonej w ramach Umowy Partnerstwa 2021-2027 będą monitorowane przy pomocy:

Wskaźników kontekstowych - pozyskiwanych ze statystyk publicznych, nie związanych bezpośrednią relacją z tym konkretnym strumieniem pieniędzy unijnych, ale dających pogląd o zmianach zachodzących na skutek prowadzonych inwestycji ze środków przyznanych Polsce w ramach polityki spójności. Dodatkowo będą podejmowane wysiłki analityczne i ewaluacyjne w celu oszacowania wielkości wpływu środków zainwestowanych w ramach UP na zmianę wartości wybranych wskaźników kontekstowych (wpływ interwencji).

oraz

Wskaźników produktu i rezultatu – pozyskiwanych w procesie sprawozdawczości w oparciu o przygotowywaną przez ministra właściwego ds. rozwoju regionalnego i szeroko skonsultowaną Wspólną Listę Wskaźników Kluczowych (WLWK). Lista zawiera m.in. wskaźniki wspólne na poziomie europejskim (*common indicators*) określone w rozporządzeniach funduszowych. Stanowi ilustrację zakupionych i wytworzonych efektów rzeczowych i zrealizowanych usług w ramach polityki spójności Unii Europejskiej.

Głównym celem realizacji interwencji współfinansowanych w ramach UP 2021-2027 jest tworzenie warunków dla wzrostu dochodów mieszkańców Polski przy jednoczesnym wzroście spójności w wymiarze społecznym, ekonomicznym, środowiskowymi terytorialnym.

Jest to wyzwanie zdefiniowane zarówno na poziomie krajowym jak i europejskim. Monitorowanie tak zdefiniowanego celu realizacji UP 2021-2027 będzie realizowane w oparciu o wskaźniki kontekstowe. Natomiast cele polityki będą monitorowane przy pomocy wskaźników kontekstowych oraz wybranych wskaźników produktu i rezultatu.

Monitoring ww. mierników będzie realizowany z wykorzystaniem systemów informatycznych.

W przypadku wskaźników kontekstowych będzie to baza STRATEG, tj. utworzony we współpracy z Głównym Urzędzie Statystycznym już w perspektywie 2014-2020 system monitorowania strategicznego, gromadzący wskaźniki ze wszystkich strategii krajowych i regionalnych oraz programów operacyjnych, a także Umowy Partnerstwa.

W odniesieniu do wskaźników postępu rzeczowego będzie to baza SL administrowana przez MFiPR.

Tablica 1. Lista wskaźników monitorowania głównego wyzwania

Nazwa wskaźnika i jednostka miary		Wartość bazowa	Wartość docelowa	Źródło danych
WSKAŹNIKI KONTEKSTOWE				
1	Stopa inwestycji [%]	18,6 (2019)	25 (2030)	GUS
2	Stopa inwestycji sektora rządowego i samorządowego [%] – ceny bieżące	4,7 (2019)		GUS
3	PKB na 1 mieszkańca wg PPP (UE27=100) [%]	72 (2019)	95 (2030)	Eurostat
4	PKB na 1 pracującego wg PPP (UE27=100) [%]	77,4 (2018)	83 (2023)	GUS
5	Wynik sektora instytucji rządowych i samorządowych w relacji do PKB [%]	-0,7 (2019)	-0,9 (2023)	GUS
6	Dług sektora instytucji rządowych i samorządowych w relacji do PKB [%]	46 (2019)	45,1 (2023)	GUS
7	Wskaźnik rozwoju społecznego (HDI) [pkt]	0,872 (2018)		GUS
8	Zróżnicowanie PKB na 1 mieszkańca na poziomie podregionów (NTS 3)	31,1 (2019)	Utrzymanie na poziomie (2030)	GUS

Tablica 2. Lista wskaźników monitorowania Celu 1 „Bardziej inteligentna Europa”

Nazwa wskaźnika i jednostka miary		Wartość bazowa (2020)	Wartość docelowa	Źródło danych
WSKAŹNIKI KONTEKSTOWE				
9	Nakłady na B+R w relacji do PKB (GERD) [%]	1,21 (2019)	2,5 (2030)	GUS
10	Nakłady na B+R ponoszone przez sektor przedsiębiorstw w relacji do PKB (BERD) [%]	0,8 (2018)	1,3 (2030)	GUS
11	Średni udział przedsiębiorstw innowacyjnych w ogólnej liczbie przedsiębiorstw [%]	21,8 (2018)		Eurostat
12	Wydajność pracy (WDB/na przepracowaną godzinę (UE27 = 100))[%]	65,2 (2019)		Eurostat
13	Wydajność pracy (WDB/pracującego) (UE27=100) [%]	80,1 (2019)		GUS
14	Inwestycje sektora prywatnego jako %PKB			Eurostat
15	DESI "Integracja technologii cyfrowej dla przedsiębiorstw"	25 (2019)		Komisja Europej
WSKAŹNIKI PRODUKTU I REZULTATU				
16	Dodatkowe nakłady inwestycyjne poniesione dzięki wsparciu środków UE [PLN}	0		SL

Tablica 3. Lista wskaźników monitorowania Celu 2 „Bardziej przyjazna dla środowiska niskoemisyjna Europa”

Nazwa wskaźnika i jednostka miary		Wartość bazowa (2020)	Wartość docelowa	Źródło danych
WSKAŹNIKI KONTEKSTOWE				
17	Dynamika emisji gazów cieplarnianych (2000=100)	87,7 (2017)		GUS
18	Krajowy wskaźnik średniego narażenia na pył PM2,5 [w µg/m3]	22 (2017)	18 (2030)	GUS
19	Zużycie energii pierwotnej [Mtoe]	101,1 (2018)	15 (2023)	GUS
20	Udział energii ze źródeł odnawialnych w końcowym zużyciu energii brutto [%]	11,16 (2018)	15 (2023)	GUS
21	Pojemność obiektów małej retencji wodnej [dam ³]	846693,5 (2018)	W SOR niższa niż bieżąca	GUS
22	Produktywność wody [zł/m ³]	221,71 (2018)	wzrost	GUS
23	Udział odpadów komunalnych niepodlegających składowaniu w ogólnej masie odpadów komunalnych wytworzonych [%]	58,4 (2018)	60 (2023)	GUS
24	Wskaźnik recyklingu odpadów komunalnych [%]	34,3 (2018)	60 (2030)	Eurostat
25	Liczba przewozów pasażerów komunikacją miejską w przeliczeniu na 1 mieszkańca obszarów miejskich	171,9 (2018)	220 (2023)	Eurostat
26	Indeks ekoinnowacyjności	59 (2018)	wzrost	Eurostat
WSKAŹNIKI PRODUKTU I REZULTATU				
27	Dodatkowa zdolność wytwarzania energii odnawialnej (w tym: energii elektrycznej, energii cieplnej) [MW]	0		SL
28	Pojemność przyjaznego dla środowiska taboru do zbiorowego transportu publicznego [szt.]	0		SL

Tablica 4. Lista wskaźników monitorowania Celu 3 „Lepiej połączona Europa”

Nazwa wskaźnika i jednostka miary		Wartość bazowa (2020)	Wartość docelowa	Źródło danych
WSKAŹNIKI KONTEKSTOWE				
29	Wskaźnik międzygałęziowej dostępności transportowej	36,7 (2017)	45 (2030)	GUS
30	Liczba ofiar śmiertelnych na 100 wypadków drogowych	9,6 (2019)		GUS
31	Gospodarstwa domowe w zasięgu dostępu do internetu o przepustowości co najmniej 30 Mb/s (EAC) [%]	75,92 (2019)		GUS
32	Miejsce Polski we wskaźniku DESI (Digital Economy and Society Index) w wymiarze łączność (ang. connectivity)	15 (2019)		Eurostat
WSKAŹNIKI PRODUKTU I REZULTATU				
33	Oszczędność czasu na nowych i zrekonstruowanych drogach w przewozach pasażerskich i towarowych [euro/rok]	0		SL
34	Oszczędność czasu na nowych i zrekonstruowanych liniach kolejowych w przewozach pasażerskich i towarowych [osobodni/rok]	0		SL

Tablica 5. Lista wskaźników monitorowania Celu 4 „Europa o silniejszym wymiarze społecznym”

Nazwa wskaźnika i jednostka miary		Wartość bazowa (2020)	Wartość docelowa	Źródło danych
WSKAŹNIKI KONTEKSTOWE				
35	Wskaźnik zatrudnienia osób w wieku 20-64 lata [%], w tym	73 (2019)		GUS
	Kobiety [%]	65,3 (2019)		GUS
	osoby do 24 roku życia [%]	31,7 (2019)		Eurostat
	osoby po 50 roku życia [%]	32,6 (2019)		GUS
	Osoby niepełnosprawne [%]	24,8 (2019)		GUS
36	Wskaźnik zagrożenia ubóstwem lub wykluczeniem społecznym [%]	18,2 (2019)	17 (2030)	GUS
37	Młodzież niekontynuująca nauki [%]	5,2 (2019)	4,3 (2023)	GUS
38	Osoby dorosłe w wieku 25-64 lata uczestniczące w kształceniu i szkoleniu [%]	4,8 (2019)	9 (2030)	GUS
39	Odsetek dzieci w wieku poniżej 3 lat objętych opieką w żłobkach [%]	12,4 (2019)		GUS
40	Odsetek dzieci w wieku 3-4 lat objętych edukacją przedszkolną [%]	83,5 (2018)		GUS
41	Liczba lekarzy na 10 tys. ludności [szt.]	57,7 (2018)		Eurostat
42	Liczba pielęgniarek i położnych na 10 tys. ludności [szt.]	72 (2018)		GUS
WSKAŹNIKI PRODUKTU I REZULTATU				
43	Liczba osób bezrobotnych objętych wsparciem w ramach EFS: w tym długotrwale bezrobotnych	0		SL
44	Liczba osób pracujących (łącznie z prowadzącymi działalność na własny rachunek) objętych wsparciem w ramach EFS	0		SL
45	Liczba osób biernych zawodowo objętych wsparciem w ramach EFS	0		SL
46	Liczba osób objętych usługami świadczonymi w społeczności lokalnej w ramach EFS	0		SL
47	Liczba miejsc pracy utworzonych w przedsiębiorstwach społecznych w ramach EFS	0		SL
48.	Liczba osób, które uzyskały kwalifikacje w ramach EFS	0		SL
49.	Liczba uczniów objętych wsparciem w ramach EFS	0		SL
50.	Liczba szkół i placówek systemu oświaty objętych wsparciem w ramach EFS	0		SL

Tablica 6. Lista wskaźników monitorowania Celu 5 „Europa bliżej obywateli”

Nazwa wskaźnika i jednostka miary		Wartość bazowa (2020)	Wartość docelowa	Źródło danych
WSKAŹNIKI PRODUKTU I REZULTATU				
51.	Liczba wspartych przedsiębiorstw lokalnych w ramach instrumentów terytorialnych [szt.]	0		SL
52.	Liczba osób rozpoczynających aktywność zawodową (zatrudnieni i samozatrudnieni) w wyniku wsparcia w ramach instrumentów terytorialnych [osoby]	0		SL
53.	Powierzchnia zrewitalizowanych obszarów w wyniku wsparcia w ramach instrumentów terytorialnych [ha]	0		SL

Tablica 7. Lista wskaźników monitorowania Celu 6 „Umożliwienie regionom i obywatelom łagodzenia społecznych, gospodarczych i środowiskowych skutków transformacji w kierunku gospodarki neutralnej dla klimatu”

Nazwa wskaźnika i jednostka miary		Wartość bazowa (2020)	Wartość docelowa	Źródło danych
WSKAŹNIKI KONTEKSTOWE				
54.	Przeciętne zatrudnienie w sekcji „Górnictwo i Wydobywanie” (wg. PKD [etaty] POLSKA w tym:	130 404 (2019)		GUS
	woj. śląskie	83 178 (2019)		GUS
	woj. dolnośląskie	bd		GUS
	woj. wielkopolskie	4 504 (2019)		GUS
	woj. małopolskie	2 731 (2019)		GUS
	woj. lubelskie	7 237 (2019)		GUS
	woj. łódzkie	800 (2019)		GUS
55.	Emisja zanieczyszczeń pyłowych (Polska = 100) [%], w tym:			GUS
	woj. śląskie	20,55 (2019)		GUS
	woj. dolnośląskie	5,09 (2019)		GUS
	woj. wielkopolskie	7,12 (2019)		GUS
	woj. małopolskie	6,04 (2019)		GUS
	woj. lubelskie	4,90 (2019)		GUS
	woj. łódzkie	7,12 (2019)		GUS
WSKAŹNIKI PRODUKTU I REZULTATU				
56.	Liczba utworzonych miejsc pracy w wyniku realizacji <i>Just Transition Fund (JTF)</i> [osoby]	0		SL
57.	Liczba wspartych przedsiębiorstw w wyniku realizacji <i>Just Transition Fund (JTF)</i> [szt]	0		SL
58.	Powierzchnia zrehabilitowanych terenów przemysłowych w wyniku realizacji <i>Just Transition Fund (JTF)</i> [Ha]	0		SL